

MOJA INTELIgENCJA FINANSOWA

PORADNIK DLA UCZNIÓW
SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Dla klas
4-8



MOJA INTELIGENCJA FINANSOWA

PORADNIK DLA UCZNIÓW
SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Dla klas
4–8

Adam Barembruch • Anna Dranikowska • Mateusz Folwarski
Łukasz Gębski • Anna Korzeniowska • Piotr Łasak
Marta Maciejasz • Marta Musiał • Małgorzata Solarz
Magdalena Swacha-Lech • Anna Warchlewska

MOJA INTELIGENCJA FINANSOWA

PORADNIK DLA UCZNIÓW
SZKOŁ PODSTAWOWYCH

Dla klas
4–8

 WARSZAWSKI
INSTYTUT
BANKOWOŚCI

Warszawa 2026

Książka została wydana w ramach Zadania „Materiały edukacyjne do nauczania zagadnień finansowych w klasach IV–VIII szkoły podstawowej” sfinansowanego ze środków Funduszu Edukacji Finansowej, którego dysponentem jest Minister Finansów i Gospodarki. Realizatorem zadania jest Warszawski Instytut Bankowości.

Koordynator Zadania: Krzysztof Ostafiński (Warszawski Instytut Bankowości)

Koordynator merytoryczny Zadania: dr hab. Tomasz Rachwał, prof. UEK (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)

Koordynator poradnika: dr hab. Krzysztof Waliszewski, prof. UEP (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu)

Autorzy wprowadzenia: dr hab. Krzysztof Waliszewski, prof. UEP (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu)
mgr Waldemar Zbytek (Warszawski Instytut Bankowości)

Autorzy podrozdziałów:

dr Adam Barembruch (Uniwersytet Gdański) – podrozdział 4.7

mgr Anna Dranikowska (Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych) – podrozdział 4.5

dr hab. Mateusz Folwarski, prof. UEK (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie) – podrozdziały 1.2, 3.3

dr Łukasz Gębski (Szkoła Główna Handlowa w Warszawie) – podrozdziały 2.3, 2.4

dr hab. Anna Korzeniowska, prof. UMCS (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej) – podrozdziały 1.4, 3.1

dr hab. Piotr Łasak, prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński) – podrozdziały 4.3, 4.4

dr hab. Marta Maciejasz, prof. UO (Uniwersytet Opolski) – podrozdziały 2.5, 4.6

dr Marta Musiał (Uniwersytet Szczeciński) – podrozdziały 3.4, 4.1

dr hab. Małgorzata Solarz, prof. UEW (Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu) – podrozdziały 1.1, 2.2

dr Magdalena Swacha-Lech (Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu) – podrozdziały 3.2, 4.2

dr hab. Anna Warchlewska (Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu) – podrozdziały 1.3, 2.1

Autor opowiadań przed każdym podrozdziałem: prof. dr hab. Witold Orłowski (Akademia Finansów i Biznesu Vistula)

Recenzja merytoryczna:

dr Krzysztof Kil (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie)

dr hab. Agnieszka Parkitna, prof. PWr (Politechnika Wrocławska)

Recenzja dydaktyczna:

mgr Anna Czarlińska-Wężyk (Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli "WOM" w Katowicach)

dr Waldemar Lib (Uniwersytet Rzeszowski)

Redakcja językowa: Judyta Boczek

Skład: efectoro.pl

Projekt okładki: efectoro.pl

Zdjęcie na okładce: Drobot Dean / Adobe Stock

Grafiki i ilustracje: efectoro.pl oraz Adobe Stock

Wydawca: Warszawski Instytut Bankowości

Adres wydawcy: ul. Kruczkowskiego 8, 00-380 Warszawa

ISBN: 978-83-979868-2-4

ISBN: 978-83-979868-1-7 (całość kolekcji)

Wydanie: pierwsze

Rok wydania: 2026

SPIS TREŚCI



Wprowadzenie	7
Ekipa Finansowych Spryciarzy	9
1. Pieniądze i transakcje finansowe	10
1.1. Czym są pieniądze i jakie mają formy	10
1.2. Jak działają banki	17
1.3. Płatności online i bezpieczeństwo finansowe w sieci	24
1.4. Co to jest inflacja i dlaczego ma wpływ na nasze finanse	30
2. Planowanie i zarządzanie własnymi finansami	37
2.1. Co to jest inteligencja finansowa i dlaczego warto ją rozwijać	37
2.2. Dlaczego warto oszczędzać i określać własne cele finansowe	43
2.3. Jak tworzyć budżet osobisty (domowy)	50
2.4. Zachcianki zakupowe a potrzeby	56
2.5. Odpowiedzialna konsumpcja	63
3. Ryzyko w zarządzaniu finansami i konsekwencje decyzji finansowych	71
3.1. Brakuje Ci pieniędzy? – Czym są pożyczki i kredyty oraz jak je odpowiedzialnie zaciągać	71
3.2. Ubezpieczenia – jak chronić siebie i rodzinę przed nieprzewidywanymi zdarzeniami	79
3.3. Oszustwa finansowe – jak się przed nimi bronić	87
3.4. Warto myśleć o przyszłości – konsekwencje decyzji finansowych	93
4. Przedsiębiorczość i otoczenie rynku finansowego	99
4.1. Jak gospodarka i rynek pracy wpływają na nasze finanse	99
4.2. Moje pierwsze pieniądze – kieszonkowe i pierwsza praca	106
4.3. Przedsiębiorczość w praktyce – jak stworzyć własny biznes	114
4.4. Jak pozyskać finansowanie na start własnego biznesu	120
4.5. Działajmy wspólnie w pierwszym biznesie – zakładanie miniprzedsiębiorstwa szkolnego lub spółdzielni uczniowskiej	127
4.6. Dlaczego płacimy podatki i jaka jest ich rola dla społeczeństwa oraz gospodarki narodowej i lokalnej	133
4.7. Inwestowanie i moja przyszłość finansowa	144
5. Zbiór zadań, ćwiczeń i quizów	151
Rekomendowane instytucje i organizacje	179
Indeks rzeczowy haseł	180
O Koordynatorze i Autorach poradnika	182

WPROWADZENIE

Na co dzień rzadko zastanawiamy się nad tym, jak wielką rolę w naszym życiu odgrywają pieniądze. Towarzyszą nam one od pierwszych drobnych zakupów w szkolnym sklepiku, przez pierwsze kieszonkowe, aż po poważne decyzje związane z wyborem pracy, mieszkania czy sposobu oszczędzania. Choć wydaje się, że korzystanie z pieniędzy jest czymś oczywistym, to umiejętne zarządzanie nimi wymaga wiedzy, praktyki i mądrych wyborów. To właśnie od tych wyborów zależy, czy będziemy potrafili osiągać nasze cele, unikać problemów finansowych i czuć się bezpiecznie w przyszłości.

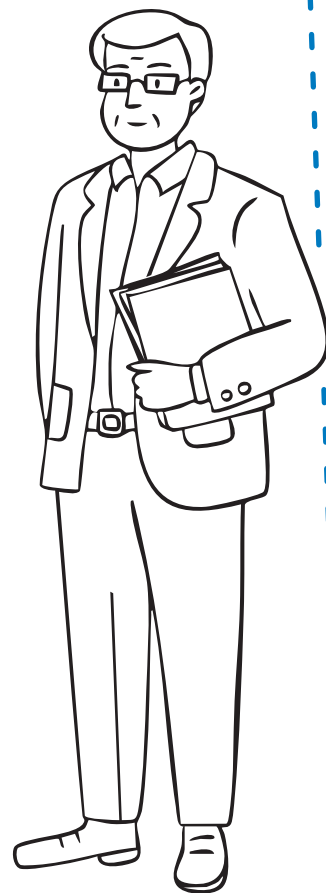
Ta książka została stworzona, aby pokazać Ci, że finanse nie są zarezerwowane wyłącznie dla dorosłych czy specjalistów w garniturach. Wręcz przeciwnie – dotyczą każdego z nas, niezależnie od wieku. Już teraz podejmujesz decyzje finansowe: określasz, na co wydać kieszonkowe, zastanawiasz się, czy lepiej kupić coś od razu, czy odłożyć na wymarzony cel, a czasem myślisz, jak zdobyć dodatkowe pieniądze, np. podejmując drobne prace. Każda z tych decyzji to ćwiczenie Twojej inteligencji finansowej.

W kolejnych rozdziałach poznasz podstawowe pojęcia, które krok po kroku pomogą Ci poruszać się w świecie finansów. Dowiesz się, czym są pieniądze i jakie mają formy, jak działają banki i dlaczego coraz więcej płatności odbywa się online. Zrozumiesz, czym jest inflacja i dlaczego sprawia ona, że za te same pieniądze kupujemy mniej niż rok wcześniej. Nauczysz się planować budżet, odróżniać potrzeby od zachcianek oraz podejmować odpowiedzialne decyzje. Hasła, które zostały zawarte w tym poradniku i są wyjaśnione w słowniku pojęć finansowych dla klas IV–VIII, oznaczyliśmy niebieskim pogrubieniem oraz znakiem (S).

Ale to nie wszystko. Książka zabierze Cię także w świat przedsiębiorczości – pokaże, jak powstaje własny biznes, skąd można zdobyć środki na jego rozwój i dlaczego współpraca z innymi daje lepsze efekty niż działanie w pojedynkę. Dowiesz się z niej również, czym są podatki, jak działa gospodarka i w jaki sposób Twoje decyzje – nawet te drobne – wpływają na przyszłość całego społeczeństwa.

Chcemy, aby ta lektura była dla Ciebie nie tylko źródłem wiedzy, ale także inspiracją. Być może dzięki niej szybciej spełnisz swoje marzenia – kupisz wymarzony rower, komputer, zorganizujesz podróż, a może w przyszłości założysz własną firmę. Jedno jest pewne: im lepiej zrozumiesz, jak działają finanse, tym łatwiej będzie Ci podejmować dobre decyzje i unikać błędów, które mogą kosztować czas, pieniądze i nerwy.

Zapraszamy Cię w tę podróż po świecie inteligencji finansowej. To nie tylko nauka o pieniądzach, ale przede wszystkim o mądrym życiu, odpowiedzialności i dążeniu do niezależności. Bo choć pieniądze same w sobie nie dają szczęścia, to umiejętne korzystanie z nich otwiera drzwi do realizacji marzeń i budowania bezpiecznej przyszłości.



Waldemar Zbytek
Prezes Zarządu
Warszawski Instytut Bankowości

dr hab. Krzysztof Waliszewski, prof. UEP
Koordynator poradnika
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

EKIPA FINANSOWYCH SPRYCIARZY

– Siema!

Czworo nastolatków rozsiadło się wygodnie na ławce przed szkołą i pomachało do kamerki. Filmik, który nagrali, natychmiast wrzucili do sieci.

– Mamy się podobno uczyć inteligencji finansowej – wyjaśnił Antek. – Ale my już jesteśmy niezłymi spryciarzami. No to ja naprawdę nie wiem, czego tu się uczyć...

– Może jednak warto – przerwała mu Olka. – Z tymi finansami to nie jest jasna sprawa... Te wszystkie kryptowaluty, stopy procentowe, franki szwajcarskie... Warto lepiej wiedzieć, o co w tym wszystkim chodzi.

– Pewnie, że to nie jest jasne – zgodziła się Zosia. – Korpo chcą jak najwięcej zarobić, banki chcą zwrotu kredytów, wszystko jest coraz droższe, a ludzie tylko gonią cały czas za kasą. No i narzekają, że jest jej za mało.

– Zgadza się, kasy zawsze jest za mało – potwierdził Franek. – I to jest bardzo podejrzana sprawa. Nie wiadomo, czy ktoś z tymi finansami nie kombinuje...

Wszyscy pokiwali głowami, a potem znowu odezwała się Olka:

– No to zdecydowaliśmy się sami dowiedzieć, o co w tym wszystkim chodzi. Nie będzie zwykłego czytania podręcznika. Sami podążymy temat.

– No tak! Swoją rozum mamy, to podążymy. Trochę popytamy rodziców... – dodał Antek.

– Z rodzicami to może ostrożnie – skrzywiła się Zosia. – Moi zawsze tylko mówią, że nie mają kasy.

– Moi tak samo! – potwierdził Franek. – Wzięli kredyt i teraz stale im na coś brakuje.

– A moi nawet nieźle zarabiają – skrzywił się Antek – ale i tak mi wydzielają po złotówce, bo mówią, że powinienem się nauczyć szanować pieniądze.

– No właśnie – potwierdziła Olka. – Sami się dowiemy, o co chodzi z tymi całym finansami. Poszukamy, poszperamy w sieci, popytamy chatbota Al.

– Tak, ale pamiętaj, że z chatbotem trzeba ostrożnie – wtrąciła Zosia. – Al też potrafi nieźle coś przekręcić... Jeszcze gorzej jest z influencerami. Najlepiej wszystko jeszcze raz posprawdzać w sieci, popytać, porozmawiać z rodzicami.

– Pewnie! Przecież jesteśmy Ekipą Finansowych Spryciarzy!

– Z tymi finansami to nie jest jasna sprawa... Warto lepiej wiedzieć, o co w tym wszystkim chodzi.



ROZDZIAŁ 1

PIENIĄDZE I TRANSAKCJE FINANSOWE

1.1. CZYM SĄ PIENIĄDZE I JAKIE MAJĄ FORMY



ZOSIA ZA GRANICĄ

– Siema!

– Mamy mówić o tym, co to jest pieniądź – zaczął Antek. – Ale to przecież chyba każdy wie? Pieniądź, kasa, hajs. To jasne.

– A ja czegoś tu nie rozumiem – zgłosiła wątpliwości Zosia. – Byłam z rodzicami na wakacjach we Włoszech. No wiecie, spodobała mi się taka odlotowa bransoletka, więc mówię tacie, żeby ją kupił, bo cena była tylko 2,50...

– Niedużo – mruknęła Olka.

– No tak, ale na to tata mówi, że to 2,50 euro, a nie złotych – wyjaśniła Zosia. – I że musi wymienić złote na euro, a wtedy to wyjdzie ponad 10 złotych. O co w tym chodzi? Przecież pieniądze to pieniądze, dlaczego są różne w różnych krajach?

– Bo to żadne pieniądze – wzruszył ramionami Franek. – Tata mówi, że tylko złoto było prawdziwą walutą. A teraz prawie każde państwo drukuje swoje własne papierowe banknoty, a ludzie udają, że te papierki są wiele warte.

– No bo jednak chyba są – wtrąciła Zosia. – W końcu można za nie sporo kupić. Sprawdziłam w necie, okazuje się, że dzisiaj jest już tylko pieniądź tworzony przez państwo. Ludzie go akceptują, bo mają zaufanie do państwa. Kraje tworzą swoje własne pieniądze, które mają różną wartość, więc



żeby coś kupić w innym kraju, musimy wymienić nasze złote na pieniądze z tego kraju. Jeśli chcemy kupić coś za jedno euro, musimy wymienić ponad 4 złote, a za czeską koronę zapłacimy tylko 17 groszy.

– A w dodatku te ceny korony i euro nie są stałe – dodała Olka, zerkając do swojego smartfona. – To się nazywa kurs walutowy i może się bardzo zmieniać.

– A jak płacę kartą? Wtedy żadnych złotych na euro nie wymieniam – zauważył Antek.

– Też wymieniasz, tylko o tym nie wiesz, bo robi to za ciebie bank – wyjaśniła Olka. – Chatbot AI twierdzi, że dziś większość transakcji odbywa się bezgotówkowo. A kiedyś może w ogóle nie będzie banknotów.

– Wszystko się zmienia, kiedyś będzie pewnie tylko pieniądź w sieci – podsumował Franek. – Ale my sobie z tym poradzimy.

– Pewnie! Przecież jesteśmy Ekipą Finansowych Spryciarzy!

[...]
dzisiaj jest już tylko pieniądź tworzony przez państwo. Ludzie go akceptują, bo mają zaufanie do państwa.

Czego się dowiesz?

Z tego rozdziału dowiesz się, czym są pieniądze i jakie funkcje pełnią w codziennym życiu. Przekonasz się, jaką rolę odgrywa cena – dowiesz się, jak porównywać wartość różnych rzeczy i podejmować rozsądne decyzje zakupowe. Poznasz pojęcie barteru i dowiesz się, jak dawniej ludzie używali różnych płacideł do wymiany towarów, zanim pojawiły się banknoty i monety. Zobaczysz różnicę między pieniądzem gotówkowym a bezgotówkowym (karty płatnicze, konta bankowe). Poznasz też nowoczesne formy płatności elektronicznych oraz kryptowaluty. Nauczysz się, czym jest waluta, kurs walutowy oraz jak przeliczać ceny na polskie złote.

Czym są pieniądze?

Wyobraź sobie dzień bez pieniędzy: nie kupisz bułki ani napoju w sklepie, nie zapłacisz za bilet, przedsiębiorstwa nie rozliczą się między sobą, a banki nie funkcjonują. Gdy mówisz o finansach, tak naprawdę mówisz o pieniądzach – to one pozwalają działać gospodarce i podejmować codzienne decyzje.

Pieniądz (S) to środek wymiany, za pomocą którego można płacić za towary i usługi. Ułatwia codzienne życie – dzięki niemu możesz kupić lody, książkę, zapłacić za bilet do kina albo kupić pamiątkę z wakacji.

PIENIĄDZ POWINIEN BYĆ:

- powszechnie akceptowany – wszyscy zgadzają się, że można nim płacić,
- podzielny – można płacić różnymi kwotami,
- trwały – nie niszczy się łatwo,
- łatwy do przenoszenia i liczenia – wygodny w użyciu,
- łatwy do wymienienia na inną walutę, gdy wyjeżdżasz do innego kraju, jak zrobiła to Zosia podczas wakacji we Włoszech.



Na co dzień korzystasz z pieniędzy, ale czy wiesz, do czego tak naprawdę one służą? Pieniądze pełnią w naszym życiu wiele ważnych funkcji – zostały one przedstawione w poniższej tabeli.

WSPÓŁCZESNE FUNKCJE PIENIĄDZA

Funkcja pieniądza	Opis	Przykład
Środek wymiany	Można go używać do kupowania i sprzedawania.	• Kupujesz chleb w sklepie. • Płacisz za bilet do kina.
Miernik wartości	Umożliwia wyrażanie i porównywanie wartości dóbr/usług.	• Cena gry to 250 zł. • Rower kosztuje 1500 zł.
Środek przechowywania wartości (tezauryzacji)	Pozwala gromadzić oszczędności.	• Zbierasz pieniądze na rower. • Odkładasz kieszonkowe na wakacyjny wyjazd.
Środek płatniczy	Służy do płacenia rachunków i zobowiązań w kraju i za granicą.	• Rodzice płacą rachunki za prąd. • Oddajesz koledze pożyczone pieniądze. • Płacisz w euro podczas wakacji we Włoszech.

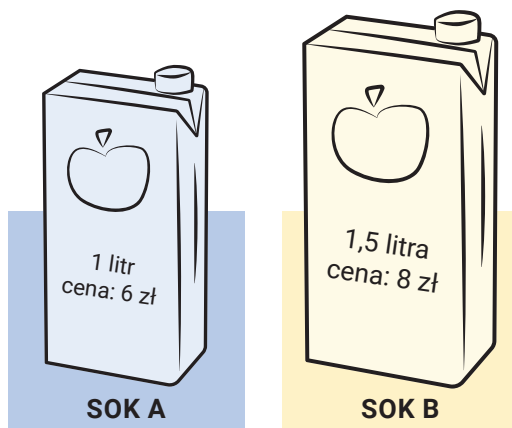


Źródło: opracowanie własne

Cena i rozsądne decyzje zakupowe

Pieniądz pełni funkcję wspólnej jednostki, która pozwala wyrażać wartość wszystkich towarów i usług. Dzięki temu łatwo możesz porównywać ceny różnych produktów – niezależnie od tego, czy kupujesz lody, książkę, czy bilet do kina. Gdyby nie istniał taki miernik wartości, trudno byłoby określić, ile naprawdę warte jest jedno dobro w porównaniu z innym.

To właśnie dlatego na każdym produkcie znajdziesz **cenę** (S) – czyli informację, ile trzeba za niego zapłacić. Cena jest praktycznym zastosowaniem funkcji pieniądza jako miernika wartości. Dzięki cenom możesz łatwo porównywać wartość różnych rzeczy, np. zobaczyć, czy plecak w jednym sklepie



A może lepiej poczekać na promocję lub wybrać tańszą alternatywę? Rozsądne decyzje podczas zakupów pomagają lepiej gospodarować pieniędzmi i uczyć odpowiedzialności finansowej.



SPRAWDŹ SAM!

Wyobraź sobie, że chcesz kupić sok. Na półce w sklepie są dwa różne opakowania tego samego napoju:

- sok A: 1 litr za 6 zł
- sok B: 1,5 litra za 8 zł

Popatrz na ceny i zastanów się, dlaczego droższy produkt będzie dla Ciebie korzystniejszy? (pół litra soku A kosztuje 3 zł, a pół litra soku B – ok. 2,67 zł)

kosztuje mniej niż w innym, albo czy napój o większej pojemności bardziej się opłaca niż mniejszy. Porównywanie cen pozwala wybrać produkt, który najlepiej spełnia Twoje potrzeby i nie przepłacać za rzeczy, które można kupić taniej.

Przed każdym zakupem warto się też zastanowić, czy dany produkt jest Ci naprawdę potrzebny i czy możesz sobie na niego pozwolić w danym momencie.

Od barteru do gotówki

Kiedys, zanim pojawiły się pieniądze, ludzie wymieniali towary bezpośrednio, np. rybę za chleb – nazywano to **barterem** (S). To najstarsza forma handlu, w której dwie strony po prostu wymieniają się tym, co mają i czego potrzebują. W dzisiejszych czasach zdarza się rzadziej, ale nadal bywa stosowana, zwłaszcza w małych społecznościach. Na przykład, jeśli umiesz naprawiać rowery, a Twój sąsiad ma sad pełen jabłek, możecie umówić się, że zreperujesz mu rower w zamian za skrzynkę świeżych jabłek.

Później ludzie zaczęli używać do płacenia różnych przedmiotów, które nazywamy **płacidlami** (S) – były to m.in. sól, muszle kauri czy zboże. Miały one dużą i szczególną wartość. Sól pozwalała konserwować żywność oraz poprawiała jej smak. Muszle kauri były szczególnie rzadkie i piękne, ceniono je ze względu na ich wyjątkowość, dzięki czemu łatwo było określić ich wartość. Z kolei zboże łatwo jest dzielić, wymieniać i przechowywać.

Sól nazywano kiedyś „białym złotem”, a w starożytnym Rzymie żołnierze otrzymywali w soli nawet część wynagrodzenia, tzw. „salarium” – od tego słowa pochodzi angielski wyraz *salary*, czyli „pensja”.

CZY WIESZ, ŻE...



Choć płacidła spełniały swoją funkcję, z czasem stały się niewygodne w codziennym użyciu. Dlatego postanowiono szukać poręczniejszych form pieniądza.

Monety zaczęto wybijać z metali szlachetnych, takich jak złoto czy srebro – pozwalały one lepiej określać wartość towarów. Pierwsze monety powstały ponad 2600 lat temu w Lidii (dzisiejsza Turcja). Były one wykonane ze stopu złota i srebra. Miały kształt niewielkich grudek metalu z odcisniętym znakiem gwarantującym ich wagę i wartość. Z czasem zaczęto zastępować metale szlachetne mniej cennymi metalami, takimi jak miedź, nikiel czy aluminium, tak że wartość współczesnego pieniądza zależy przede wszystkim od tego, co możemy za niego kupić, a nie od samego materiału, z którego jest zrobiony.

Ponadto ludzie zauważyli, że noszenie ze sobą dużych ilości monet jest niewygodne, a wręcz niebezpieczne. Dlatego pojawiły się pierwsze banknoty, czyli papierowe pieniądze, które zastępowały dużą liczbę monet. Początkowo były one rodzajem dokumentu potwierdzającego, że w banku zdeponowano określoną ilość złota lub srebra. Z czasem stały się powszechnie stosowanym środkiem płatniczym, akceptowanym samodzielnie, bez konieczności wymiany na kruszce.

Pierwsze polskie banknoty pojawiły się w 1794 roku, podczas powstania kościuszkowskiego. Były to tzw. bilety skarbowe o nominałach od 5 złotych do 1000 złotych polskich.

CZY WIESZ, ŻE...



Rodzaje pieniądza

Na przestrzeni dziejów pieniądz ewoluował, przyjmując różne formy, które można podzielić na kilka głównych kategorii.

EWOLUCJA FORM PIENIĄDZA

Rodzaj pieniądza	Istota	Przykład
Pieniądz towarowy	Przedmiot pełniący funkcję pieniądza, ma wartość wewnętrzną wynikającą z jego użyteczności lub rzadkości.	- złote monety - płacidła
Pieniądz bankowy/depozytowy	Istnieje tylko jako zapis na koncie bankowym (nie ma fizycznej formy). Jego wartość opiera się na zaufaniu do rządu lub banku centralnego oraz wynika z prawnych regulacji, które czynią go prawnym środkiem płatniczym.	500 zł na koncie bankowym
Pieniądz elektroniczny	Istnieje jako wartość przechowywana elektronicznie, np. na karcie, w aplikacji lub systemie komputerowym. Wartość ta jest zawsze związana z pieniądzem „tradycyjnym”, np. złotym lub euro, zdeponowanym w banku.	20 zł na karcie miejskiej - saldo w aplikacji bankowej
Pieniądz cyfrowy	Obejmuje pieniądz elektroniczny oraz nowe formy pieniądza oparte na technologii cyfrowej, np. kryptowaluty (S), waluty cyfrowe banków centralnych – CBDC (S). Nie musi być powiązany z kontem bankowym.	- kryptowaluty, np. bitcoin, ethereum - waluty cyfrowe banków centralnych

Źródło: opracowanie własne



W dzisiejszych czasach możesz płacić za towary i usługi na wiele sposobów. Najbardziej tradycyjną metodą jest użycie **pieniądza gotówkowego** (S). Na przykład, gdy kupujesz bułki w sklepie i wyciągasz z portfela 10 zł, płacisz gotówką. Ma ona tę zaletę, że łatwiej kontrolować wydatki, ale wadą jest ryzyko zgubienia pieniędzy lub ich kradzieży, a także brak możliwości płacenia na odległość, np. w sklepie internetowych.

Coraz częściej jednak korzystamy z **pieniądza bezgotówkowego** (S). Oznacza to, że np. rodzice, aby dokonać płatności, nie muszą mieć przy sobie fizycznych pieniędzy – wystarczy **karta płatnicza** (S) i/lub konto bankowe. Kiedy płacą zbliżeniowo kartą debetową w supermarkecie, pieniądze automatycznie są pobierane z ich rachunku. Korzyści to wygoda, szybkość płatności i możliwość zakupów online. Warto jednak pamiętać o konieczności chronienia danych karty, a także o ryzyku wydawania pieniędzy bez kontroli, gdyż wydatki są „niewidoczne” i nie zawsze czujemy, ile już zapłaciliśmy.

Na popularności zyskują też płatności elektroniczne. Do zapłaty możesz użyć smartfona lub zegarka z aplikacją BLIK, Apple Pay czy Google Pay. Wystarczy zeskanować kod lub zbliżyć urządzenie do terminala – nie potrzebujesz ani gotówki, ani nawet karty. Taka metoda jest szybka, wygodna i bardzo nowoczesna. Jednak korzystając z płatności elektronicznych, trzeba pamiętać o bezpieczeństwie – ustawiać silne hasła, chronić telefon i nie udostępniać nikomu swoich danych.

Płatności cyfrowe

Coraz częściej słyszysz o **płatnościach cyfrowych**. To nowoczesny, szybki i wygodny sposób płacenia w internecie. Płatności cyfrowe (np. BLIK) obejmują zarówno pieniądź elektroniczny, jak i nowe formy, takie jak kryptowaluty (np. bitcoin). **Kryptowaluty** (S) to cyfrowe pieniądze tworzone i przechowywane w sieci

komputerowej. Nie są one powiązane z kontem bankowym – można je przysyłać bezpośrednio między użytkownikami, bez udziału banków. W Polsce nie są oficjalnym środkiem płatniczym i nie mają gwarancji państwowej. Pamiętaj – choć wydają się nowoczesne i ciekawe, korzystanie z nich może być bardzo ryzykowne. Ich ceny szybko się zmieniają, więc

łatwo stracić pieniądze. Jeśli padniesz ofiarą oszustwa, ktoś ukradnie Twoje hasło lub zgubisz tzw. klucz dostępu do portfela kryptowalut, nikt nie pomoże Ci odzyskać środków.

Każda metoda ma swoje zalety i wady, dlatego warto wybierać

sposób płatności, który jest dla Ciebie najwygodniejszy i najbezpieczniejszy w danej sytuacji.

W Polsce 69% wszystkich płatności ma formę bezgotówkową, a najczęściej wybieraną metodą płatności w punktach handlowo-usługowych są karty płatnicze.

(Fundacja Polska Bezgotówkowa, 2025)

CZY WIESZ, ŻE...



Waluta i kurs walutowy

Waluta (S) to oficjalny środek płatniczy obowiązujący w danym kraju, np. złoty w Polsce, dolar amerykański w USA lub regionie (euro np. w Niemczech, Francji, Hiszpanii).

WALUTA

Służy do wyrażania cen, dokonywania płatności oraz rozliczeń.
Każda waluta ma swoją nazwę i kod.



Kiedy jedziesz za granicę, musisz wiedzieć, ile kosztuje dana waluta. To właśnie **kurs walutowy** (S) – pokazuje, ile złotych trzeba zapłacić za jednostkę (1) obcej waluty. Kursy walut zmieniają się każdego dnia i są ustalane przez banki, kantory oraz giełdy walutowe.

WALUTY WYBRANYCH KRAJÓW I ICH KODY

	Czechy	Japonia	Niemcy	Polska	USA	Wielka Brytania
Waluta	korona czeska	jen japoński	euro	złoty polski	dolar amerykański	funt szterling
Kod	CZK	JPY	EUR	PLN	USD	GBP

CO TO JEST KURS KUPNA I KURS SPRZEDAŻY?

- **Kurs kupna** to cena, po jakiej kantor lub bank kupuje od Ciebie walutę obcą (np. EUR).
- **Kurs sprzedaży** to cena, po jakiej kantor lub bank sprzedaje Ci walutę obcą (np. EUR).

Być może zastanowiło Cię kiedyś, dlaczego na tablicy w kantorze lub na stronie banku zamieszczane są zwykle dwie różne wartości: kurs kupna i kurs sprzedaży.

Dla osoby, która chce kupić euro za złote (tak jak Zosia na wakacjach), ważny jest kurs sprzedaży – bo kupuje euro od kantoru lub banku. Jeśli natomiast wracasz z zagranicy i masz euro, które chcesz wymienić na polską walutę, istotny będzie kurs kupna – bo kantor kupuje od Ciebie euro.

Zapamiętaj, zawsze kurs sprzedaży jest wyższy od kursu kupna. Ta różnica nazywa się **spreadem walutowym** – to zysk kantoru

SPRAWDŹ TO!

Przypomnijmy, Zosia z naszego opowiadania chciała kupić sobie pamiątkę z wakacji. Aby dowiedzieć się, jaka jest cena bransoletki w złotych, powinna wykonać proste obliczenie:

$$\text{cena w euro} \times \text{kurs sprzedaży} = \text{cena w złotych}$$

$$2,5 \text{ euro} \times 4,25 \text{ zł} = 10,63 \text{ zł}$$

KURS KUPNA
EUR



KURS SPRZEDAŻY
EUR



PO JAKIM KURSIE BANK PRZELICZY EURO I JAKĄ KWOTĘ OTRZYMAJĄ RODZICE DZIEWCZYNKI?

- $\text{kwota w euro} \times \text{kurs kupna} = \text{kwota w złotych}$
- $120 \text{ euro} \times 4,20 \text{ zł} = 504 \text{ zł}$

lub banku za obsługę wymiany walut. Dlatego, wymieniając większą sumę, warto porównać kursy w różnych miejscach.

Rodzicom Zosi po powrocie z Włoch zostało w portfelu 120 euro, które postanowili wymienić na złote.

Umiejętność sprawdzania i porównywania kursów walut pomaga lepiej zarządzać własnymi pieniędzmi. Dzięki temu możesz uniknąć niepotrzebnych strat i podejmować bardziej świadome decyzje finansowe, np. podczas wyjazdów zagranicznych lub zakupów w internecie.



PODSUMOWANIE

- Pieniądze to powszechnie akceptowany środek płatniczy, który służy do kupowania towarów i usług oraz do przechowywania wartości.
- Kiedyś używano barteru i płacideł, a dziś korzystamy z różnych form pieniądza: gotówkowego, bezgotówkowego, elektronicznego i cyfrowego.
- Każdy kraj ma swoją walutę, np. Polska – złotego, Włochy – euro.
- Kurs walutowy pozwala przeliczać ceny i wymieniać pieniądze podczas podróży.
- Cena pokazuje wartość rzeczy – warto ją porównywać i podejmować przemyślane decyzje zakupowe, by mądrze gospodarować pieniędzmi.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Jak wyglądały pieniądze w ich dzieciństwie, może zachowali stare banknoty lub monety i mogą Ci je pokazać?
- Czy pamiętają, jaka waluta obowiązywała przed wprowadzeniem euro w Niemczech, Francji, Włoszech?
- Co sądzą o kryptowalutach oraz czy według nich mogą one kiedyś zastąpić takie pieniądze jak złoty czy euro?
- Z jakich sposobów płatności korzystają najczęściej i dlaczego je wybierają?

1.2. JAK DZIAŁAJĄ BANKI



RODZICE FRANKA SPŁACAJĄ KREDYT

– Siema!

– Musimy teraz porozmawiać o bankach – zaczął Franek. – To bardzo podejrzana sprawa... Rodzice wzięli kredyt na zakup mieszkania i teraz tylko narzekają. Mówią, że bank każe im płacić odsetki i ciśnie o zwrot kredytu. No to chyba bez sensu?

– Bez sensu! – zgodziła się Zosia. – Banki siedzą na górze pieniędzy, mają mnóstwo kasy. Więc dlaczego każą ludziom płacić odsetki?

– Zaraz, zaraz! – przerwała Olka. – Sprawdziłam w sieci i okazuje się, że banki nie pożyczają ludziom wyłącznie swoich pieniędzy.

– Tak? To czyje jeszcze pieniądze pożyczają? – zdziwił się Franek.

– To wszystko jest chyba bardziej skomplikowane – mruknął Antek, patrząc w swój smartfon. – Chatbot AI mówi, że udzielając kredytów, banki przede wszystkim korzystają z pieniędzy swoich klientów, którzy trzymają w nich oszczędności...

– Jak to – z pieniędzy klientów?

– Chodzi o to, że banki są pośrednikami – wyjaśnił Antek. – Zbierają depozyty od ludzi, którzy mają oszczędności. I właśnie ta kasa służy do udzielania kredytów.

– Zaraz, zaraz, ale to znaczy, że jeżeli rodzice wzięli kredyt z banku, to jest tak, jakby pożyczili pieniądze od kogoś innego... od sąsiada albo kolegi z pracy..., albo od dziadków – zastanowiła się Olka. – A bank jest tylko pośrednikiem. Całkiem sprytnie, jeden chce oszczędzać, to zanoszą kasę do banku, a bank

pożycza ją temu, kto chce kupić samochód czy mieszkanie. Albo otworzył warsztat i musi kupić maszyny. Jak zarobi, to wszystko odda.

– Ale dlaczego bank każe płacić odsetki? – nie ustępował Franek.

– Bo ci, którzy oszczędzają, chcą dostać odsetki od depozytów – wyjaśnił Antek, patrząc w ekran smartfona. – Więc po to, żeby je wypłacać, bank obciąża odsetkami tych, którzy biorą kredyty. A ponieważ sam też musi z czegoś żyć, więc dolicza do tego swoją marżę. No i dlatego odsetki od kredytów są wyższe niż te, które dostaje się za depozyt.

– Tak, odsetki od depozytów są bardzo niskie. Wujek narzeka, że bank płaci niewiele, a jakby zainwestował na giełdzie, to zarobiłby góry hajsu – skrzywiła się Zosia.

– Zgadza się, ale chatbot mówi, że oszczędzanie w banku jest bezpieczniejsze niż gdzie indziej – wyjaśnił Antek. – Na giełdzie można zarobić, ale można też stracić. A w banku odsetki są nieduże, ale pewne, bez ryzyka. Rozumiecie?

– Jasne, jesteśmy przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!

[...]
oszczędzanie
w banku jest
bezpieczniejsze
niż gdzie indziej.



Czego się dowiesz?

Z tego rozdziału dowiesz się, czym jest system bankowy i jakie są rodzaje banków. Poznasz podstawowe rodzaje produktów i usług bankowych, jakimi są kredyty, depozyty i produkty rozliczeniowe. Na końcu rozdziału przeczytasz o tym, jakie instytucje tworzą w Polsce sieć bezpieczeństwa finansowego, tak aby **banki** (S) mogły być nazywane instytucjami zaufania publicznego.

System bankowy

System bankowy obejmuje całokształt instytucji bankowych oraz norm określających ich wzajemne powiązania i stosunki z otoczeniem. Podstawowymi elementami systemu bankowego są banki – komercyjne i centralne. W Polsce występuje dwuszczeblowy system bankowy. Tworzą go sieć bezpieczeństwa finansowego oraz banki.

Możemy wyróżnić dwa modele systemu bankowego: anglosaski i kontynentalny. W pierwszym modelu występuje wysoki stopień specjalizacji banków, w drugim modelu działalność banków jest bardziej uniwersalna.

Co to jest bank i jakie są jego rodzaje

Bank jest to **instytucja finansowa** (S) i instytucja zaufania publicznego, działająca na podstawie zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych obciążających ryzykiem powierzone środki. Bank w szczególności może przyjmować środki pieniężne, udzielać **kredytów** (S) i pożyczek oraz prowadzić rozliczenia pieniężne. To jedna z głównych instytucji finansowych.

Wymienione wyżej rodzaje produktów i usług bankowych wyróżniają tę instytucję

na tle innych. Początkowo banki przyjmowały tylko depozyty (czyli przyjmowały pieniądze) i udzielały kredytów. Stąd podstawową działalnością bankową jest działalność depozytowo-kredytowa. Jednak wraz z rozwojem tych instytucji zwiększyła się liczba produktów i usług, które oferują.

Banki mogą prowadzić działalność depozytowo-kredytową rozszerzoną o inne operacje. Mówimy wtedy o działalności uniwersalnej i banku uniwersalnym. Z kolei w modelu anglosaskim najczęściej występuje wysoki poziom specjalizacji banków i mówimy o bankach specjalistycznych. Do najczęściej występujących form banków specjalistycznych należą banki inwestycyjne, hipoteczne i samochodowe.

Przed kryzysem finansowym z lat 2007–2009 system bankowy w Polsce tworzyły **bank centralny** (S) i pozostałe banki. Jednak dla zwiększenia bezpieczeństwa systemu bankowego zwiększono liczbę instytucji i utworzono tzw. sieć bezpieczeństwa finansowego.



CZY WIESZ, ŻE...

Banca Monte dei Paschi di Siena to najdłużej nieprzerwanie funkcjonujący bank na świecie. Został on założony we Włoszech w 1472 roku.



CZY WIESZ, ŻE...

Banki w Polsce działają jako banki komercyjne, **banki spółdzielcze** (S) oraz banki państwowe. Banki komercyjne to banki uniwersalne, które oferują wiele produktów i usług bankowych dla wszystkich podmiotów. W Polsce bardzo popularną formą działalności jest również bankowość spółdzielcza. Banki spółdzielcze to małe instytucje finansowe, które działają w lokalnym środowisku na rzecz lokalnej społeczności. Głównym ich celem nie jest maksymalizacja zysków, tak jak w przypadku banków komercyjnych, tylko zapewnienie swoim udziałowcom odpowiednio dostosowanych do ich preferencji produktów i usług bankowych. Bank państwowy jest szczególnym rodzajem banku, który może być powołany przez rząd, np. dla potrzeb realizacji określonych celów. W Polsce mamy jeden taki bank – Bank Gospodarstwa Krajowego.

Banki w Polsce działają na podstawie ustawy Prawo bankowe z 1997 roku. W tej ustawie nie ma ani jednego słowa o banku komercyjnym. Jest to bowiem nazwa używana w języku potocznym. W Prawie bankowym banki nazywane przez nas komercyjnymi określane są jako banki działające w formie spółki akcyjnej.



W Unii Europejskiej banki nazywane są instytucjami kredytowymi. To przedsiębiorstwa, których działalność polega na przyjmowaniu depozytów lub innych funduszy podlegających zwrotowi od klientów oraz na udzielaniu kredytów na swój własny rachunek. Jeśli taki bank uzyska pozwolenie na działalność w jednym kraju UE, to może na podstawie takiego zezwolenia działać w każdym innym kraju Unii Europejskiej – na podstawie tak zwanej jednolitej licencji jako oddział instytucji kredytowej.

Jednym z głównych podziałów banków w Unii Europejskiej jest podział ze względu na lokalizację. Można wymienić banki krajowe, których siedziba znajduje się na terenie

danego kraju w Unii Europejskiej, oddziały instytucji kredytowych, których siedziba znajduje się za granicą danego kraju Unii Europejskiej, ale w innym państwie członkowskim UE, oraz banki zagraniczne, których siedziba znajduje się poza granicami danego kraju na terytorium państwa niebędącego członkiem Unii Europejskiej.

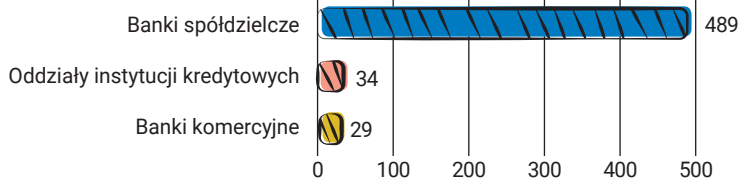
Banki najczęściej porównuje się pod względem sumy aktywów – aktywa to wszystko to, co bank posiada, oraz wartość tych rzeczy. Pomimo że banków komercyjnych w Polsce jest dużo mniej niż banków spółdzielczych, to mają one bardzo dużo aktywów – ze względu na skalę swojej działalności.

Największe banki na świecie pod względem sumy aktywów to banki, które mają siedziby w Chinach. Największy bank komercyjny w Polsce to PKO BP SA. Nie ma go wśród największych światowych instytucji finansowych, ale w 2024 roku po raz pierwszy znalazł się na liście 50 największych banków w Europie.

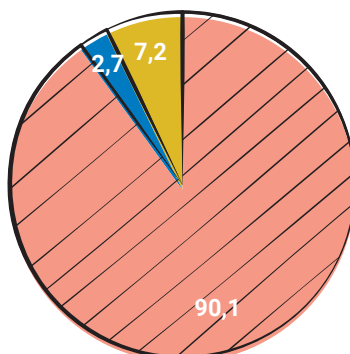
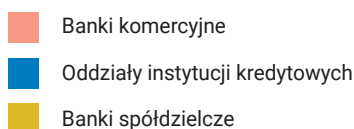


CZY WIESZ, ŻE...

LICZBA BANKÓW W POLSCE W 2025 ROKU



UDZIAŁ BANKÓW W AKTYWACH W %, 2025 ROK



PRODUKTY I USŁUGI BANKOWE DZIELIMY NA:



PRODUKTY KREDYTOWE



PRODUKTY DEPOZYTOWE



PRODUKTY ROZLICZENIOWE



INNE PRODUKTY I USŁUGI

(np. obrót papierami wartościowymi, wynajem skrytki sejfowej, usługi doradcze)

Zgodnie z obowiązującym prawem, przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel. Z kolei kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie oraz do zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z **odsetkami** (S). Co ważne, musi być to zrealizowane w oznaczonych terminach spłaty. Często też należy zapłacić prowizję od udzielonego kredytu. Kredyt najczęściej jest **oprocentowany** (S), a wysokość tego oprocentowania zależy m.in. od **stóp procentowych** (S). Wysokość tych stóp określa bank centralny. Ale

Kredyt bankowy to nie to samo co pożyczka. Kredyt musi mieć formę pisemną, a pożyczka do kwoty 1000 zł może mieć formę ustną, ale nie dotyczy to banków – tutaj umowa niezależnie od kwoty powinna mieć formę pisemną. Cel kredytu jest zazwyczaj określony, a pożyczkę można wziąć na dowolny cel. Kredytu może udzielić tylko bank, zaś pożyczki osoba, która ma zdolność do czynności prawnych.

CZY WIESZ, ŻE...



POPULARNE RODZAJE KREDYTÓW:

- kredyt konsumpcyjny,
- kredyt hipoteczny,
- kredyt inwestycyjny,
- karta kredytowa,
- płatność odroczone.



oprocentowanie kredytu to najczęściej nie jest jedyny element, który wpływa na wysokość **raty kredytu** (S). Dlatego pamiętaj, aby porównywać oferty kredytów pod względem rzeczywistej rocznej stopy oprocentowania – **RRSO** (S).

Płatność odroczone to sytuacja, gdy kupujesz coś teraz, ale płacisz za to dopiero później. Najczęściej przez 30 dni nic nie płacisz, ale po upływie tego czasu jest to wysoko oprocentowany kredyt.

Do produktów depozytowych najczęściej zaliczamy **lokata terminową** (S) i konto oszczędnościowe. Te produkty pomagają nam oszczędzać i bezpiecznie przechowywać pieniądze. Związane są z nimi odsetki, ale tym razem to bank płaci je Tobie, a nie, jak w przypadku kredytu, Ty bankowi.

Do produktów rozliczeniowych zaliczamy głównie ROR – rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy. To podstawowy **rachunek bankowy** (S), który w języku potocznym nazywany jest też kontem bankowym. Numer rachunku bankowego składa się z 26 cyfr – i każdy jest inny. Do rachunku bankowego najczęściej przypisana jest karta płatnicza, która wraz z bankowością elektroniczną i siecią oddziałów bankowych umożliwia nam korzystanie z produktów i usług bankowych.

PAMIĘTAJ!

Na rachunku bankowym czasami możesz mieć **debet** (S).

To też jest rodzaj kredytu.



Bankowość elektroniczna (S)

w ostatnich latach dynamicznie się rozwinęła dzięki nowym firmom, tzw. **fintechom** (S). A jednym z najpopularniejszych fintechów jest **BLIK** (S).



CZY WIESZ, ŻE...

Sieć bezpieczeństwa finansowego

Działalność bankowa jest ściśle związana z ryzykiem. Istnieje wiele rodzajów ryzyka bankowego, co świadczy o bardzo skomplikowanej formie prowadzenia działalności przez te instytucje. Do głównych ryzyk możemy zaliczyć ryzyko: kredytowe, rynkowe, płynności, operacyjne i systemowe. To właśnie dlatego działalność bankowa otoczona jest opieką przez sieć bezpieczeństwa finansowego. W Polsce sieć bezpieczeństwa

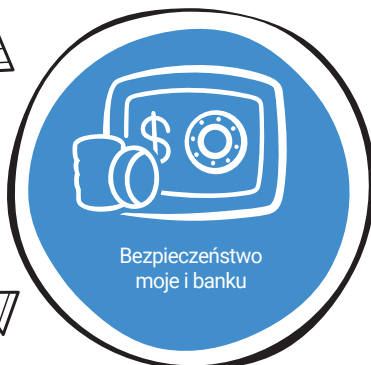
INSTYTUCJE SIECI BEZPIECZEŃSTWA FINANSOWEGO W POLSCE



Ministerstwo
Finansów



Narodowy
Bank Polski



Bezpieczeństwo
moje i banku



Komisja Nadzoru
Finansowego



Bankowy Fundusz
Gwarancyjny

Źródło: opracowanie własne

Najstarszy bank centralny powstał w 1668 roku w Szwecji. Jednak ogłosił on bankructwo i przerwał swoją działalność, ponieważ wydrukował zbyt wiele papierowych pieniędzy, które nie miały pokrycia w posiadanych przez państwo środkach. Dlatego najstarszym bankiem centralnym, który nigdy nie przerwał swojej działalności, jest Bank Anglii. Powstał on w 1694 roku i jest nazywany „strażnikiem brytyjskiego funta”.

CZY WIESZ, ŻE...



finansowego tworzą cztery instytucje, które dbają o bezpieczeństwo naszych pieniędzy oraz banków. Są to: bank centralny, Komisja Nadzoru Finansowego, Bankowy Fundusz Gwarancyjny oraz Ministerstwo Finansów.

Bank Centralny to tzw. bank banków. W Polsce to Narodowy Bank Polski (NBP). Jest on również bankiem emisyjnym. Oznacza to, że tylko on ma możliwość drukowania **banknotów** (S) i bicia **monet** (S) – w tym **bilonu** (S) – tzw. znaków pieniężnych, które są prawnym środkiem płatniczym w danym kraju. Prezes NBP stoi na czele Rady Polityki Pieniężnej, która ustala poziom stóp procentowych, od których zależy oprocentowanie kredytów i depozytów.

FUNKCJE NARODOWEGO BANKU POLSKIEGO:

- bank emisyjny,
- bank banków,
- centralny bank państwa.



Nadzór finansowy (S) w Polsce sprawowany jest przez **Komisję Nadzoru Finansowego (KNF)**. Komisja ta sprawuje tzw. nadzór skonsolidowany, czyli dba o bezpieczeństwo wszystkich instytucji finansowych – m.in. banków, **SKOK-ów** (S), zakładów ubezpieczeń, funduszy inwestycyjnych, otwartych funduszy emerytalnych, domów maklerskich.

DZIĘKI BANKOWEMU FUNDUSZOWI GWARANCYJNEMU TWOJE PIENIĄDZE NA KONCIE SĄ BEZPIECZNE.



System restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków oraz gwarantowania depozytów – tę funkcję w Polsce sprawuje **Bankowy Fundusz Gwarancyjny**. To on działa na rzecz stabilności krajowego systemu finansowego, gwarantując depozyty zgromadzone w bankach i SKOK-ach oraz odpowiada za przeprowadzanie przymusowej restrukturyzacji instytucji finansowych zagrożonych bankructwem w Polsce.

BFG gwarantuje zwrot 100% środków pieniężnych złożonych w bankach i SKOK-ach do wysokości 100 tys. euro na deponenta.

CZY WIESZ, ŻE...



Wyobraź sobie, że Twoja rodzina trzyma wszystkie oszczędności w banku. Bank ma problemy i zbankrutował. Na szczęście Wasze pieniądze nie przepadną i zostaną Wam zwrócone dzięki Bankowemu Funduszowi Gwarancyjnemu. Możemy powiedzieć, że BFG to taki strażnik bezpieczeństwa.

Ministerstwo Finansów to podmiot odgrywający kluczową rolę w procesie stania się prawa, które musi być obowiązkowo stosowane przez instytucje finansowe.

Komisja Nadzoru Finansowego publikuje **listę ostrzeżeń publicznych KNF** (S), w której wskazuje nieuczciwe firmy działające w sektorze finansowym. Na tej liście znajduje się prawie 700 firm.

CZY WIESZ, ŻE...





PODSUMOWANIE

- System bankowy w Polsce składa się z banków i sieci bezpieczeństwa finansowego.
- W Polsce rozróżniamy banki komercyjne (w formie spółki akcyjnej), spółdzielcze oraz państwowe.
- Banki głównie udzielają kredytów, przyjmują depozyty oraz prowadzą rachunki bankowe i rozliczenia.
- Sieć bezpieczeństwa finansowego w Polsce tworzą: Narodowy Bank Polski, Komisja Nadzoru Finansowego, Bankowy Fundusz Gwarancyjny oraz Ministerstwo Finansów.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Czym różni się bank komercyjny od banku spółdzielczego?
- Czy moje pieniądze w banku są bezpieczne?
- Dlaczego bank nazywany jest instytucją zaufania publicznego?
- Jakie usługi bankowe i pozabankowe świadczy mój bank?

1.3. PŁATNOŚCI ONLINE I BEZPIECZEŃSTWO FINANSOWE W SIECI

WIELKA WYGRANA ANTKA

– Siema!

– Zdziwicie się! – roześmiał się Antek. – Pamiętacie tę supergrę, o której wczoraj mówiliśmy? Za darmo tylko w wersji demo? No to wchodzę do sieci, a tu mi wyskakuje wiadomość, że wygrałem konkurs i mogę mieć za darmo pełną wersję! Wystarczy tylko kliknąć w link.

– Ale z ciebie sigma! Ty to masz szczęście... – mruknął z podziwem Franek.

– A co to był za konkurs, który wygrałeś? – zainteresowała się Olka.

– No nie wiem, bo do żadnego się nie zgłosiłem – Antek wzruszył ramionami. – Może sami mnie wylosowali?... To przecież możliwe. Mało to jest różnych konkursów?

– A ten link... Kliknąłeś w niego? – zainteresowała się Zosia.

– No jasne, że kliknąłem. Przecież to była pełna wersja gry za darmo!

– I rzeczywiście ją ściągnąłeś z sieci?

– No niezupełnie – Antek stracił pewność siebie. – Bo jak wszedłem w link, to się okazało, że grę mam za darmo, ale trzeba podać dane do karty... W razie gdybym chciał dokupić nowe życie albo jakieś bajery.

– I podałeś te dane? – zapytała Olka.

[...] tylko naiwniacy podają na nieznanej stronie dane do karty. I w ogóle wchodzą na takie strony.

– Nie, moją kartą nie mogę płacić w sieci, więc poprosiłem o kartę starszego brata – Antek nagle posmutniał. – A ten jak na mnie wrzasnął! Bo się okazało, że strona nie jest bezpieczna, nie ma jakiegś tam kłódki w adresie WWW... Taka kłódka podobno pokazuje, że strona jest szyfrowana. I w ogóle cała

witryna była jakaś dziwna. Niby w porządku, ładnie zrobiona, ale miała jakieś błędy w tekście i dziwny adres. Brat powiedział, że tylko naiwniacy podają na nieznanej stronie dane do karty. I w ogóle wchodzą na takie strony.

– A niby dlaczego? – zdziwił się Franek. – Przecież podobno nie miałeś nic zapłacić.

– Tata mi kiedyś powiedział, że wystarczy podać dane do karty, a jakiś oszust już może ściągnąć z niej kasę – wyjaśniła Olka. – A w dodatku jak Antek wszedł na taki podejrzany link, mógł wpuścić do smartfona wirusa.

– Tak, brat też tak powiedział – mruknął Antek. – Natychmiast sprawdziliśmy, żadnego wirusa na szczęście nie było. Ale trzeba w sieci uważać, bo można się nieźle nabrać.

– Pewnie, że trzeba uważać, jesteśmy Ekipą Finansowych Spryciarzy!



Czego się dowiesz?

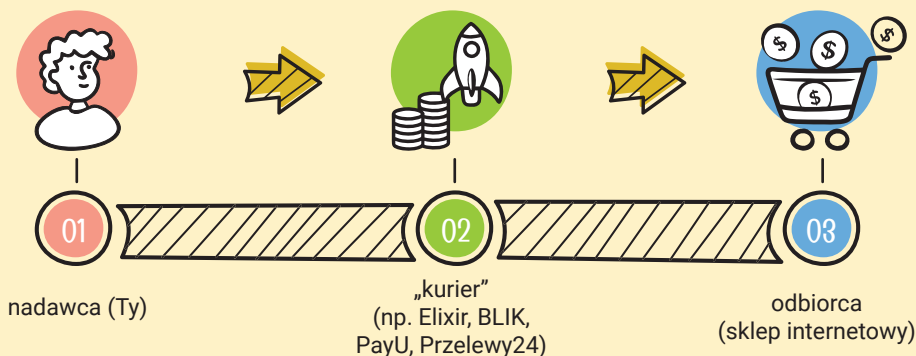
Czy wiesz, że coraz więcej osób nie nosi już ze sobą portfela, ponieważ do płacenia wystarczy im telefon albo zegarek? Z tego rozdziału dowiesz się: czym są płatności online i jak działają „od środka”, jakie są sposoby zapłaty przez internet i które z nich są najpopularniejsze, jak korzystać z nich bezpiecznie, jakie zagrożenia mogą Cię spotkać w sieci, jak mądrze planować wydatki, by nie przesadzić z zakupami.

Czym są płatności online?

Płatność online (płatności internetowe, mobilne) to zapłata za coś, co kupujesz przez

internet – np. grę, aplikację, ubrania czy bilet do kina – bez używania gotówki. Możesz to zrobić: kartą płatniczą, tradycyjnym lub ekspresowym **przelewem bankowym** (S), BLIKIEM lub portfelem elektronicznym (np. Google Pay, Apple Pay). W skrócie: płacisz – klik – i gotowe. W celu wykonania przelewu/zapłaty za zakupy online potrzebujesz: nadawcy – czyli Ciebie, odbiorcy – np. sklepu internetowego, „kuriera” – metody płatności elektronicznych (np. Elixir, BLIK, PayU, Przelewy24) i bezpieczeństwa – czyli kodów, haseł i zabezpieczeń. Nowoczesne systemy, takie jak **usługa 3D Secure** (S), dodatkowo chronią płatności online, prosząc np. o potwierdzenie w aplikacji bankowej lub kod SMS.

SCHEMAT USŁUGI 3D SECURE



Źródło: opracowanie własne

Jakie są rodzaje płatności online?

Wybór metody płatności online nie zawsze jest oczywisty – każdy sposób ma swoje mocne strony, ale też potencjalne ryzyka. Dla wielu osób kluczowa jest wygoda i szybkość, dlatego chętnie korzystają z BLIK-a czy portfeli elektronicznych w telefonie. Inni stawiają na sprawdzone i znane rozwiązania, takie jak płatność kartą lub tradycyjny przelew bankowy, które dają im poczucie większej kontroli nad transakcją.

Duże znaczenie ma również bezpieczeństwo – to, czy dana metoda chroni nasze

dane i pozwala łatwo zareklamować transakcję w razie problemów. Czasem decydują też okoliczności: przy zakupach w zagranicznym sklepie najwygodniejsza może być karta, przy spontanicznych zakupach – szybki BLIK lub przelew. Pamiętaj jednak – to Ty decydujesz, jak zapłacisz i warto robić to mądrze.

Poniżej znajdziesz zestawienie najpopularniejszych form płatności w internecie wraz z ich najważniejszymi zaletami i zagrożeniami. Dzięki temu łatwiej wybierzesz rozwiązanie dopasowane do różnych potrzeb i sytuacji.

NAJPOPULARNIEJSZE FORMY PŁATNOŚCI W INTERNECIE

Rodzaj płatności	Co to jest?	Plusy	Na co uważać?
BLIK	Kod z aplikacji bankowej.	Szybko i bez karty płatniczej.	Kod jest ważny tylko 2 minuty. Mogą się zdarzyć oszustwa „na BLIK-a”.
Płatność kartą	Wpisujesz dane karty na stronie.	Wygoda, działa za granicą.	Uważaj, komu podajesz dane. Podczas zakupów online kartą, oprócz numeru i daty ważności, należy podać także kod CVV/CVC2 (S) – trzycyfrowy numer z tyłu karty, którego w innej sytuacji nigdy nie należy udostępniać.
Przelew online	Przekierowanie do banku.	Korzystasz z konta, które znasz.	Falszywe strony mogą Cię zmylić. Przelew bankowy to jedna z najczęściej wybieranych metod płatności online – zwłaszcza w polskich sklepach internetowych.
Portfel elektroniczny	Np. Google Pay, Apple Pay.	Płacisz telefonem lub zegarkiem.	Zabezpiecz urządzenie PIN-em lub odciskiem palca. Jeśli korzystasz z płatności telefonem lub zegarkiem, używasz technologii NFC (S) – wystarczy zbliżyć urządzenie do terminala.
Płatność odroczone*	Kupujesz teraz, płacisz później.	Wygoda.	Łatwo wydać za dużo. Wydajesz pieniądze, których jeszcze nie masz.

* forma płatności dostępna od 18 roku życia

Źródło: opracowanie własne

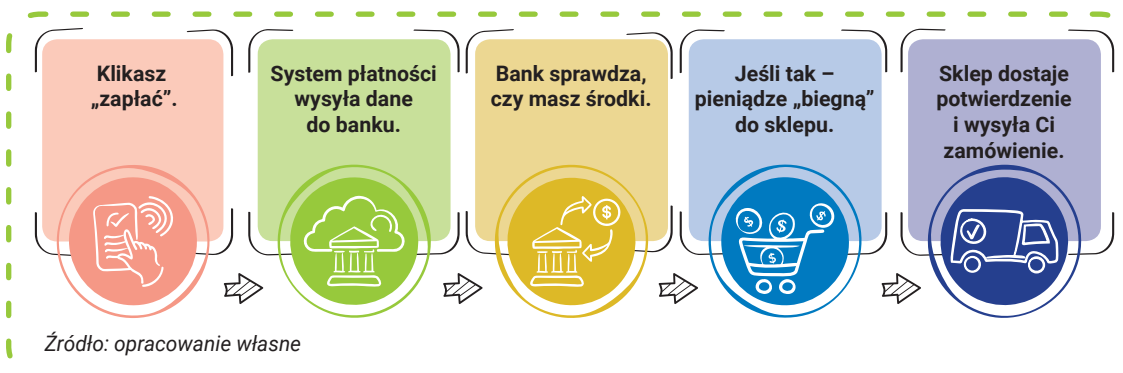


Czy płatności online są bezpieczne?

Płatności online są bezpieczne, ale tylko wtedy, gdy Ty też działasz ostrożnie. Co się dzieje, gdy klikasz „zapłać”? Każda płatność

online uruchamia łańcuch działań w tle – nierzadko bieg sztafetowy – dla Ciebie trwa to kilka sekund. Dla systemów to wiele operacji! Przeanalizuj to na schemacie.

SCHEMAT PRZEBIEGU PŁATNOŚCI ONLINE



Źródło: opracowanie własne

W Chinach wiele osób nie używa już kart płatniczych ani gotówki – za wszystko płać przez telefon, za pomocą takich aplikacji, jak WeChat Pay. Na świecie (w tym także w Polsce) można też płacić pierścionkiem z chipem NFC!

CZY WIESZ, ŻE...



Aby czuć się bezpieczniej podczas płatności online, dobrze jest pamiętać o limitach płatności. Każdy bank pozwala ustawić dzienny limit – czyli maksymalną kwotę, jaką można wydać jednego dnia kartą płatniczą, BLIKIEM czy przelewem. To trochę tak, jakbyś miał/miała „strażnika”, który pilnuje, by nie wydać za dużo pieniędzy. Takimi limitami mogą być np. 50 zł dziennie na zakupy w internecie (wystarczy na doładowanie telefonu na kartę albo zakup e-booka) lub limit 100 zł tygodniowo (wystarczy na kilka drobnych zakupów online). Limity ustalają najczęściej rodzice (opiekunowie prawni) w aplikacji lub serwisie bankowym. To oni – do czasu Twojej pełnoletniości – decydują, ile możesz maksymalnie wydać dziennie lub tygodniowo na zakupy w internecie.

Kiedy jednak płacisz stacjonarnie w sklepie, pomocny w dokonaniu zapłaty jest **terminal płatniczy** (S). To pewnego rodzaju pośrednik pomiędzy klientem, sprzedawcą i bankiem, pozwalający na bezpieczną i wygodną realizację transakcji.

Jakie są zagrożenia w sieci?

Płatności online są wygodne, ale niosą ze sobą ryzyko. Złodzieje coraz częściej próbują oszukać ludzi w internecie i wykorzystują do tego różne metody: SMS-y, telefony, fałszywe strony czy aplikacje. Czasem wygląda to bardzo wiarygodnie – wiadomość może brzmieć jak od kuriera, e-mail może przypominać ten z banku, a ktoś w mediach społecznościowych może udawać naszego znajomego. Dlatego warto wiedzieć, jak rozpoznać takie zagrożenia i nie dać się nabrać.

Do najczęściej spotykanych zagrożeń zaliczamy phishing, skimming i fałszywe strony

internetowe. **Phishing** (S) polega na wysłaniu fałszywych wiadomości e-mail lub SMS-ów, które wyglądają, jakby pochodziły z banku, sklepu internetowego czy firmy kurierskiej. Zazwyczaj zawierają link prowadzący do spreparowanej strony logowania, łudząco podobnej do prawdziwej. Kiedy wpiszesz tam swoje dane – login, hasło, a czasem numer karty czy kod BLIK – trafiają one prosto do oszustów. Phishing bywa bardzo przekonujący, dlatego zawsze trzeba dokładnie sprawdzać adres strony i nie klikać w podejrzaną linki.

Skimming (S) to metoda, w której przestępcy kopiuje dane z karty płatniczej. Najczęściej robią to za pomocą zmodyfikowanych terminali płatniczych lub specjalnych nakładek na bankomaty. Urządzenie rejestruje dane z paska magnetycznego (czarny pasek znajdujący się na karcie płatniczej) lub chipu (element wbudowany w kartę płatniczą) oraz kod PIN, a złodzieje mogą później stworzyć duplikat karty i wypłacać pieniądze z konta ofiary. Żeby się chronić, warto korzystać tylko ze sprawdzonych bankomatów, zasłaniać ręką klawiaturę podczas wpisywania PIN-u i regularnie sprawdzać historię transakcji.

PRZYKŁADY ZAGROZEŃ W SIECI:

- phishing
- skimming
- fałszywe sklepy internetowe



Fałszywe sklepy internetowe na pierwszy rzut oka wyglądają jak normalne sklepy – mają profesjonalny wygląd, zdjęcia produktów, a nawet atrakcyjne promocje. Jednak po dokonaniu płatności sprzedawca znika, a zamówiony towar nigdy nie trafia do klienta. Czasem takie strony służą też do wyłudzenia danych karty. Warto więc zawsze sprawdzać opinie o sklepie oraz to,

czy ma on certyfikat SSL („https” w adresie strony), dane kontaktowe oraz regulamin. Należy również zwracać uwagę na symbol kłódki  obok adresu strony – jego brak to sygnał ostrzegawczy, że połączenie może nie być bezpieczne. Zbyt atrakcyjne oferty powinny wzbudzać czujność – szczególnie, jeśli cena jest znacznie niższa niż w innych sklepach.

W świecie płatności online warto znać też inne zagrożenia, takie jak **smishing**, czyli oszustwo SMS-owe polegające na tym,

że otrzymujesz wiadomość o niedopłacie lub rzekomej przesyłce z linkiem do „opłaty”. Kliknięcie w taki link może skończyć się utratą danych lub pieniędzy. **Vishing**, czyli oszustwo telefoniczne, to sytuacja, gdy ktoś dzwoni do Ciebie, podając się za pracownika banku albo firmy kurierskiej, i próbuje wyłudzić dane logowania lub kod BLIK. Z kolei **malware**, czyli złośliwe oprogramowanie, to wirusy, które mogą zainfekować Twój komputer lub telefon i śledzić Twoje działania, np. podczas logowania do banku.



JAK MĄDRZE KORZYSTAĆ Z PŁATNOŚCI ONLINE?

1. Nigdy nie udostępniaj nikomu kodów BLIK ani danych do konta.
2. Kupuj tylko na znanych stronach – najlepiej z certyfikatem SSL (adres zaczyna się od „https” i symbolem kłódki).
3. Zawsze dokładnie sprawdzaj adres strony – unikaj stron z literówkami w nazwie, fałszywymi logotypami czy podejrzanym wyglądem.
4. Nie klikaj w podejrzone linki, np. z SMS-ów czy e-maili.
5. Korzystaj z autoryzacji dwuetapowej, np. kodu SMS lub zatwierdzenia w aplikacji mobilnej.
6. Unikaj dokonywania płatności przez publiczne Wi-Fi, a jeśli musisz, korzystaj z bezpiecznego połączenia VPN.
7. Używaj silnych, unikatowych haseł.
8. Ustaw limity płatności (dziennie, miesięczne) w aplikacji bankowej – to dodatkowa ochrona na wypadek przejęcia Twoich danych.

CO WIESZ O OSZUSTWIE „NA ZNAJOMEGO Z FACEBOOKA”?



Oszuści często udają znajomych na komunikatorach internetowych albo platformach sprzedażowych i proszą o „pożyczkę”, np. „Hej, pomóż, potrzebuję szybko 100 zł, oddam jutro! Podaj mi tylko kod BLIK”. Niestety, są tak sprytni, że jeżeli przekażesz im kod, to mogą włamać się na Twoje konto bankowe. Dlatego nigdy nie podawaj kodu BLIK nikomu, nawet jeśli myślisz, że piszesz z kolegą. Lepiej zadzwoń i upewnij się, że to naprawdę on.

AKTYWNIE DBAJ O SVOJE BEZPIECZEŃSTWO W SIECI!

Zeskanuj kod i zobacz, jak wśród oszustw cyfrowych pojawiają się także incydenty, w których przestępcy podszywają się pod znane osoby, np. Igę Świątek czy Roberta Lewandowskiego (Raport CSIRT Komisji Nadzoru Finansowego, 2024, s. 17).





PODSUMOWANIE

- Płatności online to szybki i nowoczesny sposób płatności przez internet.
- Najpopularniejsze metody to: BLIK, e-portfel, telefon, karta płatnicza, przelew.
- Są wygodne, ale trzeba być czujnym – Twoje dane mogą zostać skradzione.
- Bezpieczeństwo zależy też od Ciebie – chroń swoje dane, nie działaj impulsywnie.
- Planowanie wydatków online jest tak samo ważne, jak w sklepie stacjonarnym.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów, jak płacili, gdy byli młodszy – czy częściej używali gotówki, czeków, a może pierwszych kart płatniczych.
- Porównajcie różnice między dawnymi a dzisiejszymi metodami płatności (np. portfel z gotówką z telefonem z BLIKIEM).
- Ustalcie domowe zasady bezpieczeństwa przy płatnościach online – np. czy strona jest bezpieczna.
- Porozmawiajcie o tym, czy ktoś w rodzinie miał doświadczenie z oszustwem internetowym lub podejrzaną wiadomością i jak sobie z tym poradził.

1.4. CO TO JEST INFLACJA I DLACZEGO MA WPŁYW NA NASZE FINANSE



INFLACJA KRADNIE PIENIĄDZE ZOSI

– Siema!

– Ale mi kiepsko poszło... – zaczęła Zosia. – Wiecie, jak bardzo chcę pojechać do kuzynki do Krakowa. Rodzice najpierw kręcili nosem, ale w końcu się zgodzili, ale pod warunkiem, że sama odłożę na bilet. No to sprawdziłam w sieci, ile kosztuje bilet, i odkładałam. Wczoraj kasy już było tyle, ile trzeba, więc wchodzę na stronę... i buch!

– A co, pewnie bilet zdrożał i musisz dalej odkładać? – spytał Franek.

– A skąd ty to wiesz? – zdziwiła się Zosia.

– Bo miałem kilka dni temu tak samo. Poszliśmy z Antkiem do kina, pieniążki ładnie odliczone, wszystko gra. Płacimy za bilety...

– I pewnie wam nie starczyło, bo zdrożały? – domyśliła się Olka.

– Bilety trochę podrożały, ale nam na nie starczyło – odparł Franek. – Za to kiedy kazali zapłacić za popcorn i napoje, to aż usiedliśmy z wrażenia... tak podnieśli cenę.

– No tak, wszystko drożeje – zgodziła się Olka. – Babcia skarży się, że coraz więcej płaci za leki, sąsiadka płacze, że musi więcej wydawać na jedzenie, a tata mówi, że benzyna tak zdrożała, że teraz to już tylko stać na nią bogaczy.

Dopóki inflacja jest niewielka, np. poniżej 2–3% w skali roku, nie przeszkadza za bardzo w życiu.

– Czuję się tak, jakby ktoś ukradł mi pieniądze z konta – Zosia była naprawdę rozżalona.

– Miałam już odłożone na bilet i raptem okazuje się, że mi nie wystarczy.

– Poszperałem trochę w sieci. Taki wzrost wszystkich cen to inflacja – wyjaśnił Antek, patrząc w ekran smartfona. – Ceny rosną i za tyle samo kasy można kupić mniej niż dawniej. No i wszyscy narzekają.

– No dobrze, ale dlaczego wszystkie ceny rosną? Rozumiem, że jakaś jedna cena, ale żeby od razu wszystkie? – zdziwił się Franek. – A może to jakiś spisek? Może sklepy się umówiły, żeby więcej na nas zarobić?

– E, raczej nie spisek – oceniła trzeźwo myśląca Olka. – Też spytałam chatbota AI, a on mówi, że może być wiele powodów takiego wzrostu cen. Może być zbyt dużo pieniędzy na rynku, mogą być różne katastrofy naturalne, może być wzrost cen surowców. Dopóki inflacja jest niewielka, na przykład poniżej dwóch – trzech procent w skali roku, nie przeszkadza za bardzo w życiu. Ale jeśli ceny zaczynają zbyt szybko rosnąć, to jest problem i państwo musi z nim walczyć.

– No pewnie, państwo musi łapać złodziei, którzy kradną ludziom pieniądze! – zgodziła się Zosia. – A zbyt wysoka inflacja to właśnie taki złodziej.

– Dla nas to jasne, jesteście przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!



Czego się dowiesz?

Zastanawiasz się, dlaczego nie możesz kupić ulubionych owoców, chociaż masz tyle samo pieniędzy co rok temu? Przyczyną jest inflacja. Codziennie wpływa ona na Twoje pieniądze – nawet jeśli tego nie zauważasz! Z tego rozdziału dowiesz się, czym jest inflacja i jakie są jej rodzaje. Poznasz powody zmian cen w gospodarce oraz takie pojęcia, jak wartość pieniądza i koszyk dóbr. Zrozumiesz, kto oraz w jaki sposób mierzy inflację. I dowiesz się, co ma wspólnego inflacja z oszczędnościami, kredytami i wynagrodzeniami.

Czym jest inflacja?

Inflacja (S) towarzyszy nam bardzo często, ale nie zawsze ją zauważamy. Jest to wzrost cen dóbr i usług w kraju w ciągu pewnego czasu, który powoduje, że za te same pieniądze możemy kupić mniej. Ale nie każdy wzrost cen nazwiemy inflacją. Zdarza się, że ceny rosną tylko na krótki czas, a po nim spadają. Dlatego najczęściej podawana jest inflacja roczna. Na przykład na początku lata mamy drogie truskawki, które tanieją, gdy ich ilość na rynku się zwiększa, i znowu drożeją, gdy sezon na truskawki się kończy. Takie sezonowe zmiany cen inflacją nie są. Ale gdy porównamy ceny pomiędzy latami i okaże

W Polsce deflacja wystąpiła w latach 2014–2016. Ceny spadały wtedy nieprzerwanie przez 28 miesięcy.



CZY WIESZ, ŻE...

się, że co roku ceny truskawek w porównaniu z cenami z poprzednich lat są wyższe, wtedy będziemy mieć z nią do czynienia.

Odwrotnym do inflacji zjawiskiem jest **deflacja** (S). Występuje ona bardzo rzadko i polega na stałym spadku cen. Jest bardzo trudna do opanowania przez rządy i banki centralne. Sprawia, że wartość **pieniądza** (S) rośnie, czyli za te same pieniądze po pewnym czasie możemy kupić więcej. W praktyce, gdy obserwujemy, że ceny spadają, a planowaliśmy kupić np. telewizora, lodówki czy mebli, to czekamy z zakupem, żeby kupić te rzeczy jak najtaniej.

Skąd się bierze inflacja?

Inflacja może być wywołana w różny sposób. To, skąd się bierze, wpływa na jej rodzaj. Najczęściej spotykamy **inflację popytową**, czyli inflację wywołaną zbyt dużym popytem rządu, konsumentów lub zagranicy, oraz **inflację kosztową**, spowodowaną rosnącymi szybko kosztami produkcji.

PORÓWNANIE GŁÓWNYCH TYPÓW INFLACJI

Typ inflacji	Główna przyczyna	Jak to wygląda w praktyce?	Przykład
Popytowa	Zbyt duży popyt – ludzie chcą kupić więcej, niż jest na rynku.	Zwiększenie wydatków przez rodziny lub państwo sprawia, że ceny rosną, bo producenci nie nadążają z produkcją.	Rodziny mają więcej pieniędzy i zaczynają masowo kupować sprzęty, więc ceny lodówek, telefonów itp. szybują w górę.
Kosztowa	Wzrost kosztów produkcji (np. droższe surowce, wyższe pensje).	Ceny rosną, bo firmom opłaca się tylko wtedy sprzedawać produkty, gdy ich ceny pokryją droższe koszty.	Wzrost ceny prądu i paliwa sprawia, że wszystkie produkty w sklepie stają się droższe, bo ich transport i produkcja kosztują więcej.

Źródło: opracowanie własne



Zbyt duży popyt, taki, aby wywołać **inflację popytową**, może powstać w różnych sektorach gospodarki. Mogą go wywołać **wydatki inwestycyjne rządu** – np. gdy finansuje on budowę dróg, fabryk czy szkół, pojawia się popyt m.in. na materiały budowlane. Wyższy popyt w gospodarstwach domowych pojawi się, jeśli wzrosną **wydatki socjalne rządu lub obniżą się podatki**. Jeśli więcej pieniędzy trafi jako zasiłki do gospodarstw domowych albo gdy zostaną obniżone podatki, to więcej pieniędzy będzie w portfelach gospodarstw domowych i ich członkowie będą chcieli więcej kupować. Dodatkowy popyt pojawia się też, gdy rośnie **optymizm konsumentów i przedsiębiorstw**. Gdy spodziewasz się, że Twoje finanse będą w przyszłości korzystne, wtedy chętniej wydajesz pieniądze i tworzysz popyt.

Źródłem inflacji popytowej może być też **wzrost eksportu**. Towary wywożone za granicę, a produkowane w kraju, są częścią popytu krajowego. Inflację może też powodować polityka banku centralnego. Jeżeli stopy procentowe NBP spadają (to przykład tzw. **ekspansywnej polityki monetarnej**), to

tanieją kredyty, zmniejsza się ich oprocentowanie, a to powoduje, że chętniej kupujemy, korzystając z kredytu.

Inflacja kosztowa pojawia się wtedy, gdy rosną koszty produkcji, np. **rosną ceny surowców i energii, zwiększają się wynagrodzenia albo podnoszone są podatki**.

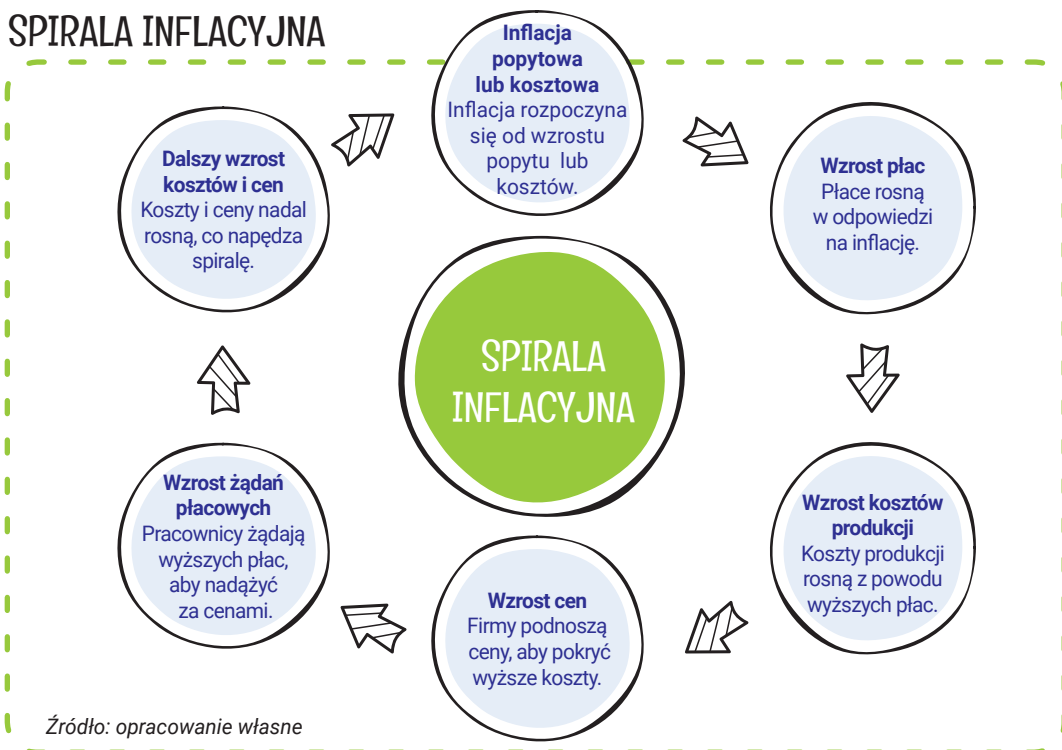
Zdarza się, że gospodarka przechodzi z jednego rodzaju inflacji w drugi. Wtedy mamy do czynienia ze **spirala inflacyjną (spirala cenowo-płacową)**.

By zatrzymać spiralę inflacyjną, rząd może wprowadzić ograniczenia we wzroście płac albo cen surowców, np. energii, może też obniżyć podatek VAT na niektóre surowce, co zmniejszy ich koszty. Może też zmniejszyć swoje wydatki. Bank centralny może zwiększyć stopy procentowe.

Inne rodzaje inflacji

Inflacja może mieć różną wysokość. To znaczy, że ceny mogą rosnąć powoli lub bardzo szybko. Od tego, jak szybko zmieniają się ceny, czyli od wysokości inflacji zależy, jak bardzo będzie ona wpływała na Twoje

SPIRALA INFLACYJNA



RODZAJE INFLACJI ZE WZGLĘDU NA TEMPO WZROSTU

Inflacja pełzająca (krocząca):

- Niski wzrost cen, 1–5% rocznie
- Trudna do zauważenia w krótkim okresie
- Akceptowalna dla gospodarki i społeczeństwa
- Łatwa do kontrolowania

Inflacja galopująca:

- Szybki wzrost cen, ponad 10% rocznie
- Widoczny wpływ na gospodarkę
- Niszcząca gospodarkę
- Trudna do kontrolowania

Hiperinflacja:

- Ekstremalny wzrost cen, ponad 50% miesięcznie
- Załamanie systemu monetarnego
- Chaos gospodarczy
- Trudna do zatrzymania



Źródło: opracowanie własne

finanse. Ze względu na tempo wzrostu wyróżniamy trzy rodzaje inflacji: inflację pełzającą, nazywaną też kroczącą, inflację galopującą i hiperinflację.

Hiperinflacja pojawia się zwykle w czasie dużego kryzysu. Często jest związana z wojnami (lata 20. XX wieku w Niemczech), dużymi zmianami systemów gospodarczych i politycznych (lata 90. XX wieku w Polsce) albo ekstremalnymi zmianami klimatycznymi, np. długoletnią suszą wywołującą głód (2008 rok w Zimbabwie).

Hiperinflacja zawsze jest bardzo trudna do zatrzymania i bardzo mocno wpływa na życie ludzi. Żeby ją zatrzymać, potrzebne są drastyczne działania rządu (np. zamrażanie płac i podnoszenie podatków) oraz działania banku centralnego (głównie podnoszenie stóp procentowych). Często konieczna jest wymiana pieniądza. W Polsce taką wymianę

W 1989 roku w Polsce inflacja wynosiła 585% rocznie, czyli w ciągu roku ceny wzrosły prawie 6 razy!

CZY WIESZ, ŻE...



wykonano 1 stycznia 1995 roku, zastępując 10 000 starych złotych 1 złotówką nowego złotego. Wiele osób zostawiło sobie na pamiątkę stare banknoty. Może u Ciebie w domu też takie są?

Hiperinflacja powoduje, że pieniądź traci swoją wartość i ludzie przestają go używać do zakupów. Za towary i usługi płaci się innymi towarami albo używa się walut innego kraju, którego pieniądź ma wysoką wartość. **Przedsiębiorstwa przestają produkować**, ponieważ nie mogą zaplanować produkcji oraz inwestycji i pojawia się bezrobocie. Brak pracy to brak dochodów, a spadek wartości pieniądza powoduje, że oszczędności też tracą na wartości. Pojawia się wtedy ubóstwo, a nawet głód. W takiej sytuacji często dochodzi do zamieszek i protestów, rośnie przestępczość i upadają rządy.

W czasie największych hiperinflacji ludzie nosili do sklepu całe torby pieniędzy, żeby kupić chleb czy mleko!

CZY WIESZ, ŻE...



Wartość pieniądza (S) możemy ocenić, porównując ilość dóbr, jakie można za ten pieniądz kupić. Prosty sposób na poznanie wartości pieniędzy z różnych krajów jest The Big Mac Index, czyli porównanie ceny jednego burgera w różnych krajach publikowane od 1987 roku przez „The Economist”.

Inflacja galopująca również powoduje spadek wartości pieniądza, spadek produkcji, wzrost bezrobocia i powiększanie się ubóstwa. Jednak skala tych skutków jest mniejsza niż przy hiperinflacji. Ważne jest, żeby rząd i bank centralny wspólnie działały, aby ją obniżyć, bo łatwo może wzrosnąć i zmienić się w hiperinflację.

BIG MAC INDEX



To prosty sposób na porównanie wartości pieniędzy w różnych krajach poprzez zestawienie ze sobą ceny jednego, popularnego burgera.

Duże znaczenie dla tempa tej inflacji mają **oczekiwania inflacyjne**, czyli to, jakiej inflacji spodziewamy się w przyszłości. Jeśli spodziewasz się, że Twój ulubiony napój podrożeje, to chętniej kupisz go więcej „na zapas”. Gdy w taki sposób myślą inni, robimy w kraju duże zakupy, bo wszyscy chcą uciec przed rosnącymi cenami. Niestety w ten sposób tylko przyspieszają inflację. Ale gdy oczekujesz, że wzrost cen zwolni, nie będziesz robić zapasów i spirala inflacyjna będzie hamowała.

Inflacji pełzającej w krótkim czasie nie zauważamy. Ceny rosną powoli i często są uważane za zjawisko pozytywne. Banki centralne, w tym NBP, zwykle ustalają, jaka wysokość inflacji pełzającej jest korzystna dla gospodarki i starają się utrzymać ją na takim poziomie. W Polsce jest to inflacja równa 2,5% rocznie i może się odchylić w dół do 1,5%, a w górę do 3,5%.

CELE INFLACYJNE NBP



Wartość CPI

GÓRNA GRANICA
(hamuje wzrost cen)



3,5%

CEL INFLACYJNY



2,5%

DOLNA GRANICA
(zapobiega deflacji)



1,5%



Kto i jak mierzy inflację?

Główną miarą inflacji jest wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych obliczany przez Główny Urząd Statystyczny (GUS). Najczęściej używamy skrótu **CPI** (S) (z ang. *Consumer Price Index*). CPI mierzy, jak zmieniły się ceny koszyka dóbr i usług konsumpcyjnych w czasie jednego roku, czyli porównuje ceny z bieżącego miesiąca z takim samym miesiącem w poprzednim roku. Na przykład CPI = 105 lub 5% podane w czerwcu oznacza, że ceny pomiędzy czerwcem tego roku a czerwcem poprzedniego roku wzrosły o 5%.

CO JEST GŁÓWNĄ MIARĄ INFLACJI?



Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych (CPI) obliczany przez Główny Urząd Statystyczny (GUS).

Gdy sprawdzasz w sklepie ceny, to interesują Cię tylko niektóre z nich. Jeśli w Twoim domu kupuje się mleko w kartonie, to nie będziesz sprawdzać cen mleka w butelkach. W CPI też nie liczy się zmian cen wszystkich możliwych dóbr i usług. GUS bada co roku, jakie dobra i usługi najczęściej kupują Polacy. To jest **koszyk dóbr i usług konsumpcyjnych** (S), który uwzględnia się w liczeniu inflacji. Przykładowo, w 2025 roku 25% koszyka to żywność i napoje, a tylko 4% łączność, czyli wydatki na internet, telefony i usługi pocztowe. Ale to znaczy, że jeśli coś kupujemy rzadko, np. meble, to nawet jeśli tej rzeczy ceny bardzo w ciągu roku się zmieniają, wartość CPI nie będzie wysoka. Za to, gdy kupujemy coś często, np. pieczywo, to nawet jak cena tej rzeczy zmieni się niewiele, to CPI wzrośnie.

Inflacja zawsze pokazuje wzrost cen. Wzrost inflacji oznacza, że ceny rosną szybciej niż wcześniej, a spadek inflacji to wolniejszy wzrost cen, ale ceny rosną dalej.



Wiedza o tym, jak duża jest inflacja, jest ważna dla rządu i NBP do prowadzenia ich polityki. Ale wiele produktów, takich jak owoce, warzywa, odzież, zmienia swoje ceny razem ze zmianami pór roku. Żeby nie działać zbyt szybko i dokładnie obserwować zmiany cen, NBP oprócz CPI bierze pod uwagę inflację bazową. Z koszyka dóbr i usług usuwa się te z nich, których ceny zmieniają się najsilniej. Dzięki temu dowiadujemy się, jakie są długoterminowe zmiany cen.

Jak inflacja wpływa na nasze finanse?

Powinniśmy rozumieć, jak działa inflacja i skąd się bierze, bo ma wpływ na to, ile dóbr i usług możemy kupić dziś, a ile, za te same pieniądze, np. za rok. A skoro inflacja wpływa na wartość naszych pieniędzy, to również na zaciągnięte przez nas kredyty i pożyczki

oraz zebrane oszczędności. Inflacja obniża wartość pieniądza, więc zmniejsza nasze oszczędności. Dlatego, decydując się na oszczędzanie, musimy porównać **stopy procentowe** (S) z inflacją. Banki, podając oprocentowanie lokat na ulotkach lub w internecie, podają roczną stopę procentową. Jest to **stopa nominalna**, która pokazuje, jakie odsetki możesz dostać po roku za wpłacone do banku pieniądze. Ale w tym samym czasie, gdy Twoje odsetki rosną, rośnie też inflacja i zmienia się liczba rzeczy, które możesz kupić za swoje pieniądze. Dlatego warto porównywać stopę nominalną z inflacją i obliczać **realną stopę procentową**.

JAK OBLICZYĆ REALNĄ STOPĘ PROCENTOWĄ?

$$\text{realna stopa procentowa} = \\ = \text{nominalna stopa procentowa} - \text{inflacja}$$

Realna stopa procentowa pokazuje nam, o ile wzrośnie wartość zaoszczędzonych przez nas pieniędzy. Gdybyśmy na rok wpłacili do banku 100 zł i bank obiecałby nam oprocentowanie nominalne 5%, to po roku dostalibyśmy 105 zł. Ale jeśli w tym czasie ceny w sklepach wzrosły o 3% (inflacja), to by znaczyło, że „koszyk” rzeczy, który rok temu kosztował 100 zł, dziś kosztuje 103 zł. Nasze realne oprocentowanie byłoby równe 2%, czyli faktyczna wartość naszych pieniędzy wzrosłaby nie o 5 zł, tylko o 2 zł, ponieważ z naszych nominalnych odsetek 3 zł wartości „zjadłaby” inflacja.

A co z kredytem lub pożyczką? Ich oprocentowanie też jest podawane jako nominalne. Zatem jeśli odejmiemy od niego inflację, to również obliczymy oprocentowanie realne, czyli jaką wartość mają dziś oddawane do banku pieniądze w porównaniu z dniem, gdy zaciągaliśmy pożyczkę lub kredyt.

PODSUMOWANIE



- Inflacja powoduje wzrost cen – spada wartość pieniądza i żeby coś kupić, trzeba wydać więcej niż wcześniej.
- Inflację mogą wywołać wysoki popyt lub rosnące koszty produkcji.
- Inflacja galopująca i hiperinflacja są niebezpieczne dla gospodarki oraz społeczeństwa i bardzo trudne do pokonania.
- Inflacja pokazuje roczną zmianę cen koszyka dóbr i usług, ale ceny różnych produktów i usług nie zmieniają się tak samo.
- Inflacja obniża wartość oszczędności, dlatego trzeba obliczać realną stopę procentową.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Poszukajcie w domu lub sprawdźcie w internecie, jak wyglądały banknoty i monety w Polsce przed wymianą z 1995 roku.
- Zapytaj najbliższych, jak zmieniały się ceny jakiegoś codziennie używanego produktu, np. chleba, mleka, warzyw. Zastanówcie się razem, czy te zmiany były duże i jak wpłynęły na wydatki w domu.
- Sprawdź w dowolnym banku oprocentowanie lokaty rocznej i porównaj je z CPI ze strony GUS lub NBP. Czy realnie odsetki wzrosną?
- Zastanówcie się wspólnie, czy warto trzymać pieniądze w gotówce zamiast w banku.
- Zapytaj, o ile procent zmieniły się w ciągu roku dochody w Twoim domu (pensje, emerytury, stypendia) i porównajcie tę zmianę z inflacją.

ROZDZIAŁ 2

PLANOWANIE I ZARZĄDZANIE WŁASNYMI FINANSAMI

2.1. CO TO JEST INTELIGENCJA FINANSOWA I DLACZEGO WARTO JĄ ROZWIJAĆ

SPRYTNA OLKA

– Siema!

– Wreszcie dogadałam się z rodzicami w sprawie pieniędzy – pochwaliła się Olka. – Dotąd było tak, że jak chciałam coś kupić i prosiłam o zasilenie konta, mama zawsze mówiła, że to niewłaściwy moment, że może na gwiazdkę albo urodziny... A ja mówię, że mi się akurat stłukł ekran w smartfonie i muszę kupić nowy. To tata na to, że przecież dostaję na konto kieszonkowe. A ja, że z kieszonkowego to ja nowej komórki nie kupię...

– No pewnie – zgodził się Antek. – Mam dokładnie tak samo. Rodzice w ogóle nie rozumieją, że ja akurat coś muszę kupić... I to nie tylko zeszyty i ołówki.

– No to jak się dogadaliście? – Zosia była naprawdę zaciekawiona. – Rodzice dali ci większe kieszonkowe?

– Nie, tata powiedział, że powinno wystarczyć to, które mam, tylko muszę lepiej nim zarządzać – odpowiedziała Olka. – Umówiliśmy się, że jeśli będę co miesiąc jedną czwartą odkładać, to po trzech miesiącach dołożą mi brakującą kwotę i będę mogła kupić nowy smartfon.

– Jaki będziesz chciała? – ożywił się Antek. – Widziałem w sklepie taki, że można zemdleć z wrażenia. Ale kosztuje górę kasy...

– Tak dobrze to nie ma – pokiwała przecząco głową Olka. – Mam sobie wybrać niezły model za rozsądną cenę i najlepiej poczekać, aż będzie promocja. Ale za to umówiliśmy



się, że jeśli dalej będę odkładać jedną czwartą kieszonkowego, to przez następne kilka miesięcy dołożą się do czegoś kolejnego.

– A wiesz już do czego? – zainteresowała się Zosia.

– Jeszcze nie wiem, ale zawsze może się coś zdarzyć... Może pięknie ekran tego nowego smartfona albo zostawię w autobusie kurtkę... Lepiej mieć coś na koncie. No i dzięki temu dostanę od rodziców więcej kasy niż z samego kieszonkowego. A najlepsze jest to, że oni zamiast narzekać, mówią, że są dumni, że tak dobrze będę zarządzała pieniędzmi.

– Ale ty jesteś sprytna! – Franek był pełen uznania. – Ja zaraz wydaję wszystko, co mam.

– Chatbot AI mówi, że taki spryt nazywamy inteligencją finansową – odczytał Antek. – Podobno jak się dobrze zarządza pieniędzmi, to można mieć z nich znacznie więcej pożytku. To jasne, więc wszyscy jesteśmy inteligentni finansowo. Może poza Frankiem – Antek mrugnął okiem. – Ale on też się podciągnie.

– No pewnie, przecież jesteśmy Ekipą Finansowych Spryciarzy!

[...] jak się dobrze zarządza pieniędzmi, to można mieć z nich znacznie więcej pożytku.

Czego się dowiesz?

Czy można być „mądrym” w sprawach pieniędzy, tak jak w matematyce czy języku polskim? Można – to właśnie nazywamy inteligencją finansową. Z tego rozdziału dowiesz się, czym ona jest, jak wpływa na codzienne decyzje i dlaczego warto ją ćwiczyć. Poznasz przykłady z życia, dowiesz się, jak rozwijać dobre nawyki i jak uczyć się od innych – w tym także od swojej rodziny.

W wielu szkołach podstawowych i średnich w Polsce prowadzi się zajęcia z edukacji ekonomicznej. Uczniowie uczą się tam m.in., jak czytać **paragony** (S), czym jest **inflacja** (S), jak działa bank, jak bezpiecznie korzystać z płatności internetowych. Takie zajęcia są bardzo przydatne i pomagają budować fundament pod dorosłe życie.



CZY WIESZ, ŻE...

Czym jest inteligencja finansowa?

W dzisiejszym świecie, gdzie pieniądze odgrywają kluczową rolę w niemal każdej sferze życia, coraz większego znaczenia nabiera umiejętność mądrego gospodarowania nimi. Taką postawę najpełniej oddaje pojęcie **inteligencji finansowej** (S). Jest to nie tylko wiedza o pieniądzu, lecz przede wszystkim zdolność świadomego zarządzania nim. Obejmuje ona umiejętność rozróżniania potrzeb i zachcianek, planowania wydatków, podejmowania odpowiedzialnych decyzji oraz przewidywania ich konsekwencji. To także myślenie długoterminowe, samodyscyplina i umiejętność działania z rozumą.

Z budowaniem własnej inteligencji finansowej jest trochę tak jak z jazdą na rowerze – na początku trudno utrzymać równowagę, ale z czasem robi się to naturalne. Pieniądże są obecne niemal wszędzie: na zakupach,

w rozrywce, planowaniu wakacji czy nawet w wyborze przyszłego zawodu. Dlatego ważne jest, aby już od najmłodszych lat rozumieć, czym są finanse i jak mądrze nimi zarządzać. Nie chodzi o to, aby zostać ekspertem od giełdy – ale o to, by nie dać się zaskoczyć w dorosłym życiu. To **edukacja ekonomiczna** (S) pomaga zrozumieć, jak działa świat pieniędzy. A dobrze rozwinięta inteligencja finansowa to klucz do **stabilności finansowej** (S), czyli stanu, w którym pieniądze nie są źródłem stresu, ale środkiem do realizacji celów. Osoba stabilna finansowo nie musi się martwić, czy wystarczy jej do końca miesiąca, ponieważ planuje, oszczędza i unika zbędnych wydatków.

Innym ważnym pojęciem jest **dobrostan finansowy** (*financial well-being*). Jest to stan, w którym osoba ma poczucie bezpieczeństwa i kontroli nad swoimi finansami, co pozwala

ELEMENTY INTELIGENCJI FINANSOWEJ



WIEDZA

Znajomość podstawowych pojęć (oszczędzanie, budżet, dług)



POSTAWY

Szacunek do pieniędzy, rozsądne wydawanie, etyczne postępowanie w zakresie finansów



NAWYKI

Codzienne zachowania: zapisywanie wydatków, oszczędzanie



DECYZJE

Umiejętność wyboru, planowania, rezygnowania z impulsów

Źródło: opracowanie własne

jej na efektywne zarządzanie bieżącymi potrzebami, absorbowanie szoków finansowych i poruszanie się po ścieżce prowadzącej do osiągnięcia swoich celów finansowych.

Co potrafi osoba z wysoką inteligencją finansową?

Osoba, która ma dobrze rozwiniętą inteligencję finansową, nie musi być dorosłym bankierem ani inwestorem. To ktoś, kto potrafi podejmować mądre decyzje w codziennych sytuacjach – np. przy zakupie słodczy, planowaniu prezentu urodzinowego czy odkładaniu kieszonkowego. Inteligencja finansowa to coś, co rozwija się krok po kroku – przez ćwiczenie, obserwację i naukę na błędach.

Co potrafi ktoś, kto już dobrze opanował zarządzanie swoimi pieniędzmi? Rozumie, skąd biorą się pieniądze i na co są wydawane. Wie, że pieniądze nie pojawiają się „znikąd”, tylko trzeba je zarobić, a później rozsądnie

rozdysponować, np. na jedzenie, rachunki, przyjemności, oszczędności. Umie rozpoznać, co jest potrzebą, a co zachcianką – potrafi odróżnić zakupy niezbędne (np. zeszyt do szkoły) od tych, które są jedynie chwilowym pragnieniem (np. kolejna gra komputerowa). Potrafi zaplanować wydatki i nie wydaje wszystkiego od razu – umie zostawić część pieniędzy „na później”, bo wie, że dzięki temu łatwiej osiągać większe cele. Szuka informacji, pyta dorosłych i uczy się z doświadczenia – nie boi się zadawać pytań rodzicom, dziadkom czy opiekunom, korzysta z ich wiedzy i wyciąga wnioski z własnego doświadczenia. Wie, że błędy finansowe się zdarzają, ale warto się z nich uczyć – zamiast złościć się na siebie za nieudany zakup, traktuje go jako lekcję na przyszłość.

Takie umiejętności przydają się nie tylko w zarządzaniu kieszonkowym, ale także w dorosłym życiu – podczas planowania budżetu domowego, większych zakupów czy realizacji marzeń.

OSOBA Z WYSOKĄ INTELIGENCJĄ FINANSOWĄ:

Wie, że błędy finansowe się zdarzają – ale warto się na nich uczyć.

Rozumie, skąd biorą się pieniądze i na co są wydawane.

Umie rozpoznać, co jest potrzebą, a co zachcianką.

Szuka informacji, pyta dorosłych, uczy się z doświadczenia.

Potrafi zaplanować wydatki i nie wydaje wszystkiego od razu.



Jak ćwiczyć inteligencję finansową?

Nauka o pieniądzu nie zaczyna się dopiero wtedy, gdy ma się pracę. Już teraz możesz rozwijać swoje „finansowe IQ”. W jaki sposób? Zaczni od rozpoznawania i planowania swoich **potrzeb finansowych** (S).

Planowanie wydatków to jedna z najważniejszych części inteligencji finansowej.

Osoba, która potrafi zaplanować swoje zakupy, unika impulsywnych decyzji i uczy się rozpoznawać, co jest potrzebą, a co tylko chwilową zachcianką. Dobrym przykładem jest Basia z klasy 6, która postanowiła przez pół roku odkładać po 10 zł tygodniowo, aby kupić sobie słuchawki. Dzięki temu nauczyła się cierpliwości, planowania i szacunku do pieniędzy. Takie

JAK ROZWIJAĆ INTELIGENCJĘ FINANSOWĄ?

PLANUJ

Zanim coś kupisz, zapytaj siebie: „Czy naprawdę tego potrzebuję?”, „Czy mam już coś podobnego?”.

OSZCZĘDZAJ

Nie chodzi o to, żeby nie wydawać wcale. Chodzi o to, żeby czasem odłożyć na coś ważniejszego.

UCZ SIĘ OD INNYCH

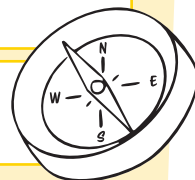
Zadawaj pytania rodzicom, dziadkom lub opiekunom. Dowiedz się, jak oni zarządzają pieniędzmi.

PISZ

Zapisuj swoje wydatki. To pomaga zauważyć, gdzie „uciekają” pieniądze.

MYŚL O PRZYSZŁOŚCI

Nie zawsze trzeba mieć wszystko „tu i teraz”. Czasem warto poczekać – i mieć więcej.



doświadczenia pokazują, że nawet niewielkie kwoty, systematycznie odkładane, mogą prowadzić do realizacji większych celów.

Kolejnym elementem jest umiejętność **oszczędzania**. To nie tylko odkładanie pieniędzy, ale także świadome odmawianie sobie pewnych zakupów w danym momencie. Reklamy w internecie i mediach społecznościowych często sprawiają, że chcemy kupować coś „od razu”. Warto wtedy zastanowić się, czy to naprawdę nasz wybór, czy może efekt wpływu reklamy lub presji rówieśników. Inteligencja finansowa to także umiejętność powiedzenia sobie: „Poczekam, przemyślę to”.

Nie można też zapominać o **uczeniu się od innych**. Rodzice, dziadkowie, opiekunowie, starsze rodzeństwo i koledzy mają często własne doświadczenia finansowe – zarówno dobre, jak i złe, trudne. Rozmowa o tym, jak oni radzili sobie w dzieciństwie i w młodości oraz czy coś zmieniliby w swoich decyzjach, daje młodym ludziom praktyczną wiedzę, której nie znajdzie się w podręcznikach.

Regularnie **zapisuj** wszystkie swoje wydatki, nawet te drobne. Takie notatki pozwolą Ci lepiej kontrolować budżet i szybciej dostrzec, na co wydajesz najwięcej pieniędzy oraz gdzie mogą one niepotrzebnie „uciekać”.

Duże znaczenie ma również **świadomość przyszłości**. Inteligencja finansowa to nie tylko myślenie o tym, co kupić dzisiaj, ale także o tym, co będzie potrzebne jutro czy za kilka miesięcy. Dzięki temu łatwiej uniknąć niepotrzebnych problemów i czuć się bezpiecznie.

Wreszcie – umiejętność wyciągania wniosków z błędów. Każdy czasem wyda pieniądze zbyt pochopnie. Ważne jest jednak, aby takie sytuacje traktować jak lekcję. Świadomość, że błędy finansowe się zdarzają, sprawia, że łatwiej podejmować lepsze decyzje w przyszłości.

Warto pamiętać, że ćwiczenie inteligencji finansowej polega na codziennym podejmowaniu świadomych wyborów, obserwacji skutków własnych działań oraz budowaniu nawyków, które w dorosłym życiu będą fundamentem stabilności i niezależności finansowej.

**Twoja rodzina
lub osoby z Twojego
najbliższego
otoczenia
to najlepsza
szkoła finansów!**



Rozmowy o pieniądzach? Ależ tak!

Rozmowy o pieniądzach nie muszą być trudne ani nudne. Wręcz przeciwnie – to świetna okazja, by uczyć się od siebie nawzajem i lepiej rozumieć, jak działa domowy budżet. Wspólne planowanie i podejmowanie decyzji pokazuje, że finanse dotyczą całej rodziny, a nie tylko dorosłych.

MOŻECIE WSPÓLNIE:

- stworzyć domowy budżet – nawet symboliczny,
- planować zakupy,
- ustalić cele oszczędnościowe – np. wycieczka, gra, rower, wakacje,
- porozmawiać o błędach finansowych i o tym, czego można się z nich nauczyć.



Dlaczego warto budować swoją inteligencję finansową już teraz?

Wielu dorosłych mówi: „Szkoda, że nikt nie nauczył mnie tego, gdy byłem dzieckiem”. Dlatego im wcześniej zaczniesz uczyć się o pieniądzach, tym lepiej poradzisz sobie w przyszłości. Budowanie inteligencji finansowej to inwestycja – ale nie w złoto czy nieruchomości, tylko w samego siebie. Dzięki niej łatwiej będzie Ci:

- podejmować rozsądne decyzje zakupowe,
- unikać długów i impulsywnych wydatków,
- oszczędzać na rzeczy, które są naprawdę ważne,
- rozumieć, jak działa świat finansów – banki, podatki, budżet, zarobki.

Wyobraź sobie, że w przyszłości chcesz założyć własną firmę albo kupić mieszkanie. Jeśli już teraz nauczysz się planować, oszczędzać i analizować wydatki, nie będziesz zaczynać od zera. To trochę jak nauka języka obcego – im wcześniej zaczniesz, tym lepiej będziesz nim władać. Pamiętaj: pieniądze nie są celem samym w sobie. To narzędzie, które może pomóc Ci realizować marzenia,

Zdaniem nastolatków to mama jest najlepszym influencerem finansowym.

(mBank, 2024)



CZY WIESZ, ŻE...

pomagać innym i żyć spokojnie. Im lepiej nauczysz się nimi zarządzać, tym łatwiej będzie Ci budować swoją przyszłość.

Rozwiąż test i już teraz sprawdź, jak dobrze zarządzasz swoimi pieniędzmi!



1. Co robisz z kieszonkowym?

- a. Wydaję od razu.
- b. Część odkładam.
- c. Planuję każdy wydatek.

2. Chcesz coś kupić. Co robisz?

- a. Proszę rodziców o pieniądze.
- b. Sprawdzam, czy mnie stać.
- c. Biorę, co mam, i idę do sklepu.

3. Czy rozmawiasz z rodziną o pieniądzach?

- a. Nigdy.
- b. Czasem, gdy czegoś potrzebuję.
- c. Tak, regularnie, i uczę się z tych rozmów.

4. Czy wiesz, ile mniej więcej wydajesz w tygodniu?

- a. Nie mam pojęcia.
- b. Wiem mniej więcej.
- c. Prowadzę zapiski lub budżet.



Najwięcej odpowiedzi b lub c?

Brawo – Twoje finansowe IQ rośnie!

Warto stale poszerzać i aktualizować swoją wiedzę finansową. Rzetelne i ciekawe materiały znajdziesz na stronach wiarygodnych instytucji finansowych. Pamiętaj, że finanse to nic innego jak Twoja relacja z pieniędzmi – dlatego warto poznać ich historię i znaczenie.

PODSUMOWANIE

- Inteligencja finansowa to codzienne decyzje, które pomagają lepiej zarządzać pieniędzmi.
- Możesz ją rozwijać już jako uczeń – poprzez planowanie wydatków i świadome wybory.
- Osoba „inteligentna finansowo” rozróżnia potrzeby od zachcianek i potrafi oszczędzać.
- Rozmowy z rodziną lub opiekunami uczą, jak działa budżet i jak planować wydatki.
- Błędy są normalne – najważniejsze, aby wyciągać z nich wnioski.
- Odkładanie małych kwot uczy cierpliwości i budowania celów.
- Aplikacje, notatki i proste pytania typu „Czy tego potrzebuję?” to świetne narzędzia.
- Finanse to nie tylko liczby, to sposób myślenia o przyszłości.
- Dom to najlepsze miejsce na pierwsze lekcje o pieniądzu.
- Im wcześniej zaczniesz rozwijać inteligencję finansową, tym łatwiej będzie Ci w dorosłym życiu.



Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

1. Stwórzcie razem mapę celów finansowych – wypiszcie na kartce, na co chcecie wspólnie oszczędzać, ile to kosztuje, kto ile dokłada. Możecie to zrobić w formie plakatu lub tabeli.
2. Przygotujcie razem dwie kolumny na kartce: POTRZEBY i ZACHCIANKI. Wpiszcie do nich różne przykłady wydatków – od jedzenia i ubrań, po gry komputerowe czy wyjście do kina. Następnie porozmawiajcie, dlaczego coś znalazło się w tej, a nie innej kategorii. Spróbujcie wspólnie zastanowić się, jak mądrze podejmować decyzje, aby na najważniejsze rzeczy zawsze wystarczało pieniędzy, a na przyjemności odkładać stopniowo.
3. Wybierz swój styl zarządzania kieszonkowym: „błyskawiczny wydawca” – wydajesz od razu, „planista” – wiesz wcześniej, na co przeznaczysz pieniądze, „odkładacz” – najpierw oszczędzasz, a potem decydujesz, co kupić. Który typ jest Ci najbliższy? A Twoim bliskim i znajomym?
4. Zapytaj rodziców, starsze rodzeństwo lub kolegów, dziadków, opiekunów, jak planują swoje wydatki. Czy prowadzą domowy budżet? Jakie mieli nawyki finansowe, gdy byli dziećmi? Czy mają jakieś trudne przykłady z życia z tym związane?

JAK ĆWICZYĆ INTELIGENCJĘ FINANSOWĄ?

- ✓ Planuj.
- ✓ Oszczędzaj.
- ✓ Zapisuj wydatki.
- ✓ Myśl o przyszłości.



2.2. DLACZEGO WARTO OSZCZĘDZAĆ I OKREŚLAĆ WŁASNE CELE FINANSOWE



ZOSIA IDZIE NA KONCERT

– Siema!

– No to idę na ten koncert – pochwaliła się Zosia. – Rodzice się zgodzili, bo pójdzie ze mną starsza kuzynka.

– Może być i kuzynka – wzruszył ramionami Antek. – Lepiej powiedz, jak ich namówiłaś, żeby ci dali kasę na bilet.

– Wcale ich nie namówiłam. Zapłaciłam ze swoich.

– Dziewczyno! Przecież to góra kasy! Skąd ją wzięłaś? – Olka nie potrafiła ukryć zazdrości.

– Oszczędzałam. Od dawna odkładałam część kieszonkowego, to się w końcu uzbierało.

– Ty to masz zacięcie – z lekkim podziwem ocenił Antek. – A nie kusiło cię, żeby wydać na coś innego?

– Kusiło... I to bardzo – uśmiechnęła się smutno Zosia. – Ale ja naprawdę chciałam iść na ten koncert, a czułam, że inaczej się nie da. No to oszczędzałam.

– Ja tam nic z kieszonkowego nie odkładam – odezwał się Franek. – I wcale nie żałuję. Wydadę tyle, ile jest na koncercie, na co tylko mam ochotę. Nie przejmuję się i jest mega!

– No, a co zrobiłeś, jak sobie uszkodziłeś rower? – przypomniała Olka. – Naprawa

kosztowała, a rodzice powiedzieli, że nie zapłacą, bo podobno jeździłeś jak wariat.

– W końcu starszy brat mi pożyczył – Franek jakby posmutniał. – Ale powiedział, że udziela mi pożyczki i będzie doliczał odsetki. I teraz oddaję mu prawie całe kieszonkowe... Ciekawe, jak teraz zapłacę abonament za komórkę.

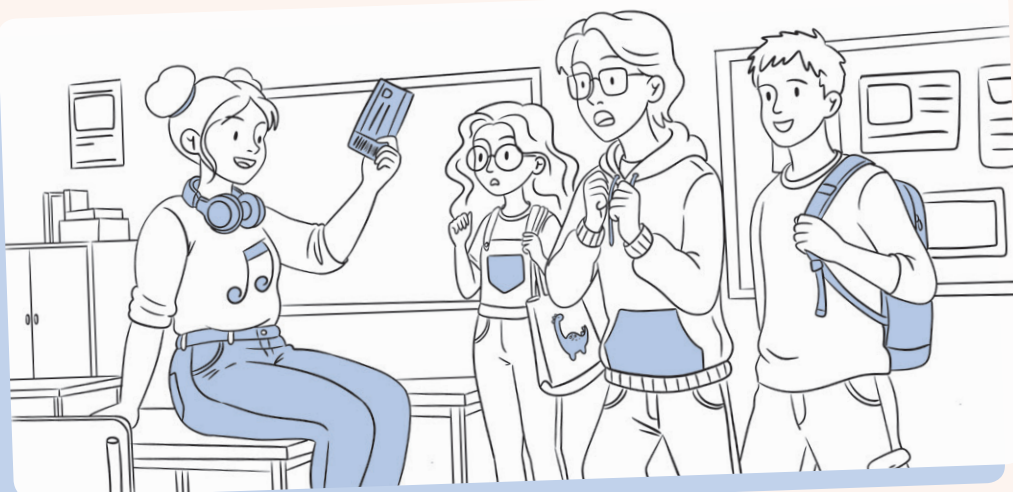
– No widzisz – wtrąciła się Zosia. – A ja zawsze odkładałam część kieszonkowego i mogę teraz iść na koncert.

– Ja też odkładałam, chociaż pewnie mniej od Zosi – dodała Olka. – Więc jakby mi się uszkodził rower, miałabym na naprawę. Chociaż ja nie jeżdżę jak wariatka, więc pewnie mi się nie uszkodzi.

– Chatbot AI mówi, że to niezły pomysł mieć zawsze trochę pieniędzy na niespodziewane wydatki. To się nazywa poduszka finansowa – przeczytał Olek. – No i warto oszczędzać, jak się chce mieć kasę na jakiś większy wydatek. To ma sens, róbmy tak...

– No pewnie, jesteście przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!

[...] to niezły pomysł mieć zawsze trochę pieniędzy na niespodziewane wydatki. To się nazywa poduszka finansowa.



Czego się dowiesz?

Czy zdarzyło Ci się marzyć o czymś szczególnym, ale brakowało Ci na to pieniędzy? W tym rozdziale dowiesz się, dlaczego warto oszczędzać pieniądze i jak wyznaczanie celów finansowych pomoże Ci spełniać marzenia. Nauczysz się, jak ustalić własny cel finansowy, ile czasu potrzebujesz na zebranie potrzebnej sumy oraz jakie metody oszczędzania możesz wykorzystać. Zrozumiesz też, czym jest poduszka finansowa i dlaczego tak ważna jest samokontrola w wydawaniu pieniędzy. Dzięki temu będziesz lepiej zarządzać kieszonkowym oraz podejmować mądre decyzje dotyczące wydawania i oszczędzania.

Co to znaczy „oszczędzać”?

Gdy trafia się świetna promocja na słuchawki, o których marzysz od dawna, albo kolega może odsprzedać Ci bilet na mecz ulubionej drużyny, dobrze mieć odłożone pieniądze. **Oszczędzanie** (S) to proces świadomego odkładania części posiadanych środków finansowych (np. kieszonkowego, pieniędzy z prezentów) z zamiarem ich wykorzystania w przyszłości do realizacji określonych celów albo jako zabezpieczenie na nagłe wydatki.

31 października obchodzony jest Światowy Dzień Oszczędzania.

CZY WIESZ, ŻE...



Czym są cele finansowe?

Masz w głowie coś, na czym naprawdę Ci zależy – nowy rower, wycieczka, kurs, prezent-niespodzianka dla dziadków? Dobrze nazwany cel pomaga wytrwać w odkładaniu pieniędzy. **Cel finansowy** (S) to konkretna rzecz lub wydarzenie, na które chcesz uzbierać określoną sumę pieniędzy w określonym



Zastanówmy się, dlaczego warto oszczędzać? Wśród najczęściej wymienianych motywów oszczędzania znajdują się:

1. **Spełnianie marzeń** – każdy z nas ma marzenia. Może marzysz o nowym telefonie, grze, wyjeździe wakacyjnym lub biletach na koncert. Oszczędzając regularnie, nawet niewielkie kwoty, krok po kroku zbliżasz się do spełnienia Twoich marzeń.
2. **Bezpieczeństwo finansowe** – oszczędności dają Ci poczucie bezpieczeństwa. Jeśli nagle będziesz potrzebować pieniędzy, np. na naprawę telefonu, nową książkę do szkoły albo na jakiś inny niespodziewany wydatek, będziesz przygotowany finansowo.
3. **Samodzielność i niezależność** – odkładając pieniądze, uczysz się odpowiedzialności i zaradności finansowej. Dzięki temu nie musisz za każdym razem, kiedy pojawia się jakiś wydatek, prosić innych osób o pieniądze.
4. **Przygotowanie na przyszłość** – im wcześniej zaczniesz oszczędzać, tym łatwiej będzie Ci w przyszłości osiągać większe cele finansowe, takie jak kupno wymarzonego roweru, komputera czy nawet w dalszej przyszłości – własnego mieszkania, samochodu czy zabezpieczenia swojej przyszłości emerytalnej. Warto już teraz ćwiczyć tę umiejętność.



czasie (**horyzoncie oszczędzania**). Cele finansowe można podzielić w zależności od tego, jak długo trzeba na nie oszczędzać i ile pieniędzy potrzeba na ich realizację.

KLUCZOWE ASPEKTY OSZCZĘDZANIA

ODKŁADANIE ZAKUPÓW W CZASIE

Oszczędzanie polega na rezygnacji z natychmiastowego wydawania wszystkich dostępnych środków. Zamiast tego część pieniędzy jest przechowywana, aby umożliwić zakupy o większej wartości w przyszłości.

WYZNACZANIE CELÓW FINANSOWYCH

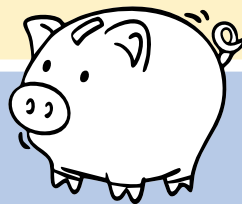
Efektywne oszczędzanie jest ściśle związane z definiowaniem celów finansowych, gdyż to motywuje do systematycznego gromadzenia środków i umożliwia dostrzeżenie korzyści płynących z oszczędzania.

REGULARNOŚĆ I SYSTEMATYCZNOŚĆ

Kluczem do sukcesu w oszczędzaniu jest regularność, nawet w przypadku małych kwot. Systematyczne odkładanie pieniędzy buduje nawyk finansowy i pozwala na osiągnięcie znaczących sum w dłuższym okresie.

BUDOWANIE PODUSZKI FINANSOWEJ

Ważnym elementem oszczędzania jest tworzenie rezerwy pieniężnej na nagłe, nieprzewidziane wydatki. Posiadanie takich oszczędności zapewnia poczucie bezpieczeństwa i niezależności finansowej.



Źródło: opracowanie własne

Podział celów finansowych:

- **Krótkoterminowe** – dotyczą rzeczy, które nie kosztują bardzo dużo i które chcesz kupić już niedługo, np. za kilka tygodni lub miesięcy. Może to być książka, nowa gra, bilet na koncert lub prezent dla przyjaciela. Potrzebna kwota wynosi zwykle od kilkudziesięciu do kilkuset złotych. Ten rodzaj celu daje szybką satysfakcję, ponieważ efekty oszczędzania widzisz dość szybko.
- **Średnioterminowe** – to cele, których realizacja wymaga więcej pieniędzy oraz więcej czasu na ich zgromadzenie. Przykłady takich celów finansowych to zakup nowego roweru, smartfona lub komputera. Potrzebujesz wtedy kilkunastu miesięcy, a czasem nawet trochę więcej. Koszt zakupu takich rzeczy to zwykle od około tysiąca do kilku tysięcy złotych. Przy tego typu celach ważne są cierpliwość i konsekwencja w odkładaniu pieniędzy.
- **Długoterminowe** – są to cele, których osiągnięcie zajmuje bardzo dużo czasu (często kilka lat), ponieważ wymagają uzbierania dużej sumy pieniędzy. Takim celem może być np. podróż za granicę, zakup pierwszego samochodu lub nawet

CELE FINANSOWE DZIELIMY NA:

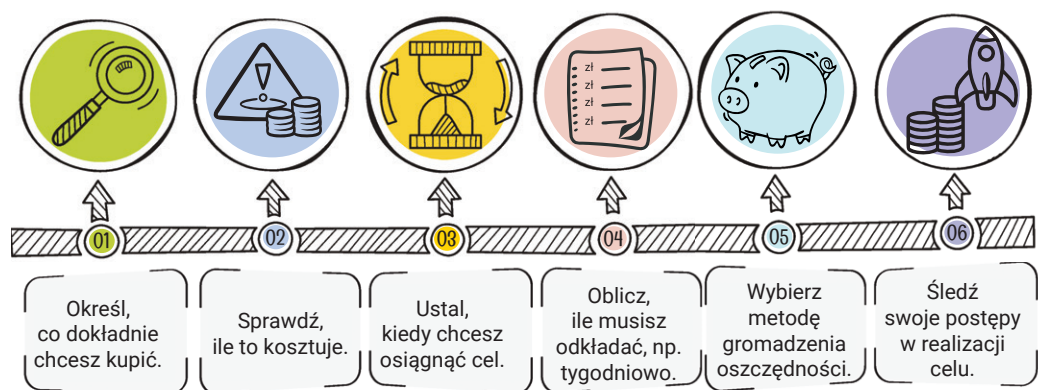
- krótkoterminowe,
- średnioterminowe,
- długoterminowe.



wkład własny na zakup mieszkania. Kwoty potrzebne do realizacji takich marzeń wynoszą kilka, a czasem nawet kilkadziesiąt tysięcy złotych. W tym przypadku szczególnie liczy się systematyczność. Nawet jeśli na początku odkładasz niewielkie kwoty, z czasem zgromadzisz sumę, która pozwoli Ci spełnić duże marzenia.

Pamiętaj, że realizacja każdego celu finansowego wymaga od Ciebie przede wszystkim systematyczności, cierpliwości oraz odpowiedniej metody działania. Dzięki temu Twoje marzenia będą stawać się rzeczywistością!

ETAPY REALIZACJI CELU FINANSOWEGO



Źródło: opracowanie własne

Jakie są metody gromadzenia oszczędności?

Oszczędzać można na wiele sposobów, ale dwie najpopularniejsze **metody oszczędzania**, dla osób w Twoim wieku, to odkładanie pieniędzy do skarbonki lub na konto oszczędnościowe w banku. Każda z tych metod ma swoje mocne i słabe strony, dlatego warto poznać je bliżej, aby wybrać najlepszą dla siebie.

METODY GROMADZENIA OSZCZĘDNOŚCI:

- oszczędzanie w skarbonce,
- oszczędzanie na koncie oszczędnościowym.



1. Oszczędzanie w skarbonce

Skarbonka to prosty sposób oszczędzania. Pewnie znasz ją z własnego doświadczenia – może być to porcelanowa świnka, puszka, specjalna skrzynka lub zwykły portfel, w którym regularnie zbierasz pieniądze. Nieistotne, jak wygląda, ważne, że co tydzień lub co miesiąc odkładasz do

niej pewną kwotę. Pieniądze są łatwo dostępne, więc możesz je wyjąć, gdy potrzebujesz. To metoda oszczędzania przydatna dla osób, które otrzymują kieszonkowe w gotówce.

2. Oszczędzanie na koncie oszczędnościowym

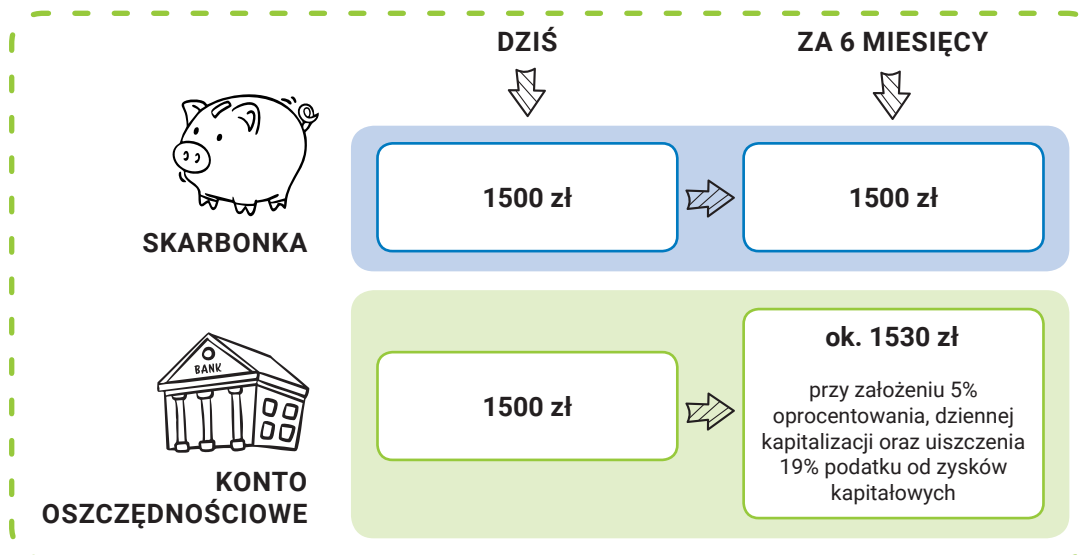
Konto oszczędnościowe (S) to specjalne konto w banku przeznaczone do odkładania pieniędzy. Bank dba o bezpieczeństwo Twoich pieniędzy, a dodatkowo wypłaca Ci odsetki, czyli dodatkowe pieniądze jako nagrodę za oszczędzanie. Rodzice pomagają Ci założyć takie konto w banku. Wpłacasz na nie pieniądze, a bank nalicza odsetki, dzięki którym oszczędności rosną szybciej, niż gdybyś trzymał/trzymała je w skarbonce.

W średniowiecznej Anglii do przechowywania pieniędzy używano naczyń z gliny zwanej *pygg*. Z czasem garncarze zaczęli nadawać im kształt świnek (ang. *pig* – świnia), co dało początek tradycji skarbonek. Pierwsze skarbonki nie miały otworu – aby wyjąć pieniądze, trzeba było je rozbić.

CZY WIESZ, ŻE...



PIENIĄDZE W SKARBONCE CZY NA KONCIE OSZCZĘDNOŚCIOWYM – CO SIĘ BARDZIEJ OPŁACA?



Wyobraź sobie, że Zosi udało się osiągnąć krótkoterminowy cel finansowy. Wróciła z koncertu i postanowiła zrealizować kolejne marzenie – kupić rower.

Do tej pory udało się jej zgromadzić 1500 zł, ale to za mało, by spełnić marzenie. Rodzice i dziadkowie wiedzą o celu finansowym Zosi i planują na jej urodziny, które

WADY I ZALETY OSZCZĘDZANIA W SKARBONCE I NA KONCIE OSZCZĘDNOŚCIOWYM



Metoda oszczędzania	Zalety	Wady
Skarbonka	• łatwość wpłacania i wypłacania gotówki • szybki dostęp do pieniędzy • nie wymaga formalności • brak kosztów utrzymania	• brak dodatkowych zysków • łatwy dostęp może utrudniać osiągnięcie celu • pieniądze mogą zostać zgubione lub skradzione
Konto oszczędnościowe	• zyski dzięki odsetkom • bezpieczeństwo, pieniądze chronione przez bank • częste wypłacanie pieniędzy może być związane z kosztami, co motywuje do oszczędzania	• potrzebna zgoda rodziców lub opiekunów prawnych • mniej wygodne w szybkim dostępie • utrudnione wpłaty kieszonkowego otrzymywanego w gotówce • formalności przy założeniu

Źródło: opracowanie własne

Oszczędności posiada 83% Polaków, ale są one tak niewielkie, że co trzecia osoba utrzymałaby się dzięki nim maksymalnie przez miesiąc!

(BIG InfoMonitor, 2025)

CZY WIESZ, ŻE...



przypadają za pół roku, podarować dziewczynce na prezent pieniądze. Przed Zosią stoi wybór: czy przez najbliższe sześć miesięcy oszczędności trzymać w skarbonce, czy wpłacić je na konto oszczędnościowe.

Czym jest poduszka finansowa?

Może się zdarzyć, że trzeba będzie szybko naprawić samochód, którym rodzice dojeżdżają do pracy, a Ty do szkoły. Innym razem zepsuje się laptop potrzebny do nauki lub pracy. W takich sytuacjach pomaga **poduszka finansowa** (S) – są to pieniądze, które rodzina odkłada na ważne, niespodziewane wydatki. Gdy mamy poduszkę finansową, nie musimy brać pożyczki

ani prosić o pomoc – możemy spokojnie pokryć taki wydatek ze zgromadzonych oszczędności. To także sposób na uniknięcie stresu, kiedy wydarzy się coś nieprzewidzianego.

Samokontrola finansowa – co to takiego?

Samokontrola finansowa to ważna umiejętność, która polega na tym, że potrafisz powiedzieć sobie „stop”, gdy masz ochotę kupić coś od razu, bez zastanowienia. Zamiast wydać pieniądze na drobnostki, świadomie decydujesz się odłożyć je na coś ważniejszego, np. na nową grę, rower, prezent dla bliskiej osoby albo bilet na wymarzony koncert.

To nie znaczy, że musisz rezygnować ze wszystkich przyjemności. Ważne, żeby umieć wybierać mądrze, a nie działać pod wpływem chwili. Powróćmy do Zosi – dziewczynce wcale nie było łatwo zrealizować swojego celu finansowego, bo kusily ją słodycze i nowe ubrania, ale dzięki samokontroli nie wydawała całego kieszonkowego.

5 KROKÓW DO LEPSZEJ SAMOKONTROLI FINANSOWEJ

01

Świadomość celów

Musisz wiedzieć, na co oszczędzasz. Im bardziej konkretny i atrakcyjny jest Twój cel, tym łatwiej będzie Ci oprzeć się pokusom.

02

Rozpoznawanie impulsów

Nauč się zauważać momenty, w których masz ochotę wydać pieniądze bez zastanowienia. Czy to przez nudę, reklamę, czy presję rówieśników?

03

Odroczenie zakupu

Zamiast od razu kupować, daj sobie czas na zastanowienie. Możesz ustalić zasadę, że zanim coś kupisz, odczekasz 24 godziny. Często po tym czasie okazuje się, że dana rzecz nie jest już tak bardzo potrzebna.

04

Wybór między „chcę” a „potrzebuję”

Samokontrola pomaga rozróżnić między chwilową zachcianką („Chcę to mieć teraz!”) a rzeczywistą potrzebą lub długoterminowym marzeniem („Potrzebuję tych pieniędzy, żeby uzbierać na...”).

05

Dyskomfort i nagroda

Początkowo rezygnacja z natychmiastowego zakupu może być trudna (czujemy „dyskomfort”). Jednak nagrodą jest osiągnięcie większego celu, co daje znacznie większą satysfakcję i poczucie spełnienia.



Źródło: opracowanie własne

Mój osobisty plan oszczędzania

Określ samodzielnie lub z kolegą/koleżanką krótkoterminowy cel finansowy (1), np. wyjście do kina. Ustal kwotę (2), którą musisz zgromadzić, np. 80 zł, oraz okres (3), przez jaki będziesz zbierać pieniądze, np. miesiąc.

Oblicz, jaką kwotę pieniędzy (4) musisz odkładać przez wybrany okres ($80 \text{ zł} : 4 \text{ tygodnie} = 20 \text{ zł tygodniowo}$). Wskaż wybraną metodę oszczędzania (5).

Wspólnie ocenicie, czy plan jest realistyczny i jak można go ewentualnie ulepszyć.

ELEMENTY OSOBISTEGO PLANU OSZCZĘDZANIA



PODSUMOWANIE

- Oszczędzanie pozwala realizować marzenia i radzić sobie z niespodziewanymi wydatkami. Regularne odkładanie, nawet małych kwot, krok po kroku zbliża Cię do celu.
- Cel finansowy to dokładnie określone „na co”, „ile” i „do kiedy” zbierasz pieniądze. Zapisuj cel i postępy – to pomaga wytrwać i widzieć, ile jeszcze brakuje.
- Metody oszczędzania (skarbonka, konto oszczędnościowe) mają swoje zalety i wady. Skarbonka daje szybki dostęp do pieniędzy, a konto jest bezpieczne i może przynieść odsetki (dodatkowy zysk); wybierz metodę pasującą do Twojego celu.
- Poduszka finansowa zapewnia spokój i bezpieczeństwo finansowe w trudnych sytuacjach. To pieniądze na ważne, pilne potrzeby.
- Samokontrola finansowa pomaga zarządzać pieniędzmi i unikać impulsywnych zakupów.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Dlaczego warto oszczędzać i określać własne cele finansowe?
- Czy pamiętają swoją skarbonkę i na jakie cele finansowe oszczędzali w Twoim wieku?
- W jakich okolicznościach zdecydowaliby się skorzystać z posiadanej przez Waszą rodzinę „poduszki finansowej”?
- Jak radzą sobie z samokontrolą przy wydawaniu pieniędzy?

2.3. JAK TWORZYĆ BUDŻET OSOBISTY (DOMOWY)

TATA FRANKA PLANUJE BUDŻET

– Siema!

– U mnie w domu masakra – poinformował wszystkich Franek. – Jak tata zobaczył, że przed końcem miesiąca rodzinie brakuje kasy na wydatki, powiedział, że musimy zacząć planować domowy budżet.

– Moi rodzice od dawna to robią – potwierdziła Olka. – Najpierw chcieli założyć specjalny zeszyt, żeby wszystko zapisywać, ale w końcu przekonałam ich, żeby użyli Excela.

– No a o co chodzi z tym całym budżetem? – zdziwił się Antek. – W końcu czy zapiszą coś w zeszycie... czy tam w Excelu... czy nie zapiszą, kasy dokładnie jest, ile jest. Od pisania jej nie przybędzie.

– Ale tata mówi, że teraz będzie całkiem inaczej – wyjaśnił Franek, choć wcale nie wyglądało, że jest z tego powodu szczęśliwy. – Mówi, że najpierw ustalimy, które wydatki są niezbędne, a które nie, więc łatwiej nam będzie zdecydować, czy jest jakiś luz i na co sobie możemy pozwolić. Czarno to widzę!

– Wiadomo, na pewno wszystko każe zarezerwować na prąd i czynsz. A potem powie, że na nic innego nie może dać kasy – zgodziła się Zosia.

– A u mnie nie jest tak źle – odparła Olka. – Od czasu, jak rodzice planują domowy budżet, to nawet się poprawiło. Wiadomo, ile

trzeba wydać na te wszystkie niezbędne rzeczy, ile można wydać na różne przyjemności, a ile da się zaoszczędzić

i mieć rezerwę na jakieś przykre niespodzianki. Ale za to, jak się trafiają jakieś niespodziewane pieniądze, to zaraz mamy rodzinną naradę, na co je przeznaczyć. Ostatnio, jak tata dostał premię w pracy, odłożyliśmy wszystko na wyjazd na wakacje.

– A nie można po prostu iść do banku i wziąć kredyt, zamiast robić te wszystkie budżety? – skrzywił się Antek. – Bierze się kredyt i jest kasa, nic nie trzeba planować.

– Kredyty też czasem bierzemy, teraz kupiliśmy na kredyt nowy telewizor – wyjaśniła Olka. – Ale zanim rodzice zdecydują się na jakiś kredyt, najpierw liczą, jakie raty będziemy płacić i też je wszystkie zapisują w domowym budżecie. Jak się tego nie robi, to można wziąć za dużo kredytów i nieźle się przejechać, kiedy trzeba spłacać raty.

– No może i racja, lepiej wiedzieć, ile ma się kasy na wydatki – zgodził się Franek.

– Jasne, jesteśmy przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!

[...] ustalimy, które wydatki są niezbędne, a które nie, więc łatwiej nam będzie zdecydować [...] na co sobie możemy pozwolić.



Czego się dowiesz?

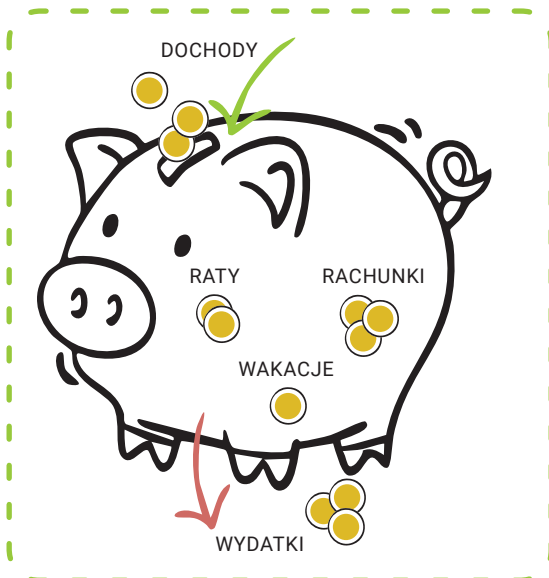
W tym rozdziale dowiesz się, co wpływa na to, jaki jest nasz budżet osobisty. Zastanowimy się wspólnie, czy trudno się zarządza takim budżetem. Budżet to nie tylko sprawa rodziców lub opiekunów, Ty też już teraz możesz zacząć zarabiać i wydawać pieniądze oraz oszczędzać na realizację swoich marzeń. Jeśli masz więc odrębne pieniądze do własnej dyspozycji, możesz mówić o budżecie osobistym.

Co to jest budżet domowy i jak nim zarządzać?

Budżet domowy (S) to plan domowych **wydatków** (S) i **dochodów** (S). Pokazuje on, ile pieniędzy rodzina ma w danym czasie i na co planuje je wydać – np. na opłacenie rachunków, spłatę raty kredytu zaciągniętego na zakup roweru lub na rodzinne wakacje.

Budżet domowy dotyczy więc całego gospodarstwa domowego (rodziny). Jeżeli tworzy je jedna osoba, to można mówić o budżecie osobistym (tak jak wtedy, gdy Ty masz własne pieniądze, mieszkając z rodziną). Wtedy oba te pojęcia praktycznie znaczą to samo, a zasady planowania i kontrolowania takich budżetów są w praktyce identyczne. Umiejętne zarządzanie budżetem domowym jest bardzo ważne, gdyż pozwala uniknąć problemów w przyszłości z terminowym opłacaniem rachunków lub innych ważnych rzeczy. Gdy w budżecie jest

SCHEMAT BUDŻETU DOMOWEGO



nadwyżka, to znaczy, że dochody są wyższe od wydatków. Można wtedy zaoszczędzić część pieniędzy, by móc nimi sfinansować plany osobiste lub rodzinne w przyszłości. Przygotowanie budżetu gospodarstwa domowego nie jest wcale bardzo trudne i nie wymaga ukończenia specjalnych kursów. Wystarczy uważnie uczestniczyć w tej lekcji.

Czasami to intuicja lub doświadczenie mogą nam podpowiadać, jak zaplanować nasze wydatki. Warto ćwiczyć tworzenie budżetu od najmłodszych lat.

W pierwszej kolejności trzeba poznać i zapisać dochody, a więc wiedzieć, ile się zarabia lub dostaje pieniędzy. Uczniowie dostają kieszonkowe od rodziców lub opiekunów, czasami też ekstra pieniądze, które da ciocia lub babcia na urodziny. Niektórzy pomagają wyprowadzać psa, gdy ktoś znajomy jest chory, lub sprzedają makulaturę w punkcie skupu surowców wtórnych.

Dorośli, którzy pracują, dostają regularnie **pensję** (S). Z punktu widzenia budżetu domowego trzeba pamiętać, że pensja jest zawsze taka sama – bez względu na to, jakie są wydatki. Te niestety czasami mogą być większe niż zazwyczaj. Dochody nie są elastyczne jak guma i nie można ich tak łatwo zmienić. Dlatego tak ważne jest to, żeby mieć oszczędności.

ETAPY TWORZENIA BUDŻETU DOMOWEGO:

1. Zlicz wszystkie dochody.
2. Podsumuj wszystkie wydatki.
3. Porównaj dochody z wydatkami.
4. Sprawdź, czy masz nadwyżkę, czy deficyt.

Drugim krokiem tworzenia budżetu domowego jest zapisanie wszystkich wydatków – tych stałych, które są do opłacenia co miesiąc – jak czynsz za mieszkanie czy zakup biletu miesięcznego, oraz tych, które musimy opłacić co jakiś czas, np. ubezpieczenie.

Gdy dochody i wydatki są już znane, można je porównać. Wtedy okazuje się, ile pieniędzy zostanie „w portfelu” po opłaceniu rachunków. Te pieniądze można przeznaczyć na przyjemności lub zaoszczędzić na przyszłość.

Jeżeli w budżecie dochody są większe niż wydatki, można zastanowić się, co zrobić z pieniędzmi, które zostaną po opłaceniu wszystkich rachunków.

Zarządzanie budżetem to konieczność dokonywania wyborów

Na tym etapie zarządzania budżetem trzeba podjąć kilka bardzo ważnych decyzji. Przede wszystkim jaka część tej małej fortuny powinna zostać zaoszczędzona, a jaka wydana na różne mniej lub bardziej potrzebne rzeczy. Oszczędności to bardzo ważna sprawa, gdyż dzięki nim będzie można w przyszłości zrealizować zaplanowane większe zakupy – takie, na które nie starczyłoby pieniędzy z kieszonkowego lub pensji. Dzięki nim można sfinansować też nagłe, nieplanowane wydatki.

BEZPIECZEŃSTWO FINANSOWE



Jeśli w budżecie pojawia się nadwyżka dochodów, warto rozważyć oszczędzanie pieniędzy, aby zabezpieczyć się na przyszłość.

Rodzice oszczędzają pieniądze na rodzinne wakacje, zakup samochodu oraz być może również na swoją emeryturę. To ważne, bo emerytury są niższe niż nasze pensje, w okresie, gdy pracujemy. Z oszczędzonych wcześniej pieniędzy będą mogli uzupełnić braki i kupować wszystko to, na co nie starczy im pieniędzy z bieżących dochodów (z emerytury).

Amerykański ekonomista Richard H. Thaler zauważył, że nawet niewykształceni konsumenci, planując swoje budżety, dzielą „w pamięci” swoje pieniądze na mniejsze kwoty – przeznaczone na konkretne cele – i w ten sposób zarządzają pieniędzmi. To dzielenie budżetu „na części” nazwał rachunkowością mentalną. Między innymi za to odkrycie dostał w 2017 roku Nagrodę Nobla. Ciekawe, czy otrzymany milion dolarów nagrody również podzielił na „części” i wydawał zgodnie z ułożonym w głowie planem...



CZY WIESZ, ŻE...

W życiu mogą zdarzać się różne, nieprzewidywalne sytuacje, które wymuszają dokonywanie nieplanowanych i często kosztownych zakupów. Jeżeli nie ma odłożonych pieniędzy – oszczędności – można zwrócić się do banku o udzielenie kredytu. Kredyt zaciągnięty na zakup rzeczy potrzebnych w gospodarstwie domowym (np. kupno telewizora, pralki czy roweru) nazywany jest kredytem konsumentskim, a gdy celem zakupu jest mieszkanie, zaciąga się kredyt hipoteczny.

Planowanie finansowe

Planowanie finansowe jest bardzo cenną umiejętnością. Pozwala zapewnić **bezpieczeństwo finansowe** (S) rodzinie nie tylko „tu i teraz”, ale także w przyszłości.

Podczas planowania należy wziąć pod uwagę aktualne dochody i wydatki (np. kupno nowych słuchawek). Bardzo ważne jest też pamiętanie o tym, że są sytuacje, które mogą wydarzyć się niespodziewanie i konieczne

Rekomenduje się, żeby każda osoba lub rodzina dysponowała takimi rezerwami finansowymi, które pozwolą „w normalny sposób” – czyli bez nadzwyczajnego ograniczania wydatków – przeżyć minimum od trzech do sześciu miesięcy bez bieżących dochodów.



CZY WIESZ, ŻE...

MÓJ BUDŻET

DOCHODY	WYDATKI
50 zł kieszonkowe	50 zł STEAM karta paysafe
+50 zł kieszonkowe	+24 zł platforma muzyczna
+50 zł kieszonkowe	
+50 zł kieszonkowe	
200 zł dochody	74 zł wydatki

$200 - 74 = 126 \text{ zł nadwyżka}$

Słuchawki	40 zł (oszczędzam)
Przyjemności	80 zł (20 zł tygodniowo)
Rezerwa	6 zł (:))

*Oszczędzam na słuchawki
Muszę zebrać 263 zł*

Luty	+40 zł	jest
Marzec	+40 zł	jest
Kwiecień	+40 zł	jest
Maj	(40 zł)	
Czerwiec	(40 zł)	
Lipiec	(40 zł)	
Sierpień	(23 zł)	



będzie wydanie dużej sumy pieniędzy (np. zagubiony telefon tuż przed wakacjami). W świecie dorosłych mogą to być naprawdę duże wydatki – naprawa samochodu, kupno telewizora lub pralki. Nieplanowane zdarzenia mogą dotyczyć również dochodów – poważna choroba lub wypadek mogą pozbawić pracy i w konsekwencji zmniejszyć pensję.

Dlatego zawsze powinno się mieć rezerwy finansowe – oszczędności „na czarną godzinę”.

A zatem gdy w budżecie pojawia się nadwyżka dochodów nad wydatkami, powinniśmy zastanowić się nad tym, co z nią zrobić. Dobry planista wie, że wydawanie pieniędzy na przyjemności jest miłe, ale nie zwiększa bezpieczeństwa. W planie finansowym warto przeznaczyć część pieniędzy na oszczędności oraz – gdy jest taka możliwość – na inwestycje.

Lokata bankowa to najbezpieczniejszy sposób oszczędzania, ale nie musi być on najbardziej opłacalny. Warto trochę pieniędzy przewidzieć na inwestycje, np. w obligacje

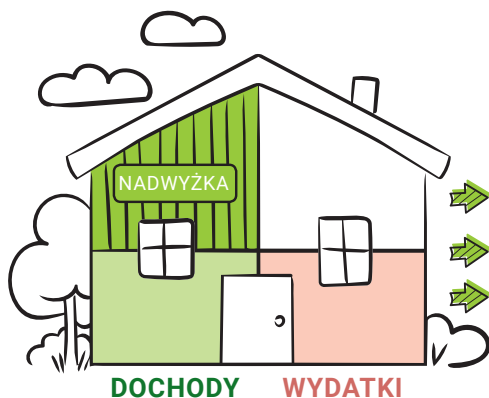
skarbowe, akcje spółek notowanych na giełdzie lub w jednostki uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych. Gdy brakuje wiedzy o tym, „w co inwestować i jak”, warto udać się do profesjonalnego **doradcy finansowego** (S), który podpowie, co zrobić.

Jeżeli w planie finansowym pojawia się deficyt – a więc dzisiejsze wydatki są większe niż dochody – należy uzupełnić brak pieniędzy. Z perspektywy krótkookresowej można zrównoważyć budżet, zaciągając kredyt bankowy, wykorzystując do tego oszczędności lub wycofać się z inwestycji, sprzedając część posiadanych akcji lub obligacji.

Budżet dotyczy wszystkich członków rodziny

Każda rodzina ma swoje miesięczne dochody i wydatki. Gdy jednak zdarza się, że pieniędzy zaczyna brakować – np. gdy pojawiają się niespodziewane wydatki (zepsuty

NADWYŻKA I DEFICYT W BUDŻECIE DOMOWYM



Źródło: opracowanie własne

NADWYŻKA

zwiększamy konsumpcję
i/lub
zwiększamy oszczędności
i/lub
robimy inwestycje

- zakładamy lokaty bankowe
- otwieramy indywidualne konta emerytalne
- kupujemy akcje lub obligacje
- inwestujemy w fundusze inwestycyjne lub inne aktywa (np. nieruchomości)



Źródło: opracowanie własne

DEFICYT

zaciągamy kredyt w banku
i/lub
wydajemy oszczędności
i/lub
wycofujemy się z inwestycji
(np. sprzedajemy akcje lub obligacje)

samochód, wyższy rachunek za prąd) albo gdy ktoś z domowników przez chwilę nie pracuje. W takich sytuacjach rodzice muszą podejmować ważne decyzje, które pomagają „zrównoważyć budżet”, czyli sprawić, że wydatki nie będą większe niż dochody.

Pierwszym krokiem najczęściej jest ograniczenie wydatków, czyli zrezygnowanie z rzeczy mniej potrzebnych. Może to oznaczać mniejsze zakupy, mniej jedzenia na wynos, odkładanie na później zakupu nowych ubrań czy sprzętów. Czasami cała rodzina planuje razem, z czego może zrezygnować na jakiś czas.

Drugim sposobem może być szukanie dodatkowych dochodów. Niektórzy rodzice

biorą dodatkowe zlecenia w pracy, dorabiają po godzinach albo sprzedają niepotrzebne rzeczy, np. ubrania, książki czy meble. Czasem w trudnych chwilach pomagają bliscy – babcia, dziadek lub przyjaciele.

Rodzice starają się też planować przyszłość: tworzą listy wydatków, prowadzą domowy budżet i odkładają „na czarną godzinę”, jeśli tylko mogą. Dzięki temu łatwiej poradzić sobie z trudniejszymi miesiącami.

Takie sytuacje uczą, że pieniądze to nie tylko liczby, ale także wybory, priorytety i współpraca całej rodziny. Warto o tym rozmawiać, by zrozumieć, skąd się biorą decyzje o oszczędzaniu i dlaczego nie zawsze można mieć wszystko od razu.



PODSUMOWANIE

- Budżet domowy to plan domowych wydatków i dochodów. Pokazuje on, ile pieniędzy rodzina ma w danym czasie i na co planuje je wydać.
- Gdy w budżecie domowym jest nadwyżka – czyli dochody są wyższe od wydatków – warto chociaż część tej kwoty zaoszczędzić na przyszłość lub zainwestować.
- Gdy w budżecie domowym jest deficyt – czyli wydatki są wyższe od dochodów – możemy skorzystać z naszych oszczędności lub zaciągnąć kredyt w banku.
- Planując finanse, musimy brać pod uwagę nie tylko nasze aktualne dochody i wydatki. Ważne jest również przewidzenie zdarzeń, które mogą nastąpić i spowodować, że nasze dochody będą niewystarczające do pokrycia wydatków.
- Jeżeli nie jesteśmy pewni – zwłaszcza gdy nie mamy wystarczającej wiedzy na temat inwestycji i związanego z nimi ryzyka – korzystajmy z porad profesjonalnych doradców.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Jak duża część dochodów rodziny musi być przeznaczana na stałe wydatki – te związane z utrzymaniem mieszkania, dojazdami do szkoły i pracy?
- Jak duża – zdaniem rodziców, dziadków lub opiekunów – powinna być rezerwa finansowa, żeby wszyscy czuli się bezpiecznie (w sensie finansowym)?
- Jak bardzo zmienił się budżet domowy dziadków po ich przejściu na emeryturę?
- Czy kredyty konsumenckie to wygoda (dzięki nim możemy kupić rzeczy, na które nie mamy w danym momencie odłożonej całej kwoty – ceny zakupu), czy bardziej konieczność (sposób „załatania” dziury w budżecie domowym)?
- Co robią, gdy rosną koszty utrzymania (np. czynsz, opłaty za prąd, gaz i wodę), a dochody pozostają niezmienione?

2.4. ZACHCIANKI ZAKUPOWE A POTRZEBY



ANTEK KUPUJE KONSOLĘ

– Siema!

– No to dzisiaj was zaskoczę – zaczął Antek. – Narzekamy i narzekamy, że kasy za mało, o wszystko trzeba się dopraszać u rodziców... A ja, proszę bardzo, mam nową konsolę. I to taką, że kosztowała majątek! Cudo!

– Jak ci się to udało? – spytał z zazdrością Franek. – Przecież podobno rodzice tylko stale mówią, że powinieneś nauczyć się szanować pieniądze.

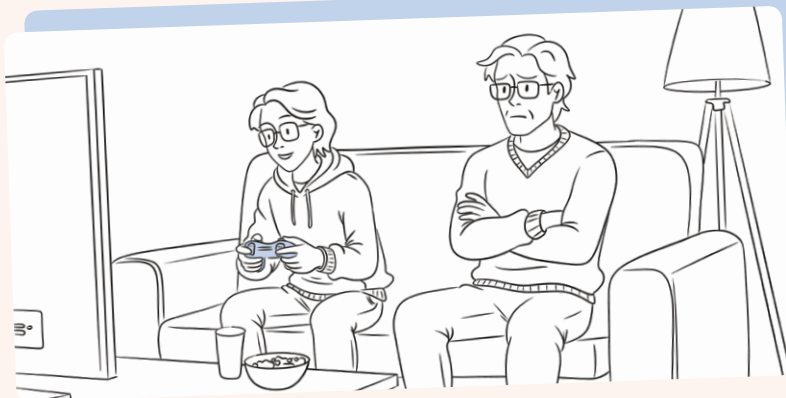
– No i twoimi ocenami też chyba ostatnio nie byli zachwyceni – dodała złośliwie Zosia.

– Pewnie ich jednak uprosiłeś – domyśliła się Olka.

– Nie, to było całkiem inaczej – uśmiechnął się z dumą Antek. – O nic nie prosiłem. Rodzice ustalili, że trzeba kupić nowy telewizor, więc poszedłem z tatą do sklepu.

– Telewizor to nie konsola – zauważył Franek.

– No tak, ale konsole były obok – wyjaśnił Antek. – No więc poprosiłem tatę, żebyśmy sobie popatrzyli... bo miałem dostać konsolę pod choinkę, a akurat wystawili kilka do testowania. No i zaczęliśmy z tatą grać w piłkę nożną... Tata oczywiście przegrał, no bo jak? A sprzedawca mówi, żeby spróbował rewanżu na najlepszej konsoli, jaka teraz jest w sprzedaży. Tata znowu przegrał, ale zaraz zapytał, ile kosztuje ta konsola. Jak usłyszał



cenę, to się zawahał. Ale kiedy mu pokazałem, że można w promocji dokupić do niej gry ekstra, to się w końcu zdecydował. No i wróciliśmy do domu z całym zestawem!

– Mega! – zachwycił się Franek.

– A co na to powiedziała twoja mama? – spytała Olka.

– Najpierw była całkiem spokojna. Upewniła się tylko, czy kupiliśmy telewizor – wyjaśnił Antek. – Tata odpowiedział, że chwilowo musiał zrezygnować, bo konsola kosztowała trochę więcej, niż planował, ale była w promocji... I przecież to już prezent pod choinkę.

– No i mama się na to zgodziła?

– Nie bardzo. Jak się dowiedziała, ile kosztowała konsola, kazała ją natychmiast oddać. A potem w płacz, że nie starczy na wakacje, bo telewizor też trzeba kupić. No i w domu cały czas awantura.

– Ale tata pewnie nadal zadowolony z konsoli? – upewnił się Franek.

– Chyba już nie bardzo – przyznał Antek. – Mówi, że kupił pod wpływem impulsu, a teraz ma w domu piekło i pewnie musi ją zwrócić. I że trzeba się było najpierw zastanowić.

– My zawsze tak robimy, jesteśmy przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!

[...] mam nową konsolę.
I to taką,
że kosztowała majątek!

Czego się dowiesz?

Wyjście do kina jest wspaniałe, ale wiadomo, że najpierw trzeba przygotować się do szkoły. W finansach również wydajemy pieniądze na rzeczy nam potrzebne (nowy plecak, gdy stary jest już zniszczony) oraz na zachcianki (kolejne sneakersy) – te planowane i te pojawiające się nagle. W tym rozdziale dowiesz się, jak to zrobić, żeby nie narobić sobie problemów.

Czym jest satysfakcja finansowa?

Co łączy dużą porcję lodów w upalny dzień, modny smartwatch albo nową hulajnogę elektryczną? To są rzeczy, których posiadanie sprawia przyjemność. Jesteśmy zadowoleni z tego, że je mamy oraz że możemy pokazać się z gadżetami wśród znajomych. Ale to nie jest ich jedyna wspólna cecha. Tym, co dotyczy ich wszystkich w równym stopniu, jest to, że aby je mieć, trzeba wydać określoną kwotę z budżetu osobistego.

I tu wracamy do spraw, o których mówiliśmy w poprzednim rozdziale, czyli do **budżetu osobistego** (S). Jego wysokość zależy od tego, jakie są dochody. To, jakie rzeczy można kupić, wynika już z tego, jak duża jest **nadwyżka dochodów** (S) nad **wydatkami** (S) lub jak bardzo cierpliwie tworzone były oszczędności. Dla nastolatków to tak naprawdę częściej kwestia zrezygnowania przez jakiś czas z drobnych przyjemności – powstrzymania się od różnych zakupów – po to, by po jakimś czasie móc cieszyć się z posiadania wymarzonej rzeczy lub zakupu ulubionego, ale drogiego produktu. Codzienne zarządzanie budżetem oznacza konieczność wyboru przyjemności i momentu, w którym wydamy pieniądze.

Każdy ma marzenia

Dorośli też chcą spełniać swoje marzenia. Pieniądze, które zarabiają, przeznaczają na pokrycie niezbędnych wydatków oraz właśnie na mniejsze lub większe przyjemności. W finansach osobistych ważną sprawą jest to zadowolenie – a zakupy niewątpliwie mogą przyczynić się do tego stanu.

CIEKAWOSTKA



Znana amerykańska aktorka, Marilyn Monroe, powiedziała podobno kiedyś, że pieniądze szczęścia nie dają, dopiero dają je zakupy.

Satysfakcja finansowa nie jest definicją ściśle ekonomiczną. To pojęcie łączy finanse oraz psychologię – czyli naukę zajmującą się rozumieniem naszych zachowań i emocji. W dzisiejszych czasach jest ono bardzo ważne, gdyż brak pieniędzy na zakup tych najpotrzebniejszych oraz tych najbardziej wymarzonych rzeczy powoduje w nas poczucie wykluczenia – to jest „wykluczenie finansowe”. Osoby, które przez dłuższy czas z powodów finansowych nie mogą w pełni korzystać z tego, co nas otacza, często stają się wycofane, ogarnia je poczucie zniechęcenia, a ich samoocena jest bardzo niska. To prosta droga do bardzo niebezpiecznego dla naszego zdrowia fizycznego i psychicznego stanu wykluczenia społecznego oraz do depresji.

Potrzeby i zachcianki – czym tak naprawdę się różnią?

Potrzeby zarówno w sensie faktycznym (zakupy), jak i finansowym oznaczają wydawanie pieniędzy na produkty i usługi, które są potrzebne do normalnego życia. Każda rodzina musi ponosić koszty utrzymania mieszkania, zakupu produktów żywnościowych, ubrań. To są wydatki, które trzeba ponieść. Bez niektórych z nich pewnie można się obejść, ale wiąże się to z niedogodnością lub dużym dyskomfortem.

Zachcianki zakupowe nie są niezbędne do życia. Poprawiają humor, ale pewnie konsumenci mogliby się bez nich spokojnie obejść.

W finansach osobistych nie krytykuje się samego faktu wydawania pieniędzy na zachcianki zakupowe, bo te też są potrzebne, ale uwaga kierowana jest na to, żeby nie powodowały one negatywnych

RODZINNE PLANY FINANSOWE Z WIĘKSZĄ I MNIEJSZĄ REZERWĄ



RODZINNY PLAN FINANSOWY RODZINY OLI

Dochody	Wydatki
4000 pensja taty	800 zł za mieszkanie
4000 pensja mamy	+ 400 zł za gaz
8000 zł razem	+ 100 zł za telefon
	+ 350 zł za prąd
	+ 400 zł za bilety miesięczne
	+ 800 zł za angielski Janek i Ania
	+ 2500 zł jedzenie
	+ 1500 zł kredyt mieszkaniowy
	6850 zł razem

8000 zł – 6850 zł = 1150 zł nadwyżka

Oszczędzamy na wakacje w Grecji (6000 zł)

Luty	+ 1000 zł	jest
Marzec	+ 1000 zł	jest
Kwiecień	+ 1000 zł	jest
Maj	(1000 zł)	
Czerwiec	(1000 zł)	
Lipiec	(1000 zł)	

Zostaje 150 zł (rezerwa)



RODZINNY PLAN FINANSOWY RODZINY ANTKA

Dochody	Wydatki
4000 pensja taty	800 zł za mieszkanie
4000 pensja mamy	+ 400 zł za gaz
8000 zł razem	+ 100 zł za telefon
	+ 350 zł za prąd
	+ 400 zł za bilety miesięczne
	+ 800 zł za angielski Janek i Ania
	+ 2500 zł jedzenie
	+ 1500 zł kredyt mieszkaniowy
	6850 zł razem

8000 zł – 6850 zł = 1150 zł nadwyżka

Oszczędzamy na wakacje w Grecji (6000 zł)

Luty	+ 1000 zł	jest
Marzec	+ 1000 zł	jest
Kwiecień	+ 1000 zł	jest
Maj	(1000 zł)	
Czerwiec	(1000 zł)	
Lipiec	(1000 zł)	

Zostaje 150 zł (rezerwa)

Janek namówił Tatę na nową konsolę – to oznacza, że trzeba było zaciągnąć kredyt konsumencki i trzeba będzie płacić 300 zł miesięcznie (rata kredytu).

**NIBY NIE DUŻO, ALE TO OZNACZA, ŻE NIE UDA SIĘ
ODŁOŻYĆ 1000 ZŁ NA WAKACJE!!!**

150 zł – 300 zł = 150 zł (tyle zabraknie co miesiąc na wakacje)



skutków dla gospodarstwa domowego. Jeżeli pieniądze przeznaczone na opłacenie rachunków zostaną wydatkowane na zakup konsoli do gier lub zaciągnięty zostanie kredyt na niepotrzebne lub zbyt drogie rzeczy, to wszystko może skończyć się problemami finansowymi. Jeśli nie zostanie zapłacony rachunek za telefon, to operator go wyłączy. Spłata kredytu może oznaczać, że zabraknie pieniędzy na inne, często potrzebne rzeczy.

RÓŻNICA MIĘDZY POTRZEBĄ A ZACHCIANKĄ

Potrzeba to coś, bez czego trudno się obejść (np. jedzenie), a zachcianka to coś, co jest miłe, ale niekonieczne (np. kolejne słuchawki, gdy stare jeszcze działają).



Dlaczego nie warto pozwalać, by zachcianki rządziły naszym portfelem?

Domowy budżet, czyli rodzinny plan finansowy, działa podobnie jak plecak – nie da się do niego zmieścić wszystkiego. Rodzice muszą zaplanować najpierw wydatki na rzeczy niezbędne. Dopiero to, co zostanie, może być przeznaczone na przyjemności. Gdy ktoś wyda pieniądze na coś, co było tylko chwilowym kaprysem, może się okazać, że nie starczy już na rzeczy ważniejsze – np. na naprawę pralki, wizytę u dentysty albo na szkolną wycieczkę.

Wydawanie pod wpływem impulsu to coś, co dotyczy nie tylko dzieci – dorośli również mają z tym problem. Reklamy, kolorowe wystawy sklepowe, promocje zachęcają do kupowania nawet wtedy, gdy czegoś się nabyć nie planowało. Dlatego tak ważne jest, żeby nauczyć się panować nad sobą i myśleć długoterminowo, a nie tylko „tu i teraz”.

Umiejętność odróżnienia potrzeby od zachcianki to pierwszy krok do

odpowiedzialnego gospodarowania pieniędzmi. Potrzeba to coś, bez czego trudno się obejść (np. jedzenie, ciepłe buty zimą, zeszyt do szkoły), a zachcianka to coś, co jest miłe, ale niekonieczne (np. druga gra w tym samym miesiącu albo kolejne słuchawki, gdy stare jeszcze działają).

Ważna jest samokontrola

Drugim krokiem jest nauka samokontroli. To nie zawsze łatwe, ale bardzo potrzebne. Czasem trzeba powiedzieć sobie „nie”. Chwila przyjemności – jak nowa rzecz czy wyjście do kina – może być kusząca, ale przez to później może zabraknąć pieniędzy na ważniejsze rzeczy. W takiej sytuacji konsument może żałować swojej decyzji. Co więcej, nie tylko on odczuje skutki takich decyzji – może to wpłynąć także na jego bliskich.

Na przykład jeśli dziecko wyda całe swoje kieszonkowe na słodczyce i potem prosi rodziców lub opiekunów o pieniądze na prezent urodzinowy dla kolegi, rodzic musi zrezygnować z innego wydatku albo powiedzieć „nie” – co może być trudne dla obu stron. Takie sytuacje uczą, że każdy wybór finansowy ma swoje konsekwencje, nawet jeśli w danym momencie wydaje się mało istotny.

Jak sobie z tym radzić? Pomaga zapisywanie planowanych wydatków, dzielenie kieszonkowego na „na teraz” i „na później” oraz... zwykłe czekanie. Daj sobie dzień lub dwa na zastanowienie: „Czy ja naprawdę tego potrzebuję?” – bardzo często okazuje się, że po czasie zachcianka przestaje być taka pilna.

PAMIĘTAJ!

Prawdziwa siła to umiejętność powiedzenia sobie „nie” po to, by później móc powiedzieć „tak” czemuś ważniejszemu.



PRZYCZYNY I SKUTKI NADMIERNEGO ZADŁUŻANIA SIĘ

ZBYT DUŻE WYDATKI

**ZABRAKNIĘ PIENIĘDZY NA INNE, POTRZEBNE RZECZY
(NIEZAPŁACONE RACHUNKI)**

**ZBYT DUŻO ZACIĄGNIĘTYCH
KREDYTÓW**

**WPADNIEMY W PUŁAPKĘ NADMIERNEGO ZADŁUŻENIA
(NIESPŁACONE RATY KREDYTÓW)**

NIEPRZEMYŚLANE INWESTYCJE

**ZAMIAST OCZEKIWANYCH ZYSKÓW MOGĄ BYĆ STRATY
(STRACONY KAPITAŁ)**

NIEPRZEMYŚLANE ZAKUPY

**PRZYBYWA NAM NIEPOTRZEBNYCH
RZECZY W SZAFIE LUB NA STRYCHU**



Źródło: opracowanie własne

Podsumowując: kontrolowanie zachcianek to nie zabieranie sobie przyjemności, tylko mądra decyzja, która chroni Ciebie i Twoich bliskich przed kłopotami.

Nadmierne zadłużenie i upadłość konsumenta

Zakup to decyzja finansowa, ponieważ wiąże się z koniecznością zapłacenia określonej kwoty. Taka sytuacja nigdy nie jest obojętna dla budżetu, gdyż zwiększa wydatki. Jeżeli nie mamy w danym momencie dostępnej rezerwy finansowej (oszczędności), musimy skorzystać z pomocy banku i zaciągnąć kredyt. Taka decyzja rodzi już znacznie więcej

konsekwencji, gdyż poza wydatkiem pojawia się w naszym budżecie nowe zobowiązanie, które z odsetkami będziemy musieli oddać w przyszłości. To oznacza, że w następnych miesiącach nasze wydatki zwiększą się o kwotę należnej raty kredytowej.

Nierozważne podejmowanie decyzji finansowych prawie zawsze ma poważne skutki dla naszego budżetu osobistego, jak również dla nas samych.

Z perspektywy finansów osobistych najniebezpieczniejsze jest podejmowanie nieprzemyślnych decyzji inwestycyjnych oraz nieprzemyślane zaciąganie kredytów przeznaczanych na finansowanie lub dofinansowanie właśnie zachcianek zakupowych. W obu przypadkach chwilowa satysfakcja z zakupu może mieć poważne, długoterminowe skutki dla nas i dla naszej rodziny.

NADMIERNE ZADŁUŻENIE

Oznacza sytuację, w której wskutek zmian w dochodach lub wydatkach w budżecie osobistym zaczyna brakować środków na spłatę zobowiązań finansowych.



Nadmierne zadłużenie jest bardzo groźne

Stan nadmiernego zadłużenia polega na tym, że w związku ze zmianą dochodów lub wydatków w naszym budżecie osobistym zaczyna brakować pieniędzy na spłatę zaciągniętych wcześniej kredytów. W konsekwencji zadłużenie zamiast się zmniejszać,

zaczyna narastać. Banki rozpoczynają windykację, a do naszych drzwi może zapukać komornik i zabrać nam na poczet spłaty zadłużenia to, co uznają za najcenniejsze i najłatwiejsze do sprzedaży.

Upadłość konsumencka to ostatnia deska ratunku

Konsumenci, którzy znaleźli się w takiej sytuacji nie ze swojej winy (pasywne nadmierne zadłużenie), mogą zwrócić się do sądu o pomoc w rozwiązaniu swoich problemów finansowych. Procedura **upadłości konsumenckiej** (S) nie oznacza jednak, że długi zostaną nam po prostu umorzone. Będziemy musieli podjąć dużo wysiłku, aby spłacić część zadłużenia (tylko część zostanie nam umorzona – zmniejszona). Dla konsumentów to szansa na powrót ze stanu wykluczenia finansowego – osoby zalegające ze spłatą kredytów lub opłacaniem rachunków trafiają na tzw. listy złych dłużników i nie mogą nie tylko zaciągać kredytów, ale również

podpisywać umów abonamentowych na korzystanie z telefonów komórkowych.

Fałszywe okazje – one mogą naprawdę sporo kosztować

Czasem podczas zakupów wpadają nam w oko reklamy: „Kup teraz, zapłać później”, „0% na 3 miesiące”, „Pierwsza rata dopiero za pół roku”. Brzmi świetnie, prawda? Można mieć coś od razu, nie płacąc za to ani złotówki. Ale trzeba uważać, bo takie „okazje” to nic innego, jak forma kredytu – a kredyt to pieniądze, które trzeba będzie na pewno spłacić.

Fałszywa okazja to taka, która wygląda jak coś korzystnego, ale może przynieść więcej szkody niż pożytku. Dlatego zamiast decydować się od razu, warto dać sobie czas na myślenie. Bo w finansach – tak jak w życiu – lepiej zapobiegać niż naprawiać skutki złych decyzji.

CZY WIESZ, ŻE...



Wiele osób tłumaczy sobie wtedy, że „To okazja, szkoda nie skorzystać” albo „Na pewno jakoś się zapłaci później”. Ale jeśli tych pieniędzy nie ma dzisiaj, to skąd pewność, że będą za miesiąc lub dwa? A co, jeśli w międzyczasie pojawią się inne wydatki albo coś nieprzewidzianego? Niestety, wtedy

taka „okazja” staje się źródłem problemów, stresu i czasem też długów.

To, że coś można kupić teraz bez płacenia, nie oznacza, że ten zakup jest naprawdę potrzebny. Bardzo często fałszywe okazje są związane z zachciankami, które szybko tracą znaczenie – a obowiązek spłaty pożyczki zostaje. Warto więc zadać sobie pytanie: „Czy naprawdę tego potrzebuję?”, „Czy mam plan, jak to spłacić?”. Jeśli odpowiedź brzmi „Nie” albo „Nie mam pewności” – lepiej poczekać.

Oczywiście, jeśli ktoś ma dobrze przemyślany budżet, zna swoją sytuację finansową i świadomie podejmuje decyzję – nie ma w tym nic złego. Ale jeśli działamy pod wpływem chwili, reklamy czy „superpromocji” – możemy łatwo wpaść w pułapkę.

UPADŁOŚĆ KONSUMENCKA

Jest to procedura prawna, która ma na celu pomóc rozwiązać problemy finansowe osobom, które z niezależnych od siebie przyczyn nie są w stanie regulować swoich zobowiązań. Decyzję o upadłości konsumenckiej podejmuje sąd.

PODSUMOWANIE



- Zachcianki zakupowe to inaczej zakupy dokonywane pod wpływem emocji – bez przemyśleń na temat tego, czy mamy na nie środki w naszym budżecie osobistym. Ich celem nie jest zaspokojenie konkretnej – niezbędnej do życia – potrzeby, ale sprawienie sobie przyjemności.
- Możliwość finansowania z naszego budżetu potrzeb i zachcianek zakupowych daje nam poczucie satysfakcji finansowej i zadowolenia. Ważne jest to, żeby spełnianie zachcianek zakupowych nie spowodowało negatywnych konsekwencji dla naszego budżetu osobistego.
- Brak możliwości realizacji swoich potrzeb i zachcianek zakupowych w związku z tym, że nie mamy pieniędzy i nie możemy zaciągnąć kredytu (bo np. mamy przeterminowane zadłużenie bankowe lub niezapłacone rachunki), oznacza bycie w stanie wykluczenia finansowego.
- Upadłość konsumencka to procedura prawna związana z prowadzonym przez sąd upadłościowy postępowaniem, mająca na celu restrukturyzację zadłużenia konsumenta, zmierzająca do jego oddłużenia lub zmniejszenia zadłużenia i tym samym dania mu szansy na „nowy start finansowy”.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Co zrobić i jak się zorganizować, gdy czegoś bardzo chcemy, ale nie mamy na to pieniędzy?
- Jak odróżnić zachciankę od faktycznej potrzeby? Przecież jak czegoś bardzo chcemy, to znaczy, że tego potrzebujemy...
- Jak odróżnić prawdziwą okazję od tej „fejkowej”, gdy ktoś chce nas podpuścić do zakupu? Co dorośli robią, żeby unikać takich sytuacji?

2.5. ODPOWIEDZIALNA KONSUMPCJA

Podobno
w każdym domu
w Polsce wyrzuca się
średnio prawie półtora
kilograma jedzenia
dziennie.

PRZYJĘCIE U ZOSI

– Siema!

– Pamiętacie, że miałam w zeszłym tygodniu urodziny? – spytała Zosia, a kiedy usłyszała zgodne potakiwania, dodała. – Ale to moje przyjęcie... Troszkę jestem niezadowolona.

– Zwariowałaś? Była superzabawa! – zaprotestowała Olka.

– I masa pysznego jedzenia! – dodał Franek.

– No właśnie, jak kupowaliśmy jedzenie, to się pokłóciłam z mamą – wyjaśniła Zosia. – Ona mówiła, że wszystkiego wystarczy, a ja się bałam, że zabraknie. Upierałam się, że cała klasa wyjdzie głodna i przestanie mnie lubić. No i mi się udało, kupiliśmy wszystkie tyle, ile chciałam.

– Tak, pamiętam, tyle zjadłem, że prawie pękłem! – Franek poklepał się po brzuchu.

– Wszyscy się najedli, ale i tak połowę trzeba było potem wyrzucić, bo kupiliśmy za dużo – przyznała się Zosia. – Mama tylko patrzyła na mnie i nic nie mówiła. Za to tata stwierdził, że na świecie dzieci głodują, a przez mój ośli upór wyrzucamy jedzenie.

– Spytałem chatbota AI – poinformował wszystkich Antek. – Podobno w każdym domu w Polsce wyrzuca się średnio prawie półtora kilograma jedzenia dziennie.

– Ja jestem niewinny. Zjadam wszystko, co tylko jest w lodówce – zapewnił Franek.

– To prawda – zgodziła się Olka, krytycznie patrząc na trochę za duży brzuch Franka. – Za to pewnie u kogoś innego wyrzuca się więcej.

– Dowiedziałem się z netu, że u nas żywności jest pod dostatkiem, ale w wielu miejscach na świecie jej brakuje – uzupełnił Antek. – Zwłaszcza w Afryce. A w dodatku, żeby ją wyprodukować, trzeba zużyć strasznie dużo różnych zasobów. Chatbot AI mówi, że na wytworzenie kilograma wołowiny trzeba zużyć aż piętnaście tysięcy litrów wody... Czyli całą cysternę!

– Niesłychane – pokiwała głową Olka. – Czyli na jednego burgera wypada kilkanaście wielkich beczek. A wody w wielu miejscach zaczyna brakować.

– Ojej – zmartwiła się Zosia. – Po przyjęciu wyrzuciliśmy też kilka niezjedzonych burgerów...

– Wszędzie mówią, że powinniśmy oszczędnie zużywać zasoby Ziemi, bo ich brakuje – wyczytał Antek. – A przede wszystkim nie wolno nam ich marnować. Moja mama powiedziała, że to się nazywa „odpowiedzialna konsumpcja”.

– Będziemy tak robić, jesteśmy przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!



Czego się dowiesz?

Z tego rozdziału dowiesz się, kim jest konsument i czym jest konsumpcja, a w szczególności, czym jest odpowiedzialna (zrównoważona) konsumpcja. Zrozumiesz, jak kształtować dobre nawyki, które pozwolą uchronić środowisko przed degradacją. Znajdziesz tutaj przykłady zachowań odpowiedzialnego konsumenta, które możesz stosować. Dowiesz się także, jakie masz prawa jako konsument i jak możesz z tych praw korzystać. Wiąże się to z podejmowaniem przemyślanych decyzji dotyczących kupowanych produktów, uwzględniających korzyści środowiskowe, społeczne i ekonomiczne.

W 2023 roku Polska zajmowała dziewiąte miejsce wśród krajów Unii Europejskiej pod względem całkowitych wydatków konsumpcyjnych.

(Eurostat, 2023)

To świadczy o tym, że konsumenci w Polsce dość chętnie przeznaczają swoje dochody na zakup produktów.

CZY WIESZ, ŻE...



Czym jest konsumpcja?

W codziennym życiu często mówimy, że coś konsumujemy, kiedy mamy na myśli spożywanie posiłków. To prawda, natomiast w rozumieniu ekonomicznym **konsumpcja** (S) oznacza używanie posiadanych produktów dla zaspokojenia swoich potrzeb. Konsumpcja oznacza też wydatki gospodarstw domowych na zakup różnych produktów. Osoba, która nabywa produkty na własny użytek, nazywana jest **konsumentem** (S).

Produktem (S) w tym kontekście można nazwać zarówno dobra fizyczne (przedmioty), jak i **usługi** (świadczenia) (S), które są potrzebne konsumentowi. Produktem może być właściwie wszystko to, co można zaoferować konsumentom na rynku i co jest

w stanie zaspokoić ich określoną potrzebę lub pragnienie. Produkty można podzielić na nietrwałe (żywność, napoje, leki, środki czystości), półtrwałe (np. ubrania, książki, zabawki), trwałe (np. samochody, meble, urządzenia RTV i AGD) oraz usługi konsumpcyjne (np. usługi medyczne, usługi kosmetyczne).

Czym jest odpowiedzialna konsumpcja?

Odpowiedzialna konsumpcja (S) – zrównoważona konsumpcja (inaczej ekokonsumpcja) – jest elementem szerszej koncepcji **zrównoważonego rozwoju** (S), oznaczającej taki rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie. Idea zrównoważonego rozwoju oparta jest na zestawie siedemnastu celów, które zostały przyjęte przez państwa członkowskie ONZ Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 25 września 2015 roku w Nowym Jorku. Wśród nich jest cel 12, który dotyczy zapewnienia zrównoważonych wzorców konsumpcji i produkcji, co jest kluczowe dla zachowania źródeł utrzymania obecnych i przyszłych pokoleń.

Odpowiedzialna konsumpcja oznacza korzystanie z produktów i usług w taki sposób, by ograniczyć zużycie zasobów

PAMIĘTAJ!



Konsumpcja zawsze wiąże się ze zużywaniem tego, co nabywamy, choć czas tego zużycia może być różny. Każdy nabyty produkt musiał wcześniej zostać wytworzony, co wiąże się z wykorzystaniem istniejących zasobów oraz ponoszeniem wydatków na zakup jego elementów składowych i ich przetworzenie. Dlatego nie ma produktów „za darmo”. Każdy produkt ma swoją wartość, która przekłada się na jego finalną cenę.

naturalnych, marnotrawstwo produktów oraz powstawanie odpadów. Wiąże się to z podejmowaniem przemyślanych decyzji dotyczących kupowanych towarów, z uwzględnieniem ich korzyści środowiskowych (np. produktów pochodzących z gospodarstw ekologicznych), społecznych (np. wytworzonych z zachowaniem zasad **fair trade** (S)) i ekonomicznych (np. produktów z krótkim terminem ważności – ograniczanie marnotrawstwa). Odpowiedzialna konsumpcja to

W 2022 roku każdy mieszkaniec Unii Europejskiej zmarnował średnio 132 kg żywności, z czego 72 kg zmarnowano w gospodarstwach domowych.

(Eurostat, 2023)

Podjmuj świadome decyzje dotyczące konsumpcji. Wyrzucone jedzenie, to wyrzucone pieniądze!

CZY WIESZ, ŻE...



ODPOWIEDZIALNA KONSUMPCJA



Inaczej: zrównoważona konsumpcja lub ekokonsumpcja jest to sposób korzystania z dóbr tak, aby nie szkodzić środowisku i zaspokajać swoje obecne potrzeby, ale jednocześnie nie odbierać tej możliwości przyszłym pokoleniom.

również wiedza o tym, jak kształtować dobre nawyki, które pozwolą uchronić środowisko przed degradacją.

Odpowiedzialne zachowania w zakresie konsumpcji obejmują świadome i przemyślane podejście do kupowania i używania produktów i usług, uwzględniające ich wpływ na środowisko, społeczeństwo i własny dobrostan. Oznacza to dokonywanie wyborów, które minimalizują negatywne skutki dla planety i ludzi, a jednocześnie wspierają zrównoważony rozwój.

CELE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU ONZ



BĄDŹ ODPOWIEDZIALNYM KONSUMENTEM:

1. **Wybieraj produkty trwałe**, solidnie wykonane i zaprojektowane z myślą o długotrwałym ich użytkowaniu. Dzięki temu ograniczasz konieczność ich częstej wymiany, co zmniejsza liczbę odpadów, obniża zapotrzebowanie na surowce i energię niezbędne do produkcji nowych przedmiotów oraz obniża wydatki na zakup kolejnych produktów.
2. **Naucz się naprawiać** produkty, dzięki czemu przedłużysz ich życie, ograniczysz ilość odpadów oraz swoje wydatki.
3. **Kupuj wyłącznie to, co jest Ci naprawdę niezbędne** i unikaj zakupów impulsywnych, które często prowadzą do marnotrawstwa i zbędnych wydatków. Zastanów się, czy nowy model produktu jest Ci na pewno niezbędny, skoro poprzedni jeszcze dobrze działa.
4. **Zwracaj uwagę na sposób wytwarzania produktów**. Wybieraj produkty wytwarzane w sposób zrównoważony, który minimalizuje wykorzystanie zasobów naturalnych, np. wody czy energii, oraz ograniczają emisję zanieczyszczeń. Wybieraj też takie rzeczy, które zostały wykonane z materiałów pochodzących z recyklingu lub takich, które mogą zostać ponownie przetworzone.
5. **Zwracaj uwagę**, czy produkty zostały wytworzone przy zachowaniu zasad **fair trade** (S), czyli czy zostały wytworzone w sposób etyczny, z poszanowaniem praw pracowników, a przede wszystkim z zapewnieniem uczciwego wynagrodzenia i bezpiecznych warunków pracy. Zbyt niska cena towaru może oznaczać, że pracownicy, którzy go wytworzyli, nie otrzymali godziwego wynagrodzenia, a proces produkcji odbywał się kosztem degradacji środowiska.
6. **Zwracaj uwagę, czy produkty nie zawierają składników szkodliwych** dla Twojego zdrowia, takich jak pestycydy, metale ciężkie, syntetyczne dodatki chemiczne, parabeny, silikon czy ftalany. Wybieraj produkty certyfikowane. Ogranicz kupowanie produktów w opakowaniach plastikowych.
7. **Wybieraj produkty spożywcze pochodzące z pewnych, najlepiej lokalnych i ekologicznych źródeł**. Oprócz korzyści zdrowotnych, wspierasz w ten sposób lokalnych producentów i krajową gospodarkę, a także ograniczasz ślad węglowy czyli ilość gazów cieplarnianych emitowanych do atmosfery. Wybieraj produkty sezonowe i unikaj żywności wysokoprzetworzonej, bogatej w niepotrzebne dodatki (konserwanty, barwniki czy wzmacniacze smaku), które mogą mieć długoterminowy negatywny wpływ na zdrowie.
8. Zamiast kupować nowe produkty, czasami potrzebne Ci tylko na jedną okazję – **pożyczaj je**.
9. **Nie marnuj żywności!**



Warto przyjrzeć się temu, w jaki sposób postępujemy na co dzień, i spróbować zamienić dotychczasowe zachowania konsumentów na odpowiedzialne. Na przykład zamiast regularnie nabywać wodę w plastikowych opakowaniach zacząć korzystać z wody z sieci wodociągowej (posiadającej pozytywną opinię lokalnego dostawcy) albo kupować wodę w zwrotnych opakowaniach szklanych. Można także skorzystać z automatów do utylizacji butelek plastikowych, które zgodnie z obowiązującym w Polsce systemem kaucyjnym są montowane w wielu sklepach. Innym przykładem może być pozbywanie się odzieży, którą można wymienić z bliskimi, sprzedać na platformach z używaną odzieżą czy przekazać do organizacji wspierających osoby w trudnej sytuacji życiowej. Zawsze należy pamiętać, aby w takich przypadkach odzież była czysta i niezniszczona. Ważnym dokumentem dla konsumenta jest paszport, czyli elektroniczny dokument, który zawiera szczegółowe informacje o produkcie, jego komponentach i półkomponentach w całym cyklu życia tego produktu.

Czym jest ochrona konsumenta?

Kupując różne towary, zakładamy, że będziemy mogli z nich korzystać przez jakiś czas. Zdarza się jednak, że produkt, który kupiliśmy, psuje się, a korzystanie z niego jest ograniczone albo

OCHRONA KONSUMENTA

W przypadku niezadowolenia z jakości zakupionego towaru lub usługi konsument może skorzystać z przysługujących mu praw: rękojmi i/lub gwarancji. Postępowanie, w którym następuje to zgłoszenie, nazywa się reklamacją.



niemożliwe. Oczywiście, można go wyrzucić, jednak oznacza to, że w to miejsce trzeba kupić nowy. To napędza produkcję, która wiąże się ze zużyciem kolejnych zasobów. Nie jest to zgodne z zasadami odpowiedzialnej konsumpcji, choć producenci mogliby być tym zainteresowani, bo pozwala im to utrzymać ciągłość produkcji i uzyskiwać kolejne przychody. Z perspektywy konsumenta oznacza to jednak kolejny wydatek. Ponieważ konsument jest postrzegany jako słabsza strona w relacjach rynkowych, stworzono system jego ochrony i nadano mu szczególne prawa (S). Za pomocą odpowiednich przepisów określa się przede wszystkim obowiązki przedsiębiorcy zawierającego umowę z konsumentem. W przypadku niezadowolenia z jakości zakupionego towaru

PORÓWNANIE RĘKOJMI Z GWARANCJĄ



RĘKOJMIA	GWARANCJA
Obowiązkowa	Dobrowolna
Odpowiedzialny za niezgodność towaru z umową jest sprzedawca.	Odpowiedzialny w gwarancji jest gwarant (najczęściej producent).
Okres obowiązywania rękojmi wynosi 2 lata.	Okres obowiązywania gwarancji zależy od woli gwaranta.
Konsument może skorzystać z rękojmi za wady fizyczne niezależnie od przyznanej gwarancji.	Skorzystanie z uprawnień przysługujących na podstawie gwarancji nie ma wpływu na odpowiedzialność sprzedawcy z tytułu rękojmi.

Źródło: opracowanie własne

MOŻLIWE FORMY REKLAMACJI PRZYSŁUGUJĄCE KONSUMENTOWI

rękojmia
art. 558 § 1 Kodeksu cywilnego



REKLAMACJA



gwarancja



Towar

- nie odpowiada opisowi podanemu przez sprzedawcę;
- nie odpowiada próbce lub jest niezgodny ze wzorem zaprezentowanym konsumentowi;
- nie nadaje się do celów określonych przez konsumenta, o których poinformował sprzedawcę przed zawarciem umowy;
- nie odpowiada właściwościom, które są przypisywane товарom tego samego rodzaju;
- nie posiada cech, których konsument może racjonalnie oczekiwać;
- nie odpowiada oczekiwaniom dotyczącym towaru tego rodzaju, opartym na składanych publicznie oświadczeniach sprzedawcy, producenta lub ich przedstawicieli.

Zakres odpowiedzialności gwaranta jest każdorazowo określony w dokumencie gwarancyjnym.

Źródło: opracowanie własne

lub usługi konsument może skorzystać z przysługujących mu praw: rękojmi i/lub gwarancji. Postępowanie, w którym następuje to zgłoszenie, nazywa się **reklamacją** (S). Może ona dotyczyć niezadowolenia z produktu, usługi, przebiegu procesu sprzedaży czy niespełnionych oczekiwań w stosunku do konkretnego przedmiotu bądź usługi.

Prawo do złożenia reklamacji z tytułu **rękojmi** (S) przysługuje konsumentowi wtedy, gdy towar ma wadę fizyczną, czyli jest niezgodny z umową. Prawo to obejmuje

zarówno towary fabrycznie nowe, jak i używane, pod warunkiem ich nabycia od przedsiębiorcy. Z kolei **gwarancja** (S) to dobrowolne oświadczenie dotyczące jakości towaru złożone przez przedsiębiorcę, czyli gwaranta. Gwarantem może być producent, importer, dystrybutor lub sprzedawca. Zakres odpowiedzialności gwaranta powinien być określony w dokumencie gwarancyjnym. Warto dodać, iż w każdym z tych przypadków należy zachować dowód zakupu (np. paragon, fakturę, wyciąg z rachunku bankowego), aby udokumentować swoje prawo do reklamacji.

Jeśli konsument nadal jest niezadowolony z otrzymanego wsparcia, może zwrócić się do działających na rynku instytucji wsparcia konsumentów, takich jak:

- **Rzecznik Konsumentów** właściwy dla miejsca zamieszkania konsumenta. Rzecznicy udzielają porad prawnych, pomagają w napisaniu pisma reklamacyjnego lub procesowego. Porady rzeczników są nieodpłatne (www.uokik.gov.pl/rzeczniczcy-konsumentow);
- **Inspekcja Handlowa**, która zajmuje się kontrolą produktów nieżywnościowych,

DOWÓD ZAKUPU

To paragon, faktura lub wyciąg z rachunku bankowego. Na tej podstawie można składać reklamację.



INSTYTUCJE SPECJALISTYCZNEGO WSPARCIA KONSUMENTÓW

USŁUGI FINANSOWE

- Rzecznik Finansowy, rf.gov.pl

ENERGIA I PALIWA

- Urząd Regulacji Energetyki, ure.gov.pl

PODROŻE

- Urząd Transportu Kolejowego, utk.gov.pl
- Rzecznik Praw Pasażerów, pasazerlotniczy.ulc.gov.pl
- Europejskie Centrum Konsumentów, konsument.gov.pl

TELEKOMUNIKACJA

- Urząd Komunikacji Elektronicznej, cik.uke.gov.pl

Źródło: opracowanie własne



usług lub przedsiębiorców. Można tam także przesłać informację o niebezpiecznym produkcie (www.uokik.gov.pl/kontakt-inspekcja-handlowa).

Przy wojewódzkich inspektoratach Inspekcji Handlowej działają polubowne sądy, które pomagają w rozwiązywaniu sporów

między konsumentami a sprzedawcami. Na rynku działają także różne podmioty udzielające wsparcia specjalistycznego, a kluczową instytucją odpowiedzialną za kształtowanie oraz realizację polityki ochrony konkurencji i konsumentów w Polsce jest Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK).

PODSUMOWANIE



- Konsumpcja to nasze codzienne decyzje, dotyczące tego, co, ile i za ile kupić.
- To, co i jak konsumujemy, obecnie ma wpływ nie tylko na naszą sytuację, ale również na to, co i jak będą mogły konsumować przyszłe pokolenia. Podejmowanie decyzji konsumenckich w trosce o stan środowiska i całego społeczeństwa określane jest jako zrównoważona konsumpcja.
- Odpowiedzialna konsumpcja to odpowiedzialne, przemyślane decyzje konsumenckie.
- Czasami lepiej kupić mniej a drożej i dobrej jakości, niż więcej i wyrzucić, ponieważ towar nie spełnia naszych oczekiwań. Wyrzucone produkty to wyrzucone pieniądze.
- Konsumenci mogą liczyć na wsparcie w przypadku, gdy zakupiony towar nie spełnia ich oczekiwań – mogą złożyć reklamację w ramach rękojmi lub skorzystać z gwarancji.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Czy w czasach ich młodości konsumpcja miała charakter zrównoważony? Omówcie różnice w podejściu do konsumpcji wtedy i obecnie. Zastanówcie się wspólnie, dlaczego nastąpiły te zmiany.
- Wybierzcie się na wspólne zakupy. Zastanówcie się, jak możecie sprawić, że Wasze zakupy będą bardziej odpowiedzialne.
- Czy kiedykolwiek kupili towar, który nie spełniał ich oczekiwań? Jak wtedy postąpili? Czy skorzystali z rękojmi lub gwarancji? Wspólnie zastanówcie się, czy można było postąpić inaczej.
- Co sądzą o ochronie konsumenta? Czy jest ważna? A Ty co o tym sądzisz?

ROZDZIAŁ 3

RYZYO W ZARZĄDZANIU FINANSAMI I KONSEKWENCJE DECYZJI FINANSOWYCH

3.1. BRAKUJE CI PIENIĘDZY? – CZYM SĄ POŻYCZKI I KREDYTY ORAZ JAK JE ODPOWIEDZIALNIE ZACIĄGAĆ

NOWY POKÓJ OLKI

– Siema!

– Wreszcie będzie kasa na remont mojego pokoju – pochwaliła się Olka. – Hokus-pokus i nie zobaczycie już starych mebli, brudnych ścian i dziur w wykładzinie. Tak długo męczyłam rodziców, aż się w końcu zgodzili.

– A mówiłaś, że nie mają teraz pieniędzy – przypomniała Zosia. – I że tata obiecał zrobić remont, ale dopiero po wakacjach, jak dostanie w pracy premię.

– Tak, ale doszedł do wniosku, że może my wziąć kredyt z banku – zaśmiała się Olka.

– No tak, banki to zawsze mają kasę na kredyty – przyznał Franek. – Tylko potem każą zwracać. A przecież kredyty są dla tych, co nie mają pieniędzy... Więc jak mają oddać?

– Sprawdziłam w sieci i już to rozumiem – wyjaśniła Zosia. – Kredyty są dla tych, którzy chcą coś kupić, na przykład auto albo nowe meble, a dziś jeszcze nie mają na to pieniędzy. Ale pracują, mają dochody i bank ocenia, że będą mogli odłożyć te pieniądze. Więc dziś jeszcze ich nie mają, ale obiecują, że będą oszczędzać i wszystko zwrócą.

– A co się wielkiego stanie, jak nie zwrócą? Bank ma dość kasy! – nie ustępował Franek.

– Bank nie pożycza swoich pieniędzy, tylko pieniądze tych, którzy trzymają w nim swoje oszczędności. Ktoś z twojej rodziny ma oszczędności w banku? – spytała Zosia.

– No tak... Dziadkowie mają, ciotka ma, nawet całkiem sporo...

– No to zrozum, że to właśnie ich pieniądze pożycza bank rodzicom Olki – wtrącił Antek.



– Ci, co biorą kredyty, muszą je spłacić, żeby twoja ciotka i dziadkowie nie stracili swoich oszczędności. No i muszą jeszcze zapłacić odsetki od kredytu...

– I jeszcze do tego odsetki! To niesprawiedliwe! – oburzył się Franek.

– Tata też nie jest zachwycony, że będzie musiał oddać więcej, niż pożyczył – potwierdziła Olka. – Ale jak go zapytałam, powiedział, że to jednak musi tak być. Jak ktoś... na przykład twój dziadek... zrezygnował z zakupów i odłożył swoją kasę na konto, żebyśmy my mogli wykorzystać ją na remont, to bank musi mu to jakoś wynagrodzić. Więc należą mu się odsetki od depozytu. W sumie wszyscy są do przodu.

– To dlaczego twój tata tak długo się zastanawiał nad kredytem? – nie rozumiała Zosia.

– Też go spytałam – odparła Olka. – Mówi, że spłacamy już kredyt za mieszkanie, więc trzeba uważać, żeby nie przesadzić z kolejnym. Żeby nas było stać na te wszystkie raty.

– Tak, musimy być ostrożni, jesteśmy przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!

Kredyty są dla tych, którzy chcą coś kupić, na przykład auto albo nowe meble, a dziś jeszcze nie mają na to pieniędzy.



Czego się dowiesz?

Zastanawiałeś się kiedyś co zrobić, gdy zabrakło Ci pieniędzy? Rozwiązaniem jest pożyczanie ich od kogoś innego. W tym rozdziale dowiesz się, że są różne rodzaje pożyczek i kredytów. Zrozumiesz koszt pożyczania pieniędzy oraz co się dzieje, jeśli nie odda się długu w terminie. Dowiesz się też jak osoba lub instytucja pożyczająca pieniądze może sobie zapewnić, że ich nie straci. A na koniec, że czasami nie widzimy, że coś jest formą długu, dopóki nie musimy za to zapłacić.

Kredyt czy pożyczka?

Czy kredyt i pożyczka to to samo? Okazuje się, że nie, chociaż oba instrumenty polegają na pożyczeniu od kogoś, czyli zaciągnięciu **długu** (S). Kiedy zaciągamy **kredyt** (S), długiem są zawsze pieniądze od banku, za które musimy zapłacić odsetki. Do tego kredyt jest

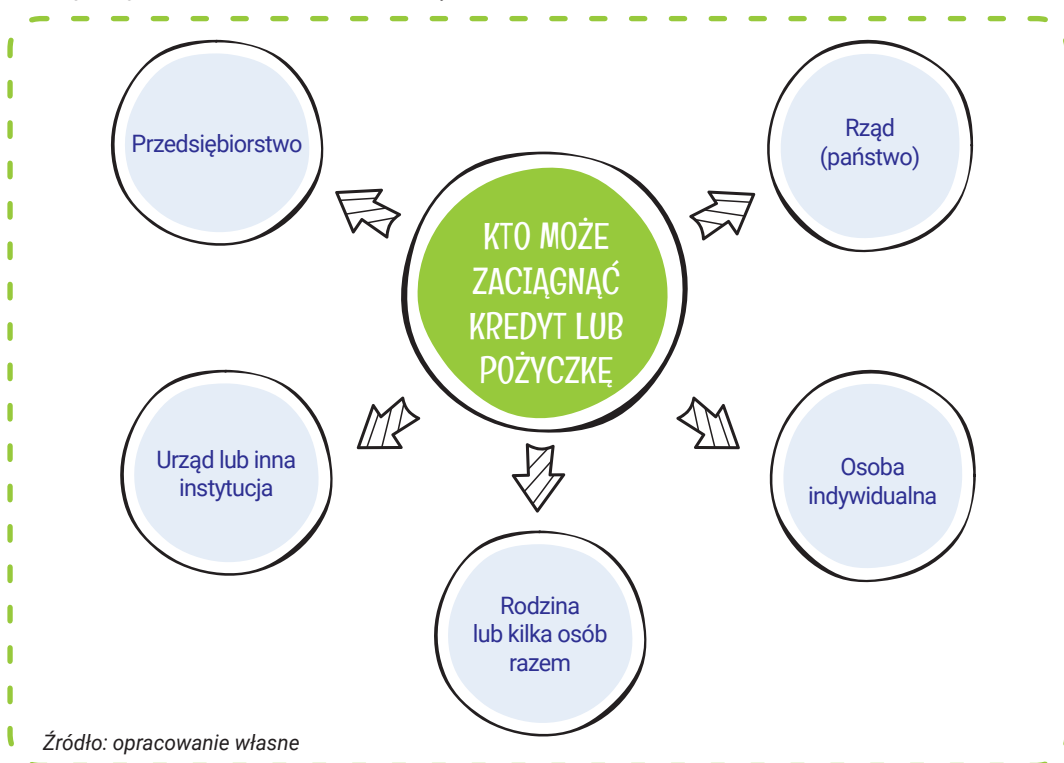
na określony cel, np. na samochód, mieszkanie, telewizor, i nie można go wydać inaczej. Za to pożyczyc, oprócz pieniędzy, możesz różne rzeczy, np. piłkę od kolegi. **Pożyczka** (S) nie musi być od banku i nie zawsze trzeba za nią płacić. Gdy pożyczymy pieniądze, możemy je wydać, na co chcemy. Jak widać różnice są, ale jedna rzecz jest wspólna – długi trzeba oddawać, a jeśli umawialiśmy się na opłaty i odsetki, to razem z nimi.

Kredytodawca i pożyczkodawca a dłużnik

Kiedy chcemy kupić coś, na co nie mamy jeszcze wystarczająco dużo pieniędzy, czasem decydujemy się na pożyczanie pieniędzy – to może być od rodziców, opiekunów, znajomych, ale także z banku albo z firmy pożyczkowej.

Kim jest dłużnik? Dłużnik (kredytobiorca lub pożyczkobiorca) to osoba lub firma, która pożycza pieniądze od banku, innej instytucji

KTO MOŻE BYĆ DŁUŻNIKIEM?



Źródło: opracowanie własne

finansowej, firmy lub osoby prywatnej. Dłużnik zobowiązuje się oddać całą pożyczoną kwotę (np. w ratach co miesiąc) oraz dodatkową opłatę, czyli odsetki – to niejako „zapłata” za możliwość korzystania z czyichś pieniędzy.

Kredytobiorcami lub pożyczkobiorcami mogą być zwykli ludzie (np. aby kupić dom, samochód), firmy (by rozwijać biznes), a nawet państwo!

Kim jest pożyczkodawca lub kredytodawca? Pożyczkodawca to ten, kto udziela pożyczki – jest to zwykle specjalna firma pożyczkowa. Kredytodawca to ten, kto udziela kredytu, czyli bank. Kredytodawca często nie pożycza nam swoich pieniędzy, tylko pieniądze „pożyczone” od innych klientów, a pożyczkodawca pożycza nam swoje środki. Kredyto- i pożyczkodawcy dbają o to, by pożyczane przez nich pieniądze były

bezpieczne. Zanim udzielą kredytu lub pożyczki, sprawdzają, czy dłużnik będzie w stanie oddać pożyczone pieniądze.

Rodzaje kredytów i pożyczek dla osób fizycznych

Kredyty i pożyczki w banku lub innej instytucji pożyczkowej możemy dobrać do swoich potrzeb. Różnią się one między sobą m.in. wartością, kosztem, czasem spłaty i wymaganiami ze strony kredyto- lub pożyczkodawcy.

Wartość długu może wynosić od kilku złotych do kilkuset tysięcy złotych. Drobne kwoty można pożyczyć, płacąc kartą płatniczą lub BLIK-iem. Maksymalna kwota, którą możemy pożyczyć w taki sposób, będzie zależała od umowy rachunku bankowego lub od limitów zadłużenia, na jakie bank

PORÓWNANIE KREDYTÓW I POŻYCZEK UDZIELANYCH GOSPODARSTWOM DOMOWYM



Rodzaj kredytu/ pożyczki	Cel	Oprocentowanie	Najczęstszy okres spłaty	Wymagane zabezpieczenie
Pożyczka gotówkowa	dowolny	wysokie	od kilku dni do 3 lat	nie
Kredyt studencki	najem mieszkania, podręczniki i inne wydatki studenta	niskie	2–8 lat	poręczenie
Kredyt hipoteczny	zakup mieszkania lub budowa domu	niskie	10–30 lat	hipoteka, wartość kupowanego mieszkania lub domu
Karta kredytowa (S)	dowolny	wysokie, ale dopiero po określonym czasie	bez odsetek do ok 30–60 dni, z odsetkami 1 rok	nie
Zakup na raty	zakup w sklepie, np. telefon, lodówka, rower	często 0%, ale koszt wliczony w cenę kupowanej rzeczy	1–3 lat	kupowana rzecz

Źródło: opracowanie własne

nam pozwoli w umowie karty kredytowej. Duże kredyty, warte kilkaset tysięcy złotych, a nawet więcej, są przeznaczane na zakup mieszkania, budowę domu lub ich remont. Maksymalną wartość pożyczki określa ustawa o kredycie konsumenckim, ale najczęściej firmy pożyczkowe same ustalają limity i są one niższe od tych z ustawy.

Wartość kredytu, pożyczki czy zakupu na raty będzie zależała od tego, co chcemy kupić i czy chcemy za całą rzecz zapłacić, używając długu, czy część kwoty zapłacimy np. z naszych oszczędności.

Czas spłaty zależy od tego, ile pożyczylimy i jaką kwotę miesięcznie możemy oddawać. Trzeba pamiętać, że spłacamy dług razem z odsetkami i innymi kosztami. Jeżeli co miesiąc będziesz spłacać 100 zł, to w ciągu roku oddasz 1200 zł. Im wyższa wartość kredytu lub pożyczki, tym dłużej zajmie spłata. Dlatego kredyty hipoteczne spłaca się nawet 30 lat.

Skąd kredytodawca lub pożyczkodawca wie, że oddamy dług?

Zanim pożyczymy pieniądze, musimy udowodnić, że będziemy mogli nasz dług spłacić. Dlatego musimy udowodnić, że mamy **zdolność kredytową** (S) i możemy zabezpieczyć kredyt lub pożyczkę.

Zabezpieczenie (S) pozwoli kredytodawcy lub pożyczkodawcy odzyskać pieniądze, jeśli nie oddamy długu.

Zdarza się, że nawet przedszkola wysyłają „wezwania do zapłaty” rodzicom, jeśli zalegają oni z opłatami za wyżywienie dzieci albo za wycieczkę.



CZY WIESZ, ŻE...

Wyobraź sobie, że pożyczasz od kolegi kredki, ale ich nie oddajesz. Jak myślisz, czy kolega coś znowu Ci pożyczy? Tak samo jest z kredytami i pożyczkami. Jeśli nie oddaliśmy jakiegoś długu albo spóźniliśmy się z jego oddaniem, bank lub firma pożyczkowa nie będą chciały nam pożyczyć pieniędzy ponownie albo będą żądały wyższych odsetek. Za to gdy nasza **historia kredytowa** (S) jest pozytywna, czyli banki i firmy pożyczkowe mają informacje, że dotychczas oddawaliśmy długi w terminie, łatwiej udzielą nam nowej pożyczki lub kredytu.

Historię kredytową tworzymy sami, zaciągając i spłacając pożyczki oraz kredyty. Banki i firmy pożyczkowe mają obowiązek informować Biuro Informacji Kredytowej (BIK) o wszystkich naszych pożyczkach i kredytach oraz o ich spłacie. Gdy chcemy

CZYNNIKI WAŻNE PODCZAS UBIEGANIA SIĘ O KREDYT LUB POŻYCZKĘ



**HISTORIA
KREDYTOWA**



**WIARYGODNOŚĆ
FINANSOWA**



**ZDOLNOŚĆ
KREDYTOWA**



**POSIADANY
JUŻ KREDYT
LUB POŻYCZKA**

(zaciągnięty dług)

Źródło: opracowanie własne

zaciągnąć kredyt lub pożyczkę, bank lub firma pożyczkowa pyta BIK o naszą historię i używają jej do podjęcia decyzji o pożyczce – nam pieniędzy lub udzieleniu kredytu.

HISTORIA KREDYTOWA POZWALA OCENIĆ, CZY MASZ:

- **wiarygodność finansową (S)** – czyli jak radziłeś/radziłaś sobie ze spłatą długów do tej pory,
- **zdolność kredytową (S)** – czyli czy obecnie stać Cię na wzięcie nowego kredytu lub pożyczki i ich regularną spłatę.



Nawet jeśli nasza historia kredytowa jest dobra i mamy zdolność kredytową, bank lub firma pożyczkowa może chcieć od nas dodatkowego zabezpieczenia. Gdybyśmy nie mogli spłacać naszego długu, wtedy bank lub instytucja, która pożyczyła nam pieniądze, skorzysta z zabezpieczenia i odzyska je. Kupiony na raty telefon albo samochód kupiony „na kredyt” są takim zabezpieczeniem. Jeśli nie spłacimy takiego długu, czyli nie zapłacimy za kupioną rzecz pełnej kwoty, może być nam ona zabrana. **Windykacja (S)** zaczyna się od upomnienia, że mamy dług do spłaty, a niespłacanie zobowiązania może skończyć się zabránem nam rzeczy, za którą zapłaciliśmy kredytem lub pożyczką.

Specjalnym zabezpieczeniem jest **hipoteka (S)**. To zabezpieczenie kredytu hipotecznego, specjalny wpis do księgi wieczystej nieruchomości w sądzie, najczęściej przy zaciąganiu kredytu na zakup mieszkania lub domu. Jeśli kredytobiorca nie spłaca swoich rat, bank wnioskuje o rozpoczęcie postępowania egzekucyjnego. W jego trakcie kredytobiorca może porozumieć się z bankiem i np. wydłużyć czas spłaty kredytu. Zwiększy to koszt całego długu, ale comiesięczne płatności będą mniejsze.

Gdy bankowi i kredytobiorcy nie uda się porozumieć, a kredyt hipoteczny nie jest spłacany, w toku prowadzonej przez komornika egzekucji bank może zlecić komornikowi sprzedaż nieruchomości lub może taką nieruchomość przejąć i zaliczyć na poczet długu, żeby odzyskać pieniądze. Wartość nieruchomości odejmowana jest wówczas od długu kredytobiorcy.

Jak zostać dłużnikiem, nie zaciągając długu?

Zdarzyło Ci się powiedzieć nauczycielowi, że Twoja koleżanka lub kolega na pewno się czegoś nauczyli? To tak, jakby nauczyciel dostał od Ciebie obietnicę, że umiesz zadaną lekcję. Taka obietnica to **poręczenie (S)**. Podobnie jest przy zaciąganiu długu. Rodzice, znajomi czy inne osoby mogą udzielić **poręczenia kredytowego (S)**, czyli obiecać w banku, że spłacimy nasz kredyt lub pożyczkę. A co się stanie, jeśli tego nie zrobimy? Spłaty długu będą musieli dokonać poręczyciele, ale nie staną się oni właścicielami kupionej przez Ciebie rzeczy. Do zapłaty za Ciebie będą musieli użyć swoich pieniędzy.

Pamiętaj, że poręczając dług lub stając się współdłużnikiem, zmniejszasz swoją zdolność kredytową!

PAMIĘTAJ!



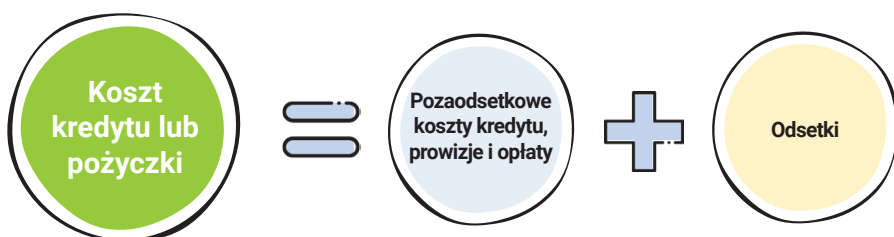
Poręczenie często jest używane podczas zakupu mieszkania przez młode osoby. Rodzice lub inni członkowie rodziny pomagają w ten sposób młodym osobom, które nie mają jeszcze własnej historii kredytowej. Innym sposobem jest zaciągnięcie wspólnego kredytu. Nazywa się to długiem solidarnym. Członkowie rodziny razem mają większą zdolność kredytową niż osobno. Mogą dzięki temu zaciągnąć większy kredyt, ale wszyscy razem odpowiadają za jego spłacanie.

Dług ma swoją cenę! Ile to kosztuje?

Gdy zadłużysz się na 100 zł i dług masz oddać po roku z odsetkami, które wynoszą 3%, to znaczy, że Twoja pożyczka lub kredyt kosztowały Cię 3 zł, a oddać musisz 103 zł. Ale odsetki to nie wszystko, dlatego

porównuje się RRSO. Koszty kredytu lub pożyczki mogą być też inne. Nazywamy je **pozaodsetkowymi kosztami kredytu** (S), nawet jeśli dotyczą pożyczek, a nie kredytów. Są to różne prowizje i opłaty, które trzeba zapłacić, np. opłata za prowadzenie rachunku, na którym zapisany i rozliczany jest kredyt w banku.

ELEMENTY KOSZTU KREDYTU I POŻYCZKI



Źródło: opracowanie własne

Decydując się na kredyt lub pożyczkę, sprawdzamy ich oprocentowanie. Odsetki to cena, którą płacimy za pożyczone pieniądze. Ich wysokość zależy od tego jak długo będziemy spłacać nasz dług i od stóp procentowych NBP. Ale pozaodsetkowe koszty też są ważne. Wyobraź sobie kredyt w wysokości 1000 zł oprocentowany 4%. Jeśli mamy opłatę wynoszącą 10 zł za prowadzenie rachunku tego kredytu, to znaczy, że nasz kredyt jest droższy, bo 10 zł dodatkowej opłaty to 1% wartości zaciągniętego kredytu. Czyli oprócz odsetek w wysokości 4% musimy bankowi oddać koszty pozaodsetkowe równe 1%, co razem daje 5%. Dlatego zawsze trzeba sprawdzać całkowity **koszt kredytu** (S).

Ułatwieniem dla klienta banku lub pożyczkodawcy w takiej sytuacji jest rzeczywista roczna stopa oprocentowania, w skrócie **RRSO** (S). Jeżeli chcemy porównać kredyty lub pożyczki na taką samą kwotę i ten sam czas spłaty, to RRSO będzie oprocentowaniem pokazującym całkowity koszt kredytu lub pożyczki, czyli cały koszt naszego długu.

Innym ważnym zagadnieniem jest zmienność oprocentowania kredytu lub pożyczki. Kredyt lub pożyczka o stałym oprocentowaniu oznacza, że wysokość rat i odsetek nie

zmienia się przez cały okres umowy, co daje większą przewidywalność kosztów. Natomiast przy kredycie lub pożyczce o zmiennym oprocentowaniu rata może rosnąć lub maleć w zależności od sytuacji na rynku finansowym i zmian stóp procentowych.

Pamiętaj, jeśli nie oddasz kredytu lub pożyczki w terminie, grozi Ci windykacja i koszty długu wzrosną! Bank lub pożyczkodawca ma w takiej sytuacji prawo żądać od Ciebie odsetek karnych, czyli wyższych niż w umowie. A jeśli nie jesteś w stanie spłacać długu, może Ci grozić nawet **bankructwo** (S).

„Kup teraz, zapłać później” – szybka droga do zadłużenia?

„Kup teraz, zapłać później” lub BNPL (z ang. *Buy Now Pay Later*) to bardzo popularny schemat płatności, który możesz spotkać w wielu sklepach online. Jak działa?

BNPL – BUY NOW PAY LATER

Już 15% Polaków kupuje „teraz”
i płaci „później”.



SCHEMAT DZIAŁANIA PŁATNOŚCI ODROZCZONYCH (BNPL)



Źródło: opracowanie własne

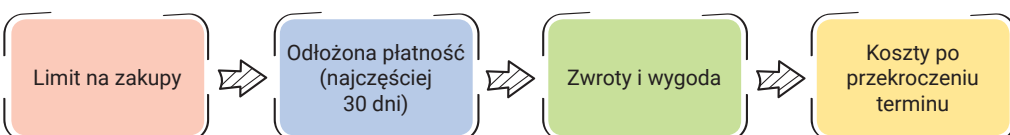
To brzmi świetnie, prawda? Ale tu kryje się haczyk. „Kup teraz, zapłać później” to kredyt lub pożyczka „w przebraniu”. Mogą być wygodne, ale łatwo mogą prowadzić do zadłużenia, jeśli zapomnisz o kontrolowaniu wydatków i terminowym oddawaniu pieniędzy. Uważaj – to zobowiązanie, które trzeba spłacić, tak samo jak zwykły kredyt lub pożyczkę!

Jak to działa? Firma finansowa ustala limit na zakupy, czyli maksymalną kwotę, za którą możesz zrobić zakupy w sklepie. Robisz zakupy w sklepie internetowym z odłożoną płatnością, czyli dostajesz określony czas na zapłatę. Możesz dzięki temu obejrzeć przysланą rzecz, przymierzyć ubranie, sprawdzić, czy kupowana część pasuje do Twojego sprzętu i – jeśli się nie podoba albo nie pasuje – możesz ją odesłać. Towar możesz zwrócić, zanim za niego zapłacisz. To bardzo wygodne rozwiązanie. Ale pamiętaj, po określonym czasie płatność za rzeczy, które zostawiasz, musi być wykonana. W przeciwnym razie pojawiają się koszty, ponieważ Twoja niewykonana na czas płatność staje się oprocentowanym kredytem lub pożyczką.

GŁÓWNE RYZYKA I PUŁAPKI „KUP TERAZ, ZAPŁAĆ PÓŹNIEJ”:

- **Szybka droga do zadłużenia** – łatwo kupić bez pieniędzy na koncie. Gdy zrobimy wiele zakupów w jednym czasie, można stracić kontrolę nad swoimi wydatkami.
- **Obniżenie zdolności kredytowej** – każde „kup teraz, zapłać później” niespłacone w terminie to kredyt lub pożyczka, które obniżają naszą wiarygodność finansową.
- **Kuszące reklamy** – sklepy zachęcają do kupowania większej liczby rzeczy, niż naprawdę potrzebujesz. To może się skończyć spiralą zadłużenia, czyli lawiną długów trudną do zatrzymania.

OD PŁATNOŚCI ODROZCZONEJ DO OPROCENTOWANEGO KREDYTU LUB POŻYCZKI



Źródło: opracowanie własne

Pożyczki „bez BIK” – dlaczego trzeba uważać?

Być może kiedyś spotkasz się z reklamą pożyczek „bez BIK”. Brzmi to zachęcająco – nikt nie sprawdzi, czy wcześniej pojawiły się u Ciebie problemy ze spłatą innych zobowiązań. Jednak taka oferta kryje w sobie spore ryzyko.

Firmy pożyczkowe i banki działające w Polsce mają obowiązek współpracować z Biurem Informacji Kredytowej. Dlatego firmy, które nie weryfikują historii kredytowej w BIK, zwykle chcą się zabezpieczyć w inny sposób. To oznacza, że mogą naliczać bardzo wysokie odsetki, ukryte opłaty albo wymagać różnych dodatkowych kosztów. W praktyce spłata takiej pożyczki często okazuje się trudniejsza i znacznie droższa niż to początkowo wyglądało.

A czy można „wyczyścić BIK”, czyli usunąć naszą historię z bazy biura? Im wyższa

ocena (więcej punktów) w bazie BIK, tym nasza wiarygodność kredytowa jest wyżej oceniana, więc lepiej takich informacji nie usuwać. A o usunięciu historii opóźnionych spłat obniżających naszą ocenę można poprosić dopiero 5 lat po spłacie całego długu.

Pamiętaj, to nie BIK podejmuje decyzję o pożyczeniu Ci pieniędzy! Daje jedynie informację o Twojej historii kredytowej. Decyzję o przyznaniu Ci kredytu lub pożyczki podejmuje bank lub np. firma pożyczkowa.

Pożyczka „bez BIK” może być kusząca dla osób, które pilnie potrzebują pieniędzy, ale brak kontroli nad warunkami i duże ryzyko wpadnięcia w spiralę długów sprawiają, że warto podchodzić do niej z ogromną ostrożnością. Najlepszym rozwiązaniem jest zawsze dokładne sprawdzenie umowy i zastanowienie się, czy faktycznie będziesz w stanie oddać pożyczone pieniądze.



PODSUMOWANIE

- Kredyty i pożyczki pomagają, gdy brakuje Ci pieniędzy, ale nie są darmowe.
- Warto dbać o historię kredytową, ponieważ – aby dostać kredyt lub pożyczkę – musisz mieć zdolność kredytową.
- Konsekwencją niespłacenia długu może być utrata rzeczy, a w kredycie hipotecznym – utrata nieruchomości (mieszkania lub domu).
- Koszt kredytu lub pożyczki to odsetki i koszty pozaodsetkowe, czyli prowizje i opłaty.
- „Kup teraz, płać później” to też rodzaj kredytu lub pożyczki.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Jak długo spłaca się kredyt hipoteczny?
- Jak lepiej zapłacić podczas zakupów w internecie: kartą kredytową czy „kup teraz, zapłać później”?

- Sprawdźcie, jakie są prowizje i opłaty, gdybyście chcieli kupić w sklepie coś na raty.
- Porównajcie RRSO pożyczki w banku i w firmie pożyczkowej. Pamiętajcie, że do porównania kwota długu i czas spłaty muszą być takie same.

3.2. UBEZPIECZENIA – JAK CHRONIĆ SIEBIE I RODZINĘ PRZED NIEPRZEWIDZIANYMI ZDARZENIAMI

Jak ubezpieczyć mieszkanie, to nie musicie się martwić, skąd wziąć kasę w razie nieszczęścia.

PECH FRANKA

– Siema!

– Ale mam pecha! – pokręcił głową zasmucony Franek. – Same nieszczęścia.

– Co się stało? – zaniepokoiła się Zosia.

– Wpadłem wczoraj rowerem na drzewo... No i nie mam kasy na naprawę.

– To rzeczywiście straszne. A rodzice ci nie dadzą?

– Coś ty, nie pamiętasz? – spytała Olka. – Przecież w zeszłym tygodniu kompletnie zalało im mieszkanie. Teraz pewnie muszą na wszystkim oszczędzać, bo trzeba zrobić remont.

– Wcale nie muszą oszczędzać – wzruszył ramionami Franek. – Mieszkanie było ubezpieczone, więc mają dostać kasę na naprawę z firmy ubezpieczeniowej.

– Ciekawe... – zainteresowała się Zosia. – Te całe ubezpieczenia, jak to działa?

– Podobno to jest trochę tak, jak z oszczędnościami – przeczytał na ekranie smartfona Antek. – Jak coś się stanie, na przykład stłuczka auta, pożar w domu, wybuchnie telewizor, to trzeba mieć kasę na naprawę albo odkupienie, tak?

– Jasne, trzeba mieć kasę na koncie – odparła Olka. – Na czarną godzinę.

– No co ty? – puknęła się w głowę Zosia.

– Wiesz, ile trzeba by było trzymać? Majątek!

– No właśnie – zgodził się Antek. – Ale takie wypadki nie zdarzają się jednocześnie, tylko od czasu do czasu. Więc zamiast trzymać wielką kasę na koncie, wystarczy, żeby każdy odkładał co rok niedużą kwotę, składkę ubezpieczeniową. Jak się zbierze od wszystkich po trochu, razem robi się tego całkiem dużo. I jest dosyć kasy, żeby zwrócić wszystkie koszty temu, komu akurat stało się nieszczęście.

– Sprytne – zgodził się Franek. – Ale tak sobie myślę... Moi rodzice od lat ubezpieczają mieszkanie. Gdyby go nam nie zalało, to przecież ta cała kasa by przepadła!

– Nie, poszłaby na odszkodowania dla tych, którym akurat coś tam zalało – odparła Olka. – A wy moglibyście się cieszyć, że u was nic się złego nie stało. Jak ubezpieczycie mieszkanie, to nie musicie się martwić, skąd wziąć kasę w razie nieszczęścia.

– A rower Franka też można było ubezpieczyć? – spytała Zosia.

– Pewnie – przeczytał w smartfonie Antek. – Chatbot AI mówi, że można ubezpieczyć mieszkanie, samochód, każdy sprzęt... Można też ubezpieczyć się przed wypadkami i chorobą, to znaczy przed kosztami leczenia, na przykład za granicą. Podobno warto...

– Pewnie że warto, jesteście Ekipą Finansowych Spryciarzy!



Czego się dowiesz?

W tym rozdziale dowiesz się, w jaki sposób ubezpieczenia pomagają zmniejszać ryzyko w zarządzaniu finansami oraz poznasz korzyści z podejmowania inteligentnych decyzji dotyczących ubezpieczeń. Poznasz ważne pojęcia – takie jak ubezpieczyciel i ubezpieczony. Dowiesz się także, jak działa ubezpieczenie oraz co warto wiedzieć, zanim je wykupisz.

Czym są ubezpieczenia?

Ubezpieczenia dotyczą wielu zdarzeń, z którymi spotkasz się w swoim życiu – możesz ubezpieczyć mieszkanie, samochód, bagaż, a także zdrowie i życie Twoje lub Twoich bliskich. **Ubezpieczenie** (S) to usługa, którą możesz nabyć w **zakładzie ubezpieczeń** (S). Zakład ubezpieczeń (firma ubezpieczeniowa, ubezpieczyciel) to firma, która prowadzi działalność ubezpieczeniową na podstawie zezwolenia. Usługa ubezpieczeniowa polega na przejęciu przez zakład ubezpieczeń ryzyka ekonomicznych skutków określonego zdarzenia. Co to oznacza w praktyce? Jeżeli Twój rodzic posiada ubezpieczenie, które chroni Wasze mieszkanie przed negatywnymi konsekwencjami powodzi, to w razie zajścia zdarzenia ubezpieczeniowego (czyli w tym przypadku – zniszczenia mienia przez powódź) otrzymają oni pieniądze, które pozwolą na naprawę wyrządzonych szkód.

CZYM SĄ UBEZPIECZENIA?

Usługa ubezpieczeniowa polega na przejęciu przez zakład ubezpieczeń ryzyka ekonomicznych skutków określonego zdarzenia.



Jakie są rodzaje ubezpieczeń?

Biorąc pod uwagę **przedmiot ubezpieczenia** (S), produkty ubezpieczeniowe dzielą się na ubezpieczenia osobowe oraz ubezpieczenia majątkowe.

Ubezpieczenia osobowe

W ramach **ubezpieczeń osobowych** wyróżnia się trzy główne produkty: 1. ubezpieczenia na życie, 2. ubezpieczenia zdrowotne, 3. ubezpieczenia wypadkowe. Są to rozwiązania, które pomogą Tobie i Twojej rodzinie w różnych sytuacjach związanych ze śmiercią członka rodziny, problemami zdrowotnymi czy utratą zdolności do pracy. Co to oznacza w praktyce? Na przykład, jeśli złamiesz nogę i potrzebne będzie leczenie, a potem długa rehabilitacja, ubezpieczenie obejmujące ochroną taki nieszczęśliwy

STATYSTYKI UBEZPIECZEŃ W POLSCE



47

zakładów ubezpieczeń
działało w Polsce
na koniec 2024 roku



20

z nich
to były zakłady ubezpieczeń
na życie



27

pozostałych firm to zakłady
innych ubezpieczeń osobowych
i ubezpieczeń majątkowych

Źródło: opracowanie własne

wypadek zapewni środki na leczenie i rehabilitację. Dzięki temu Twoi rodzice nie będą musieli martwić się o to, skąd wezmą potrzebne pieniądze.

Ubezpieczenia majątkowe

Ubezpieczenia majątkowe odnoszą się do dwóch głównych grup produktów ubezpieczeniowych. Należą do nich: ubezpieczenia rzeczowe oraz ubezpieczenia dotyczące praw i zobowiązań. Ubezpieczenia rzeczowe to ubezpieczenia obiektów materialnych – może to być Wasz dom, mieszkanie czy samochód. W przypadku ubezpieczenia domu czy mieszkania **ochrona ubezpieczeniowa** (S) dotyczy zazwyczaj zarówno budynku (nieruchomości), jak i przechowywanych w nim przedmiotów (ruchomości) – mebli, telewizora, komputera czy ubrań. Niektóre firmy chronią też rośliny w ogrodzie czy

biżuterię przechowywaną w domu. Ubezpieczenie chroni Ciebie i Twoją rodzinę przed takimi wypadkami, jak: negatywne zdarzenia pogodowe (np. wiatr, grad, powódź i pożar), kradzież z włamaniem czy szkody wyrządzone przez dzikie zwierzęta. Jeżeli zdecydujesz się na wariant ubezpieczenia z assistance, to uzyskasz także dodatkową pomoc w takich nieprzyjemnych sytuacjach, jak awaria instalacji czy komputera. Ubezpieczyciel organizuje pomoc specjalistów (np. hydraulika i informatyka), a ponadto pokryje koszty tych napraw.

Ubezpieczenia obowiązkowe

Ubezpieczenia dotyczące praw i zobowiązań to np. ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (OC). Ubezpieczenie OC w życiu prywatnym może być dołączone do ubezpieczenia domu czy mieszkania. Czy wiesz, przed

ISTOTA UBEZPIECZENIA

UBEZPIECZENIA

Parasol ochronny, który chroni nas przed ekonomicznymi skutkami różnych zdarzeń w naszym życiu.

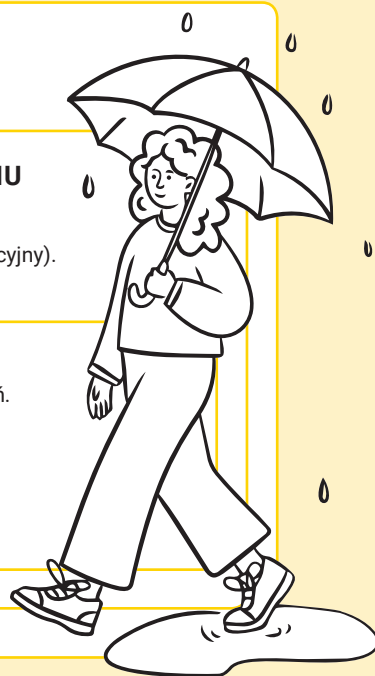
ZDARZENIA, KTÓRE NASTĘPUJĄ W NASZYM ŻYCIU (zdarzenie ubezpieczeniowe)

Większość zdarzeń, przed którymi się ubezpieczamy, ma charakter negatywny (choroby, śmierć, powódź czy pożar, wypadek komunikacyjny). Ubezpieczamy się, by uzyskać pomoc w trudnych chwilach.

ZDARZENIA O POZYTYWNYM CHARAKTERZE

Ale ubezpieczenie nie zawsze odnosi się do negatywnych zdarzeń. Ubezpieczenie na życie może również obejmować dożycie określonego wieku, albo określonego momentu (np. rozpoczęcia nauki). Takim pozytywnym momentem może być także urodzenie się dziecka.

Dlaczego rodzice ubezpieczają się od pozytywnych zdarzeń? Zauważ – zarówno rozpoczęcie nauki przez dziecko, jak i narodziny dziecka to sytuacje, które wiążą się z dodatkowymi wydatkami.



Źródło: opracowanie własne

czym chroni taki produkt? Przykładowo, jeżeli Twój pies na spacerze pogryzie przechodnia lub na skutek awarii Waszej pralki zostanie zalane mieszkanie sąsiada, Twoja rodzina nie musi samodzielnie pokrywać kosztów leczenia czy naprawy, ale robi to ubezpieczyciel.

Niektóre ubezpieczenia są obowiązkowe. Co to oznacza w praktyce? Jeśli Twoi rodzice posiadają zarejestrowany samochód, to na pewno posiadają ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych. To **ubezpieczenie obowiązkowe** (S). A czy

RODZAJE UBEZPIECZEŃ:

- ✓ osobowe,
- ✓ majątkowe,
- ✓ obowiązkowe.



Świadczenie z ubezpieczenia (OC w życiu prywatnym lub szkolne NNW) może nie zostać wypłacone, jeśli osoba ubezpieczona (np. uczeń) była pod wpływem alkoholu, środków odurzających i substancji psychotropowych, albo też brała udział w bójce.



CZY WIESZ, ŻE...

wiesz, czemu ono służy? Należy ono do ubezpieczeń komunikacyjnych i dzięki niemu uzyskasz wsparcie w przypadku, gdy z Twojej winy dojdzie do wypadku samochodowego i uszkodzisz auto innej osoby, bądź też wyrządzisz jej szkodę. Do ubezpieczeń obowiązkowych należy też OC rolników oraz ubezpieczenie budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego. Obowiązek zawarcia umowy OC dotyczy także zawodów takich, jak: doradcy podatkowi, adwokaci czy radcy prawni.

UBEZPIECZENIA OBOWIĄZKOWE – PRZYKŁADY

Przykład ubezpieczenia obowiązkowego	Kogo dotyczy?	Czemu służy?
OC posiadaczy pojazdów mechanicznych	Właścicieli zarejestrowanych pojazdów	Ochrona przed finansowymi skutkami szkód powstałych z winy kierowcy w związku z ruchem tych pojazdów (np. śmierć, uszkodzenie ciała czy zniszczenie mienia)
OC rolników	Rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego	Ochrona przed finansowymi skutkami szkód wyrządzonych w związku z posiadaniem przez rolnika tego gospodarstwa rolnego (np. śmierć, uszkodzenie ciała czy zniszczenie mienia)
Ubezpieczenie budynków rolniczych	Rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego	Ochrona od ognia i innych zdarzeń losowych (np. huragan, powódź) dla budynków w gospodarstwie rolnym
OC zawodowe	Wybranych zawodów (np. doradcy podatkowi, adwokaci, radcy prawni)	Ochrona przed finansowymi skutkami szkód wyrządzonych osobom trzecim podczas wykonywania czynności zawodowych

Źródło: opracowanie własne



PRZYKŁADOWE ZASADY DZIAŁANIA SZKOLNEGO UBEZPIECZENIA NNW

GDZIE I KIEDY DZIAŁA OCHRONA?

- w przedszkolu, w szkole, w drodze na lekcje, na wycieczkach szkolnych
- w czasie zajęć pozalekcyjnych i podczas uprawiania sportu (rekreacyjnie, ale też wyczynowo)
- w czasie wolnym
- w czasie ferii i wakacji
- w Polsce i za granicą



PRZED CZYM CHRONI DZIECKO?

- złamanie, zwichnięcie, zawał serca, krwotok, wstrząśnienie mózgu
- porażenie prądem, piorunem, zatrucie gazami lub produktami chemicznymi
- poważne zachorowanie, także ugrzyzenie przez psa czy ukąszenie przez kleszcza
- śmierć dziecka lub jego rodzica/rodziców
- bezprawne ujawnienie informacji dotyczących życia prywatnego dziecka w internecie



JAKIE ŚWIADCZENIA MOŻNA OTRZYMAĆ?

- wypłata środków pieniężnych przeznaczonych na pokrycie kosztów leczenia (np. wynagrodzenie lekarskie/pielęgniarskie, koszt zakupu lekarstw, sprzętu rehabilitacyjnego, środków opatrunkowych)
- wypłata świadczenia, którego wysokość zależy od rodzaju i stopnia uszczerbku na zdrowiu (ustalana jako procent sumy ubezpieczenia od 1% do 100%)
- wypłata środków pieniężnych za każdy dzień pobytu w szpitalu



JAKĄ INNĄ POMOC MOŻNA OTRZYMAĆ?

- organizacja i pokrycie kosztów korepetycji lub opieki nad dzieckiem, gdy nie może opuszczać miejsca zamieszkania przez co najmniej 14 dni
- organizacja i pokrycie kosztów wizyty lekarskiej w celu usunięcia kleszcza, transportu i badania kleszcza pod kątem nosicielstwa patogenów oraz antybiotykoterapii dziecka
- organizacja i pokrycie kosztów wizyt dziecka u psychologa



Źródło: opracowanie własne

Ubezpieczenia z myślą o dzieciach

Zakłady ubezpieczeń mają specjalne produkty ubezpieczeniowe, które obejmują ochroną dzieci. Ubezpieczenie posagowe łączy ochronę na życie z programem oszczędnościowym. Gdy dziecko uzyska określony wiek (np. od 18 do 25 lat) otrzyma pieniądze, które będzie mogło przeznaczyć na studia lub usamodzielnienie się i wejście w dorosłe życie. Innym ubezpieczeniem jest tzw. szkolne **ubezpieczenie NNW** (S), czyli następstw nieszczęśliwych wypadków. Na grafice u góry strony możesz zobaczyć przykładowe zasady działania tego produktu. Konkretny zakres ochrony, jak i świadczenia możliwe do uzyskania, zależą od oferty danego zakładu ubezpieczeń.

Co należy zrobić, aby ubezpieczenie działało tak, jak chcesz? Należy zwrócić uwagę na różne warianty ubezpieczenia (najniższy wariant nie zapewni szerokiej ochrony

ani wysokich odszkodowań). Musisz także sprawdzić wyłączenia, np. czy ubezpieczenie działa podczas nauki jazdy samochodem.

Jak wynika z danych MEN, w roku szkolnym 2023/2024 miało miejsce 25 012 wypadków w szkołach i placówkach oświatowych, z czego 17 776 zdarzeń odnotowano w szkołach podstawowych.

CZY WIESZ, ŻE...



Umowa ubezpieczenia

Przez umowę ubezpieczenia zakład ubezpieczeń zobowiązuje się do spełnienia określonego świadczenia w razie wystąpienia wypadku ubezpieczeniowego (tj. zdarzenia

ubezpieczeniowego – np. złamania ręki czy kradzieży z włamaniem), a **ubezpieczający** (S) zobowiązuje się do zapłaty składki. Jak widzisz, występują tu dwie strony umowy. Pierwsza to zakład ubezpieczeń, a druga to ubezpieczający. Jeżeli Twój tata zawiera umowę szkolnego ubezpieczenia NNW dla Ciebie, to ubezpieczającym jest oczywiście Twój tata. Ale czy wiesz, jak określa się osobę, której mienie, życie bądź zdrowie zostaje objęte ubezpieczeniem? To **ubezpieczony** (S). W tym przypadku to Ty jesteś ubezpieczonym.

Składka ubezpieczeniowa

Jeżeli zdecydujesz się na zakup ubezpieczenia, musisz pamiętać o spełnieniu podstawowego warunku, jakim jest opłacenie składki ubezpieczeniowej. **Składka ubezpieczeniowa** (S) to cena za usługę ochrony ubezpieczeniowej,

którą płacisz na rzecz zakładu ubezpieczeń, czyli ubezpieczyciela. Pamiętaj, że wyższe ryzyko wiąże się z wyższą ceną ubezpieczenia. W niektórych przypadkach składkę należy opłacić jednorazowo, ale czasami można płacić ją okresowo (np. co miesiąc).

POLISA UBEZPIECZENIOWA

To dokument potwierdzający zawarcie umowy ubezpieczeniowej.

Podpisując go, zobowiązujesz się do zapłaty składki ubezpieczeniowej.



TO, CO WAŻNE W UBEZPIECZENIACH

- Usługa ubezpieczenia polega na zapewnieniu przez zakład ubezpieczeń ochrony ubezpieczeniowej.



- **Pamiętaj!**
Początkiem ochrony ubezpieczeniowej nie jest dzień zawarcia umowy ubezpieczenia, ale dzień wskazany w umowie jako początek ochrony.



- Ochrona ubezpieczeniowa nie może rozpocząć się wcześniej niż następnego dnia po opłaceniu składki.

Źródło: opracowanie własne

Czym jest polisa ubezpieczeniowa i OWU?

Jeżeli zakupisz ubezpieczenie, otrzymasz od zakładu ubezpieczeń specjalny dokument potwierdzający zawarcie umowy ubezpieczeniowej – **polisę ubezpieczeniową** (S). W polisie znajdują się najważniejsze informacje dotyczące ubezpieczenia. Do polisy zakład ubezpieczeń dołącza też **OWU – ogólne warunki ubezpieczenia** (S). Dokument ten jest integralną częścią umowy ubezpieczeniowej i określa podstawowe zasady, na jakich świadczona jest ochrona. OWU określają m.in.: przedmiot i zakres ubezpieczenia, ograniczenia i wyłączenia odpowiedzialności ubezpieczyciela, wysokość sumy ubezpieczenia i składki ubezpieczeniowej, rodzaje i wysokość świadczeń.

Wypłata świadczenia

Po zajściu wypadku ubezpieczeniowego następuje wypłata świadczenia/odszkodowania. W ubezpieczeniach majątkowych **odszkodowanie** (S) ma ścisły związek z wysokością szkody. W przypadku ubezpieczenia mienia wysokość odszkodowania

ubezpieczeniowego jest zależna od **sumy ubezpieczenia** (S), która określa górną granicę odpowiedzialności firmy ubezpieczeniowej (czyli maksymalną kwotę, jaką można otrzymać). Szkoda częściowa powoduje wypłatę części sumy ubezpieczenia. Pamiętaj, w przypadku każdego ubezpieczenia warunkiem otrzymania świadczenia jest zawiadomienie o powstaniu szkody i złożenie odpowiedniej dokumentacji (np. zdjęcia zalanego sufitu). Świadczenie ubezpieczeniowe wypłacane jest zazwyczaj w formie pieniężnej. Jednak nie zawsze tak jest. W przypadku ubezpieczeń majątkowych występuje możliwość naprawy uszkodzonego mienia (np. samochodu po wypadku komunikacyjnym).

ubezpieczeniowa dokładnie opisuje warunki ubezpieczenia. Pamiętaj, aby jeszcze przed podpisaniem umowy koniecznie zapoznać się z OWU! Dobrą praktyką jest sprawdzenie kilku ofert przed zakupem danego ubezpieczenia. Możesz też skorzystać z porównywarek ubezpieczeń.

Niestety w ciągu naszego życia wszyscy możemy mieć do czynienia z negatywnymi sytuacjami, które wiążą się z koniecznością nieprzewidzianych wydatków. Takim zdarzeniem może być powódź, wypadek samochodowy czy zaginięcie bagażu na lotnisku. Jeżeli chcesz odpowiednio wcześniej przygotować się na różne zdarzenia w Twoim życiu, możesz wykupić właściwe ubezpieczenie. Pamiętaj, inteligentne decyzje finansowe mogą ochronić Ciebie i Twoich najbliższych przed finansowymi skutkami nieprzewidzianych zdarzeń.

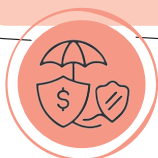
Na co zwrócić szczególną uwagę?

Różne zakłady ubezpieczeń oferują różne produkty ubezpieczeniowe. Każda firma

NA CO ZWRÓCIĆ SZCZEGÓLNA UWAGĘ W UBEZPIECZENIACH

Przedmiot i zakres ochrony

(co jest chronione, w jakich sytuacjach działa ubezpieczenie)



Ograniczenia i wyłączenia

(kiedy nie działa ubezpieczenie)



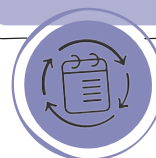
Ważne kwoty

(suma ubezpieczenia, składka ubezpieczeniowa, udział własny i franszyza)



Kiedy działa ochrona

(od kiedy zaczyna działać ochrona, kiedy, w jakich sytuacjach wygasa)



Co robić po zdarzeniu?

(jak i gdzie zgłosić szkodę, obowiązki ubezpieczonego, terminy i dokumenty)



Wypłata świadczenia

(jak ustala się kwotę świadczenia, forma wypłaty, naprawy)



Spory

(reklamacje i odwołania, w jakich sytuacjach i gdzie można je składać)



Źródło: opracowanie własne



PODSUMOWANIE

- Usługa ubezpieczeniowa polega na przejęciu przez zakład ubezpieczeń ryzyka ekonomicznych skutków określonego zdarzenia.
- Biorąc pod uwagę przedmiot ubezpieczenia, produkty ubezpieczeniowe dzielimy na ubezpieczenia osobowe oraz ubezpieczenia majątkowe.
- Polisa ubezpieczeniowa to specjalny dokument potwierdzający zawarcie umowy ubezpieczeniowej.
- Zanim podpiszesz umowę ubezpieczeniową, koniecznie zapoznaj się z najważniejszymi zasadami działania produktu, które znajdziesz w OWU.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Które produkty ubezpieczeniowe posiada Wasza rodzina? Omówcie, co obejmuje zakres ubezpieczenia. Zastanówcie się, czy są jeszcze istotne ryzyka, w odniesieniu do których nie posiadacie ochrony ubezpieczeniowej.
- Porozmawiajcie o tym, że oprócz obowiązkowego ubezpieczenia komunikacyjnego (OC) jest też ubezpieczenie dobrowolne, Auto Casco (AC). Jeżeli dorośli to ubezpieczenie posiadają, ustal, jakie elementy były dla nich najistotniejsze przy wyborze oferty. Jeśli nie mają AC, porozmawiaj o OC.
- Sprawdźcie, jak działają porównywarki ubezpieczeń. Czy zawsze dotyczą wszystkich rodzajów ubezpieczeń?

3.3. OSZUSTWA FINANSOWE – JAK SIĘ PRZED NIMI BRONIĆ



ZŁOTY INTERES WUJKA ZOSI

– Siema!

– Ale historię wam opowiem... Nie uwierzycie – powiedziała Zosia, a kiedy wszyscy zaczęli słuchać, kontynuowała. – Mój wujek, wiecie, ten, który zawsze mówi, że się zna na finansach... że tata zadowala się marnymi groszami, a jego oszczędności przynoszą górę kasy... No więc wujek władował tę kasę w piramidę i stracił grube tysiące.

– W piramidę... – niepewnie powtórzył Franek. – Znaczy kupić jakieś ruiny w Egipcie?

– Coś ty – zaśmiał się Antek. – Chodzi pewnie o piramidę finansową. Chatbot AI mówi, że to takie oszustwo. Zjawia się jakiś wygadany koleś, daje reklamy w sieci i obiecuje górę zysków, jeśli się wpłaci kasę do jego funduszu. Jak ludzie to usłyszą, to ustawiają się w kolejce, żeby tylko wpłacić i zarobić. A potem się okazuje, że żadnych zysków nie ma, a koleś z kasą znika i ucieka na drugi koniec świata.

– Ale ludzie są naiwni, że się tak łatwo daje nabrać – pokręciła głową Olka.

– No nie do końca, bo ci oszuści potrafią być bardzo sprytni – Antek nadal wpatrywał się w ekran. – Wmawiają ludziom, że potrafią cuda zdziałać na giełdzie albo że kupują złoto, które stale drożeje, albo że inwestują w kryptowaluty i to gwarantuje wielkie zyski. No i ludzie im wierzą. Każdemu się wydaje, że inni są głupi, a oni są sprytni i znaleźli sposób na zarobienie góry kasy bez ryzyka. Ale chatbot mówi, że w finansach, jeśli coś daje wielkie zyski, to musi być bardzo ryzykowne, więc można zarobić, ale też można stracić. A jak już

proponują człowiekowi nieprawdopodobnie wysokie zyski, to trzeba zachować podwójną ostrożność, bo to może być zwykłe oszustwo.

– Na szczęście ja w nic nie inwestuję – ucieszył się Franek. – Całe kieszonkowe zaraz wydaję, więc się nie dam nabrać na żadne piramidy.

– Na piramidy pewnie nie – zgodziła się Olka. – Ale za to oszuści mogą wyciągnąć twoje dane, kiedy kupujesz coś przez internet. Klikniesz na podejrzany link, wejdiesz na stronę, która wygląda prawie jak ta prawdziwa, dasz się namówić na podanie PIN-u do karty albo loginu i hasła... I już za chwilę kasa znika! Sąsiadowi tak wyczyścili konto.

– No to co robić? – przestraszył się Franek.

– Wszyscy, co się na tym znają, mówią, że przede wszystkim trzeba zachować ostrożność – odparł Antek. – Nie klikać w podejrzane linki, sprawdzać strony, na których coś się kupuje, nie wierzyć wszystkiemu, co się znajdzie w sieci, w razie wątpliwości poradzić się kogoś bardziej obeznanego z tematem.

– My zawsze jesteśmy ostrożni, jesteśmy przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!

[...] trzeba zachować ostrożność [...]. Nie klikać w podejrzane linki, sprawdzać strony, na których coś się kupuje [...]



Czego się dowiesz?

W tym rozdziale dowiesz się, czym jest oszustwo – zwłaszcza oszustwo finansowe, które może być oparte na kłamstwie, wykorzystaniu czyjejś pomyłki lub niewiedzy. Uzyskasz informacje o różnych formach oszustwa finansowego: stacjonarnego, na telefon i internetowego (tzw. cyberoszustwa). Ponadto dowiesz się, jakie są sposoby zapobiegania oszustwom finansowym i jaka jest ich skala w Polsce.

Co to jest oszustwo finansowe?

Oszustwo to jedno z najczęściej spotykanych przestępstw. Występuje wtedy, gdy ktoś chce zdobyć pieniądze lub jakieś wartościowe rzeczy w nieuczciwy sposób. Oszustwem jest sytuacja, gdy ktoś kogoś okłamuje, wykorzystuje jego pomyłkę lub niewiedzę – wtedy jest to przestępstwo.



PRZYKŁADY OSZUSTW FINANSOWYCH

OSZUKANIE KOGOŚ

- Powiedzenie czegoś nieprawdziwego, aby wprowadzić kogoś w błąd.

WYKORZYSTANIE POMYŁKI

- Uzyskanie jakiejś korzyści w wyniku czyjejś pomyłki.

WYKORZYSTANIE NIEWIEDZY

- Uzyskanie jakiejś korzyści w wyniku tego, że ktoś nie rozumie sytuacji i podjął złą decyzję.

Źródło: opracowanie własne

Oszustwo finansowe (S) to sytuacja, gdy ktoś chce zabrać Twoje pieniądze albo Twoje dane, aby potem je wykorzystać w nielegalny sposób, narażając Cię na stratę pieniędzy.

Oszustwa finansowe i sposoby zapobiegania im

Oszustwa finansowe mogą mieć co najmniej trzy formy: „stacjonarną”, „na telefon” i internetową.

Oszustwa finansowe dokonywane „stacjonarnie” często wiążą się z kradzieżą dokumentów – zwłaszcza dowodu osobistego lub karty płatniczej. Złodziej, który próbuje ukraść portfel,

torbkę czy plecak, nazywany jest kieszonkowcem. Złodziej, posługując się skradzionym dowodem, może np. wyludzić pożyczkę lub kredyt, wypożyczyć samochód i go nie oddać lub podpisać umowy np. na telewizję czy telefon.

Dlatego pamiętaj! W takiej sytuacji jak najszybciej:

- zastrzeż dowód osobisty – zrób to w urzędzie gminy lub wygodnie przez aplikację mObywatel,
- powiadom bank – poinformuj o utracie dokumentów w oddziale lub przez stronę internetową Dokumenty Zastrzeżone,
- zastrzeż kartę płatniczą – możesz to zrobić natychmiast w swojej aplikacji bankowej, serwisie transakcyjnym lub dzwoniąc na infolinię banku,
- zgłoś sprawę na policji – zrób to koniecznie, jeśli masz obawę, że dokumenty mogły zostać użyte do oszustwa lub innego przestępstwa.

W polskim prawie za oszustwo finansowe przewidziana jest kara więzienia nawet do 8 lat.

CZY WIESZ, ŻE...



Oszustwo finansowe może przybierać również formę oszustwa „na telefon”, w której ktoś próbuje Cię oszukać podczas rozmowy telefonicznej. Popularną formą stosowaną przez złodziei jest oszustwo metodą „na wnuczka”. Oszust dzwoni i udaje wnuczka albo kogoś innego z rodziny i mówi, że potrzebuje pilnie pieniędzy. Potem wysyła kogoś podstawionego pod drzwi, aby ukraść gotówkę, lub prosi, aby babcia/dziadek wypłacili pieniądze z banku i mu przekazali. Złodziej może też kłamać, że jest policjantem albo pracownikiem banku.

Oszustwo metodą „na wnuczka” jest dla przestępców niezwykle opłacalne, a skala tego oszustwa w Polsce jest porażająca. Według danych policji straty każdego roku sięgają milionów złotych. W 2024 roku popełniono 3825 takich przestępstw.

CZY WIESZ, ŻE...



skomplikowane oszustwa, które bardzo trudno rozpoznać – zwłaszcza w wyniku dynamicznego rozwoju bankowości elektronicznej i cyfrowych narzędzi płatniczych.

Oszustwa internetowe mają formę „cyberoszustwa” i są ściśle związane z **cyberatakiem** (S) – np. poprzez wysyłanie fałszywych wiadomości e-mail, SMS. Do najczęstszych form tego oszustwa zalicza się phishing – czyli wysyłanie fałszywych wiadomości e-mail lub SMS, które wyglądają jak prawdziwe komunikaty. Najczęściej te wiadomości zawierają fałszywe linki, które przekierowują Cię do strony łudząco przypominającej oryginalną – w celu dokonania oszustwa.

Dlatego pamiętaj, nie klikaj w podejrzone linki i zawsze sprawdzaj adres nadawcy. Gdy dostajesz link w wiadomości, najlepiej wpisz go ręcznie. Nie podawaj nikomu swojego loginu oraz hasła, twórz silne hasła. Pamiętaj o aktualizacji systemu i oprogramowania. Jeśli wiadomość budzi Twoje podejrzenia, pokaż ją rodzicom lub opiekunom, aby ją ocenili i, jeśli uznają za konieczne, zgłosili ją do CERT Polska poprzez stronę internetową: incident.cert.pl.

W 2024 roku CERT Polska odnotował rekordowy wzrost aktywności cyberprzestępców. Liczba zgłoszeń wyniosła ponad 600 000 (był to wzrost o 62% w porównaniu z 2023 rokiem). Najczęściej zgłaszanym incydentem był phishing. Oszuści najczęściej podszywali się pod znane strony zakupowe lub mediów społecznościowych.

CZY WIESZ, ŻE...



POPULARNE METODY OSZUSTW FINANSOWYCH PRZEZ INTERNET

- przejęcie konta w mediach społecznościowych

- phishing

- fałszywe sklepy internetowe



Źródło: opracowanie własne

Dlatego pamiętaj, że przez telefon nie wiesz, z kim rozmawiasz. Oszuści często mówią szybko, tak aby działać natychmiast i aby nie było ani chwili na zastanowienie się. Nie zdradzaj szczegółów – czyli Twojego imienia, nazwiska, numeru PESEL czy adresu zamieszkania. Gdy rozmowa wg Ciebie brzmi dziwnie – przerwij połączenie.

Oszustwo finansowe popełniane przez internet jest szczególnie niebezpieczne. Współczesny świat oparty jest na rozwiązaniach technologicznych, które ułatwiają nam życie – ale również stwarzają ryzyko oszustwa. Oszuści wymyślają coraz bardziej

Aktualnie bardzo dużo rzeczy kupujemy przez internet. Cyberoszuści bardzo często to wykorzystują i tworzą fałszywe sklepy internetowe, oferujące najczęściej dużo niższe ceny produktów aniżeli spotykane standardowo. Najczęściej tworzą formularz, w którym proszą o podanie danych osobowych, a potem dokonanie przelewu albo uzupełnienie danych karty płatniczej. Mogą też oferować „dziwne” formy płatności – poza popularnymi, takimi jak BLIK. Dlatego bardzo ważne są **cyberbezpieczeństwo** (S) i **ochrona danych osobowych** (S).

Pamiętaj, by w takiej sytuacji poprosić rodziców o sprawdzenie, czy na stronie internetowej są dane firmy, tj. nazwa, adres, numer NIP (numer identyfikacji podatkowej). Zweryfikuj adres strony internetowej i sprawdź opinie w internecie na jej temat. Jeśli uważasz, że sklep internetowy podczas dokonywania płatności oferuje Ci podejrzaną formę płatności lub nie daje Ci możliwości wyboru sposobu płatności, sprawdź, czy nie ma tej firmy na liście ostrzeżeń publicznych KNF w zakresie prowadzenia działalności w ramach świadczenia usług płatniczych bez wymaganej zgody KNF.

W Polsce na koniec 2024 roku wydanych było ponad 46 mln kart płatniczych, ale aktywnych było tylko 75% z nich. Średnia kwota wypłaty pieniędzy z bankomatu to 925 zł, zaś wpłaty to prawie 2500 zł.

CZY WIESZ, ŻE...



Przejęcie konta na mediach społecznościowych jest coraz popularniejszym oszustwem finansowym w Polsce. Media społecznościowe to kopalnia informacji o Tobie, którą sam tam udostępniasz. Przejęcie konta w mediach społecznościowych pozwala na kradzież Twojej tożsamości, jak również wysyłanie informacji w Twoim imieniu, np. fałszywych informacji, fałszywych linków lub prośby o kod BLIK – aby wyłudzić pieniądze.

SILNE HASŁO DO LOGOWANIA



1. powinno zawierać
 - ✓ małe i duże litery
 - ✓ cyfry
 - ✓ znaki specjalne np. %
2. nie powinno zawierać
 - ✓ imienia / nazwiska
 - ✓ daty urodzenia

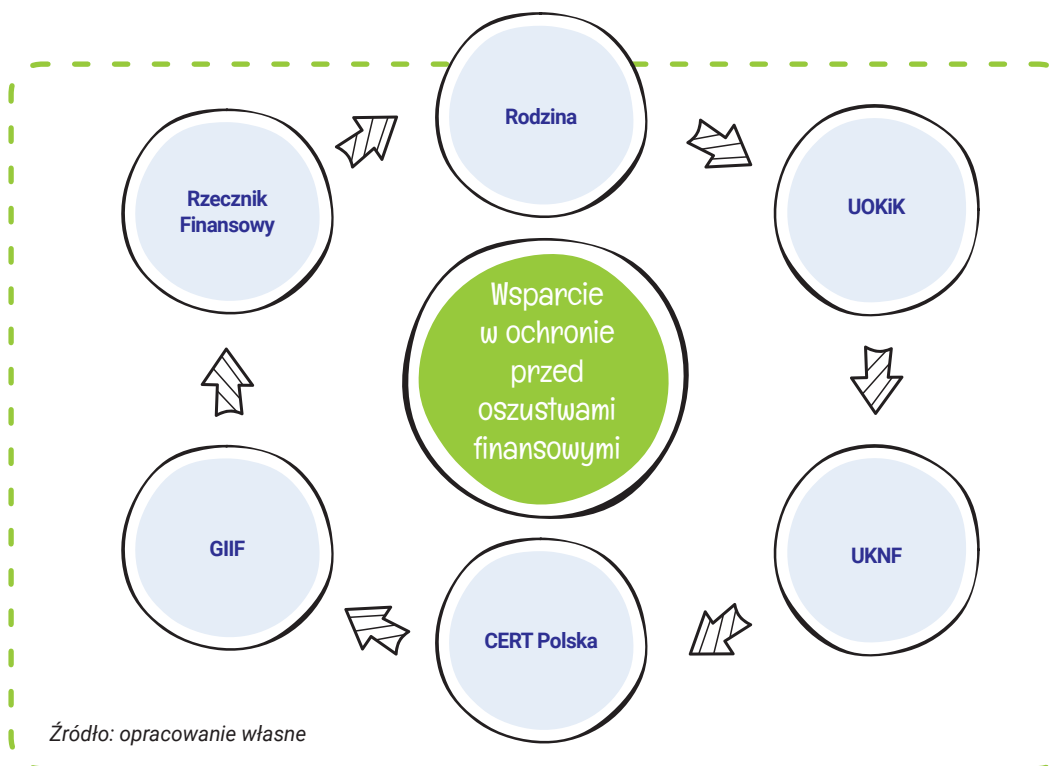
Dlatego pamiętaj, w takiej sytuacji chroń i twórz silne **hasła** (S). Silne hasło powinno być długie i zawierać: małą i dużą literę, liczbę i znak specjalny. Przy tworzeniu haseł nie używaj swojego imienia, nazwiska ani daty urodzenia. Pamiętaj też – nigdy i nigdzie nie zapisuj swoich haseł ani danych do logowania!

Popularną formą oszustwa finansowego jest również **skimming**. Oszustwo to polega na fizycznym kopiowaniu danych z kart płatniczych. Przestępcy robią to za pomocą specjalnych urządzeń, które montują w bankomatach lub terminalach płatniczych. Dlatego zawsze zasłaniaj klawiaturę podczas wpisywania numeru PIN. Sprawdź bankomat przed skorzystaniem z niego – czy nie ma na nim dziwnych śladów ingerencji. Pamiętaj, by nie udostępniać zdjęć swojej karty płatniczej.

Instytucje wspierające ochronę klienta w zakresie oszustw finansowych

Wiele instytucji wspiera nas w ochronie przed oszustwami finansowymi. Oczywiście najważniejszym elementem ochrony jest rodzina. Dzięki rozmowie, edukacji i wsparciu pomaga nam ona skuteczniej chronić siebie.

PODMIOTY WSPIERAJĄCE OCHRONĘ KONSUMENTA W PRZYPADKU OSZUSTW FINANSOWYCH



INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE OCHRONĘ KLIENTA W ZAKRESIE OSZUSTW FINANSOWYCH

- **Rzecznik Finansowy** pomaga klientom w rozwiązywaniu sporów z instytucjami finansowymi oraz udziela porad.
 - **Urząd Komisji Nadzoru Finansowego (UKNF)** nadzoruje rynek finansowy i dba o to, żeby instytucje finansowe przestrzegały przepisów: UKNF m.in. prowadzi listy ostrzeżeń publicznych.
 - **Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK)** chroni nasze prawa na rynku finansowym i podejmuje działania w sprawie nieuczciwych praktyk.
 - **Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF)** analizuje podejrzane transakcje finansowe i przeciwdziała praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu.
 - **CERT Polska** zajmuje się bezpieczeństwem w internecie.
- Do wymienionych instytucji należy jeszcze zaliczyć sieć bezpieczeństwa finansowego i oczywiście policję.



PODSUMOWANIE

- Oszustwo finansowe to przestępstwo, które polega na nieuczciwym zdobywaniu pieniędzy lub wartościowych rzeczy.
- Oszustwa finansowe występują w trzech formach: stacjonarnej, na telefon i przez internet.
- Sposoby zapobiegania oszustwom to m.in.: tworzenie silnych haseł, nieudostępnianie danych osobowych, sprawdzanie wiarygodności sklepów internetowych.
- Skala oszustw finansowych jest bardzo duża i bardzo szybko rośnie.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Porozmawiaj z babcią i dziadkiem na temat oszustwa metodą „na wnuczka”.
- Czy wszyscy mają trudne hasło do portalu społecznościowego?
- Jakie są najpopularniejsze metody płatności w internecie?
- Jak rozpoznać fałszywą stronę internetową?

3.4. WARTO MYŚLEĆ O PRZYSZŁOŚCI – KONSEKWENCJE DECYZJI FINANSOWYCH



OLKA PLANUJE SWOJE FINANSE

– Siema!

– No to się zdziwicie – oznajmiła z bardzo tajemniczą miną Olka. – Myślałam, myślałam i wymyślałam. Postanowiłam starannie planować swoje decyzje finansowe. Od tej pory wszystko będzie w tym zeszytiku!

– Ale o co właściwie chodzi z tym planowaniem? – zapytała Zosia. – Chcesz się trzy razy zastanawiać, zanim coś kupisz, tak?

– To też – zgodziła się Olka. – Ale przede wszystkim postanowiłam ustalić sobie, na co będą mi potrzebne pieniądze w ciągu roku, wszystko starannie zapisać, potem wyliczyć, ile powinnam odkładać i ile mogę wydawać.

– E tam! – roześmiał się Franek. – Najpierw zapiszesz, że masz oszczędzać, a potem i tak coś cię skusi i wydasz na to kasę. U mnie zawsze tak jest.

– No może u ciebie – wzruszyła ramionami Zosia. – Ale nie znasz Olki? Jak sobie coś zapisze w tym swoim zeszytiku, to żadną siłą jej nie zmusisz, żeby to zmieniała. Ale będzie teraz miała bardzo nędzne życie. Jak tylko będzie chciała coś kupić, to spojrzy do tego strasznego zeszytiku i zaraz wyczyta, że nie powinna. I co z tego za korzyść?

– Może to jednak nie jest takie głupie – niespodziewanie wtrącił Antek. – Pamiętacie, jak pod koniec zeszłego roku okazało się, że można wyjechać na obóz sportowy, ale trzeba coś dopłacić? Tata mi nie dał, bo powiedział, że jakbym sam o to zadbał i odłożył część kieszonkowego, to by może



dodał resztę. A tak to nic nie da. Więc gdybym wtedy miał taki zeszytiku...

– Bez sensu – ocenił Franek. – Mam teraz rezygnować z kupowania, bo może kiedyś znowu będzie obóz? Kasa na wydatki to przecież jedno, a kasa na obóz to coś innego.

– A właśnie że nie – odparła Olka. – Właśnie o to chodzi, że to jest ta sama kasa. Jak dziś całą wydasz, to nie będziesz jej mieć za kilka miesięcy, kiedy możesz na coś bardziej potrzebować. A jak sobie dobrze zaplanujesz i wyliczysz, ile możesz wydawać, to opanujesz temat. Tu trochę mniej wydasz, tam trochę mniej, mniej kupisz sobie słodczy – Olka złośliwie uśmiechnęła się, widząc jak Franek nagle posmutniał. – A na koniec będziesz miał coś tam odłożone. Twoi rodzice aż usiądą z wrażenia, jak to zobaczą, więc ich przekonasz i dołożą, ile trzeba... I pojedziesz na ten obóz.

– No tak, to są właśnie prze-myślane decyzje finansowe – potwierdził Antek po konsultacji z chatbotem. – Podobno warto tak sobie planować finanse.

– Tak robimy, jesteśmy przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!

Myślałam
i wymyślałam.
Postanowiłam
starannie planować
swoje decyzje
finansowe.

Czego się dowiesz?

Codziennie podejmujesz decyzje, które mają wpływ na Twoje pieniądze – nawet jeśli o tym nie myślisz! W tym rozdziale dowiesz się, czym są decyzje finansowe i jak mogą one wpływać na Twoje życie – dziś i w przyszłości. Zrozumiesz, jak działają Twoje nawyki finansowe – te dobre i te, które mogą sprawić kłopoty. Poznasz też pojęcie kosztu alternatywnego, aby dokonywać świadomych decyzji finansowych.

Czym są decyzje finansowe?

Decyzja to wybór, który podejmujemy, zastanawiając się nad tym, co zrobić. **Decyzje finansowe** (S) to wszystkie nasze wybory związane z pieniędzmi – na co je wydać, czy je oszczędzić, czy pożyczyć.

Ale pamiętaj: **każda decyzja ma w sobie jakiś wymiar finansowy**, nawet jeśli nie widać tego od razu! Kiedy wybierasz, czy iść pieszo do szkoły, czy poprosić o podwiezienie samochodem, to też jest decyzja finansowa – bo paliwo kosztuje. Kiedy spędzasz czas w domu, zamiast iść do kina, oszczędzasz

pieniądze na bilet i przekąski. A gdy chcesz kupić nową grę, musisz zdecydować, czy nie wolisz jednak poczekać i wydać pieniądze na coś ważniejszego w przyszłości. Nawet w szkole, gdy decydujesz, czy kupić kanapkę w sklepiu, czy wziąć jedzenie z domu, to jest decyzja, która wpływa na budżet Twojej rodziny.

Polska zajmuje 6 miejsce (na 20 krajów) w badaniu wiedzy finansowej wśród 15-latków!
(Pisa, 2022)

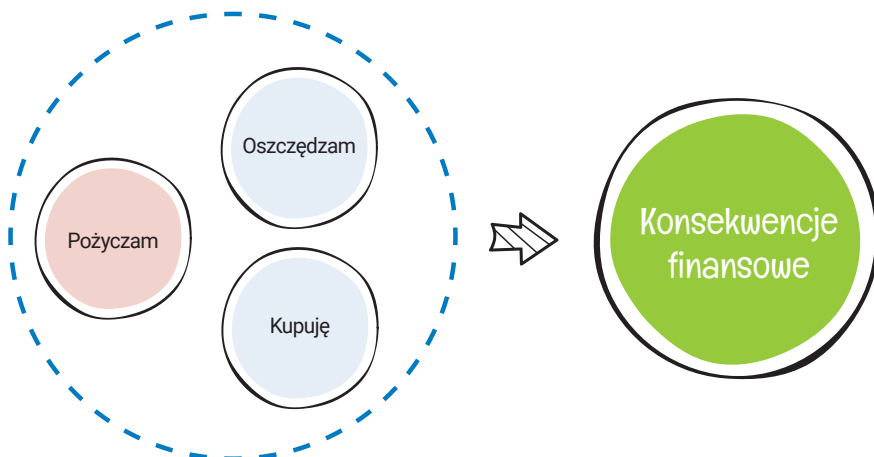
Warto się uczyć finansów – to pomaga podejmować lepsze decyzje finansowe!



CZY WIESZ, ŻE...

Decyzje finansowe (S) to nie tylko wybór między kupnem a oszczędzaniem. To także świadome planowanie, analiza dostępnych możliwości i przewidywanie skutków naszych działań.

DECYZJE FINANSOWE



Źródło: opracowanie własne

Co to jest koszt alternatywny?

Każda decyzja wiąże się z **kosztem alternatywnym** (S) – czyli tym, z czego rezygnujemy, wybierając daną opcję.

Wyobraź sobie, że masz 100 zł. Możesz:

- kupić nową grę,
- pójść ze znajomymi do kina,
- włożyć pieniądze do skarbonki na nowy rower.

Jeśli wybierzesz grę, koszt alternatywny to wspólne wyjście ze znajomymi lub szybsze uzbieranie pieniędzy na rower. Tego już nie zrobisz – i to jest właśnie koszt alternatywny. Zrozumienie kosztu alternatywnego pomaga podejmować lepsze, bardziej przemyślane decyzje. To nie znaczy, że zawsze trzeba wybierać „rozsądną” opcję – ale dobrze jest wiedzieć, z czego się rezygnuje.

PRZYKŁADY KOSZTU ALTERNATYWNEGO



Zamiast iść na dodatkowe zajęcia z języka obcego, wybierasz oglądanie serialu.

- Koszt alternatywny to w tym przypadku nowa umiejętność, którą mógłbyś/mogłabyś zdobyć.

Kupujesz batonik za 5 zł.

- Koszt alternatywny to np. 5 zł mniej w Twojej skarbonce.

Spędzasz trzy godziny, grając w grę.

- Koszt alternatywny to w tym przypadku czas, który mógłbyś/mogłabyś przeznaczyć na sport, naukę lub odpoczynek.

Źródło: opracowanie własne

Czym są nawyki finansowe?

Nawyk to coś, co robimy regularnie, często nawet nie myśląc o tym, np. mycie zębów rano czy odkładanie rzeczy na swoje miejsce. Podobnie **nawyki finansowe** (S) to

Okolo 120 tys. młodych Polaków w wieku 18–24 lat ma długi.

(Infodług, 2024)

Podejmuj świadome decyzje finansowe, aby nie zostać jednym z nich!



CZY WIESZ, ŻE...

SCHEMAT POWSTAWANIA NAWYKU

01

BODZIEC

(pojawia się nowy dodatek w grze)

02

NAWYK

(kupuję go)

03

NAGRODA

(chwilowa radość)

Źródło: opracowanie własne

nasze przyzwyczajenia związane z pieniędzmi, które wykonujemy prawie automatycznie. Na przykład: jeśli codziennie odkładasz do skarbonki drobne pieniądze, to jest Twój nawyk oszczędzania. Nawyki finansowe możemy podzielić na dobre i złe.

Dobre nawyki pomagają oszczędzać, planować wydatki, a także minimalizować **ryzyko finansowe** (S) – czyli możliwość straty pieniędzy w wyniku nieprzewidzianych zdarzeń lub błędnych decyzji. Złe nawyki

mogą prowadzić do niekontrolowanych wydatków, zadłużenia czy braku oszczędności na „czarną godzinę”. Czy umiesz podać inne przykłady dobrych i złych nawyków finansowych? Nawyki finansowe powstają, gdy powtarzamy podobne decyzje wiele razy.

Czym są konsekwencje finansowe?

Konsekwencja to rezultat, czyli skutek naszych działań i wyborów. **Konsekwencje finansowe** to skutki naszych decyzji i nawyków w przyszłości.

Konsekwencje naszych decyzji finansowych mogą pojawić się natychmiast, ale często dotyczą przyszłości – nie tylko naszej, ale także osób, z którymi żyjemy i współpracujemy. Przemyślane decyzje i dobre nawyki pomagają lepiej radzić sobie z pieniędzmi – dzięki nim łatwiej oszczędzać na ważne cele, takie jak podróże, własne mieszkanie czy spokojna przyszłość.

Ale jeśli wydajemy pieniądze bez zastanowienia, może nam ich zabraknąć na ważne potrzeby. To może wywołać stres, czasem też trzeba będzie prosić innych o pomoc.

Dlatego warto planować wydatki nie tylko wtedy, gdy chodzi o duże zakupy, ale też przy codziennych, małych zakupach.

Jak decyzje finansowe wpływają na rodzinę?

Pamiętaj, że Twoje decyzje finansowe wpływają nie tylko na Ciebie, ale też na sytuację całej rodziny, ponieważ kiedy potrafimy lepiej zarządzać pieniędzmi, łatwiej wspólnie planować większe wydatki i unikać stresu związanego z ich brakiem. Jeśli często prosisz o dodatkowe pieniądze, bo wszystko wydajesz od razu, może to obciążać domowy budżet. A jeśli oszczędzasz, planujesz i uczysz się odpowiedzialności – wspierasz swoją rodzinę i uczysz się myślenia o przyszłości.

Decyzje finansowe we wspólnocie (szkoła, miasto, państwo)

Każdy z nas należy do większej wspólnoty – rodziny, klasy, szkoły, miasta, a nawet całego kraju. Nasze decyzje finansowe mogą wpływać też na innych, nie tylko na nas samych.

PRZYKŁADY POZYTYWNYCH I NEGATYWNYCH KONSEKWENCJI DECYZJI FINANSOWYCH

Przykłady pozytywnych konsekwencji decyzji finansowych

Jeśli regularnie oszczędzasz kieszonkowe, możesz w przyszłości kupić sobie coś droższego, np. wymarzone słuchawki, rower, czy zaoszczędzić na wycieczkę klasową.

Gdy zapisujesz wydatki i planujesz zakupy, łatwiej unikniesz sytuacji, w której zabraknie Ci pieniędzy tuż przed ważnym wydarzeniem, np. urodzinami przyjaciela, kiedy chcesz kupić prezent.

Dobrze zaplanowane decyzje pomagają też w nagłych sytuacjach – jeśli niespodziewanie zepsuje się telefon lub musisz kupić bilety na szkolną wycieczkę, masz z czego zapłacić.

Przykłady negatywnych konsekwencji decyzji finansowych

Jeśli wydasz wszystkie pieniądze na drobne zakupy i słodycze, możesz nie mieć za co kupić zeszytów lub książki potrzebnej do szkoły.

Gdy pożyczasz od kogoś pieniądze, by coś kupić od razu, a potem nie masz z czego ich oddać – pojawia się stres, a często też musisz prosić o pomoc dorosłych.

Brak oszczędności może oznaczać rezygnację z ciekawych okazji, np. konkursu z opłatą wpisową, warsztatów, biletu na koncert, który szybko się wyprzedaje.

Źródło: opracowanie własne

Na przykład, jeśli szkoła ma ograniczoną ilość pieniędzy, musi dobrze zaplanować, na co je wyda – czy na nowy sprzęt sportowy, książki do biblioteki, czy na wycieczkę. Jak widzisz, decyzje finansowe w szkole czy w mieście trzeba podejmować tak samo jak w domu.

Warto o tym wiedzieć, bo jako uczniowie i mieszkańcy też jesteśmy częścią tych decyzji – czasem przez samorząd uczniowski, czasem przez to, jak dbamy o rzeczy wspólne.

Styl życia i nasze decyzje

Każdy człowiek – także Ty – podejmuje codziennie decyzje, które razem tworzą pewien styl życia. Jedni wolą odkładać pieniądze i planować większe zakupy, inni wydają od razu to, co mają. Niektórzy codziennie kupują przekąski w sklepiku, inni wolą przygotować kanapkę w domu i wydać pieniądze na coś większego w przyszłości.

Jak powstaje styl życia?

To, na co wydajesz swoje pieniądze, pokazuje, co jest dla Ciebie ważne. Dla jednej osoby to może być nowy gadżet, dla innej – bilet na

koncert, a ktoś inny woli zbierać pieniądze na letni obóz albo wymarzoną grę. Żaden z tych wyborów nie jest z góry ani dobry, ani zły, ale warto zawsze przemyśleć swoje decyzje, bo wpływają one na Twoją przyszłość.

Dlaczego dobre nawyki finansowe są ważne?

To, jak zarządzasz swoimi pieniędzmi, pokazuje nie tylko Twój styl życia, ale też to, jak potrafisz dbać o innych. Kiedy umiesz planować wydatki i podejmować rozsądne decyzje, ułatwiasz życie nie tylko sobie, ale też swojej rodzinie. Pokazujesz, że jesteś odpowiedzialną osobą i można Ci zaufać. Wspólne finanse – w domu, w szkole czy nawet w Twojej miejscowości – działają lepiej, gdy każdy myśli nie tylko o sobie, ale też o innych. Dlatego warto rozwijać dobre nawyki finansowe nie tylko dla siebie, ale też z myślą o wspólnym dobru.

MARSHMALLOW TEST („TEST Z PIAKĄ”)

(na podstawie badań Waltera Mischela i zespołu,
Uniwersytet Stanforda, 1972 i późniejsze)

Wyobraź sobie, że masz 100 zł.
Możesz je:

- wydać od razu na coś fajnego, np. figurkę do kolekcji,
- wydać po trochu przez kilka dni, np. na lody, przekąski, drobiazgi,
- albo zachować i odłożyć na coś większego, np. wycieczkę klasową czy wymarzone słuchawki.

Każdy z tych wyborów mówi coś o Twoim stylu życia i o tym, jak zarządzasz swoimi zasobami. Nie chodzi o to, żeby zawsze oszczędzać albo zawsze kupować – chodzi o to, żeby wybierać mądrze, zgodnie z tym, co naprawdę jest dla Ciebie ważne.

Naukowcy zbadali, że to, jak podejmujemy decyzje finansowe, często zależy od **stylu życia, wychowania i temperamentu**.

W eksperymencie znanym jako „**test z pianką**” (*Marshmallow Test*) dzieci mogły zjeść jedną piankę od razu lub poczekać kilka minut i dostać dwie pianki. Te, które potrafiły poczekać, częściej radziły sobie lepiej w dorosłym życiu – były bardziej cierpliwe, lepiej planowały i miały mniej problemów finansowych.

Co to pokazuje?

Że umiejętność odkładania przyjemności (czyli np. niekupowania wszystkiego od razu) to **ważna cecha** w zarządzaniu pieniędzmi. Na szczęście można się jej nauczyć!





PODSUMOWANIE

- Decyzje finansowe to codzienne wybory dotyczące pieniędzy, np. czy coś kupić, ile wydać, czy lepiej oszczędzać.
- Nawyki finansowe to powtarzające się zachowania związane z pieniędzmi. Dobre nawyki pomagają mądrze gospodarować pieniędzmi, a złe mogą prowadzić do kłopotów.
- Każda decyzja ma konsekwencje – może pomóc w osiągnięciu celów lub sprawić, że zabraknie środków na ważne rzeczy.
- Czasem wybierając jedno, rezygnujemy z czegoś innego – to tzw. koszt alternatywny. Warto go rozważyć, zanim podejmiesz decyzję.
- Planowanie i myślenie o przyszłości pomagają unikać stresu i dają większą kontrolę nad tym, na co wydajesz pieniądze.
- Świadome decyzje finansowe to nie tylko sprawa pieniędzy – to także zarządzanie własnym czasem, energią i możliwościami.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Czy w Twojej rodzinie/najbliższym otoczeniu są dobre i złe nawyki finansowe? Jak te nawyki i jak wpływają na codzienne życie?
- Czy są jakieś rodzinne historie, które pokazują pozytywne lub negatywne skutki podejmowanych decyzji finansowych?
- Jakie ważne decyzje finansowe podejmuje teraz Twoja rodzina? Może planujecie wakacje lub wybieracie zajęcia dodatkowe? Jakie macie opcje i jakie są plusy oraz minusy każdego wyboru?
- Jak styl życia Twojej rodziny różni się od stylu życia innych osób (np. Waszych sąsiadów, dziadków, kuzynów)? W jaki sposób styl życia całej rodziny wpływa na Wasze decyzje finansowe?

ROZDZIAŁ 4

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I OTOCZENIE RYNKU FINANSOWEGO

4.1. JAK GOSPODARKA I RYNEK PRACY WPŁYWAJĄ NA NASZE FINANSE



ANTEK NARZEKA NA KONIUNKTURĘ

– Siema!

– No siema, siema, ale nie spodziewajcie się, że będę szczęśliwy – pokiwał smutno głową Antek. – Tylko pomyślcie: idę wczoraj do sklepu kupić coś do picia, a tu patrzę, znowu podrożało. No trudno, idę do taty i mówię, żeby mi podniósł kieszonkowe. A tata na to, że nie podniesie, bo jest zła koniunktura w gospodarce.

– O co mu chodzi? Jaka znów koniunktura? – zdziwiła się Zosia.

– Też go o to zapytałem. A tata mi tłumaczy, że sytuacja gospodarcza jest trudna, popyt na rynku wolno rośnie...

– Popyt?

– Sprawdziłem w sieci – odparł zrezygnowany Antek. – Popyt, czyli to, ile ludzie chcą kupić towaru.

– No dobrze, ale co to ma wspólnego z twoim kieszonkowym? – zdenerwował się Franek. – Przecież ono nie zależy od żadnego popytu na rynku, tylko od tego, ile rodzice ci dają.

– Tak, niby masz rację – odezwała się Olka. – Ale moi rodzice mówią to samo, co tata Antka. Jak ich poprosiłam o większe kieszonkowe, to wyjaśnili, że teraz nie mogą mi go zwiększyć. Podobno jak jest trudna sytuacja w całej gospodarce, to każdy w jakiś sposób to odczuwa. Część ludzi może nawet stracić pracę. Moim rodzicom to nie grozi, ale ze względu na sytuację nie mają co teraz liczyć na podwyżkę, a tata pewnie nie dostanie premii, chociaż ją co



roku dostawał. Więc mi mówią: „Ceny rosną, płace nie, chwilowo nie liczy, córka, na większe kieszonkowe”.

– Zawsze tak mówią, nieważne, co się dzieje z tym popytem na rynku i z cenami – mruknął Franek.

– A wcale nie – wtrąciła się Zosia. – Pamiętam, że jak w zeszłym roku rodzice dostali duże podwyżki, to mi się udało wytargować nowy rower. Ale wtedy była podobno dobra koniunktura w gospodarce.

– Ciekawe, kto decyduje o tej całej koniunkturze – zainteresował się Antek.

– Chatbot AI mówi, że z gospodarką już tak jest, że raz rozwija się szybciej i jest dobra koniunktura, a raz wolniej i jest zła – wyjaśniła Olka. – Podobno ekonomiści stale starają się przewidzieć, jak to będzie... I bardzo często się mylą, bo gospodarka jest bardzo skomplikowana. A sytuacja całej gospodarki ma wpływ na finanse każdego z nas.

– No tak, ma wpływ nawet na Ekipę Finansowych Spryrczy!

Podobno jak jest trudna sytuacja w całej gospodarce, to każdy w jakiś sposób to odczuwa.

Czego się dowiesz?

Dlaczego jednego dnia coś kosztuje mniej, a innego więcej? Czemu niektóre rzeczy powstają w Polsce, a inne przyjeżdżają z daleka? I co sprawia, że za jedną pracę dostaje się wysoką pensję, a za inną niższą? W tym rozdziale dowiesz się, jak działają gospodarka i rynek pracy – i co mają wspólnego z Twoim portfelem. Poznasz takie pojęcia, jak **popyt** (S), **podaż** (S), **pieniądz** (S) czy **wy-nagrodzenie** (S). Zobaczysz, dlaczego czasem ceny rosną, co to jest monopol i dlaczego dostęp do pracy czy usług finansowych nie zawsze jest równy dla wszystkich. To wszystko pomoże Ci lepiej rozumieć świat i mądrzej podejmować decyzje finansowe.

Co to znaczy, że nasze decyzje zależą od gospodarki?

Każdego dnia podejmujemy różne decyzje – czy iść pieszo, czy podjechać autobusem, czy spędzić czas z kolegami, czy pograć w domu samemu, czy zamówić pizzę przez aplikację, czy może zrobić coś samodzielnie w domu. Może się wydawać, że to tylko nasze własne wybory, ale tak naprawdę mają one dużo wspólnego z tym, jak działa gospodarka.

Gospodarka to sposób, w jaki ludzie produkują, sprzedają i kupują różne rzeczy i usługi. Niezależnie od tego, czy kupujesz coś w sklepie, czy przez internet, ceny produktów zależą od wielu czynników – np. od tego, ile kosztuje ich wyprodukowanie, czy łatwo je zdobyć, ile osób chce je kupić i czy mamy wystarczająco pieniędzy. Wszystko to łączy się w jeden wielki system.

Dlaczego gospodarka raz rośnie, a raz słabnie?

Na to, ile ktoś ma pieniędzy, wpływa rynek pracy – czyli to, ile jest miejsc pracy, jakie zawody są potrzebne i ile się w nich zarabia. Kiedy gospodarka ma się dobrze, przedsiębiorstwa się rozwijają, potrzebują więcej pracowników i mogą im dobrze płacić. Ludzie mają wtedy pieniądze, więc chętniej robią zakupy, chodzą do fryzjera, kupują nowe

ubrania czy zamawiają jedzenie. Firmy zarabiają więcej, mogą inwestować i zatrudniać kolejne osoby – tworzy się „dobre koło” wzrostu.

Kiedy gospodarka zwalnia, przedsiębiorstwa zaczynają mieć kłopoty – np. mniej sprzedają albo nie mają pieniędzy na inwestycje. Wtedy zatrudniają mniej osób albo nawet kogoś zwalniają. Ludzie mają mniej pieniędzy, więc kupują mniej rzeczy, a firmy zarabiają jeszcze mniej. To tzw. „błędne koło” spadku.

Tak właśnie działa cykl koniunkturalny – gospodarka nie jest zawsze taka sama, tylko zmienia się: raz się rozwija, a raz spowalnia.

Decyzje podejmowane przez rządy, przedsiębiorstwa i zwykłych ludzi wpływają na siebie nawzajem. Nasze wybory zależą od decyzji innych – i odwrotnie: decyzje innych zależą od naszych.

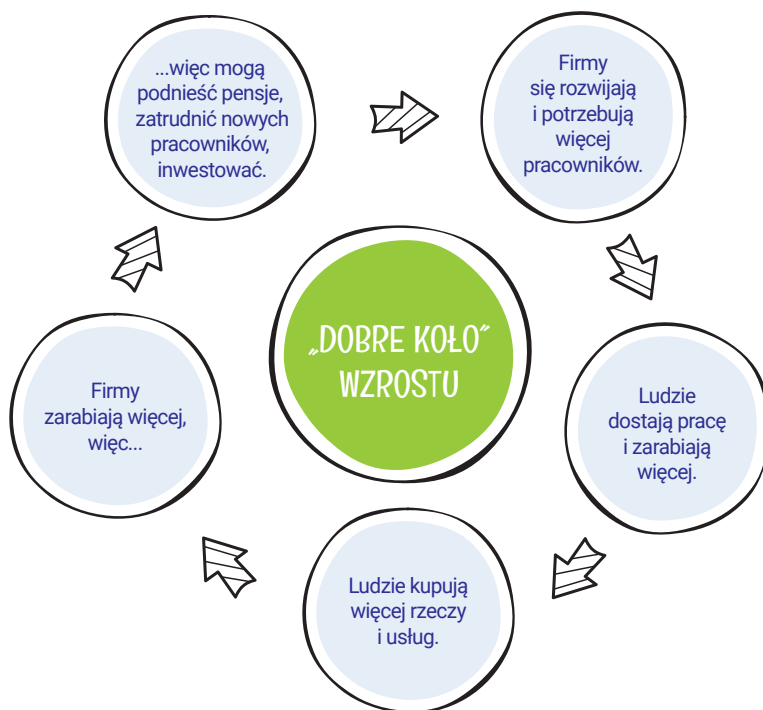
NASZE DECYZJE WPŁYWAJĄ NA GOSPODARKĘ, A GOSPODARKA WPŁYWA NA NASZE DECYZJE

Na początku lat dwutysięcznych wielu ludzi kupowało **discmany** – małe urządzenia do słuchania muzyki z płyt CD. Były one modne, firmy produkowały ich miliony, sklepy zarabiały, a ludzie pracujący przy ich wytwarzaniu – od fabryk po transport – mieli pracę.

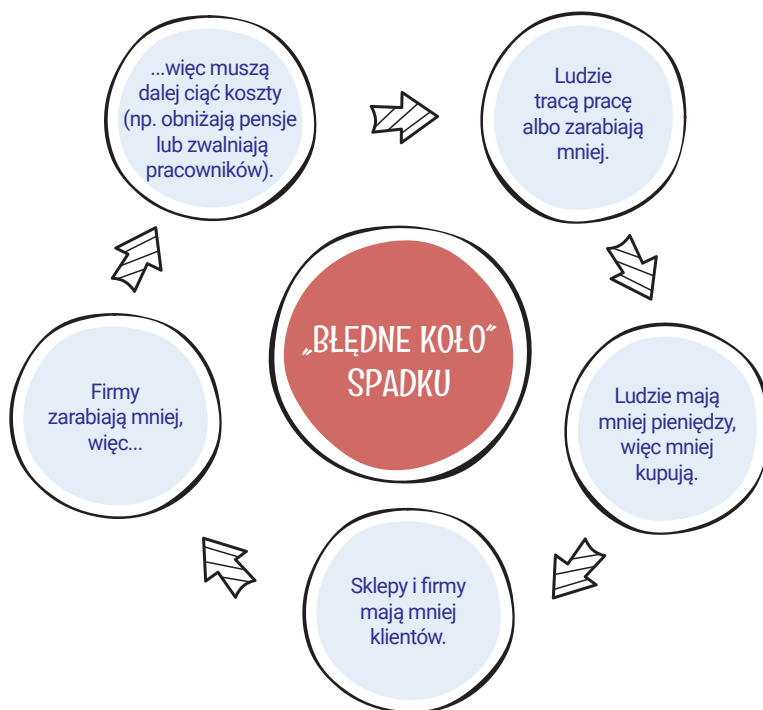
Ale potem pojawiły się nowe technologie – najpierw **odtwarzacze MP3**, potem **smartfony**. Ludzie przestali kupować discmany. Sklepy przestały je zamawiać, produkcja się zatrzymała, fabryki musiały się przestawić na coś innego lub zostały zamknięte. Pracownicy stracili zajęcie. Dlaczego? Bo **zmieniły się wybory konsumentów** – zwykłych ludzi.

Wniosek? To, co wybieramy – co kupujemy, czego słuchamy, w co gramy – wpływa na decyzje firm, a te z kolei wpływają na to, co jest dostępne, ile kosztuje i kto ma pracę. Wszystko jest ze sobą połączone.

„DOBRE KOŁO” WZROSTU I „BŁĘDNE KOŁO” SPADKU



Źródło: opracowanie własne



Źródło: opracowanie własne

Praca i zarobki – co wpływa na nasze wynagrodzenie?

Każda praca ma swoją wartość i za wykonaną pracę ludzie otrzymują **wynagrodzenie** (S), np. co miesiąc otrzymują określoną kwotę na swoje konto bankowe. To, ile ktoś zarabia, zależy od wielu czynników: rodzaju pracy, doświadczenia, umiejętności, a także sytuacji gospodarczej w kraju.

Dlaczego jedni zarabiają więcej, a inni mniej?

Jeśli wiele osób potrafi wykonywać tę samą pracę, to pracodawcy mają duży wybór i mogą płacić mniej. Ale jeśli ktoś ma rzadkie umiejętności albo wykonuje trudne zadania, jego praca może być lepiej opłacana – bo jest mniej osób, które potrafią ją wykonać.

CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA WYNAGRODZENIE

- rodzaj pracy
- wykształcenie i kwalifikacje
- doświadczenie
- popyt na zawód (ile jest ofert pracy)
- liczba osób, które mogą wykonywać daną pracę
- miejsce pracy (lokalizacja)
- stan gospodarki
- rodzaj umowy
- wielkość firmy
- branża
- inne



Czym jest bezrobocie?

Na wynagrodzenia wpływa też **bezrobocie** (S) – sytuacja, gdy osoby, które chcą pracować, nie mogą znaleźć zatrudnienia. Gdy bezrobocie jest wysokie, czyli dużo ludzi szuka pracy, ludzie częściej godzą się na niższe płace, bo boją się, że nie znajdą innej pracy. Z kolei, gdy pracowników brakuje, przedsiębiorstwa muszą oferować lepsze warunki, żeby ich przyciągnąć.

Wiedza o tym, jak działa rynek pracy, pomaga zrozumieć, dlaczego niektóre zawody są bardziej opłacalne od innych – i co warto robić, żeby w przyszłości dobrze zarabiać i mieć ciekawe możliwości.



Wyobraź sobie, że szukasz kogoś, kto pomoże Ci z trudnym działem z matematyki, np. udzieli Ci korepetycji przed sprawdzianem.

- Jeśli cała klasa dobrze to rozumie i kilka osób może Ci pomóc, to masz duży wybór – może ktoś zrobić to nawet za darmo albo za drobną przysługę.
- Ale jeśli tylko jedna lub dwie osoby naprawdę to ogarniają, wtedy ich pomoc jest cenniejsza. Mogą mieć dużo chętnych, więc mogą wybrać, komu pomogą – albo ustalić, co dostaną w zamian, np. pomoc z innego przedmiotu.

To działa podobnie jak na rynku pracy. Im rzadsze i trudniejsze są Twoje umiejętności, tym więcej mogą być warte – i tym więcej możesz zarobić.



Płaca minimalna brutto w 2025 roku w Polsce wynosiła 4666 zł miesięcznie, czyli około 3510,92 zł netto „na rękę” (MRPiS, 2025).



Jak szybko zmienia się rynek pracy?

Dawniej ludzie często wybierali jeden zawód na całe życie. Ale dziś rynek pracy szybko się zmienia. Pojawiają się nowe technologie, zawody, których wcześniej nie było, a niektóre profesje znikają lub stają się mniej potrzebne. Czasem wystarczy kilka lat, żeby wszystko wyglądało inaczej. Przykład: Kiedyś nikt nie słyszał o programistach gier mobilnych, youtuberach czy specjalistach od sztucznej inteligencji. Dziś to prawdziwe zawody. A za kilka lat pojawią się nowe, o których jeszcze nie wiemy.

Dlatego ważne jest nie tylko to, jaki zawód wybierzesz, ale też to, czy potrafisz się uczyć nowych rzeczy, dostosowywać i – jeśli trzeba – przekwalifikować. Może w przyszłości będziesz robić coś, czego dziś jeszcze nie uczą w szkołach!

Dlaczego warto zdobywać doświadczenie już teraz?

Warto też pamiętać, że pierwsze doświadczenia z rynkiem pracy można zdobywać już w młodym wieku. Wiele osób dorabia w wakacje lub w weekendy – np. roznosząc ulotki, pomagając w sklepie, opiekując się dziećmi czy pracując sezonowo. Takie zajęcia uczą odpowiedzialności, zarządzania pieniędzmi i pokazują, jak wygląda prawdziwa praca. To dobry początek, zanim wybierze się przyszły zawód.

Dzięki takim doświadczeniom można też lepiej poznać siebie – sprawdzić, jakie zadania sprawiają satysfakcję, a jakie są męczące czy nieprzyjemne. Czasem już po pierwszych próbach wiemy, że np. nie chcielibyśmy pracować cały dzień fizycznie albo że praca z ludźmi daje nam dużo radości. To cenna wiedza, bo pomaga zawęzić wybór przyszłego kierunku zawodowego.

Dlatego najważniejsze to być ciekawym świata, rozwijać swoje pasje i umieć się uczyć przez całe życie – bo to właśnie daje największe szanse na sukces.

Jak działają popyt i podaż i dlaczego ceny się zmieniają?

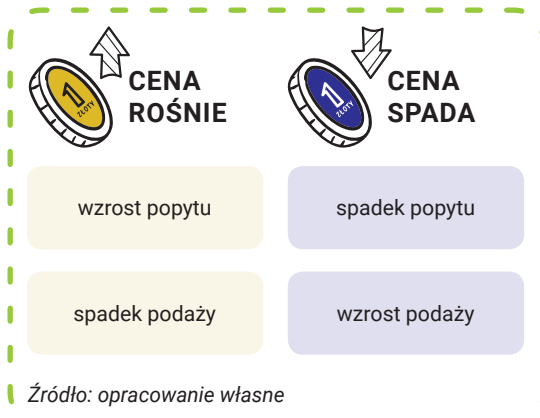
Ceny niektórych rzeczy czasem rosną, a czasem spadają. Znasz to, prawda? Na przykład w wakacje lody mogą być droższe niż zimą, a ceny warzyw zmieniają się w zależności od pory roku. Dzieje się tak z powodu popytu i podaży:

- **Popyt** (S) to liczba danego towaru lub usług, jaką ludzie chcą kupić. Gdy dużo osób chce coś kupić – na przykład nową grę albo popularny gadżet – mówimy, że popyt jest wysoki.
- **Podaż** (S) to liczba towarów lub usług, które są dostępne na rynku. Jeśli sklep ma dużo egzemplarzy gry, to podaż jest duża. Ale jeśli trudno grę dostać, to podaż jest mała.

Prawo popytu i podaży (S) mówi, że cena rzeczy zależy od tego, jak bardzo jest potrzebna (czyli jaki jest na nią popyt) i ile jej jest dostępnej (czyli jaka jest podaż):

- Jeśli wiele osób czegoś chce, a jest tego mało – cena rośnie.
- Jeśli coś jest łatwo dostępne, ale nikt tego nie chce – cena spada.

PODAŻ I POPYT



Co to jest wartość rynkowa?

To właśnie w ten sposób ustala się **wartość rynkową** (S) produktu – czyli cenę, za jaką ludzie są gotowi kupić daną rzecz. Dzięki temu sklepy i firmy wiedzą, ile mogą za coś zażądać, a klienci decydują, czy im się to opłaca.

To samo dotyczy pracy! Na rynku pracy to ludzie „oferują” swoje umiejętności i czas, a firmy są jak „kupujący”. Ich decyzje też zależą od popytu i podaży. Dlatego warto wiedzieć, jak działa popyt i podaż – bo wpływa to nie tylko na ceny gier czy lodów, ale też na to, ile możesz kiedyś zarabiać.

Dlaczego jedna firma może dyktować warunki?

Wyobraź sobie, że w Twojej miejscowości działa tylko jedna piekarnia. Jeśli ktoś chce kupić chleb, nie ma wyboru – musi iść właśnie tam. Ta piekarnia może wtedy ustalać ceny, jakie chce, i nie musi specjalnie się starać, by przyciągnąć klientów. Takie sytuacje zdarzają się również w prawdziwej gospodarce i nazywamy je monopolem.

Monopol (S) to sytuacja, gdy jedna firma kontroluje cały rynek danego produktu lub usługi – i nie ma żadnej konkurencji. Może wtedy sama decydować o cenach, jakości czy dostępności towaru. To nie zawsze jest dobre dla klientów, bo nie mają wyboru, a ceny mogą być wyższe.

CZYM JEST MONOPOL?

To sytuacja, gdy jedna firma kontroluje cały rynek danego produktu lub usługi. W wielu krajach istnieją zasady, które mają temu zapobiec.



Jak działa wolny rynek?

Zupełnie inaczej działa **wolny rynek** (S), w którym wiele firm rywalizuje ze sobą o klientów. Każda chce oferować coś lepszego lub tańszego, żeby przyciągnąć kupujących. Dzięki temu mamy większy wybór, niższe ceny i lepszą jakość usług.

Dlatego w wielu krajach istnieją zasady, które mają zapobiegać powstawaniu monopolu. Chodzi o to, by rynek był uczciwy, a klienci mieli możliwość wyboru – i aby żadna firma nie mogła dyktować warunków wszystkim innym. W praktyce nie występuje idealny wolny rynek, tylko mamy gospodarkę rynkową mniej lub bardziej regulowaną przez państwo.



PODSUMOWANIE

- Nasze codzienne decyzje – co kupujemy, jak spędzamy czas, jak zarządzamy pieniędzmi – są powiązane z gospodarką.
- Popyt i podaż wpływają na ceny – im więcej ludzi chce coś kupić (popyt), a jest tego mało (podaż), tym wyższa cena.
- Firmy konkurują na rynku, ale czasem jedna firma ma przewagę – wtedy powstaje monopol, który może narzucać swoje warunki.
- Na wynagrodzenie wpływa m.in. rodzaj pracy, doświadczenie, zapotrzebowanie na pracowników i poziom bezrobocia.
- Wykluczenie finansowe oznacza brak dostępu do podstawowych usług finansowych, co utrudnia codzienne życie i planowanie przyszłości.
- Rozumienie, jak działa gospodarka, pomaga podejmować mądre decyzje i lepiej przygotować się do dorosłego życia.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Czy w Twojej rodzinie/najbliższym otoczeniu coś się zmieniło w pracy lub finansach podczas pandemii COVID-19 lub wzrostu inflacji? Jak to wpłynęło na Wasze decyzje zakupowe?
- Jakie zawody według Was będą potrzebne w przyszłości? Czy ktoś z Twojej rodziny musiał się przekwalifikować lub zmienić pracę?
- Czy łatwo byłoby pracować bez konta bankowego, dostępu do internetu lub bankomatu? Dlaczego te rzeczy są dziś ważne?
- Jak myślicie – co bardziej wpływa na wysokość zarobków: wysiłek w pracy, wykształcenie, szczęście czy potrzeby rynku?
- Jakie umiejętności warto dziś rozwijać, żeby w przyszłości dobrze zarabiać i czuć się bezpiecznie na rynku pracy?

4.2. MOJE PIERWSZE PIENIĄDZE – KIESZONKOWE I PIERWSZA PRACA

FRANEK ZARABIA

– Siema!

– Ale mam newsa – roześmiał się Franek. – Niedługo będę miał dość kasy na nową konsolę. Koniec zmartwień!

– Niemożliwe – zdziwiła się Zosia. – Znalazłeś na ulicy? Wygrałeś w totka?

– A może w końcu przekonałeś tatę? Wy tłumaczyłeś mu, że matma tak ciężko ci idzie właśnie dlatego, że nie masz nowej konsoli? – domyśliła się Olka.

– Nie, tego próbowałem przez cały ostatni rok, no i nic nie wyszło... – westchnął Franek.

– Ale wracam sobie wczoraj po szkole do domu, patrzę, a tata stoi przed samochodem i się drapie w głowę... „Ale brudne to auto” – mówi mi – „Mama każe natychmiast jechać do myjni. Tylko że sama nie wie, ile takie mycie z czyszczeniem wnętrza kosztuje!”

– A rzeczywiście samochód był tak brudny, jak mówił?

– A skąd, dziesięć razy brudniejszy. Chwilę pomyślałem, pojechałem rowerem na myjnię, sprawdziłem cennik. Naprawdę takie sprzątanie kosztuje majątek. Wróciłem do taty i mówię: „W myjni kosztuje tyle a tyle, ja sam je wysprzątam 20 złotych taniej”. Tata się zgodził, więc poleciałem po odkurzacz i wiadro, w dwie godziny wszystko zrobiłem tak, że samochód aż lśnił. Jak tata zobaczył, to mnie pyta: „A nie chciałbyś tego częściej

robić?”. To ja na to, że mogę mu zaproponować abonament na mycie i sprzątanie auta co dwa tygodnie. A jak się zgodzi to dam mu jeszcze pięć złotych rabatu.

– I nie nakrzczał na ciebie, że za dużo chcesz na nim zarobić? – zainteresował się Antek. – A skąd! – roześmiał się Franek. – Jak mama zobaczyła auto, to aż się rozplakała z radości, a tata powiedział, że jest ze mnie dumny. Z tego, że sam już zarabiam kasę.

– No tak – wtrąciła Zosia. – Ale w domu może nie być żadnej sensownej pracy.

– Jest taki przepis, że jak się skończy piętnaście lat, to można już szukać pracy w jakiejś firmie... Tylko ta praca nie może być ciężka, bo młodzieży nie wolno nadmiernie obciążać – oznajmił Antek.

– O, a ja znalazłam informację, że jak się ma skończone trzynaście lat, można już zarabiać przy różnych imprezach i w reklamie... – dodała Olka.

– No tak – zgodziła się Zosia. – Ale jak się to robi, to człowiek ma mniej wolnego czasu.

– Ale za to więcej kasy. I to własnej – odparł Franek. – To też dużo warte.

– Każdy musi sam zdecydować, jak dużo czasu chce na to poświęcić – dodała Olka.

– Spoko, zdecydujemy, jesteśmy przecież Ekipą Finansowych Sprysciarzy!

[...] jak się ma skończone trzynaście lat, można już zarabiać przy różnych imprezach i w reklamie.



Czego się dowiesz?

W tym rozdziale dowiesz się, czym jest kieszonkowe i czemu służy oraz dlaczego warto podjąć pierwszą pracę. Dowiesz się, czym jest wynagrodzenie brutto, netto oraz wynagrodzenie minimalne. Nauczysz się też, jak mądrze wykorzystać pierwsze pieniądze.

Czym jest kieszonkowe?

Kieszonkowe (S) to z reguły pierwsze pieniądze, którymi możemy dysponować. Są to pieniądze, które otrzymujesz od opiekunów. Zgodnie z definicją kieszonkowe powinno być regularne – u młodszych dzieci może być przyznawane co tydzień, ale w przypadku starszych dzieci zazwyczaj otrzymywane jest co miesiąc. Kwota kieszonkowego powinna być stała w dłuższym okresie (np. w ciągu roku), choć oczywiście uzyskiwana kwota powinna rosnąć wraz z Twoim wiekiem, kiedy to zmieniają się Twoje potrzeby. Niektórzy rodzice decydują się jednak na inne rozwiązania. Możesz na

Dzieci otrzymujące kieszonkowe mają większe szanse na rozwinięcie umiejętności planowania finansów i jest znacznie mniejsze prawdopodobieństwo zadłużania się w późniejszym życiu.

(ING International Survey, 2014).

CZY WIESZ, ŻE...

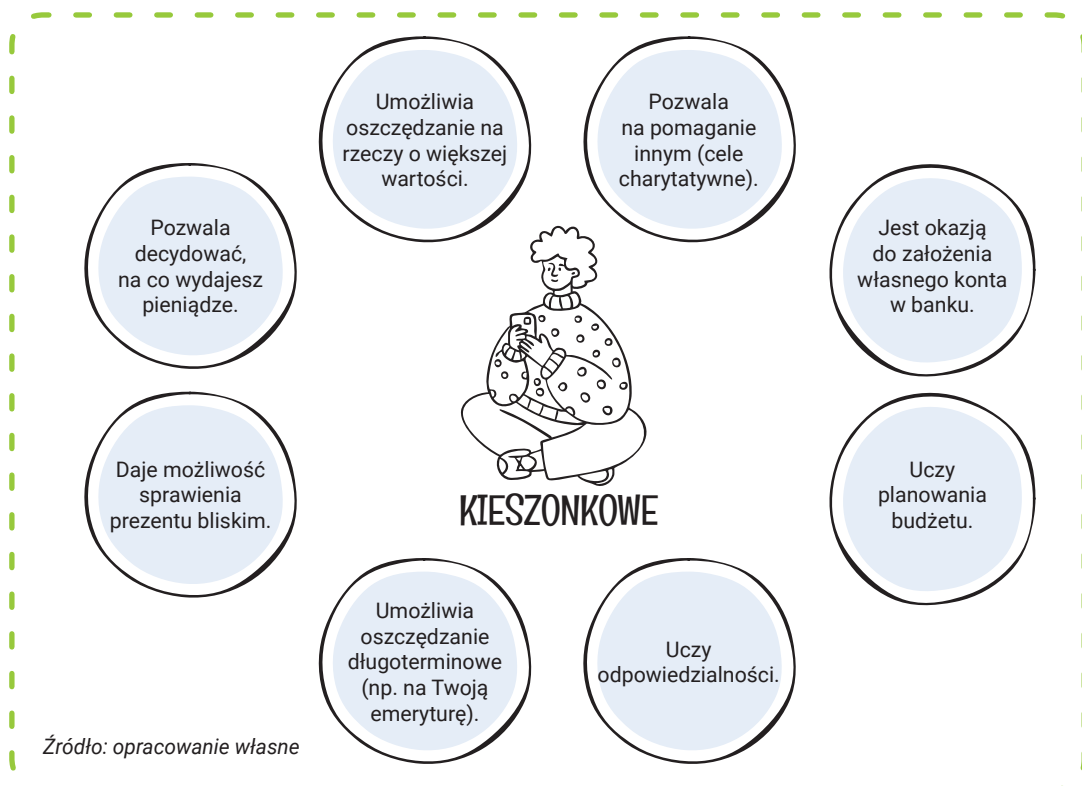


przykład otrzymywać pieniądze w zamian za wykonane obowiązki domowe – za posprzątanie domu czy koszenie trawy w ogrodzie.

W jakim celu otrzymujesz pieniądze kieszonkowe?

Pieniądze kieszonkowe pozwalają na podejmowanie pierwszych, własnych decyzji finansowych. Możesz decydować o swoich wydatkach i oszczędnościach.

KORZYŚCI Z POSIADANIA KIESZONKOWEGO



Kieszonkowe możesz otrzymywać w gotówce lub na konto. Jeżeli ukończysz 13 lat, możesz zdecydować się na konto bankowe. Będziesz mieć wówczas możliwość posługiwania się kartą płatniczą i płacić w sklepach bez gotówki. Ale to nie wszystko! Dzięki aplikacji bankowej możesz wygodnie sprawdzić, ile masz środków (stan konta) lub zrobić przelew. Możesz przelać część środków na konto oszczędnościowe. Oprocentowane konto oszczędnościowe nie tylko pozwoli Ci na łatwe wydzielenie środków, których nie chcesz wydawać, ale też umożliwi Ci także pomnażanie Twoich pieniędzy. Decydując się na konto w banku, otrzymasz też możliwość płacenia BLIKIEM za zakupy w sklepie lub w internecie czy oddania pieniędzy koledze na telefon (co jest nie tylko wygodne, ale i skuteczne – kolega otrzyma środki nawet w ciągu kilku sekund). Posiadanie własnego konta w banku pozwoli Ci z czasem na poznawanie innych narzędzi finansowych i wybór tych, które uznasz za przydatne.

Kieszonkowe jako narzędzie do nauki zarządzania pieniędzmi

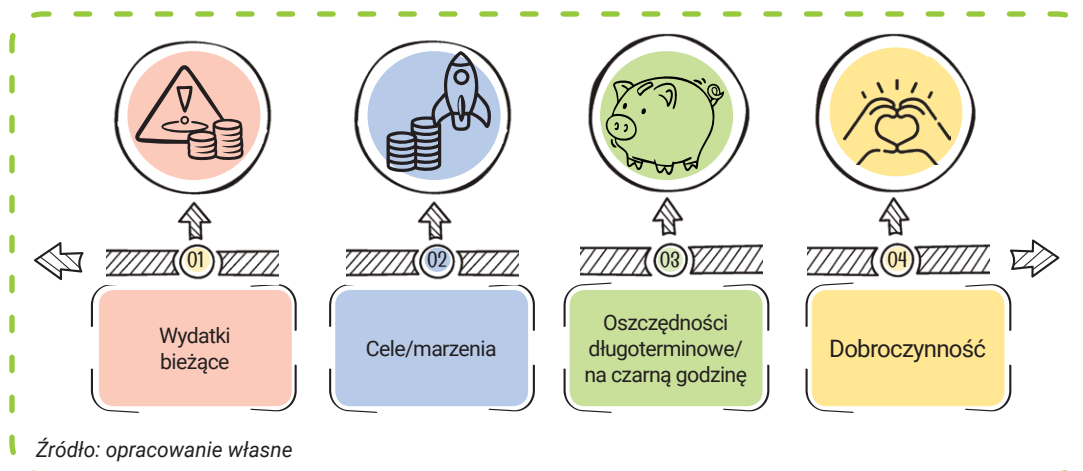
Kieszonkowe to narzędzie do nauki zarządzania pieniędzmi. Pamiętaj, aby gospodarować nimi mądrze. Badania naukowe pokazują, że dzieci otrzymujące kieszonkowe częściej piją słodkie napoje, jedzą słodkie przekąski i żywność typu fast food, a to powoduje, że mają

większą skłonność do nadwagi. Porozmawiaj z opiekunami o mądrych zasadach wydawania pieniędzy. Traktuj je jako drogowskaz w swoich decyzjach. Starania, które podejmujesz dziś – nauka planowania, zarządzania wydatkami, gromadzenia oszczędności – z pewnością wpłyną na Twoją przyszłość. Jak pokazują badania ING przeprowadzone na 12 000 Europejczyków, osoby, które jako dzieci otrzymywały kieszonkowe, rzadziej popadają w długi, mają większą kontrolę nad swoimi wydatkami i częściej oszczędzają pieniądze w dorosłym życiu.

Pierwsza praca zarobkowa

Z czasem niektórzy uczniowie decydują się na podjęcie pracy zarobkowej, robiąc pierwszy krok w kierunku niezależności ekonomicznej. Praca pozwala na posiadanie własnych pieniędzy, którymi możesz zarządzać. Często jest to praca sezonowa w okresie wakacji. Czy wiesz, jakie warunki powinny być spełnione, aby Twoja praca była legalna, czyli zgodna z prawem? Po pierwsze musisz podpisać **umowę (S)**. Możesz otrzymać zatrudnienie na podstawie umowy o pracę bądź na podstawie umowy zlecenia lub umowy o dzieło (tzw. umowy cywilnoprawne). Zgodnie z kodeksem pracy, **pracownik młodociany** to osoba, która ma ukończone 15 lat, ale nie przekroczyła 18 lat. Warunkiem niezbędnym do zatrudnienia jest

PIERWSZA PRACA



PRACA PRZED SZESNASTKĄ – CO WARTO WIEDZIEĆ?

Praca przed ukończeniem
16. roku życia

jest możliwa wyłącznie na rzecz podmiotu prowadzącego działalność kulturalną, artystyczną, sportową lub reklamową.

wymaga uprzedniej zgody rodzica lub opiekuna.

wymaga zezwolenia właściwego inspektora pracy.

Źródło: opracowanie własne

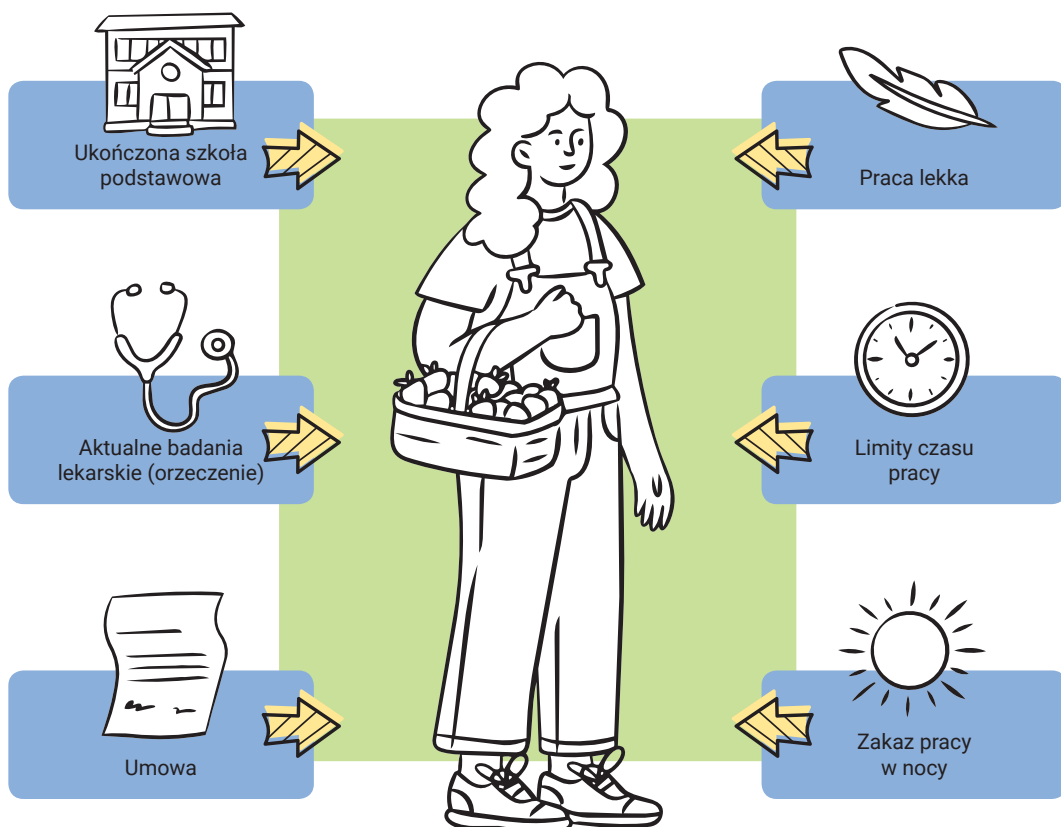


ukończenie szkoły podstawowej oraz aktualne orzeczenie lekarskie o braku przeciwwskazań do wykonywania danej pracy. Jeżeli ukończysz szkołę podstawową przed osiągnięciem 15. roku życia, to możesz zostać zatrudniony już od początku roku kalendarzowego, w którym osiągniesz ten wiek.

Do jakich prac możesz zostać zatrudniony?

Młodociany może zostać zatrudniony do wykonywania prac lekkich bądź w celu przygotowania zawodowego (nauka zawodu lub przyuczenie do wykonywania

ZATRUDNIANIE MŁODOCIANYCH



PRACOWNIK MŁODOCIAŃY (15–18 LAT)

Źródło: opracowanie własne

określonej pracy). Praca lekka to praca, która nie powoduje zagrożenia dla Twojego życia, zdrowia, rozwoju psychofizycznego i, co bardzo ważne, **nie może utrudniać Ci wypełniania obowiązku szkolnego**. Może to być pomoc w pakowaniu produktów w sklepie lub układanie towaru na półkach, zbieranie owoców, sprzątanie pomieszczenia czy też rozdawanie ulotek. W dniu, w którym masz zajęcia w szkole, nie możesz pracować dłużej niż 2 godziny. Nie możesz też pracować w nocy.

Wynagrodzenie brutto i netto

W umowie, którą będziesz podpisywać przed rozpoczęciem pracy, jest określona wysokość wynagrodzenia, które będziesz otrzymywać. Pamiętaj jednak, że w umowie wpisuje się kwotę **wynagrodzenia brutto**, czyli bez uwzględnienia obowiązkowych potrąceń, podczas gdy kwota, która będzie wypłacana w rzeczywistości, to **wynagrodzenie netto**. Wynagrodzenie netto uwzględnia już niezbędne składki na ubezpieczenia

SKŁADOWE WYNAGRODZENIA BRUTTO

Wynagrodzenie netto

Składki na ubezpieczenia społeczne

Zaliczki na podatek dochodowy

Składki na ubezpieczenie zdrowotne



**WYNAGRODZENIE
BRUTTO**

Źródło: opracowanie własne

społeczne i ubezpieczenie zdrowotne oraz zaliczki na podatek dochodowy. Z tego powodu jest to niższa wartość niż ta, która widnieje w umowie.

Jedną z istotnych pozycji obciążeń wynagrodzenia są składki na **ubezpieczenia społeczne** (S) i na **ubezpieczenie zdrowotne** (S).

Ubezpieczenia społeczne

Celem ubezpieczeń społecznych jest zabezpieczenie społeczeństwa przed negatywnymi zdarzeniami, które powodują, iż dana osoba nie może utrzymać się z własnej pracy (np. w sytuacjach związanych z chorobami uniemożliwiającymi pracę czy wypadkami przy pracy). Aby pomóc obywatelom w tym trudnym czasie, państwo przyznaje odpowiednie wsparcie

finansowe. Może to być **renta** (S) lub zasiłek chorobowy (za czas choroby potwierdzonej zwolnieniem lekarskim). Ubezpieczenia społeczne chronią także przed utratą dochodu na starość, gwarantując **emeryturę** (S) – pieniądze, które będziesz otrzymywać dożywotnio co miesiąc, po zakończeniu okresu aktywności zawodowej i osiągnięciu wieku emerytalnego. Jednak warto zwrócić uwagę na specyficzne regulacje dotyczące niektórych grup zawodowych, np. policjantów, którzy mogą uzyskać prawo do emerytury po 15 latach służby, a po zmianach przepisów – po 25 latach. Ubezpieczenia społeczne obejmują ubezpieczenie: emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe. W odróżnieniu od ubezpieczeń gospodarczych (omówionych w podrozdziale 3.2), składki w ubezpieczeniach społecznych nie są kalkulowane

indywidualnie. Wysokość składek wyrażona jest w formie stopy procentowej, która liczona jest od przychodu z tytułu zatrudnienia. Część składki płaci pracownik, a część pracodawca – z wyjątkiem składki na ubezpieczenie wypadkowe, którą w całości opłaca pracodawca.

Ubezpieczenie zdrowotne

Celem ubezpieczenia zdrowotnego jest zaspokojenie przez państwo potrzeb obywateli związanych z ochroną zdrowia i leczeniem. Dzięki temu ubezpieczeniu w razie choroby możesz pójść z rodzicami do lekarza w placówce NFZ (Narodowy Fundusz Zdrowia) i nie musisz płacić za wizytę. Podobnie będzie w przypadku, gdy np. ktoś z Twoich bliskich będzie wymagał leczenia szpitalnego czy badania USG. Składka na ubezpieczenie zdrowotne to 9% przychodu z tytułu zatrudnienia w ramach stosunku pracy, pomniejszonego o składki na ubezpieczenia społeczne.

W 2023 roku w Polsce wskaźnik zatrudnienia młodzieży w wieku 15–24 lat wyniósł 28,7%, czyli niecałe 30 osób na 100 w tej grupie wiekowej miało pracę. To poziom poniżej średniej UE, która wynosiła 35,2%.

(Eures, 2025)

CZY WIESZ, ŻE...



Zaliczka na podatek dochodowy

Przy ustalaniu wynagrodzenia netto od wynagrodzenia brutto potrącana jest także zaliczka na podatek dochodowy (zgodnie z zasadami określonymi dla danego rodzaju umowy). Jednak osoby do 26. roku życia objęte są tzw. ulgą dla młodych. W przypadku umowy o pracę oraz umowy-zlecenia pracodawcy nie mają obowiązku odprowadzania zaliczek na podatek dochodowy, jeżeli przychód takiej osoby nie przekroczy kwoty 85 528 zł rocznie.

PAMIĘTAJ!



Jeżeli jesteś uczniem, to w przypadku obu umów cywilnoprawnych nie masz obowiązku odprowadzania składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne.

Wynagrodzenie minimalne

W Polsce pracownik ma prawo do **wynagrodzenia minimalnego** (S) za pracę. Za pomocą specjalnych aktów prawnych określana jest **minimalna kwota wynagrodzenia**, obowiązująca w danym okresie. Co to oznacza w praktyce? Jeżeli będziesz pracować na podstawie umowy o pracę, to niezależnie od Twojego stanowiska, kwalifikacji, rodzaju czy miejsca pracy, nie możesz uzyskać niższego wynagrodzenia niż wynagrodzenie minimalne.

WYNAGRODZENIE MINIMALNE, MINIMALNA STAWKA GODZINOWA

- Od 1 lipca 2024 roku **minimalne wynagrodzenie** brutto za pracę wynosiło 4300 zł za każdy miesiąc. Od 1 stycznia 2025 roku jego wysokość wzrosła do 4666 zł, a od 1 stycznia 2026 roku do 4806 zł brutto.
- Przepisy prawa określają także **minimalną stawkę godzinową**, która dotyczy pracowników zatrudnionych na podstawie umowy-zlecenia. Od 1 stycznia 2025 roku minimalna stawka godzinowa wynosiła 30,50 zł, a od 1 stycznia 2026 roku wynosi 31,40 zł.
- Nie określa się minimalnej kwoty, którą otrzymasz, jeśli będziesz pracować na podstawie umowy o dzieło.



Jak mądrze zarządzać pieniędzmi kieszonkowymi oraz uzyskanym wynagrodzeniem?

Podczas gdy pieniądze kieszonkowe pozwalają Ci na naukę zarządzania pieniędzmi i podejmowanie własnych decyzji finansowych, pierwsza praca to pierwszy krok do niezależności finansowej. Pamiętaj jednak, aby podejmować inteligentne decyzje finansowe i nie ulegać pokusie wydania wszystkiego na przyjemności (gry, słodycze czy przekąski). Mając swoje pieniądze, możesz

zrobić o wiele więcej – oszczędzić na zakup czegoś, o czym marzysz (np. smartfona), sprawić prezent bliskiej osobie, pomóc potrzebującym (osobom czy zwierzętom) lub już dzisiaj zadbać o swoją przyszłość na emeryturze.

Warto zapisywać swoje wydatki, szczególnie na początku. W ten sposób będziesz w stanie przeanalizować, na co wydajesz pieniądze, i zastanowić się nad tym, czy to były dobre decyzje. Nawet mała suma, dobrze wykorzystana, da Ci więcej korzyści niż duża kwota wydana impulsywnie.

JAK MĄDRZE ZARZĄDZAĆ SWOIMI PIENIĘDZMI PO PODJĘCIU PRACY?



Porozmawiaj z opiekunami o zasadach zarządzania pieniędzmi i traktuj je jako drogowskaz podczas podejmowania własnych decyzji.

Planuj swój budżet. Zaczynij od określenia przychodów i wydatków.

Pamiętaj o dobroczynności (pomoc potrzebującym)

Określ i zaplanuj większe wydatki (nie wszystko możesz kupić od razu).

Oszczędzaj na konkretny cel (np. rower, komputer).

Traktuj priorytetowo cele oszczędnościowe – najpierw odłóż na oszczędności, a dopiero potem wydawaj na przyjemności.

Zaczynij już od początku wykonywania pracy gromadzić dodatkowe środki na emeryturę (określ stały procent, np. 10% kieszonkowego/ wynagrodzenia).

Pomyśl w przyszłości o produktach inwestycyjnych, np. akcjach i obligacjach. Dowiedz się, czym jest ETF lub TFI. Pamiętaj, że licząc na większy zysk, musisz pamiętać o większym ryzyku.

Korzystaj z rozwiązań, które wspierają sprawne zarządzanie pieniędzmi (np. konta bankowe, karta płatnicza, aplikacja bankowa).

Bieżące wydatki to nic złego, jeśli nie dokonujesz ich impulsywnie. Spraw sobie przyjemność lub kup to, czego potrzebujesz (np. bilet do kina, książkę).

Źródło: opracowanie własne



PODSUMOWANIE

- Kieszonkowe to pieniądze, które otrzymujesz regularnie od opiekunów. Dzięki nim podejmujesz własne decyzje finansowe i uczysz się zarządzania pieniędzmi.
- Podjęcie pracy zarobkowej to pierwszy krok w kierunku niezależności ekonomicznej.
- Wynagrodzenie netto to kwota, która zostaje wypłacona pracownikowi, czyli po potrąceniu obowiązkowych składek na ubezpieczenie społeczne i ubezpieczenie zdrowotne oraz zaliczki na podatek dochodowy.
- W Polsce pracownik ma prawo do minimalnego wynagrodzenia za pracę.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Porozmawiajcie na temat kieszonkowego. Ustalcie, kto otrzymywał kieszonkowe jako dziecko i jak to wpłynęło na jego umiejętności zarządzania pieniędzmi.
- Porozmawiajcie na temat zasad zarządzania pieniędzmi, którymi dysponujesz. Zastanów się, czy są jakieś obszary, które możesz poprawić (np. czy możesz więcej oszczędzać).
- Dowiedz się, czy członkowie Twojej rodziny lub opiekunowie oszczędzają albo oszczędzali dodatkowe środki z myślą o przyszłej emeryturze. Zastanówcie się, jak najkorzystniej oszczędzać na emeryturę. Zbudujcie szczegółowy plan Twojego oszczędzania na ten cel.
- Porozmawiajcie o pracy w młodym wieku. Czy sądzisz, że warto rozpocząć pracę wcześniej? Jakie korzyści przyniosłoby Ci podjęcie takiej pracy?

4.3. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ W PRAKTYCE – JAK STWORZYĆ WŁASNY BIZNES

OLKA Z KUZYNKĄ ZAKŁADAJĄ FIRMĘ

– Siema!

– Zakładam własną firmę! – pochwaliła się Olka.

– Ale zmyślasz – zaśmiał się Franek. – Za młoda jesteś, nie wolno ci.

– Właściwie to wolno – powiedział Antek, wpatrując się w ekran smartfona. – Chatbot AI mówi, że za zgodą rodziców można już to zrobić po skończeniu trzynastu lat. No i rodzice się na to zgodzili?

– Taaaa, zgodzili się, chociaż trzeba było zdrowo nad nimi popracować – mruknęła Olka. – A w ogóle to trochę przesadziłam z tym, że to będzie moja firma. Bo właściwie to firmę mamy założyć razem z moją kuzynką. Ona zdała w tym roku maturę i chce studiować zarządzanie. Ale razem wpadłyśmy na pomysł i umówiliśmy się, że działamy wspólnie.

– I co będziecie robić w tej firmie? – zainteresowała się Zosia.

– Pamiętacie te figurki z modeliny, które zrobiłam na lekcji?

– Ale były superowe – zachwycił się Franek. – Zwłaszcza ten smok i jaszczurka.

– To były dinozaury, nie żadne jaszczurki – poprawiła Olka. – Ale rzeczywiście nieźle mi wyszły, kuzynka, jak je zobaczyła, aż jęknęła z zachwytu. Mnie dobrze wychodzą różne stworki, a kuzynce taka niedroga, fajna

biżuteria, też z modeliny. Mówię wam, ma megapomysły. No i jak porównaliśmy jej rzeczy z moimi, to kuzynka

nagle mówi: „Właściwie to mogłybyśmy to sprzedawać”. No i krok po kroku wyszło na to, że zakładamy firmę. Kuzynka sprawdza teraz, co musimy zrobić, żeby ją zarejestrować.

– Megapomysł! – pochwalił Antek. – Ale gdzie będziecie sprzedawać? Otworzycie sklep?

– Nie, to by wymagało wyłożenia ogromnej kasy – pokręciła głową Olka. – Planujemy, że będziemy wszystko sprzedawać w sieci. Najpierw trzeba było sprawdzić, czy ktoś będzie chciał to kupować. No i oczywiście to, czy ktoś coś podobnego produkuje, no i po ile sprzedaje. Cały wieczór siedziałam wczoraj w necie i szukałam. Jeszcze nic pewnego, ale wydaje mi się, że możemy zrobić coś fajniejszego i tańszego od innych. No, a jak się zdecydujemy, to trzeba będzie zrobić stronę i umożliwić ludziom płacenie w sieci. No i jeszcze załatwić całą masę formalności. Ale tym się zajmie kuzynka, jej tata obiecał pomóc z tą całą księgowością i podatkami.

– Ja też wam mogę pomóc – zaproponował Antek. – Umiem projektować strony WWW, zaoszczędzicie sporo pieniędzy. Ale pod warunkiem, że też wejdę do firmy.

– Zastanowimy się nad tym, jesteśmy przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!

Krok po kroku wyszło na to, że zakładamy firmę. Kuzynka sprawdza teraz, co musimy zrobić, żeby ją zarejestrować.



Czego się dowiesz?

W każdym kraju funkcjonują tysiące przedsiębiorstw. Może zastanawiasz się, jak to jest, że jedni są właścicielami przedsiębiorstw, a inni tylko pracownikami? W tym rozdziale dowiesz się, czym jest **przedsiębiorstwo** (S) i jakie ma cele. Ponadto zrozumiesz, co należy zrobić, żeby założyć własną firmę oraz ją prowadzić. Przedsiębiorstwo to inaczej **działalność gospodarcza** (S), a właściciel przedsiębiorstwa to **przedsiębiorca** (S). Nowo powstała działalność, funkcjonująca w innowacyjnych branżach to start-up. Jeżeli istnieje więcej niż jeden właściciel, to mamy do czynienia ze **spółką** (S). Na początku każdej działalności gospodarczej trzeba opracować **biznesplan** (S) oraz przeprowadzić analizę **SWOT** (S). Każdy przedsiębiorca analizuje uzyskane **przychody** (S) i **zyski** (S), gdyż działalność musi być **rentowna** (S). Prowadząc działalność gospodarczą, realizuje aktywną kampanię **marketingową** (S).

Czym są przedsiębiorstwa?

Zgodnie z definicją, **przedsiębiorstwo** (S) to podmiot gospodarczy – osoby fizyczne, osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej (którym ustawa przyznaje zdolność prawną) – który prowadzi działalność produkcyjną, usługową lub handlową w celach zarobkowych i na własny rachunek, a głównym celem przedsiębiorstwa jest osiągnięcie zysku. Oznacza to, że przedsiębiorstwo może realizować dowolną aktywność gospodarczą, ale jego najważniejszym dążeniem jest **zysk** (S). Innym określeniem przedsiębiorstwa jest **firma** lub **biznes** (S). Z kolei działalność, którą realizuje przedsiębiorstwo, nazywana jest **działalnością gospodarczą** (S). Pamiętaj, że osoba, która zajmuje się prowadzeniem przedsiębiorstwa, to **przedsiębiorca**.

Dodatnia różnica między przychodami przedsiębiorstwa z jego działalności osiągniętymi w danym okresie a kosztami związanymi z tą działalnością określana jest terminem zysk. Innymi słowy, jest to ta wartość pieniędzy, która pozostanie przedsiębiorcy po

pokryciu wszystkich wydatków związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa. Rentowność to zdolność przedsiębiorstwa do osiągania zysków – im wyższa jest rentowność przedsiębiorstwa, tym wyższy zysk w stosunku do zaangażowanych środków. Z kolei **przychód** (S) to suma wszystkich wpływów pieniężnych, które przedsiębiorstwo uzyskało w danym okresie z tytułu swojego działania. Przeciwnością zysku jest **strata** (S). Jest to sytuacja, w której koszty prowadzenia działalności gospodarczej są wyższe niż przychody. Oznacza to, że przedsiębiorstwo wydaje więcej pieniędzy, niż zarabia.

Przykład:

Firma sprzedaje produkty za 100 000 zł (przychód), a ponosi koszty w wysokości 70 000 zł.
zysk = 100 000 zł – 70 000 zł = 30 000 zł

DLA AMBITNYCH CZYTELNIKÓW



Zastanawiasz się, co jest głównym celem przedsiębiorstwa? Osiąganie jak największego zysku – odpowiesz. W rzeczywistości nie jest to oczywiste. Trzeba mieć świadomość, że przedsiębiorstwo musi się także rozwijać, a więc zwiększać swój rozmiar, stawać się bardziej konkurencyjne i zwiększać swoją wartość. Z tego powodu w literaturze fachowej często oprócz zysku jako główny cel działania przedsiębiorstwa wskazywana jest **maksymalizacja wartości przedsiębiorstwa**. Powinno ono dążyć do zwiększania swojej wartości, wykorzystując do tego wszelkie działania. Maksymalizacja wartości jest możliwa dzięki wypracowywaniu zysków, ale również dzięki inwestowaniu i dążeniu do poprawy zdolności konkurencyjnej.

Oprócz korzyści, które przedsiębiorstwo przynosi swojemu właścicielowi (właścicielom), jest wiele innych zalet związanych

z podejmowaniem działalności gospodarczej. Można do nich zaliczyć:

- produkcję dóbr lub świadczenie usług,
- tworzenie miejsc pracy,
- rozwój gospodarki.

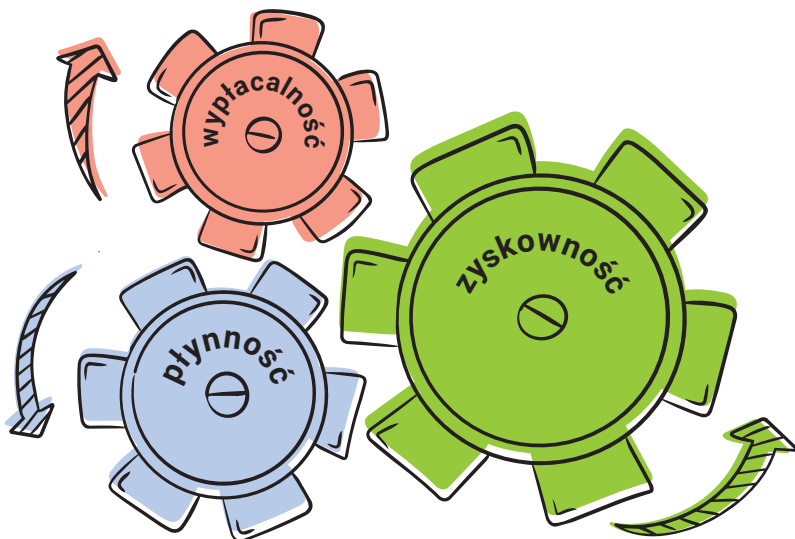
W związku z faktem, że niektóre przedsiębiorstwa są bardzo złożonymi organizacjami, istnieje również wiele innych celów, realizowanych przez różne przedsiębiorstwa. Mają one zapewnić prawidłowe funkcjonowanie przedsiębiorstwa oraz właściwe prowadzenie jego gospodarki finansowej.

CO TO JEST ZYSK FIRMY?

Dodatnia różnica między przychodami przedsiębiorstwa z jego działalności osiągniętymi w danym okresie a kosztami związanymi z tą działalnością.



TRZY KLUCZOWE SPRAWY ZWIĄZANE Z DZIAŁANIEM PRZEDSIĘBIORSTWA



Źródło: opracowanie własne

Osiągnięcie zysku nie jest jedynym warunkiem prawidłowego funkcjonowania przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwo powinno też być rentowne oraz mieć zapewnioną płynność finansową (pieniądze na bieżące wydatki) i wypłacalność. Prawidłowo funkcjonujące przedsiębiorstwo musi realizować wszystkie te cele.

Jakie są rodzaje przedsiębiorstw?

Pierwszą klasyfikacją przedsiębiorstw jest ich podział ze względu na wielkość. Sprawdź w tabeli na następnej stronie, jakie rodzaje przedsiębiorstw wyróżnia się ze względu na liczbę pracowników.

PODZIAŁ PRZEDSIĘBIORSTW ZE WZGLĘDU NA ICH WIELKOŚĆ

Rodzaj przedsiębiorstwa	Liczba pracowników	Przykład
Mikroprzedsiębiorstwo	1–9	mały warzywniak lub fryzjer
Małe przedsiębiorstwo	10–49	lokalna piekarnia
Średnie przedsiębiorstwo	50–249	firma produkująca meble
Duże przedsiębiorstwo	250 i więcej	fabryka samochodów

Źródło: opracowanie własne



Przedsiębiorstwa możemy też podzielić według różnych innych kryteriów. Wyróżniamy np. przedsiębiorstwa produkcyjne, handlowe lub usługowe. Innym podziałem może być podział ze względu na zakres działania, np. lokalne, krajowe, międzynarodowe czy nawet globalne.

Jeżeli w kontekście prowadzenia biznesu pojawia się określenie **start-up**, to oznacza ono młodą firmę, która jest na wczesnym etapie rozwoju, ma innowacyjny pomysł na działalność i bardzo szybko się rozwija.

Istnieje też szczególny rodzaj prowadzenia działalności gospodarczej, zwany franczyzą. **Franczyza** (S) to model, w którym biorą udział dwa niezależne podmioty. Jeden z nich jest właścicielem marki (franczyzodawca), a drugi podmiot (franczyzobiorca) prowadzi działalność pod marką uzyskaną od franczyzodawcy, w zamian za to płaci właścicielowi marki oraz przestrzega ustalonych przez niego zasad.

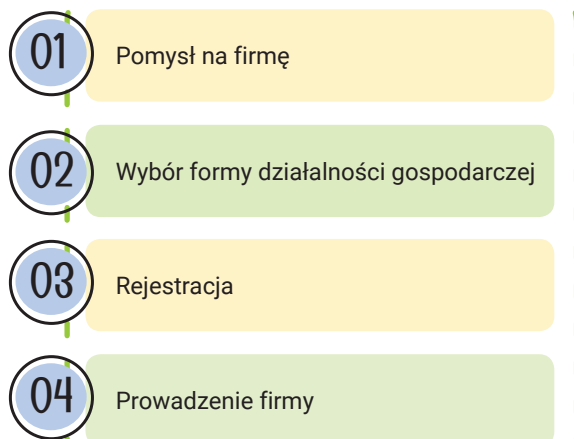
Przedsiębiorstwo często podejmuje różne działania, mające na celu pozyskanie klientów oraz skłonienie ich do zakupu danego produktu lub usługi. Są to działania, nazywane marketingiem. **Marketing** (S) to sposób, w jaki firma mówi światu „Mamy to, czego potrzebujesz i warto to kupić właśnie u nas”.

Etapy prowadzenia działalności gospodarczej

Aby założyć własną firmę, przedsiębiorca musi przejść kolejne etapy – od pomysłu na

działalność gospodarczą, zdiagnozowanie rynku i zaplanowanie działania, poprzez wybór formy działania oraz dokonanie rejestracji przedsiębiorstwa, aż po jego prowadzenie i troskę o rozwój. W trakcie działania przedsiębiorca zarządza przedsiębiorstwem. Koncentruje się zarówno na wewnętrznych (np. gospodarce finansowej, zaopatrzeniu i działalności produkcyjnej), jak i na zewnętrznych procesach (współpraca z dostawcami i instytucjami finansowymi). Etapy prowadzenia działalności gospodarczej znajdziesz na poniższej grafice.

ETAPY ZAKŁADANIA I PROWADZENIA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ



Źródło: opracowanie własne

Czym jest biznesplan?

W celu określenia, jak ma działać firma, jakie są jej cele oraz sposoby realizacji tych celów, tworzy się **biznesplan** (S). Biznesplan to **plan działania firmy**. W praktyce jest to szczegółowy dokument opisujący cele przedsiębiorstwa oraz sposoby ich osiągnięcia. Biznesplan zawiera informacje na temat strategii działania firmy, jej produktów lub usług, struktury, a także gospodarki finansowej.

W każdym biznesplanie możesz znaleźć odpowiedź na dwa pytania:

1. **Co i jak będę robić?**
2. **Czy moja działalność przyniesie zysk?**

Biznesplan jest ważnym narzędziem podczas zakładania działalności gospodarczej, ponieważ pomaga przemyśleć plan działania firmy. **Przedsiębiorca** (S) może sporządzić go samodzielnie, zlecić jego wykonanie pracownikowi lub zewnętrznej firmie. Dobry biznesplan **zmienia się w czasie** – wraz z rozwojem firmy, zmianami na rynku, doświadczeniem właścicieli. To taki **dokument**, który trzeba cały czas aktualizować.

Czym jest analiza SWOT?

Analiza SWOT jest narzędziem służącym do oceny sytuacji firmy. Ocena jest dokonywana poprzez zidentyfikowanie czterech obszarów:

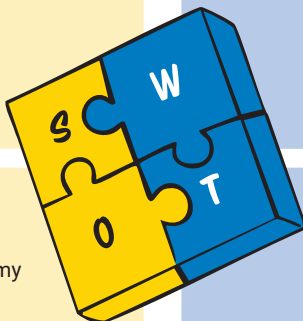
PRZYKŁAD ANALIZY SWOT

MOCNE STRONY:

- lojalni klienci
- silna marka
- doświadczony zespół
- oryginalne technologie

SZANSE:

- nowe rynki
- zmiany w przepisach na korzyść firmy
- rozwój technologii
- zmieniające się potrzeby klientów



SŁABE STRONY:

- brak kapitału
- przestarzałe technologie
- niska rozpoznawalność marki
- problemy z dostawami

ZAGROŻENIA:

- rosnąca konkurencja
- **kryzys gospodarczy** (S)
- zmiany regulacyjne
- zmiany preferencji klientów

CIEKAWOSTKA



Choć wiele osób myśli, że biznesplan musi mieć kilkadziesiąt stron, w praktyce liczy się jakość, a nie ilość. Wiele skutecznych start-upów zaczynało od zwięzłych biznesplanów, na kilka lub kilkanaście stron.

Znani założyciele, jak Steve Jobs (Apple) czy Mark Zuckerberg (Facebook), nie pisali tradycyjnych biznesplanów na starcie – działali dynamicznie i elastycznie. Dopiero gdy szukali inwestorów, plan był niezbędny. Badania pokazują, że firmy, które tworzą biznesplan, mają nawet o 30% większe szanse na przetrwanie pierwszych lat działalności niż te, które tego nie robią.

- mocne strony (ang. *strengths*),
- słabe strony (ang. *weaknesses*),
- szanse (ang. *opportunities*),
- zagrożenia (ang. *threats*).

Nazwa „SWOT” pochodzi od pierwszych liter angielskich słów. Analiza ta służy do wewnętrznej oceny przedsiębiorstwa oraz jego otoczenia. Pozwala wykorzystać zebrane informacje do opracowania strategii działania firmy.

Źródło: opracowanie własne



PODSUMOWANIE

- Przedsiębiorstwo nazywane jest inaczej biznesem lub firmą, a osoba, która zajmuje się prowadzeniem przedsiębiorstwa, to **przedsiębiorca**.
- Przedsiębiorca dąży do osiągnięcia zysku, ale musi też uważać, żeby zapewnić płynność i wypłacalność przedsiębiorstwa.
- Istnieje wiele różnych przedsiębiorstw, które dzielimy ze względu na: wielkość, rodzaj prowadzonej działalności czy zasięg działania.
- Prowadzenie firmy to skomplikowane działanie, które można podzielić na kilka etapów.
- Dla ułatwienia działania przedsiębiorca przygotowuje biznesplan oraz opracowuje analizę SWOT, która pomaga ocenić sytuację danej firmy.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Porozmawiajcie o tym, które cechy człowieka sprzyjają prowadzeniu własnego biznesu.
- Z jakimi zagrożeniami jest związana działalność gospodarcza? Czy Twoje odpowiedzi są zgodne z odpowiedziami pozostałych osób?
- Zastanówcie się, który rodzaj przedsiębiorstw dominuje w Polsce.
- Zapytaj starszych członków Twojej rodziny/osoby z Twojego najbliższego otoczenia, co odróżnia przedsiębiorstwa lokalne, krajowe i międzynarodowe. Znajdźcie przykłady takich przedsiębiorstw i na tej podstawie wspólnie omówcie ich cechy.

4.4. JAK POZYSKAĆ FINANSOWANIE NA START WŁASNEGO BIZNESU

OLKA Z KUZYNKĄ SZUKAJĄ KAPITAŁU

– Siema!

– Mamy problem z naszą firmą. Tą, którą zakładamy z kuzynką... – pokręciła głową Olka.

– A co? Jednak okazało się, że nie da się tego robić? – spytała Zosia.

– Nie o to chodzi – odpowiedziała Olka. – Wszystko gra, mamy znakomity pomysł, kuzynka zajęła się wszystkimi formalnościami, jej tata nam pomógł. Tylko zacząć!

– Ale...?

– Ale zrobiliśmy biznesplan... To znaczy głównie kuzynka robiła – wyjaśniła Olka. – Czyli takie zestawienie, ile musimy na początku wyłożyć kasy, zanim zaczniemy zarabiać, ile musimy sprzedać, żeby wyjść na swoje i kiedy wreszcie będą z tego zyski. No i niestety wyszło, że wszystko da się zrobić, ale żeby zacząć, potrzeba dużo kasy.

– A po co? – zdziwił się Antek. – Kupujecie trochę modeliny i kleicie...

– Niestety, trzeba wydać znacznie więcej – odparła Olka. – Trzeba mieć komputer, bo na smartfonie nie da się prowadzić sprzedaży internetowej, trzeba wykupić domenę, zrobić stronę, kupić materiały, założyć konto i zorganizować system płatności... Jak policzyliśmy, wyszło nam na początku... O, patrzcie, ile – pokazała wyliczenie.

– Matuchno! – złapał się za głowę Franek.

– No to rezygnujecie? – zainteresował się Antek. – Szkoda, bo też chciałem w to wejść.

– Nie rezygnujemy, tylko poszukujemy kapitału – wyjaśniła Olka. – Obie mamy trochę oszczędności, ale to oczywiście za mało. Więc zaczęliśmy od zapytania rodziców, jej i moich, czy chcą nam pożyczyć, czyli zainwestować w nasz biznes. Kupimy wszystko, co trzeba, zaczniemy robić i sprzedawać biżuterię, po pewnym czasie będą już zyski. Jak wszystko wyjdzie, to w ciągu roku zwrócimy im z takimi odsetkami, jakie dostaliby w banku. Zobaczymy, może się zgodzą. Zwłaszcza tata kuzynki się zainteresował.

– Chatbot AI mówi, że to nic nadzwyczajnego – przeczytał Antek. – Sporo małych firm na początku finansuje wydatki z oszczędności, albo z pożyczek od rodziny i przyjaciół.

– Ale przecież od rodziców czy kolegów nie zawsze da się pożyczyć – zauważyła Zosia.

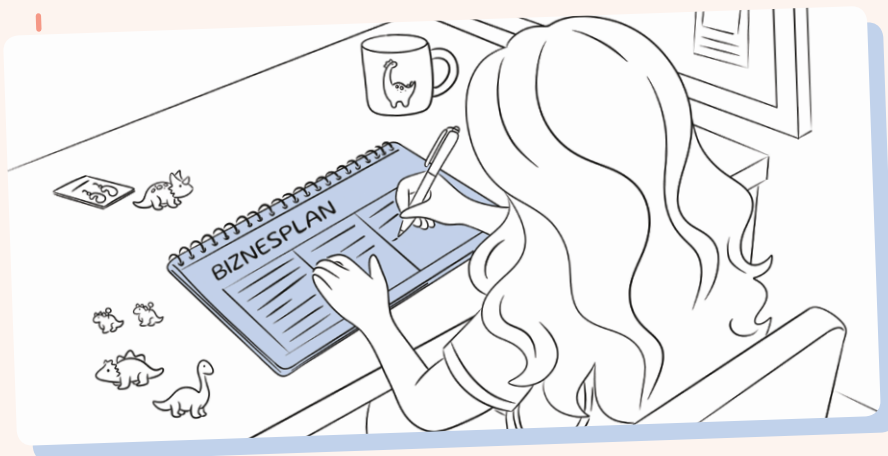
– No to kiedy firma się rozwija, trzeba szukać kapitału na rynku – czytał dalej Antek. – Są nawet tacy inwestorzy, którzy sami szukają małych firm z pomysłami i pożyczają kasę w zamian za udział w zyskach. Nazy-

wa się ich... chi, chi... aniołami biznesu. Można też wziąć kredyt z banku. Podobno jak pomysł jest dobry, to kapitał da się znaleźć!

– No to szukamy, jesteśmy przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!

[...] zrobiliśmy biznesplan...

Czyli takie zestawienie, ile musimy na początku wyłożyć kasy, zanim zaczniemy zarabiać [...]



Czego się dowiesz?

W tym rozdziale dowiesz się, że podstawą działania każdego przedsiębiorstwa jest jego finansowanie. Pozyskanie finansowania na start własnego biznesu to jedno z najważniejszych wyzwań, przed którym staje początkujący przedsiębiorca. Musisz wiedzieć, że istnieją różne formy finansowania prowadzonej działalności gospodarczej. Wiele z nich jest zależnych od tego, czym zajmuje się przedsiębiorstwo, jaką ma formę prawno-organizacyjną oraz jak dużym jest podmiotem.

Dlaczego finansowanie jest podstawą działania przedsiębiorstwa?

Podstawą działania przedsiębiorstwa jest jego **finansowanie**, bo **bez pieniędzy firma nie może działać** – tak jak samochód nie pojedzie bez paliwa.



Wyobraź sobie, że firma jest trochę jak sklepik prowadzony przez panią Kasię. Żeby sklepik mógł działać, pani Kasia potrzebuje pieniędzy na:

- kupienie towaru (np. soków, słodyczy, zeszytów),
- zapłacenie za prąd, wodę i internet,
- wypłatę dla pracowników,
- wynajem lokalu.

Te wszystkie rzeczy **kosztują**, więc firma musi mieć **pieniądze na start**, a potem też na codzienne wydatki. Te pieniądze to właśnie **finansowanie**. Również w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej przedsiębiorstwo ponosi wydatki, które

prowadzą do osiągnięcia przychodów. Wydatki te określane są jako **koszty uzyskania przychodu** (S).

Skąd firma bierze pieniądze? Ma je:

- od właścicieli (którzy inwestują w nią pieniądze),
- z kredytów lub pożyczek z banku,
- z zysków, które wcześniej zarobiła,
- od inwestorów lub przez **leasing** (S).

Bez finansowania firma **nie mogłaby kupić potrzebnych rzeczy, zatrudnić ludzi ani produkować towarów**, więc po prostu **nie mogłaby istnieć**. W celu zapewnienia, że przedsiębiorstwo będzie dysponowało środkami finansowymi, uruchamiana jest **linia kredytowa** (S). Jest to umowa zawarta między przedsiębiorstwem a bankiem, która umożliwia przedsiębiorstwu bieżący dostęp do określonej kwoty pieniędzy w ramach ustalonego limitu.

Jakie są rodzaje finansowania przedsiębiorstwa?

Finansowanie przedsiębiorstwa jest bardzo ważne i decyzje dotyczące tego, w jaki sposób finansować działalność gospodarczą, należą do najważniejszych decyzji w każdym przedsiębiorstwie. Istnieją różne źródła finansowania – najprostszy podział to kapitał własny (a więc wniesiony do przedsiębiorstwa lub wypracowane zyski) oraz kapitał obcy (dług, który może mieć różne formy). Kapitał własny oznacza to samo, co własne środki finansowe przedsiębiorcy, natomiast kapitał obcy to kapitał pożyczony (czyli kredyty, pożyczki i inne formy oznaczające pożyczone środki pieniężne). Niekiedy proces uzyskania finansowania nie zależy od samego przedsiębiorstwa. Przykładem jest kredyt bankowy – to bank decyduje, czy może udzielić przedsiębiorstwu kredytu. Innym razem finansowanie wymaga wielu bardzo skomplikowanych działań i jest kosztowne – przykładem takiego finansowania jest emisja akcji lub obligacji. Na taki rodzaj finansowania zazwyczaj mogą pozwolić sobie jedynie duże przedsiębiorstwa.

PODZIAŁ ŹRÓDEŁ FINANSOWANIA

Własne źródła finansowania

- własne oszczędności
- pieniądze pożyczone od rodziny i znajomych
- wypracowane zyski
- akcje

Źródło: opracowanie własne

Obce źródła finansowania (dług)

- kredyty i pożyczki
- leasing
- obligacje
- crowdfunding (finansowanie społecznościowe)
- dotacje
- aniołowie biznesu



Podział źródeł finansowania został przedstawiony w tabeli. Decyzja o wyborze źródła finansowania nie należy do łatwych. Należy pamiętać, że każdy rodzaj finansowania przedsiębiorstwa generuje inne koszty, a także wiele innych skutków dla funkcjonowania firmy. Nie każdy rodzaj finansowania jest zawsze dostępny, a nawet jeżeli jest dostępny, to może generować różne koszty. Pewne źródła finansowania są typowe dla małych przedsiębiorstw, podczas gdy inne źródła są bardziej dostępne dla dużych, np. spółek akcyjnych.

DLA AMBITNYCH CZYTELNIKÓW

Akcje i obligacje to papiery wartościowe, emitowane w celu pozyskania finansowania przez przedsiębiorstwo. Akcje oznaczają współwłasność, a więc ich nabywca staje się współwłaścicielem przedsiębiorstwa. Obligacja to odpowiednik kredytu – w tym przypadku różnica polega na tym, że to nie bank udziela kredytu przedsiębiorstwu, ale dowolna osoba lub podmiot, który kupuje obligacje.

Dotacje to zewnętrzne źródła finansowania, oznaczające bezzwrotną i nieodpłatną pomoc finansową. Przykładem takiego finansowania są dotacje z Unii Europejskiej.

UWAGA!



Trzeba pamiętać, że przedsiębiorstwa muszą bardzo ostrożnie korzystać z kredytów i innej formy zadłużenia. W przypadku dobrej sytuacji gospodarczej dług może być bardzo pomocny, ale jeżeli sytuacja się pogorszy, przedsiębiorstwo utraci klientów i zacznie mniej sprzedawać, to wtedy może wpaść w pułapkę zadłużenia. Nadmierne zadłużenie przedsiębiorstwa może prowadzić do spirali zadłużenia, a nawet prowadzić do bankructwa przedsiębiorstwa.

Na rynku dominują klasyczne formy finansowania, do których należą wypracowany zysk, kredyty i pożyczki, leasing, emisja obligacji i emisja akcji. Istnieją również nietypowe formy finansowania, do których można zaliczyć crowdfunding, aniołów biznesu czy fundusze podwyższonego ryzyka *venture capital* (pieniądze, które inwestorzy dają nowym firmom z potencjałem na sukces, ale też z ryzykiem niepowodzenia). W ostatnich latach nietypowe źródła finansowania stają się coraz bardziej popularne.

W zależności od przeznaczenia, finansowanie może dotyczyć bieżącej działalności

lub realizowanych inwestycji. Każdy cel finansowania jest związany z inną jego formą. Bieżąca działalność może być finansowana za pomocą **kredytu obrotowego**, z kolei działalność inwestycyjna za pomocą **kredytu inwestycyjnego**. Niekiedy przedsiębiorstwo kupuje od dostawców materiały do produkcji, ale nie płaci od razu, tylko w późniejszym terminie. Jeżeli występuje taka sytuacja to mówimy, że powstają **zobowiązania wobec dostawców**.

Kiedy przedsiębiorstwo stosuje leasing?

Leasing (S) to sposób pożyczania rzeczy, na przykład samochodu. Zamiast kupować coś od razu za dużą sumę pieniędzy, można to „wypożyczyć” na dłuższy czas i co miesiąc płacić określoną kwotę. To trochę jak wypożyczenie roweru – nie kupujesz roweru, tylko bierzesz go na jakiś czas i płacisz za używanie. Rower nadal należy do wypożyczalni, ale ty możesz na nim jeździć. Po jakimś czasie możesz oddać rower albo go wykupić. W leasingu jest podobnie, tylko że robią to firmy – najczęściej biorą w leasing samochody albo sprzęt do pracy. Dlaczego firmy tak robią?

- Bo nie muszą od razu wydawać dużej kwoty pieniędzy.
- Bo mogą łatwo wymienić sprzęt na nowszy po pewnym czasie.
- Bo mogą szybciej zacząć działać, nie czekając aż uzbierają pieniądze na zakup danego sprzętu.

Należy pamiętać też o tym, że w niektórych sytuacjach leasing jest łatwiej otrzymać niż kredyt w banku lub inne formy finansowania. W szczególności korzystają na tym mniejsze firmy, które jeszcze krótko funkcjonują na rynku.

Czym jest crowdfunding i dlaczego jest to obce źródło finansowania?

Crowdfunding, zwany inaczej finansowaniem społecznościowym, to forma finansowania danego rodzaju działalności

(inwestycji) przez dużą liczbę osób, zazwyczaj za pośrednictwem internetu. Ponieważ w takim finansowaniu bierze udział wiele osób, to ta forma finansowania nazywana jest **finansowaniem społecznościowym**. Zamiast szukać jednego dużego źródła finansowania, twórcy projektu za pomocą internetu zbierają drobne wpłaty od wielu osób (tzw. społeczności).

CROWDFUNDING

To forma finansowania danego rodzaju działalności (inwestycji) przez dużą liczbę osób, zazwyczaj za pośrednictwem internetu.



Crowdfunding jest nową formą finansowania (jego stosowanie rozpoczęło się pod koniec XX wieku), jednak jest bardzo popularny. Do jego zalet można zaliczyć:

- łatwiejszy dostęp do kapitału – nie trzeba spełniać wymagających warunków banku ani oddawać dużych udziałów inwestorom,
- możliwość przetestowania pomysłu na rynku – jeżeli ludzie chętnie wpłacają pieniądze, to znak, że projekt jest atrakcyjny i ma potencjał rynkowy,
- brak dodatkowych zobowiązań – w przypadku crowdfundingu nie trzeba spłacać pożyczek lub oddawać części firmy (udziałów),
- taka forma finansowania działa jako narzędzie marketingowe – kampania crowdfundingowa [czytaj: krałdfundingowa] pozwala stworzyć wokół projektu społeczność fanów lub klientów,
- możliwość sfinansowania nietypowych, ryzykownych projektów, które są zbyt nietypowe, żeby uzyskać finansowanie z banku.

Finansowanie z wykorzystaniem crowdfundingu należy obecnie do nowych rodzajów finansowania, a więc jeszcze nie zostało tak dokładnie przebadane, jak inne źródła finansowania. Należy jednak przypuszczać, że ten rodzaj finansowania w przyszłości będzie miał coraz większe znaczenie.

Aniołowie biznesu to nie są zwykli aniołowie

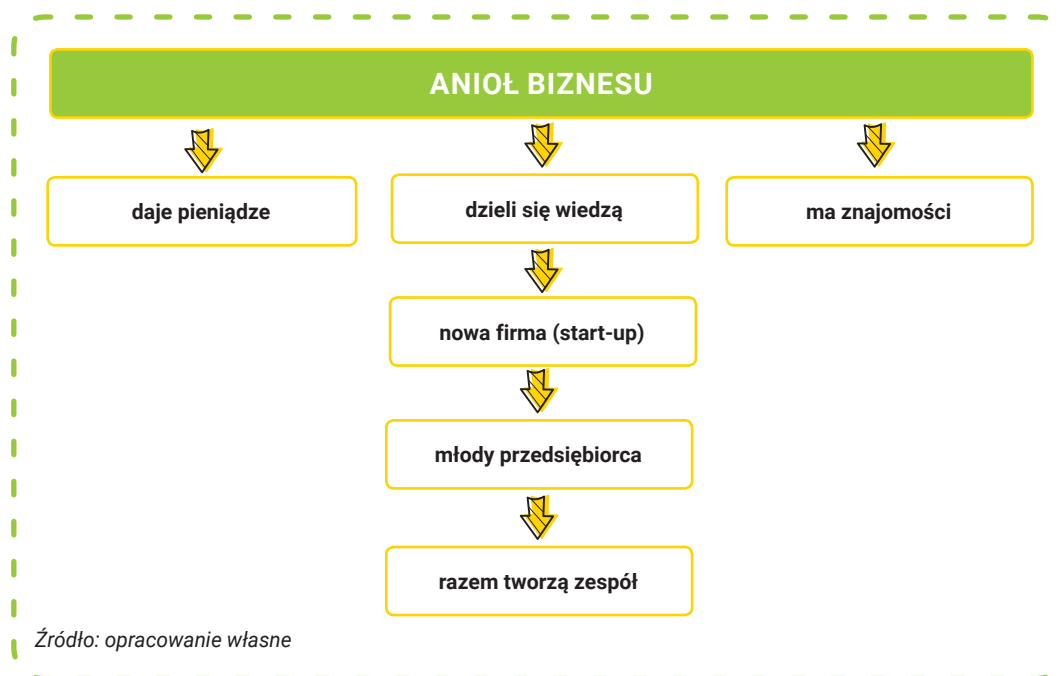
Aniołowie biznesu (S) to tacy ludzie, którzy mają pieniądze i **pomagają początkującym**

firmom (czyli tym, które dopiero zaczynają funkcjonować, np. start-upom) w zamian za **udział w zyskach** w przyszłości.

Można powiedzieć, że to tacy **bogaci pomocnicy**. Mają swoje pieniądze i **inwestują je w nowe pomysły**, np. w aplikacje, wynalazki albo sklepy. Wierzą, że ten pomysł się uda i że zarobią na tym później.

Nazywa się ich aniołami, bo pomagają, kiedy inni się jeszcze boją – tak jak anioł, który czuwa i wspiera. Ale to też biznes, więc nie robią tego za darmo – chcą później zarobić.

WSPARCIE BIZNESU PRZEZ ANIOŁA BIZNESU



Czym jest próg rentowności i dlaczego jest on ważny?

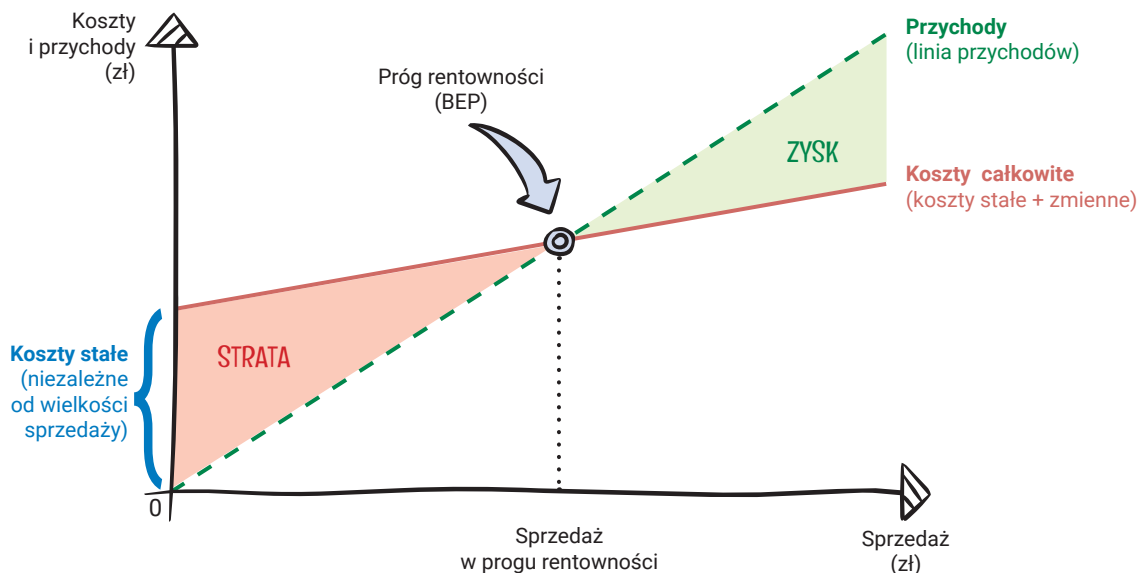
Proóg rentowności to taki moment, kiedy firma zarabia dokładnie tyle pieniędzy, ile wydaje. Oznacza to, że taka firma nie ma ani zysku, ani straty i wychodzi „dokładnie na zero”. Proóg rentowności pomaga przedsiębiorcy ustalić, jaką minimalną liczbę towarów lub usług musi wytwarzać lub sprzedawać, żeby zacząć zarabiać. Graficzną

ilustrację progu rentowności przedstawia wykres na następnej stronie.

Proóg rentowności może być wyrażony ilościowo lub wartościowo:

- ilościowo – pokazuje, ile sztuk produktu trzeba wyprodukować lub sprzedać, żeby wyjść na zero;
- wartościowo – pokazuje, ile pieniędzy (złotych) trzeba zarobić, żeby wyjść na zero.

GRAFICZNA ILUSTRACJA PROGU RENTOWNOŚCI



🎯 Próg rentowności (BEP) – punkt, w którym przychody = koszty całkowite, a zysk = 0

— — — Przychody rosną proporcjonalnie do wielkości sprzedaży

— — — Koszty całkowite – składają się z kosztów stałych (i występują nawet przy zerowej sprzedaży) oraz kosztów zmiennych (rosną wraz ze sprzedażą)

Próg rentowności jest zależny od dwóch zmiennych: przychodów oraz kosztów. Koszty działania przedsiębiorstwa dzielimy na koszty stałe i koszty zmienne. **Koszty stałe** (S) to wydatki, które firma musi płacić co miesiąc, nawet jeśli nic nie sprzeda. **Koszty**

zmienne (S) to wydatki, które zwiększają się, gdy firma sprzedaje więcej rzeczy. Przykładem kosztów stałych są: czynsz, rachunki za prąd, pensje pracownika. Przykłady kosztów zmiennych to: składniki, materiały, opakowania.



PODSUMOWANIE

- Finansowanie biznesu to jedna z najważniejszych spraw, z którą musi zmierzyć się każdy, kto chce prowadzić własną działalność gospodarczą. Decyzje o wyborze źródła finansowania należą do najważniejszych decyzji, jakie są podejmowane przez każdego właściciela przedsiębiorstwa.
- Firma musi posiadać środki finansowe zarówno na prowadzenie bieżącej działalności, jak również w celu inwestowania i rozwoju.
- Istnieje wiele źródeł finansowania przedsiębiorstwa, ale nie każde jest dostępne dla danej firmy. Należy wziąć pod uwagę dostępność finansowania, jego koszty, ale również mieć na uwadze, żeby nadmiernie się nie zadłużać. Nadmierne zadłużenie przedsiębiorstwa jest niebezpieczne, ponieważ może prowadzić do spirali zadłużenia.
- Oprócz tradycyjnych źródeł finansowania, jakimi są kredyty, istnieje też wiele innych jego form, na przykład leasing, crowdfunding czy też pomoc aniołów biznesu. Każde z tych źródeł finansowania ma inne cechy i jest stosowane w innych okolicznościach.
- Jednym z kluczowych narzędzi, które są wykorzystane przy analizie opłacalności działania przedsiębiorstwa jest próg rentowności. Narzędzie to uwzględnia z jednej strony wielkość produkcji lub sprzedaży, a z drugiej strony rodzaje kosztów. Pozwala też ocenić, czy przedsiębiorstwo osiąga zysk czy ponosi stratę.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Zastanówcie się wspólnie, od czego zależy dobór źródeł finansowania przedsiębiorstwa.
- Jakie są najbardziej typowe źródła finansowania w firmie, którą znają?
- Zapytaj kilka starszych osób z Twojej rodziny/najbliższego otoczenia, jakie ryzyka wiążą się z kredytami. Na podstawie odpowiedzi zrób listę najczęściej pojawiających się ryzyk.
- Przygotuj hipotetyczny projekt własnej firmy i omów z rodzicami/opiekunami, jakie źródła finansowania można wykorzystać, zakładając tę firmę.

4.5. DZIAŁAJMY WSPÓLNIE W PIERWSZYM BIZNESIE – ZAKŁADANIE MINIPRZEDSIĘBIORSTWA SZKOLNEGO LUB SPÓŁDZIELNI UCZNIOWSKIEJ



ANTEK ZAKŁADA SPÓŁDZIELNIĘ

– Siema!

– Myślałem o tym biznesie Olki i jej kuzynki. Podobno nieźle to idzie – zaczął Antek. – No i tak sobie kombinuję... A może chciałbyście wszyscy spróbować czegoś podobnego?

– Czyli...? – zapytał Franek.

– Moglibyśmy założyć w naszej szkole spółdzielnię uczniowską! – ogłosił Antek i dla podkreślenia wagi swojego pomysłu dodał triumfalny dźwięk: – Pa-pam!

– To coś podobnego do założenia firmy, prawda? – spytała Olka.

– Chatbot AI mówi, że znacznie prostsze, bo pomyślane właśnie dla ludzi w naszym wieku – wyjaśniła Zosia. – Wystarczy zebrać minimum pięciu uczniów, poprosić któregoś nauczyciela, żeby został opiekunem, dostać zgodę dyrektora i jazda! Można zaczynać.

– No dobrze, a co będziemy robić w tej spółdzielni? – zapytała konkretna jak zwykle Olka.

– Właśnie... Trzeba mieć pomysły... Jeszcze do tego nie doszedłem – przyznał Antek.

– A ja mam dużo pomysłów – wtrącił się Franek. – Możemy zorganizować punkt szkoleń z używania sieci dla babć i dziadków. I punkt korepetycji. I punkt naprawy rowerów.

– I sklepik! – dodała Zosia. – Możemy tam sprzedawać ołówki czy długopisy, jak ktoś zapomniał zabrać... I napoje... I nawet te dinozaury, które robi Olka z kuzynką. Chatbot mówi, że we współpracy z bankiem można też założyć szkolną kasę oszczędnościową.

Moglibyśmy
założyć
w naszej szkole
spółdzielnię
uczniowską!

– O, to już poważny biznes – zgodziła się Olka, ale jako doświadczona przedsiębiorczyni spytała: – Tylko skąd wziąć kapitał na start?

– Na start wszyscy chętni muszą wpłacić wkłady członkowskie – wyjaśniła Zosia. – A potem można dalej szukać

pieniędzy. Może coś dodać szkoła, bo taka spółdzielnia to praktyczna lekcja przedsiębiorczości, można też szukać różnych dotacji. Jeśli się uruchomi szkolną kasę oszczędnościową, to wolno też pożyczyć część pieniędzy, które się tam zgromadzą. Ale oczywiście trzeba to potem wszystko zwrócić. No a jak się już pojawią zyski, część z nich można przeznaczyć na zupełnie nowe pomysły.

– Właśnie! Zyski... A nie pokłócimy się o ich podział? – zaniepokoił się Franek.

– Nie ma takiej opcji – odpowiedział Antek. – W spółdzielni razem ustalamy, na co przeznaczyć zyski. Na coś, z czego wszyscy skorzystają. Wszyscy się na to zgodzimy, to nie będzie kłótni.

– No pewnie, jesteście przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!



Czego się dowiesz?

W tym rozdziale dowiesz się, czym jest przedsiębiorstwo, a czym spółdzielnia oraz czym działalność spółdzielni różni się od działalności przedsiębiorstwa i organizacji charytatywnych. Wspólnie z kolegami i koleżankami zastanowicie się, czy spółdzielczość może być rozwiązaniem atrakcyjnym dla Was i Waszych rówieśników. Poznacie przykłady spółdzielni uczniowskich zakładanych przez uczniów i uczennice z całego kraju. Znajdziecie również wskazówki, jak założyć spółdzielnię uczniowską i co zrobić, jeśli chcecie działać jako miniprzedsiębiorstwo.

Przedsiębiorczo czy społecznie? A może jedno i drugie?

Na całym świecie ludzie zadają sobie codziennie podobne pytania: co będę jeść? Gdzie będę mieszkać? Za co kupię sobie rzeczy, których potrzebuję i rzeczy, które po prostu bardzo mi się podobają? Skąd wezmę na to pieniądze? Są tacy, którzy decydują się radzić sobie z tymi wyzwaniami samodzielnie. Są też inni, którzy uważają, że dużo łatwiej będzie poradzić sobie z tymi wyzwaniami w grupie. Takie osoby założyły pierwsze spółdzielnie w XIX wieku i takie osoby zakładają je najczęściej również dziś.

Przedsiębiorstwo to organizacja, która prowadzi działalność gospodarczą w celu

W czasach, kiedy powstały pierwsze spółdzielnie, zasada o równości każdego głosu była rzeczą niezwykle rewolucyjną. Dzięki temu w pierwszych spółdzielniach głos kobiety znaczył tyle samo co głos mężczyzny, pomimo tego, że w większości państw kobiety nie miały jeszcze praw wyborczych.



CZY WIESZ, ŻE...

osiągnięcia zysku. **Spółdzielnia** (S) jest przedsiębiorstwem, które należy do wszystkich osób, które ją założyły, a każda z tych osób ma taki sam wpływ na jej działalność. Ma to swoje plusy – w grupie łatwiej zebrać środki na start, podzielić się zadaniami czy wspierać w trudnych sytuacjach. Oznacza też wyzwania: w spółdzielniach niezwykle ważne są umiejętności współpracy, negocjacji czy wypracowania kompromisu – rozwiązania, które zostaną zaakceptowane przez wszystkich członków. W zwykłym przedsiębiorstwie decyzje podejmowane są najczęściej przez jego właściciela lub właścicieli – to może być prezes firmy albo osoby z zewnątrz. Dzięki temu decyzje podejmowane są znacznie szybciej, ale pracownicy przedsiębiorstwa rzadko mają na nie realny wpływ. Różnice pomiędzy zwykłym przedsiębiorstwem a spółdzielnią znajdziesz w poniższej tabeli.

PORÓWNANIE PRZEDSIĘBIORSTWA I SPÓŁDZIELNI

Przedsiębiorstwo	Spółdzielnia
Struktura zarządzania – pionowa. Na jej szczycie jest prezes firmy, a niżej pracownicy.	Struktura zarządzania – pozioma. Spółdzielnia jest własnością swoich członków.
Podejmowanie decyzji – to prezes podejmuje decyzje.	Podejmowanie decyzji – decyzje podejmowane są wspólnie w drodze negocjacji.
Model biznesowy – celem jest jak największy zysk.	Model biznesowy – celem jest działanie na rzecz członków spółdzielni.

Źródło: opracowanie własne



Dla pierwszych spółdzielni bardzo ważne było nie tylko wypracowanie określonego zysku finansowego, ale również działanie na rzecz swoich członków i społeczności, w których funkcjonowały. Dlatego spółdzielnie część zarobionych pieniędzy inwestowały w budowanie szkół i mieszkań, organizowanie zajęć edukacyjnych, a nawet w działalność kulturalną. Właśnie z tego powodu prezydent RP w latach międzywojennych, Stanisław Wojciechowski, nazywał spółdzielczość „sojuszem serc i kieszeni”. Spółdzielnie nie były jednak i nie są organizacjami charytatywnymi – ich celem nie było i nie jest niesienie pomocy potrzebującym. Działanie społeczne łączy się tutaj z biznesem, a spółdzielnia działa na rzecz swoich członków.

Wszystkie spółdzielcze zasady zostały ujęte w zbiorze reguł i wartości do dziś przestrzeganych przez spółdzielnie na całym świecie. A jest ich całkiem sporo! Szacuje się, że około miliarda osób na całym świecie to członkowie przynajmniej jednej spółdzielni.

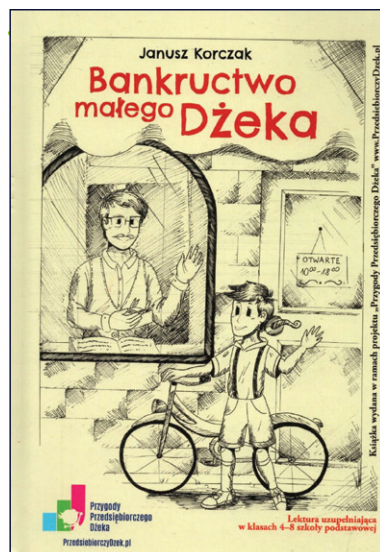
Wiele zwykłych przedsiębiorstw dostrzega coraz częściej, że czynniki pozafinansowe również mają znaczenie dla ich rozwoju. Dlatego stara się wykazać troską o środowisko czy społeczność lokalną. Co o tym myślisz? A może firmy powinny skupiać się wyłącznie na zarabianiu pieniędzy?



CZY WIESZ, ŻE...

Spółdzielczość uczniowska

Idee spółdzielczości dotarły również do szkół. Pierwsza **spółdzielnia uczniowska** (S) powstała już w 1900 roku i prowadziła m.in. sklepik szkolny. To uczniowie odpowiedzialni byli za zakup towarów do sklepiku, sprzedaż, reklamę i rozliczenia. I to oni decydowali wreszcie, na co zostanie przeznaczony zysk wypracowany przez spółdzielnię. Taka historia została opisana między innymi w książce „Bankructwo Małego Dżeka” Janusza Korczaka. Od tamtego czasu upłynęło ponad sto lat, a w sklepach



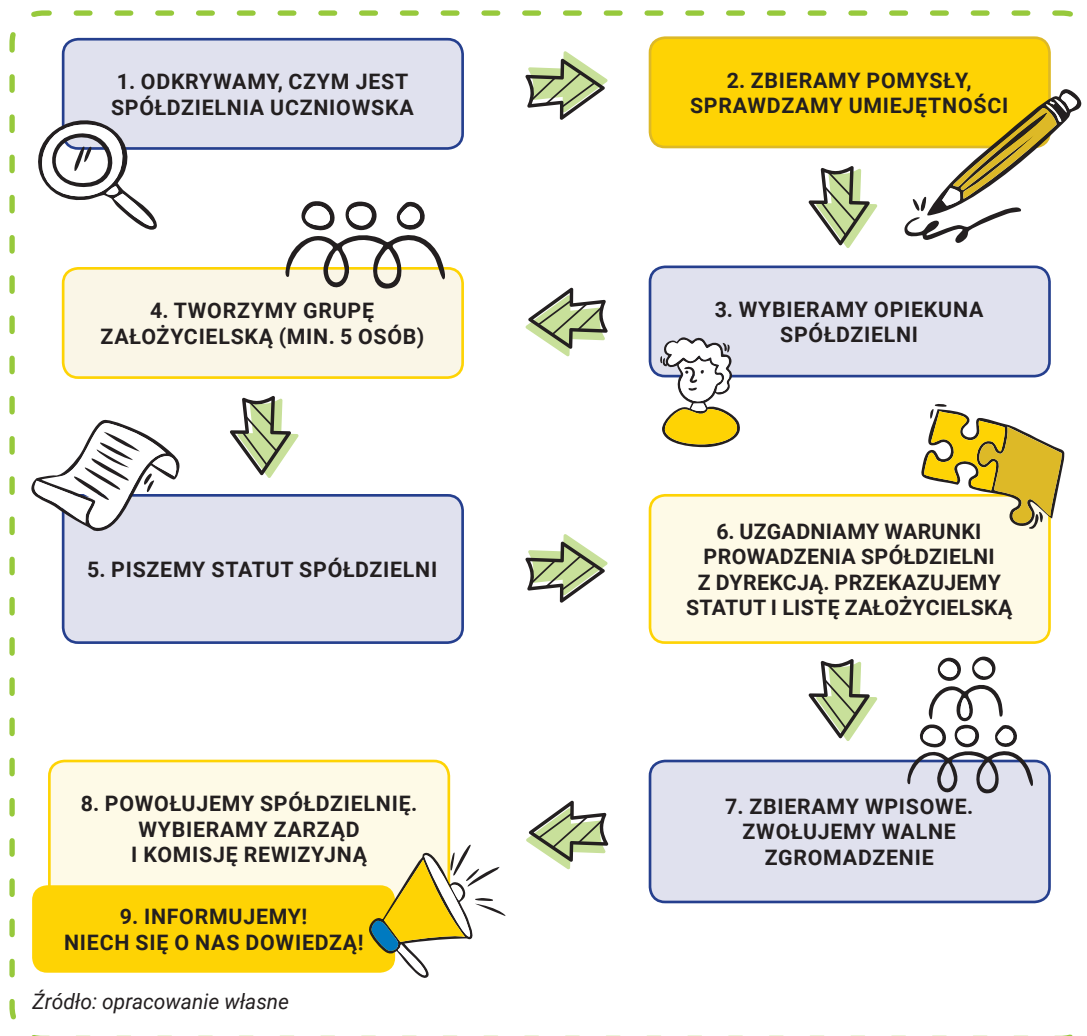
płacimy częściej BLIKIEM niż gotówką, ale spółdzielnie uczniowskie nadal powstają i mają się całkiem dobrze. Działający w nich uczniowie zajmują się nie tylko prowadzeniem sklepików uczniowskich, lecz także robią wiele innych rzeczy: organizują wydarzenia charytatywne, udzielają korepetycji, sprzedają podręczniki, uprawiają rośliny, wydają gazety, a nawet wynajmują szafki szkolne! Zarobione pieniądze przeznaczają na wspólne wyjazdy, inwestycje w rozwój spółdzielni (tak w sprzęt, jak i w szkolenia członków), a także na zapomogi finansowe dla tych, którzy doświadczają trudnych wypadków losowych. Realizują w ten sposób najważniejsze wartości każdej spółdzielni – zysk finansowy łączą z troską o członków spółdzielni i społeczność szkolną.

ZADANIE

Poszukaj w internecie kilku przykładów spółdzielni uczniowskich. Sprawdź, czym się zajmują. Na co przeznaczają zarobione przez siebie pieniądze? Co robią oprócz zarabiania? Zastanów się i spróbuj odpowiedzieć na pytanie: „Co jest najważniejsze w działalności tych spółdzielni?”.



PROCES ZAKŁADANIA SPÓŁDZIELNI UCZNIOWSKIEJ



Młodzi spółdzielcy wskazują, że prowadzenie spółdzielni może nieść ze sobą wiele korzyści. Dzięki niej można zrealizować swoje pasje i nauczyć się przedsiębiorczości w praktyce. Łatwiej przełamać nieśmiałość i otworzyć się na inne osoby – w spółdzielni spotykają się osoby z różnych klas, które chcą robić razem podobne rzeczy. W spółdzielni wreszcie można nauczyć się odpowiedzialności i zdobyć doświadczenie, które przyda się w przyszłości. Można też bardzo dobrze spędzać czas i pomagać przy tym innym.

Spółdzielczość jest dla każdego

Założenie spółdzielni uczniowskiej nie jest trudne. Na schemacie powyżej znajdziesz informacje, od czego zacząć i jak przeprowadzić cały proces w waszej szkole.

Zwróć uwagę, że pojawia się tu kilka ważnych pojęć, które mogą wydawać się trudne. Jednym z nich jest statut spółdzielni.

Statut spółdzielni to zbiór zasad, których będziecie przestrzegać w działalności. Jest to dokument, który reguluje wszystkie kwestie związane z funkcjonowaniem spółdzielni. Omawia przedmiot działalności,

zasady przyjmowania członków, rezygnację z członkostwa, a także sposób, w jaki spółdzielnia będzie zarządzana. To może brzmieć dość skomplikowanie, na szczęście nie trzeba takiego statutu wymyślać od początku. Gotowy wzór takiego dokumentu został opracowany przez Fundację Rozwoju Spółdzielczości Uczniowskiej. Waszym zadaniem będzie dostosowanie go do tego, co chcecie robić. Statut spółdzielni musi zostać zatwierdzony przez dyrektora szkoły.

Jedną z najbardziej znanych na świecie organizacji o charakterze spółdzielczym jest klub piłkarski FC Barcelona. Klub jest własnością swoich członków, którzy w głosowaniach wybierają prezesa klubu, jego zarząd i podejmują wiążące decyzje dotyczące przyszłości klubu podczas walnego zgromadzenia.

CZY WIESZ, ŻE...



Walne zgromadzenie

Innym ważnym momentem dla spółdzielni uczniowskiej jest zwołanie **walnego zgromadzenia**. Walne zgromadzenie to najwyższa władza w waszej spółdzielni. Należy do niego każda osoba, która zadeklarowała członkostwo i wpłaciła udział. Podczas wspólnego zebrania zatwierdzacie statut spółdzielni i wybieracie osoby, które będą odpowiadały za bieżącą działalność. Jest wśród nich:

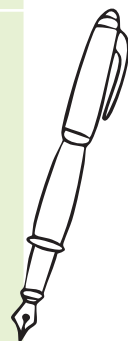
- **zarząd** – osoby, które będą kierować spółdzielnią,
- **komisja rewizyjna** – osoby, które będą kontrolować działalność spółdzielni i sprawować nad nią nadzór.

Podczas walnego zgromadzenia głosujecie i podejmujecie decyzje większością głosów.



PODZAS WALNEGO ZGROMADZENIA NASTĘPUJE:

- Powołanie spółdzielni – oficjalne ogłoszenie rozpoczęcia przez nią działalności.
- Przyjęcie statutu SU.
- Przyjęcie wszystkich członków, członkiń do SU.
- Wybór zarządu.
- Wybór komisji rewizyjnej.
- Zatwierdzenie planu pracy spółdzielni na bieżący rok – wystarczy ogólny zarys planowanych przez was działań.



A może miniprzedsiębiorstwo?

Może jeszcze nie czujecie się gotowi na spółdzielnię uczniowską? A może wolelibyście przetestować prowadzenie działalności w krótszym czasie i mniej formalnej strukturze? Dobrym pomysłem może być wtedy miniprzedsiębiorstwo. Miniprzedsiębiorstwo nie jest pełnoprawną działalnością gospodarczą. Możecie założyć je podczas projektu edukacyjnego albo w ramach konkursów organizowanych na przykład przez organizacje pozarządowe. W ramach takiego projektu możecie tworzyć biznesplan, strukturę organizacji firmy czy plan promocji.

Miniprzedsiębiorstwo bywa też czasem używane jako potoczne określenie mikroprzedsiębiorstwa. Nazwy mikroprzedsiębiorstwo używamy do opisania najmniejszych firm. Zatrudniają one mniej niż 10 pracowników, a ich roczny obrót nie przekracza określonej sumy. Obecnie nie może być to więcej niż 2 mln euro netto. Mikroprzedsiębiorstwo to bardzo dobre rozwiązanie dla osób, które dopiero rozpoczynają własną działalność i chcą prowadzić swoją działalność samodzielnie lub z niewielkim zespołem. Przykładami takiej działalności mogą być: mały sklep internetowy, lokalna kawiarnia czy studio

graficzne. Mikroprzedsiębiorstwem może być też sklepik w Waszej szkole prowadzony przez firmę z zewnątrz.

Niezależnie od decyzji, jaką podejmiecie, pierwszy krok jest zawsze taki sam: pomysł.

A zatem, zastanówcie się, co chcielibyście robić. Następnie porozmawiajcie ze swoim wychowawcą, w jaki sposób najlepiej wpisać tę inicjatywę w strukturę szkoły.

PODSUMOWANIE

- Spółdzielnia jest szczególnym rodzajem przedsiębiorstwa, w którym członkowie mają równy głos i wspólnie decydują o tym, co chcą robić i w jaki sposób chcą rozwijać swoją działalność.
- Spółdzielnie łączą działalność biznesową z działalnością społeczną, a zysk – inaczej niż w firmach – nie jest w nich najważniejszy.
- W szkole może działać spółdzielnia uczniowska. Pozwala ona rozwijać uczniom ich pomysły i uczy ich umiejętności praktycznych.
- Spółdzielnia uczniowska może zarabiać pieniądze, które może przeznaczyć na cele określone w jej statucie, np. potrzeby jej członków lub na wsparcie społeczności szkolnej.
- Innym sposobem na rozwijanie cech przedsiębiorczych jest miniprzedsiębiorstwo. Nie posiada ono formalnej struktury i może działać przez krótszy okres.



Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów o ich wspomnienia ze szkoły. Czy działały w niej organizacje, które pozwalały uczniom na rozwijanie ich umiejętności przedsiębiorczych i zdobywanie pieniędzy na przykład na szkolne wycieczki?
- A może Twoi dziadkowie lub opiekunowie sami byli w jakiejś spółdzielni uczniowskiej? Co wspominają z tamtego czasu najlepiej?
- Możecie też wspólnie zastanowić się, czy zysk zawsze jest najważniejszy w działalności gospodarczej? Dlaczego tak? Dlaczego nie? A może można to jakoś połączyć?

4.6. DLACZEGO PŁACIMY PODATKI I JAKA JEST ICH ROLA DLA SPOŁECZEŃSTWA ORAZ GOSPODARKI NARODOWEJ I LOKALNEJ

OLKA Z KUZYNKĄ PŁACĄ PODATKI

– Siema!

– No i jak idzie tej waszej firmie? – spytał Olkę Antek.

– W sumie nieźle – odparła Olka. – Rozruszałyśmy z kuzynką nasz biznes, pojawili się pierwsi klienci, nawet całkiem nieźle udało się nam zarobić. Mamy zyski, więc od razu zaczęłyśmy planować, co sobie za nie kupimy. Ale kilka dni temu tata kuzynki nagle zapytał: „Dziewczyny, a czy pamiętacie o podatkach?”.

– No i właśnie tego nie rozumiem – skrzywił się Franek. – Człowiek namęczy się, zarobi trochę kasy, a państwo od razu każe mu płacić od tego jakieś podatki. Cały zysk wam zabiorą!

– Aż tak źle nie jest – uśmiechnęła się Olka. – Na podatki poszła tylko część zysku, większość zarobku została. No ale tata kuzynki mówi, że skoro prowadzimy prawdziwy biznes, to mamy też prawdziwe obowiązki.

– Coś w tym chyba jest – odpowiedziała Zosia, patrząc w ekran smartfona. – Chatbot AI napisał, że dzięki podatkom państwo ma pieniądze, za które buduje szkoły, szpitale, drogi... Pomaga też ludziom, którzy są w potrzebie... no i pilnuje, żeby kraj był bezpieczny.

– A co ja konkretnie z tego mam? – marudził Franek. – Albo Olka? Tylko płacimy te podatki...

– To chyba jednak nie tak. Sam pomyśl, Franek – Olka niespodziewanie poparła Zosię. – Chodzisz do szkoły, w której uczysz

się za darmo. Grasz w piłkę na boisku, które wybudowało państwo. Jakbyś zachorował, poszedłbyś do przychodni, którą finansuje państwo. A kiedyś będziesz mógł nawet studiować bez płacenia za studia.

– Faktycznie coś z tego mamy – przyznał Antek. – Jakby nie było podatków, każdy musiałby płacić za to wszystko z własnej kieszeni. I pewnie wielu ludzi nie byłoby stać na szkołę albo na lekarza.

– Dokładnie – kiwnęła głową Zosia. – Chatbot napisał jeszcze, że podatki pomagają nawet dbać o lasy i rzeki. I o to, żeby było czyste powietrze. I o kulturę..., i o naukę. Państwo musi mieć pieniądze, żeby za to wszystko zapłacić. Właśnie po to zbiera różne podatki: od zakupów, od dochodów, od zysków firm. Do tego dochodzą składki na leczenie i na emerytury.

– Czyli jest trochę tak, jakby każdy dokładał swoją część do wspólnej skarbonki? – zapytał Franek.

– Chyba właśnie o to chodzi – uśmiechnęła się Olka. – A skoro nasz biznes już zarabia, to znaczy, że też dokładamy do tego swoją cegiełkę. Oczywiście wołałabym płacić mniej, jednak to już tak nie boli, skoro rozumiem, dlaczego muszę to robić i wiem, co się dzieje potem z zarobionymi przeze mnie pieniędzmi...

– My też już to wiemy, jesteśmy przecież Ekipą Finansowych Spryciarzy!

[...] dzięki podatkom państwo ma pieniądze, za które buduje szkoły, szpitale, drogi...



Czego się dowiesz?

Z tego rozdziału dowiesz się, czym są podatki i dlaczego się je pobiera, że istnieją różne podatki, czym jest system podatkowy, co otrzymujemy dzięki podatkom. Kim jest podatnik i kiedy się nim staje, to również bardzo ważna kwestia. Celem podatków jest to, abyśmy jako społeczeństwo mogli żyć i rozwijać się zgodnie z wartościami opisanymi w naszej Konstytucji. Abyśmy byli bezpieczni, mogli uczyć się i studiować lub skorzystać z pomocy lekarza, gdy my albo nasi bliscy tego potrzebują. Abyśmy mogli swobodnie prowadzić działalność gospodarczą, dotrzeć do celu po dobrych drogach, podróżować wygodnie koleją czy korzystać z otaczającej nas przyrody, nieskażonej niekontrolowanymi odpadami czy ściekami – o te i inne wartości konstytucyjne dba państwo i samorząd terytorialny z naszych podatków.

Państwo może finansować niektóre inwestycje poprzez emisję obligacji skarbowych. Jedną z nich jest budowa pierwszej polskiej elektrowni jądrowej.

CZY WIESZ, ŻE...



Choć podatki istniały od wielu wieków, to we współczesnej formie obowiązują stosunkowo krótko. Dla przykładu podatek VAT został po raz pierwszy wprowadzony we Francji w 1954 roku przez Maurice'a Laurego.

(gov.edu.pl)

CZY WIESZ, ŻE...



(państwo, jednostkę samorządu terytorialnego). Podatki stanowią główne źródło dochodów państwa oraz umożliwiają finansowanie jego działalności. Podatki są wykorzystywane na potrzeby realizacji zadań publicznych, co oznacza, że dzięki podatkom państwo np. finansuje szkoły, buduje drogi czy wspiera najuboższych. Podatki są wspólnym wkładem do budżetu państwa, z którego finansowane są potrzeby wszystkich mieszkańców.

Jakie cechy posiada podatek?

Podatek ma kilka charakterystycznych cech, mianowicie jest świadczeniem:

- pieniężnym, czyli podatki opłacamy wyłącznie w walucie krajowej, polskich złotych,
- przymusowym, czyli nie możemy odmówić zapłaty nałożonego podatku, nie decydujemy o tym, czy, ile ani kiedy trzeba zapłacić w przeciwieństwie np. do darowizny,
- ogólnym, które obejmuje każdego, kto spełnia cechy wskazane w ustawie, a nie np. wybrane firmy czy osoby,
- nieodpłatnym, czyli podatki służą sfinansowaniu świadczeń i zadań publicznych, ale nie są formą zapłaty za konkretne usługi; zapłata wysokiego podatku nie oznacza więc, że państwo powinno sfinansować inwestycję kolejową bliżej domu takiego podatnika, z pominięciem tych, którzy zapłacili mniej, albo że podatnik nie ma obowiązku zapłaty w ogóle, jeśli sam nie korzysta z kolei,
- bezzwrotnym, czyli nie możemy oczekiwać zwrotu podatku z tego powodu, że nie jesteśmy zadowoleni z poziomu usług publicznych w regionie,
- wynikającym z odpowiednich przepisów prawa – wszystkie podatki są określone w ustawach, co stanowi konstytucyjną

Czym jest podatek?

Czy zastanawialiście się kiedyś, skąd państwo bierze pieniądze na sfinansowanie wszystkich swoich wydatków? Takich źródeł jest kilka, ale najważniejszym są **podatki** (S), czyli obowiązkowe świadczenia pieniężne pobierane przez podmiot publicznoprawny

gwarancję dla podatników, że ich obciążenia będą wprowadzane w ramach otwartego procesu legislacyjnego, przy współpracy Sejmu, Senatu i Prezydenta RP.

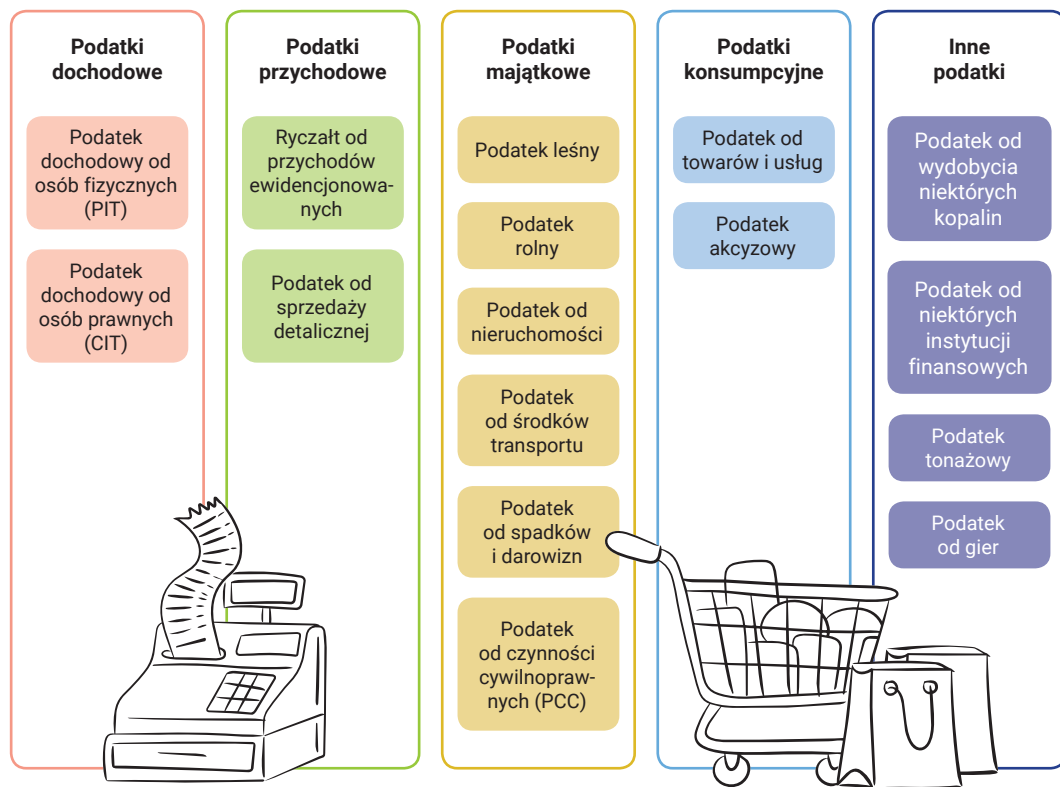
Podatek jest nakładany na podatnika, czyli osobę lub firmę, która podlega obowiązkowi podatkowemu. W zależności od podatku, podatnik musi sam dopilnować obliczenia i zapłaty podatku albo robi to za niego inny ważny podmiot w systemie podatkowym – płatnik (np. pracodawca). Tego, kto w sensie ekonomicznym musi pokryć koszt podatku ze swoich pieniędzy, nie zawsze nazwiemy podatnikiem – np. konsument, płacąc za towary w sklepie, ponosi koszt podatku VAT czy akcyzy, ale nie ma obowiązku sam złożyć deklaracji i zapłacić tego podatku do urzędu skarbowego.

Jakie są rodzaje podatków?

W państwie występuje zazwyczaj kilka rodzajów podatków, które można klasyfikować według różnych kryteriów. Kluczowym jest kryterium przedmiotowe i zgodnie z nim wskazuje się na cztery grupy podatków:

- konsumpcyjne, których przedmiotem jest realizowana przez podatnika konsumpcja czyli wydatki ponoszone na zakup różnych dóbr i usług;
- **dochodowe** (S), których przedmiotem jest dochód uzyskiwany przez podatnika, czyli różnica między przychodem a kosztem jego uzyskania,
- przychodowe, których przedmiotem jest przychód podatnika;
- majątkowe, których przedmiotem jest majątek podatnika.

RODZAJE I PRZYKŁADY PODATKÓW W WARUNKACH POLSKICH



Źródło: opracowanie własne

Można również wskazać inne podatki, które nie dają się jednoznacznie zakwalifikować do wymienionych grup.

Innym kryterium podziałowym jest kryterium terytorialne, według którego podatki dzieli się na centralne, regionalne i lokalne. Podział ten odnosi się do tego, który budżet jest zasilany wpływami z podatków. Środki pochodzące z podatków mogą trafiać bezpośrednio do budżetu państwa lub do budżetu jednostki samorządu terytorialnego (w Polsce **podatki lokalne** (S) trafiają do budżetów gmin). Niektóre podatki są odprowadzane do budżetu państwa, ale stamtąd są przekazywane do budżetów właściwych jednostek samorządu terytorialnego.

Inne źródła dochodów publicznych

Czy państwo czerpie dochody wyłącznie z podatków? Nie, państwo może czerpać dochody również z ceł i opłat. Cło jest pobierane za przewóz towarów przez granicę państwa, a w znaczeniu ekonomicznym jest to specyficzny podatek stosowany w handlu międzynarodowym. Z kolei opłaty mogą być związane z wykonywaniem przez instytucje państwowe określonych czynności, takich jak wydanie zgody, przyjęcie zgłoszenia, wydanie zaświadczenia na wniosek obywatela czy wydanie zezwolenia, pozwolenia lub koncesji (opłata skarbową), wprowadzaniem przez producentów do obiegu produktów zawierających określoną zawartość cukrów (opłata cukrowa), czy obrotem hurtowym napojami alkoholowymi w opakowaniach jednostkowych nieprzekraczających 300 ml (opłata od sprzedaży alkoholu w opak. do 300 ml). Opłaty te mają za zadanie kształtować wybory konsumentów, stanowiąc element polityki państwa w obszarze ochrony zdrowia. Opłaty mogą być także pobierane za dostęp do środowiska czy złóż, a za ich pomocą państwo może kształtować politykę środowiskową, np. wymagając od przedsiębiorców lub skłaniając ich do stosowania rozwiązań, które będą mniej szkodliwe dla okolicznych mieszkańców i otaczającego środowiska (np. rzek, lasów). Te opłaty mają więc wyraźne cele pozafiskalne. Z kolei

gmina jako jednostka samorządu terytorialnego może pobierać opłatę targową, uzdrowiskową, miejscową, od posiadania psów oraz reklamową. Nakładanie tych opłat stanowi wyraz swobody danej gminy w wyborze tego, jak powinna wyglądać przestrzeń, w której żyją jej mieszkańcy.

Czym jest system podatkowy?

Tworzący całość zarówno w sensie prawnym, jak i ekonomicznym zbiór przepisów prawnych i instytucji, które ustanawiają podatki, określają zasady ich działania oraz zajmują się ich poborem, nazywany jest **systemem podatkowym** (S). System podatkowy tworzą nie tylko poszczególne podatki. Tworzą go również najważniejsze zasady – gwarancje tego, w jaki sposób podatki są ustanawiane i nakładane, a w dalszej kolejności zasady, które regulują prawa i obowiązki podatników i płatników, zasady postępowania, gdy podatnik nie zgadza się z wysokością podatku, a także zasady kontroli jego rozliczeń, czy mechanizmy wsparcia podatników w wykonywaniu ich obowiązków podatkowych. Konstrukcja systemu podatkowego jest bardzo ważna, ponieważ decyduje o tym, kto, w jakich okolicznościach i w jakich kwotach będzie płacił podatki, a to z kolei przekłada się na to, jak chętnie ludzie będą odprowadzali podatki do państwa. Pamiętajmy jednak, że chęć czy też odczuwanie powinności odprowadzania podatków do państwa wynika przede wszystkim ze zrozumienia tego, czemu one służą. Dlatego tak ważna jest edukacja społeczeństwa w tym temacie.

Przypomnijmy, że podatki stanowią współcześnie główne źródło dochodów budżetowych, czyli są kluczowym źródłem finansowania zadań publicznych realizowanych przez państwo, ale skutkiem ich nakładania jest również zmiana sytuacji dochodowej i majątkowej pozostałych podmiotów. Zmiana ta może mieć zarówno charakter pozytywny, kiedy podmiot otrzymuje wsparcie ze strony państwa, np. zasiłki czy stypendia, jak i negatywny, kiedy musi oddać część swojego dochodu, np. w formie podatku. Inaczej mówiąc, ponieważ opodatkowanie ma

cechę powszechności, musimy je wziąć pod uwagę przy podejmowaniu decyzji konsumpcyjnych, inwestycyjnych czy oszczędnościowych. Jednocześnie, ponieważ jednym z celów zebrania przez państwo środków z podatków jest ich redystrybucja tam, gdzie są najbardziej potrzebne, otrzymane w ten sposób wsparcie będzie wpływać na te same kategorie decyzji, choć niekoniecznie u tych samych podatników.

Kiedy płacimy podatki?

Biorąc pod uwagę fakt, że w skład systemu podatkowego wchodzi wszystkie rodzaje podatków, można zaryzykować stwierdzenie, że właściwie z każdą transakcją może wiązać się obowiązek zapłaty podatku. Jednak w odniesieniu do poszczególnych rodzajów podatków zdarzenia podlegające obowiązkowi podatkowemu będą odmienne, np.:

- **Podatek dochodowy od osób fizycznych – PIT (S)** – dotyczy dochodów pochodzących z pracy na etacie, prowadzonej działalności gospodarczej, najmu czy sprzedaży nieruchomości. W przypadku podatników prowadzących działalność gospodarczą istnieje możliwość wyboru różnych skal podatkowych, np. stałej stawki podatkowej (podatek liniowy, obecnie 19%) lub rosnącej stawki podatkowej (skala progresywna), gdy wyższe zarobki oznaczają wyższy procent
- **Podatek dochodowy od osób prawnych – CIT (S)** – dotyczy dochodów (zysków) uzyskiwanych przez firmy i inne organizacje. Jest naliczany od dochodu netto, który zostaje obliczony po odjęciu od przychodów wszelkich kosztów uzyskania tego przychodu. Standardowa stawka podatku CIT w Polsce wynosi 19%.
- **Podatek od towarów i usług VAT (S)** jest pobierany na każdym kolejnym etapie obrotu towarami lub usługami. Jakkolwiek podatek ten jest odprowadzany przez sprzedawcę, to faktycznie płaci go konsument – ostateczny nabywca towaru lub usługi. Podstawowa stawka podatku VAT w Polsce wynosi 23%. Stosowane są również obniżone stawki podatku VAT:

podatku. W Polsce stawka ta wynosi 12% dla dochodów nieprzekraczających 120 000 zł oraz 32% dla nadwyżki ponad 120 000 zł. Ponadto, osoby prowadzące działalność gospodarczą mogą wybrać jako formę rozliczenia podatku **ryczałt od przychodów ewidencjonowanych (S)**, w którym podstawą opodatkowania są uzyskiwane przychody, a stawki podatku w zależności od rodzaju prowadzonej działalności wahają się od 2% do 17% lub **kartę podatkową (S)**, w ramach której kwota podatku jest stała i wynika z decyzji naczelnika urzędu skarbowego w oparciu o zawarte w odpowiednich przepisach kryteria.

SCHEMAT POWSTANIA ZOBOWIĄZANIA PODATKOWEGO



8% (przede wszystkim przy robotach budowlanych, sprzedaży leków i produktów farmaceutycznych, a także gazet i czasopism), 5% (dla produktów spożywczych, czy produktów rolnych, a także książek) oraz 0% (przede wszystkim dla transakcji zagranicznych z firmami z Unii Europejskiej). Występuje dodatkowo zwolnienie z podatku, które może mieć charakter przedmiotowy (dotyczyć wybranych towarów) lub podmiotowy (dotyczyć wybranych podmiotów).

Dlaczego podatki są ważne?

Wiemy już, czym jest system podatkowy, po czym rozpoznać podatek i jakie mamy rodzaje podatków. W dalszej części rozważymy to, jaką rolę pełnią podatki w funkcjonowaniu państwa oraz jego obywateli. Ważne są tu dwa aspekty. Po pierwsze, same wpływy z podatków służą zapewnieniu środków na realizację podstawowych zadań państwa – zapewnienia bezpieczeństwa (nie tylko np. wojska, ale również policji czy straży pożarnej), dostępu do bezpłatnej edukacji, opieki zdrowotnej, do wsparcia socjalnego, do rozwoju nauki, kultury i sportu, rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, rozwoju społeczności lokalnych itd. Po drugie, sam system podatkowy może być i jest wykorzystywany jako środek do osiągnięcia wymienionych celów poprzez uwzględnione w nim rozwiązania kierunkowe, zwolnienia i ulgi podatkowe. Dzięki podatkom i systemowi podatkowemu państwo może wspierać (pobudzać do działania) podmioty działające w gospodarce lub wręcz przeciwnie – zniechęcać je do niektórych działań. Na przykład, jeśli państwo chce ograniczyć konsumpcję produktów szkodliwych, takich jak papierosy czy alkohol, może zwiększyć opodatkowanie tych towarów, przez co staną się droższe i trudniej dostępne dla nabywców. W taki sposób działa **podatek akcyzowy** (S). Jeśli z kolei państwo chce zachęcić podmioty do określonych działań, wówczas może wprowadzić ulgi podatkowe, np. ulga na dzieci, poprzez którą państwo chce zrekompensować podatnikom będącym rodzicami wydatki ponoszone na utrzymanie potomstwa. Podatki pełnią także ważną rolę

społeczną, ponieważ pomagają zmniejszyć nierówności dochodowe, materialne i społeczne. Wprowadzając system różnych zwolnień i **ulg podatkowych** (S), państwo pozwala określonym grupom społecznym zatrzymać więcej środków do własnej dyspozycji. Na przykład ulga rehabilitacyjna przysługuje osobom niepełnosprawnym lub osobom utrzymującym osobę niepełnosprawną, aby mogły pokryć wydatki na rehabilitację.

Warto zatem pamiętać, że podatki służą całemu społeczeństwu. To dzięki nim mamy darmowy dostęp do różnych dóbr i usług, takich jak edukacja, czy opieka zdrowotna. Państwo realizuje również zadania, których podatnicy nie są w stanie sami zrealizować nawet na wyższym poziomie zamożności.

EFEKT GĄPÓWICZA

(na podstawie Mancury Olsona (1965).

The Logic of Collective Action:

Public Goods and the Theory of Groups)

Efekt gąpowicza albo problem „pasażera na gapę” to rodzaj niedoskonałości rynku, która pojawia się, gdy osoby korzystające z zasobów, dóbr publicznych i zasobów wspólnych nie płacą za nie lub płacą zbyt mało. Problem pasażera na gapę jest powszechny w przypadku dóbr publicznych, z których użytkowania nie można nikogo wykluczyć i które nie są konkurencyjne. To powoduje, że podmioty mają niewielką motywację do wnoszenia wkładu w zasób zbiorowy, a jednocześnie korzystają z jego dobrodziejstw.

Co to pokazuje?

Ponieważ dzięki podatkom finansowane są dobra publiczne, do których każdy z nas ma dostęp, im więcej jest w społeczeństwie gąpowiczów, tym większy ciężar finansowania tych dóbr spoczywa na osobach, które sumiennie wywiązują się ze swoich obowiązków podatkowych.

Chodzi tu przede wszystkim o bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo lokalne (policja, straż pożarna, ratownicy górscy czy morscy), infrastrukturę drogową, kolejową i wodną, ochronę środowiska przed niekontrolowanym zanieczyszczeniem itp. Kto, jak nie państwo, miałby np. pilnować, żeby przedsiębiorstwa zakładały filtry na kominy czy oczyszczaly ścieki, zamiast zrzucić je do rzeki? Obok bezpieczeństwa narodowego istotny jest jeszcze wymiar sprawiedliwości. Jak bez wsparcia państwa np. odzyskać dług, jeśli nie ma środków na policję i sąd? Jak bronić się przed oprawcami? Państwo troszczy się także o bezpieczeństwo pracy czyli to, jak zapewnić, żeby praca w fabryce nie skończyła się wypadkiem. Dbą także o to, by dzieci nie były zmuszane do pracy.

Można zatem stwierdzić, że w państwie, w którym podatki odpowiadają za większość jego dochodów, niemalże każdy aspekt funkcjonowania i polityki państwa zależy od efektywnego poboru podatku. Jak zobaczymy poniżej, taka sytuacja ma miejsce właśnie w Polsce. Bez podatków za wszystkie wymienione wcześniej dobra i usługi każdy obywatel musiałby płacić we własnym zakresie i według własnych możliwości. Osoby biedne najprawdopodobniej nie byłoby na nie stać i dlatego mogłyby być wykluczone z korzystania z nich. Państwo stara się zapobiegać takiej sytuacji.

Czy wszyscy muszą płacić podatki?

Nie wszyscy muszą płacić podatki, robią to tylko osoby, które podlegają obowiązkowi podatkowemu. Dodatkowo, państwo może stosować formy wsparcia dla niektórych aktywności podejmowanych przez podatników w formie ulg i zwolnień podatkowych, które pozwalają obniżyć kwotę płaconego podatku.

Trzeba sobie jednak zdać sprawę z tego, że nie wszystkie podmioty do tego zobowiązane faktycznie odprowadzają podatek. Takie zjawisko nazywa się ucieczką przed podatkami. Prowadzi to do wystąpienia efektu gapowicza („pasażera na gapę”). Oznacza to, że osoby, które nie odprowadzają

podatków, jednocześnie korzystają z dóbr publicznych, takich jak edukacja czy ochrona zdrowia. Im więcej osób ucieka przed podatkami, tym mniej środków trafia do budżetu państwa, w którym brakuje wówczas środków na zaspokojenie potrzeb społeczeństwa.

W 2024 roku wpływy z różnych podatków stanowiły niemal 90% wszystkich wpływów do budżetu państwa. Wśród nich ponad połowę stanowiły wpływy z podatku VAT (gov.pl). To pokazuje, jak ważne dla państwa i obywateli są podatki.



CZY WIESZ, ŻE...

Czasami przyczyną niepłacenia podatków jest brak wiedzy i świadomości ciążącego na osobie obowiązku podatkowego. Niestety nie zwalnia to podatnika z konsekwencji, jakie niesie ze sobą wykrycie faktu niepłacenia podatku. Państwo wspiera podatników w rozliczaniu podatków dostarczając im narzędzi ułatwiających to zadanie. Służy temu między innymi e-PIT, czyli usługa umożliwiająca złożenie rocznego rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT) za pośrednictwem internetu, bez konieczności drukowania formularzy i przywożenia ich do właściwego urzędu skarbowego. Twój e-PIT polega na wstępnym wypełnieniu zeznania przez Krajową Administrację Skarbową. To zeznanie można uzupełnić np. o przysługujące ulgi podatkowe albo po prostu zatwierdzić, bez wychodzenia z domu. Całe rozliczenie roczne może się w ten sposób zamknąć w kilka minut.

Gdzie trafiają podatki?

Czy zastanawiałeś się, skąd państwo wie, jakimi środkami dysponuje i ile może ich wydać? Otóż to, ile środków państwo ma do dyspozycji i skąd one pochodzą można sprawdzić poprzez analizę kluczowego dokumentu finansowego państwa, jakim jest budżet państwa.

DOCHODY I WYDATKI BUDŻETU PAŃSTWA

Dochody budżetu państwa stanowią źródła finansowania funkcji i zadań państwa.

DOCHODY BUDŻETU PAŃSTWA WG RODZAJU

Dochody podatkowe

Dochody niepodatkowe
m.in. cła, dywidendy
i wpłaty z zysku, dochody
państwowych jednostek
budżetowych

Pozostałe dochody
np. opłaty



Wydatki budżetu państwa stanowią wyraz preferencji państwa, przejawiających się w przyjętych celach, funkcjach i zadaniach.

WYDATKI BUDŻETU PAŃSTWA W UKŁADZIE ZADANIOWYM

Zabezpieczenie społeczne
i wspieranie rodziny

Bezpieczeństwo
zewnętrzne
i nienaruszalność granic

Edukacja, wychowanie
i opieka

Zdrowie

Bezpieczeństwo
wewnętrzne
i porządek publiczny

Zarządzanie finansami
państwa
i mieniem państwowym

Transport i infrastruktura
transportowa

Polityka rolna i rybacka

Kultura i dziedzictwo
narodowe

Koordinacja działalności
oraz obsługa
administracyjna
i techniczna

Pozostałe

Źródło: opracowanie własne

Zgodnie z obowiązującymi w Polsce regulacjami, budżet państwa to plan finansowy uwzględniający planowane dochody i wydatki państwa na następny rok budżetowy. Ustawa budżetowa jest najważniejszym aktem finansowym – planowane dochody i wydatki sięgają setek miliardów złotych, dlatego wymaga ona wielomiesięcznych przygotowań, negocjacji i wielostronnych uzgodnień.

Ministrowie odpowiedzialni za poszczególne obszary działania państwa, np. zdrowia, edukacji, bezpieczeństwa, ustalają, jakie są priorytety na dany rok. Ministerstwo Finansów ustala, ile pieniędzy można przeznaczyć na te działania, ponieważ liczba środków jest ograniczona. Następnie posłowie w Sejmie decydują, na co faktycznie zostaną przeznaczone pieniądze z budżetu państwa. W taki sposób powstaje ustawa budżetowa, która jest następnie kierowana do podpisu przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Dopiero po podpisaniu dokumentu można rozpocząć etap realizacji budżetu i dokonywać wydatków wyłącznie w zakresie opisanym w ustawie. Pozwala to na realizację dokładnie tych celów i zadań, które zostały w niej przewidziane.

Budżety jednostek samorządu terytorialnego

Jednak nie wszystkie zadania państwo może realizować z poziomu centralnego. W Polsce obowiązuje decentralizacja władzy polegająca na ustawowym, trwałym, chronionym prawem przekazywaniu organom lokalnej i regionalnej **władzy publicznej (gminom, powiatom, województwom) zadań, kompetencji, środków i odpowiedzialności**. Dzięki decentralizacji mieszkańcy poszczególnych miast i wsi mogą korzystać z usług publicznych dostosowanych do ich potrzeb, a samorządy mają możliwość kształtowania lokalnej polityki zgodnie z oczekiwaniami społeczności. Skutkuje to tym, że równoległe do budżetu państwa tworzone są budżety jednostek samorządu terytorialnego na poszczególnych szczeblach. **Budżet jednostki samorządu terytorialnego JST** (S) definiowany jest jako plan dochodów i wydatków gminy, miasta, powiatu lub województwa. Pokazuje on, skąd samorząd weźmie pieniądze i na co je przeznaczy (np. na szkoły, drogi, komunikację). Budżet taki uchwała

DOCHODY I WYDATKI BUDŻETU JST



DOCHODY BUDŻETU JST

Dochody własne,
np. podatki i opłaty lokalne

Dotacje ogółem np. dotacje celowe

Subwencja ogólna



WYDATKI BUDŻETU JST

Oświata i wychowanie

Transport i łączność

Administracja publiczna

Gospodarka komunalna
i ochrona środowiska

Rodzina

Pomoc społeczna

Źródło: opracowanie własne

rada jednostki samorządu terytorialnego raz w roku. W wymiarze ogólnym struktura budżetów JST nie różni się od struktury budżetu państwa, czyli również składają się one z dochodów i wydatków, jednak uszczegółowiona struktura jest już odmienna.

Podatki lokalne

Bardzo ważnym źródłem dochodów budżetów jednostek samorządu terytorialnego są **podatki lokalne** (S). W warunkach polskich do podatków lokalnych zalicza się podatek rolny, podatek leśny, podatek od nieruchomości oraz podatek od środków transportowych. Podatki te są pobierane przez gminy, które mają też upoważnienie do ustalania stawek tych podatków. Podatki lokalne umożliwiają finansowanie różnorodnych usług publicznych (np. odbiór odpadów, komunikację publiczną) oraz inwestycji infrastrukturalnych w zakresie dostosowanym do potrzeb i oczekiwań mieszkańców danego terytorium.

Budżet obywatelski

Szczególnym rodzajem budżetu jest **budżet obywatelski**, zwany także partycypacyjnym. Jest on demokratycznym procesem, w ramach którego mieszkańcy decydują o wydatkach publicznych w danym mieście

BUDŻET OBYWATELSKI

Jest demokratycznym procesem, w ramach którego mieszkańcy decydują o wydatkach publicznych w danym mieście lub gminie w perspektywie kolejnego roku.



lub gminie w perspektywie kolejnego roku budżetowego. Do budżetu obywatelskiego mogą być zgłaszane propozycje projektów o różnym charakterze (prospołecznym, kulturalnym, edukacyjnym, ekologicznym, czy sportowym), których inicjatorami są sami mieszkańcy. Pieniądze w ramach budżetu obywatelskiego stanowią wyodrębnioną część budżetu JST, a ich wielkość zależy od konkretnej gminy lub miasta. Uchwalenie budżetu obywatelskiego musi być zawsze poprzedzone konsultacjami z mieszkańcami. Oznacza to, że każdy z mieszkańców ma realny wpływ na to, jakie działania będą podejmowane w jego okolicy.



PODSUMOWANIE

- Podatki były i są stałym elementem funkcjonowania państwa. Współcześnie są właściwie wszechobecne i są stałym elementem naszego życia.
- Podatki płacimy nie tylko wtedy, gdy zarabiamy. Kupując towary w sklepie również płacimy podatki, choć często nie zwracamy na to uwagi, ponieważ są one wliczone w cenę towaru. Kwotę zapłaconego podatku możemy zawsze sprawdzić na paragonie. Podatki płacimy również od posiadanego majątku, np. działki, domu czy mieszkania.
- Podatki służą finansowaniu przez państwo różnorodnych zadań, tych bardziej widocznych, inwestycyjnych, np. budowa drogi, budowa szkoły, ale także tych mniej widocznych, bieżących, np. wypłata wynagrodzeń dla lekarzy, czy nauczycieli.
- Podatki mają charakter powszechny, zatem co do zasady wszyscy obywatele muszą je płacić, choć istnieją sytuacje, kiedy można tego obowiązku uniknąć, np. jeśli ktoś korzysta z przewidzianych w przepisach ulg i/lub zwolnień podatkowych.
- Równocześnie, nie wszyscy ci, którzy muszą płacić podatki, czynią to. Jeśli ktoś, pomimo ciężącego na nim obowiązku podatkowego, nie wywiązuje się z niego, musi liczyć się z poniesieniem negatywnych konsekwencji.
- Świadomy podatnik wie, kiedy, w jakich okolicznościach i jak należy rozliczyć się z danego podatku, bo – jak mówi powiedzenie – „nieznajomość prawa szkodzi”. Dlatego też warto znać dostępne podatnikom mechanizmy wsparcia, z których może korzystać każdy, aby upewnić się co do zakresu swoich obowiązków podatkowych (np. interpretacje indywidualne, telefon do Krajowej Informacji Skarbowej).
- Wszystkie podatki, jakie pobiera państwo i jednostki samorządu terytorialnego trafiają do właściwych budżetów, które stanowią plany finansowe na dany rok budżetowy i wyznaczają granice możliwości finansowych tych podmiotów.
- Mieszkańcy mają możliwość aktywnego uczestnictwa w procesie tworzenia budżetu dzięki istnieniu budżetu obywatelskiego.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Poproś rodziców, dziadków lub opiekunów, aby w Twojej obecności sprawdzili swój e-PIT i wspólnie z Tobą policzyli podatek dochodowy od osób fizycznych. Zapytaj ich, czy ich zdaniem obliczanie podatku jest skomplikowane? Jakie zmiany ich zdaniem można byłoby zaproponować w podatku PIT? Zapisz je na kartce i poddaj dyskusji na forum klasy.
- Z jakimi podatkami zetknęli się dotychczas? Zastanówcie się wspólnie, dlaczego akurat te podatki zapamiętali. Czy inne podatki ich w ogóle nie dotyczą?
- Czy korzystali kiedykolwiek z ulg podatkowych. Jeśli tak, to z jakich? Jeśli nie, to dlaczego?
- Zapytaj rodziców, czy ich zdaniem podatki są potrzebne. Przedyskutujcie wspólnie argumenty za i przeciw.

4.7. INWESTOWANIE I MOJA PRZYSZŁOŚĆ FINANSOWA

Są rzeczy potrzebne na dziś i takie, na które trzeba kilka miesięcy odkładać. A nawet takie, na jakie się oszczędza latami.

ZOSIA KLÓCI SIĘ Z FRANKIEM

– Siema!

– No teraz to już wszystko wiemy o finansach – ogłosił z satysfakcją Antek. – Jak to trzeba stale kombinować, ustalać, na co powinniśmy oszczędzać, ile możemy wydać, jak zwiększyć dochody, jak to sobie wszystko zaplanować... Wszystko jasne.

– A wcale nie – odpowiedział zaczepnym tonem Franek. – Bo to łatwo powiedzieć: „Nie wydać, tylko oszczędzać”. Przecież człowiek potrzebuje pieniędzy, żeby kupić to, co mu potrzebne. Co to za życie, jak mam górę odłożonej kasy, a nie kupię sobie czegoś do picia albo smacznego żarełka, kiedy człowiek ma akurat na to ochotę!

– Ty zawsze masz ochotę na żarełko – wrzuciła ramionami Zosia. – Ale jak na coś pilnie potrzeba, na wymianę smartfona albo naprawę hulajnogi, to nie masz kasy.

– Z tego, co odłożę z kieszonkowego i tak nie starczy na nowy smartfon – odparł Franek.

– No nie wiem – nie zgodziła się Zosia. – Sam mówiłeś, że jakbyś sam miał trochę kasy na nowego smartfona, to może rodzice by ci resztę dołożyli. Albo poczekalbys na urodziny i babcia by coś dała. Czyli jak sobie zaplanujesz i oszczędzasz, to może ci się uda, nawet jeśli sam wszystkiego nie uzbierasz. Warto sobie różne rzeczy zaplanować.

– Łatwo mówić, że warto. Ale jak się coś zaplanuje, z czegoś innego trzeba zrezygnować.

– Chatbot AI mówi, że tak zawsze jest z finansami – wyjaśniła Olka. – Są rzeczy, które są potrzebne na dziś i takie, na które trzeba kilka miesięcy odkładać. A nawet takie, na jakie się oszczędza latami. Ludzie oszczędzają na emerytury, jeśli nie chcą żyć na starość w biedzie. Albo jeśli chcą mieć własne mieszkanie i muszą spłacać kredyt. No więc trzeba wybrać, bo jak się chce wydać na jedno, to zwykle trzeba zrezygnować z czegoś innego.

– Ja będę oszczędzać wtedy, jak będę już dużo zarabiał – oznajmił Franek. – I będę wtedy inwestował. Teraz mam mało, to się nie da. No bo w co takiego miałbym inwestować?

– Zawsze można oszczędzać, jak się bardzo chce – nie zgodziła się Zosia. – Moja babcia ma skromną emeryturę, a i tak co miesiąc coś tam odkłada. Mówi, że na czarną godzinę.

– Sprawdziłem też w sieci – włączył się Antek. – Pewnie, że w naszym wieku trudno dużo oszczędzać kasy. Ale jak człowiek jest młody, powinien inwestować we własny rozwój. Im większą się ma wiedzę i umiejętności, tym łatwiej potem znaleźć dobrą pracę i zacząć oszczędzać. No więc wychodzi na to, że po to właśnie się uczymy...

– A nie po to, żeby dostawać lepsze stopnie? – spytał zaczepnie Franek.

– Nie, po to żeby się rozwijać i lepiej radzić sobie w życiu. To też jest jakaś inwestycja... – Pewnie że to inwestycja, wiemy to, bo jesteśmy Ekipą Finansowych Spryciarzy!



Czego się dowiesz?

Pewnie wiele razy słyszałeś o inwestowaniu – to słowo pojawia się w reklamach, filmach i rozmowach dorosłych. Może myślisz, że to coś tylko dla banków i ludzi w garniturach? **Wcale nie!** W tym rozdziale dowiesz się, że:

- inwestowanie to mądre wykorzystywanie tego, co masz – nie tylko pieniędzy, ale też czasu i energii;
- najcenniejszą inwestycją jesteś Ty sam – Twoja wiedza, zdrowie, umiejętności i relacje;
- każda inwestycja wymaga czasu, cierpliwości i zawsze wiąże się z pewnym ryzykiem.

Czym jest inwestowanie?

Inwestowanie (S) to świadome wykorzystanie zgromadzonych oszczędności, ale także innych zasobów (np. czasu czy energii), w taki sposób, żeby w przyszłości przyniosło Ci to większą korzyść finansową lub osobistą. Zamiast wydawać wszystko od razu, zastanów się, jak możesz użyć swoich zasobów, by z czasem zyskać więcej.

Wyobraź sobie, że masz 100 zł i możesz je wydać na pizzę albo wpłacić na konto oszczędnościowe w banku. Jeśli wybierzesz pizzę, pieniądze znikną – to konsumpcja. Jeśli jednak wpłacisz je do banku, po pewnym czasie bank odda Ci nie tylko Twoje 100 zł, ale dorzuci jeszcze np. 10 zł ekstra w postaci odsetek. Te dodatkowe 10 zł to zysk z inwestycji – nagroda za to, że pozwoliłeś pieniądзом „pracować”. Konto oszczędnościowe to jedna z najbezpieczniejszych form inwestowania pieniędzy – ryzyko utraty środków jest bardzo niskie, ale zysk również należy do najniższych.

Cechy inwestowania

Inwestowanie zawsze wymaga **wkładu**. Musisz coś dać od siebie – **pieniądze, czas** albo **wysiłek** – żeby z czasem dostać coś więcej. Bez żadnego zaangażowania nie można mówić o inwestycji.

CIEKAWOSTKA



Warren Buffett, jeden z najbogatszych ludzi świata, kupił swoje pierwsze akcje w wieku 11 lat – oczywiście z pomocą ojca. Przez całe życie inwestował długoterminowo i aż 90% swojego majątku zdobył po 60. roku życia. To pokazuje, że w inwestowaniu najważniejszy jest czas, a nie pogoń za szybkimi zyskami czy **spekulacja** (S), czyli próba szybkiego zarobku na krótkotrwałych zmianach cen. To prawdziwa lekcja wytrwałości!

Każda **decyzja inwestycyjna** wiąże się z trudnym wyborem, na co przeznaczysz swoje zasoby. Jeśli inwestujesz swój czas w naukę do sprawdzianu, nie możesz w tym samym momencie grać w piłkę. Czasu nie da się pomnożyć, zatrzymać ani cofnąć – raz wykorzystany, znika. To Ty decydujesz, na co go poświęcasz – i to Ty ponosisz konsekwencje swojego wyboru.



Wyobraź sobie, że przez cały rok zbierasz karty Pokémon, bo są modne i można je wymieniać na super gadżety. Myślisz, że z czasem będą warte jeszcze więcej. Pod koniec roku masz ich naprawdę dużo. Ale po wakacjach moda mija – nikt już nie chce się wymieniać, a Twoje karty tracą na wartości. Z inwestowaniem jest podobnie. Podejmujesz decyzję dziś, ale nie masz pewności, co przyniesie jutro. Ryzyko oznacza, że możesz zyskać – ale możesz też stracić. Dlatego, inwestując, warto myśleć o różnych scenariuszach: co może pójść dobrze, ale też co może się nie udać. W świecie inwestycji obowiązuje bowiem prosta zasada: im większy możliwy zysk, tym większe ryzyko, że coś pójdzie nie tak.



Z inwestowaniem zawsze wiąże się **ryzyko** (S).

W inwestowaniu ogromne znaczenie ma **czas**. Korzyści z inwestowania nie pojawiają się od razu – to nie sprint, tylko maraton. Podobnie jak w nauce do sprawdzianu nie da się nadrobić wszystkiego jednego wieczoru. Regularna praca i cierpliwość są dużo ważniejsze niż szybkie zrywy. **Codzienna praca i systematyczność** budują trwałe rezultaty. **Zastanów się**, czy ostatnio uczysz się systematycznie i o ile więcej mógłbyś/mogłabyś osiągnąć, gdyby tak było.



Wyobraź sobie sprawdzian z czterech tematów z matematyki. Twój kolega stawia wszystko na jedną kartę – uczy się tylko dwóch tematów perfekcyjnie, a dwa pozostałe całkiem pomija. Jeśli pytania będą z tych wybranych, ma szczęście. Jeśli nie, nie dostanie dobrej oceny. Ty uczysz się wszystkich czterech na dobrym poziomie. Może nie zdobędziesz najlepszej oceny, ale masz pewność, że zawsze coś napiszesz i zaliczysz. To właśnie przykład **dywersyfikacji** – rozkładania ryzyka na mniejsze części. Pamiętaj, że większe ryzyko może oznaczać większą wygraną, ale i większą stratę. Wykorzystuj tę zasadę świadomie, a zobaczysz, ile naprawdę zmienia – nie tylko w grach, ale również w nauce i w życiu.

W inwestowaniu bardzo ważna jest **dywersyfikacja** (S). To trudne słowo oznacza rozdzielanie pieniędzy między różne inwestycje. Dzięki temu nie wszystko zależy od jednego wyniku. Jeśli jedna inwestycja straci, inne mogą zyskać i uratować całość. To sprytny sposób na ograniczenie ryzyka. Doświadczeni inwestorzy wiedzą, że „nie warto wkładać wszystkich jajek do jednego koszyka”.

Większość z nas kojarzy inwestowanie tylko z pieniędzmi, więc pewnie wciąż myślisz: „Jak mam inwestować, skoro mam niewielkie kieszonkowe?”. To bardzo dobre pytanie! Rzeczywiście, wiele sposobów inwestowania pieniędzy jest dostępnych dla dorosłych. Ale Ty masz coś, czego wielu dorosłym brakuje – mnóstwo czasu i energii. Poniżej dowiesz się, jak je dobrze wykorzystać, bo właśnie to może okazać się Twoją najlepszą inwestycją w przyszłości!

Rodzaje inwestycji

Inwestycje można podzielić na trzy główne grupy: **finansowe**, **rzeczowe** oraz te związane z **inwestowaniem w siebie**. Każda z nich wykorzystuje inne zasoby, daje różne możliwości i różni się dostępnością. **Inwestycje finansowe** są bardzo popularne, ale w Twoim wieku jeszcze niedostępne. **Rzeczowe** częściowo leżą w Twoim zasięgu, choć mogą wymagać wsparcia rodziców lub prawnych opiekunów. Natomiast inwestowanie w siebie jest zawsze łatwo dostępne i najprostsze na początek, bo wszystko, czego potrzebujesz, by zacząć – czyli siebie samego

RODZAJE INWESTYCJI



– masz zawsze przy sobie. W dalszej części rozdziału przyjrzymy się bliżej wszystkim trzem grupom.

Inwestycje finansowe polegają na kupowaniu tzw. **instrumentów finansowych**, czyli specjalnych narzędzi służących do pomnażania kapitału. Można je porównać do instrumentów muzycznych: każdy działa inaczej i wymaga innego podejścia. Do podstawowych należą akcje, obligacje i fundusze inwestycyjne.

Akcje to małe udziały w firmie. Kupując je, stajesz się jej współwłaścicielem. Jeśli firma

dobrze sobie radzi i zarabia, może podzielić się z Tobą częścią zysku, który nazywa się **dywidendą** (S). Możesz też zarobić, jeśli cena akcji wzrośnie i sprzedasz je drożej. Takie kupowanie i sprzedawanie akcji odbywa się na specjalnym rynku, który nazywa się **giełdą papierów wartościowych – GPW** (S). Dawniej giełda przypominała gwarne targowisko, a dziś działa głównie przez internet.

Obligacje (S) to rodzaj inwestycji, który działa podobnie jak pożyczka. Wyobraź sobie, że masz 100 zł i zamiast trzymać je w banku, kupujesz obligację – czyli pożyczasz pieniądze państwu albo dużej firmie. Oni wykorzystują je do swoich działań, a po pewnym czasie oddają Ci Twoje 100 zł i dorzucają np. 15 zł ekstra w postaci odsetek. To Twój zysk z inwestycji – nagroda za to, że udostępniłeś swoje pieniądze na określony czas. Ryzyko w przypadku obligacji jest nieco większe niż na koncie oszczędnościowym, ale mniejsze niż przy inwestowaniu w akcje. Zysk zwykle też jest wyższy niż w banku, choć niższy niż z akcji. Najczęściej wiadomo z góry, ile i kiedy otrzymasz, dlatego obligacje uznaje się za inwestycję dość bezpieczną.

Fundusze inwestycyjne to kolejny sposób inwestowania dla tych, którzy nie chcą lub nie potrafią samodzielnie zdecydować,

CZYM SĄ AKCJE?



Żeby lepiej zrozumieć czym są akcje, **wyobraź sobie**, że Twój kolega z klasy wpada na pomysł założenia szkolnego sklepiku ze zdrowymi przekąskami. Organizuje wszystko za zgodą nauczyciela i zostaje szefem przedsięwzięcia. Potrzebuje pieniędzy na start, więc proponuje, żeby 20 uczniów wpłaciło po 100 zł. Każdy, kto wpłaci, dostaje jedną akcję – czyli udział w sklepiku. Za zebrane 2000 zł kupuje wyposażenie i towar. Sklepik działa przez cały rok szkolny i zarabia po 100 zł miesięcznie. Po dziesięciu miesiącach cały zysk – 1000 zł (10 x 100 zł) zostaje równo podzielony pomiędzy właścicieli akcji. Każdy z nich otrzymuje 50 zł dywidendy (1000 zł : 20). Pod koniec roku jeden z uczniów zmienia szkołę. Postanawia sprzedać swoją akcję. Sklepik cieszy się dobrą opinią, więc chętnych nie brakuje. Ostatecznie sprzedaje akcję za 120 zł. W ciągu roku zainwestował 100 zł, dostał 50 zł z dywidendy i jeszcze zarobił 20 zł na sprzedaży – razem 170 zł, czyli 70 zł zysku. Uzyskana korzyść to **zwrot z inwestycji** (S): pokazuje, ile udało się zarobić w porównaniu z tym, ile się wcześniej wydało. W tym przypadku to 70% – bo 70 zł zysku w stosunku do 100 zł inwestycji.



Wyobraź sobie, że cała klasa na początku roku zbiera pieniądze, a potem skarbnik – ktoś, kto dobrze wie, co trzeba kupić, co się opłaca i gdzie kupować – wybiera pomoce szkolne dla wszystkich. Dzięki temu można kupić taniej – bo są zniżki i tylko jedna przesyłka zamiast wielu, sprawniej – bo zamawia jedna osoba, korzystniej – bo można kupić lepsze rzeczy w większych opakowaniach i nawet bardziej ekologicznie – bo zużywa się mniej opakowań i papieru. Gdyby każdy kupował osobno, wyszłoby drożej, mniej korzystnie i zajęłoby więcej czasu.



co kupić. Działa to podobnie jak wspólna klasowa skarbonka.

Fundusz inwestycyjny działa na podobnej zasadzie. Wiele osób wpłaca pieniądze do wspólnej „skarbonki”, a zarządzający funduszem – taki „skarbnik klasowy” – kupuje za nie różne rzeczy: **akcje** (S), **obligacje** (S), a czasem nawet udziały w nieruchomościach. Wszystkie te nabyte instrumenty finansowe tworzą **portfel inwestycyjny** (S), czyli zbiór wszystkich Twoich inwestycji. To zarządzający podejmuje decyzje, co kupić, i otrzymuje za to wynagrodzenie. Ty nie musisz się na tym znać – on działa w Twoim imieniu. Takie rozwiązanie ma dwie ważne zalety: po pierwsze, korzystasz z wiedzy profesjonalisty. Po drugie, fundusz – działając jak wspólna skarbonka – łączy środki wielu osób i dzięki temu daje dostęp do inwestycji, które pojedynczo byłyby nieosiągalne. Poziom ryzyka i możliwy zysk z funduszu zależą od tego, w co inwestuje – fundusze, które kupują akcje, są zwykle bardziej ryzykowne, ale mogą też przynieść wyższy zysk niż te, które inwestują głównie w obligacje.

Inwestycje rzeczowe polegają na kupowaniu fizycznych przedmiotów, które w przyszłości mogą zyskać na wartości. To rzeczy realne – możesz je zobaczyć, dotknąć lub przechowywać. Z czasem mogą stać się coraz więcej warte. Najbardziej znanym przykładem inwestycji rzeczowej są nieruchomości. Większość z nas mieszka w mieszkaniu lub domu, więc łatwo zrozumieć, na czym polega ich wartość. Nieruchomość może przynosić zysk na dwa

CIEKAWOSTKA

Karta Charizard 1st Edition z 1999 roku, jeśli zachowała się w bardzo dobrym stanie, może dziś osiągać wartość od 30 000 zł do nawet 100 000 zł na aukcjach kolekcjonerskich. To pokazuje, jak duży może być zysk z inwestycji – nawet w rzeczy, które kiedyś służyły tylko do zabawy.



sposoby: poprzez wynajem komuś albo sprzedaż po latach po wyższej cenie. Oprócz mieszkań, domów i działek do inwestycji rzeczowych zalicza się także złoto, srebro, obrazy, rzeźby, antyki, a nawet monety, znaczki, komiksy czy karty Pokémon. Ich zaletą jest to, że mają materialną postać – można je przechować, zabezpieczyć i w razie potrzeby sprzedać. Co ważne, ich wartość rzadko spada do zera, bo wiele z nich ma też wartość użytkową – można ich używać lub wynajmować.

Takie **inwestycje** mają swoje wady. Często wymagają dużej kwoty pieniędzy na początek np. mieszkanie. Trzeba też mieć miejsce do ich przechowywania i dbać o ich dobry stan. Nie zawsze można je łatwo sprzedać, a do tego dochodzi **ryzyko** uszkodzenia, zgubienia lub kradzieży – wtedy cała **inwestycja** może zostać stracona.

Inwestowanie w wyjątkowe rzeczy nie musi być trudne – czasem wystarczy dobrze się rozejrzeć i dostrzec wartość tam, gdzie inni

ELEMENTY INWESTOWANIA W SIEBIE



WIEDZA



UMIEJĘTNOŚCI



KOMPETENCJE



ZDROWIE

Źródło: opracowanie własne

jej nie widzą. Jeśli coś jest rzadkie, zadbane i ma swoich fanów, może zyskać na wartości. **Pomyśl**, w czym jesteś ekspertem – może to gry, komiksy, karty kolekcjonerskie albo coś, co zbierasz. Być może właśnie tam kryje się coś, co warto potraktować jak inwestycję?

Zaletą **inwestycji rzeczowych** jest to, że niektóre z nich są dostępne nawet dla uczniów. Przykład? Zestawy LEGO – zwłaszcza te limitowane albo powiązane z popularnymi filmami. Kiedy kończy się ich produkcja, stają się rzadkie, a ich wartość może rosnąć. Oczywiście tylko wtedy, gdy są kompletne, zadbane i najlepiej w oryginalnym opakowaniu. To samo dotyczy komiksów, figurek, kart kolekcjonerskich. Rzadkie egzemplarze, dobrze zachowane, potrafią po latach kosztować kilkadziesiąt razy więcej niż na początku. **Zastanów się**, czy masz coś, co spełnia te kryteria? **Inwestowanie w siebie** to wszystkie działania, które podejmujesz, aby się rozwijać i zwiększać swoją wartość: nauka i zdobywanie umiejętności, budowanie relacji z innymi ludźmi, troska o swoje zdrowie fizyczne i psychiczne. Celem takiej inwestycji jest lepszy start w dorosłość: ciekawsza praca, większe możliwości, wyższe zarobki.

Inwestowanie w siebie to długotrwałe działanie, które daje pewność siebie. Zdobytej wiedzy nikt Ci nie odbierze, a każda nowa umiejętność ułatwia rozwijanie kolejnych.

Pamiętaj, że **najcenniejszym kapitałem jesteś Ty!** Czas, który masz teraz, jest bezcenny, a z wiekiem będzie go coraz mniej. Dobre jego wykorzystanie już dziś to Twoja najlepsza inwestycja, która zostanie z Tobą na całe życie.

Pomyśl o swoich działaniach podjętych w ciągu ostatniego roku w celu zwiększenia swojej wartości. Co może być Twoją osobistą inwestycją? A co zrobisz jutro? **Zastanów się** nad tym, bo każdy dzień to szansa na rozwój!

Najpierw – **wiedza**. Każda książka, którą przeczytasz, każdy film edukacyjny, audiobook, każda lekcja, której słuchasz z uwagą, to cegiełki, które budują Twoją przyszłość. Dziś mogą wydawać się mało istotne, ale to właśnie one mogą przesądzić o tym, do jakiej szkoły trafisz, jaki zawód wybierzesz i jakie

będą Twoje możliwości.

Ale **inwestycje osobiste** to nie tylko nauka. To także rozwój talentów i umiejętności: rysowanie, programowanie, tworzenie muzyki, pisanie tekstów, występowanie publiczne, granie na instrumencie, montaż filmów. Może dziś to tylko hobby – ale z czasem może stać się Twoim atutem, a nawet dobrze płatnym zawodem.

Do tego dochodzą **kompetencje społeczne**: umiejętność współpracy, rozmowy, słuchania, rozumienia emocji, wspólnego rozwiązywania problemów. To one decydują o tym, jak dogadujesz się z ludźmi, czy umiesz budować relacje, i jak poradzisz sobie w pracy czy w zespole.

I coś, co tak naprawdę powinno być na pierwszym miejscu – **zdrowie**. Sen, ruch, sposób odżywiania – wszystko to wpływa na Twoją kondycję, energię, zdolność do nauki i koncentracji. Bez zdrowia trudno się rozwijać. To fundament, na którym opiera się cała reszta.

Inwestowanie w siebie to nie sprint z widoczną metą, ale maraton, który trwa całe życie. Po drodze mogą zdarzyć się potknięcia, jednak ważne jest, by wstać i iść dalej. Pamiętaj, że Twoja wiedza, doświadczenie i umiejętności pozostaną z Tobą na zawsze – nikt nie może Ci ich odebrać.

Zastanów się, ile godzin nauki musi włożyć przyszły lekarz, inżynier albo prawnik, zanim osiągnie swój cel – czyli dotrze na metę. Nie ma gwarancji sukcesu, ale jedna rzecz jest pewna – warto próbować. Ty też możesz. I to nie od jutra – tylko od teraz. Pamiętaj, im wcześniej zaczniesz inwestować swój **czas i wysiłek** w rozwój, tym więcej możesz

Według raportu OECD „Education at a Glance 2023”, osoby z wyższym wykształceniem zarabiają średnio dwa razy więcej niż osoby bez matury. To pokazuje, że edukacja – bardziej niż lokaty bankowe czy akcje – może być jedną z najpewniejszych inwestycji na dłuższą metę.





PODSUMOWANIE

- Inwestowanie to mądre wykorzystanie tego, co masz dziś – **pieniędzy, czasu i energii** – by zyskać więcej w przyszłości.
- Najpewniejszą inwestycją jesteś Ty sam/sama, bo to właśnie **wiedza, zdrowie i umiejętności** budują Twoją wartość na całe życie. Im więcej potrafisz, tym większa szansa na dobrą szkołę, ciekawą pracę lub własną firmę – a co za tym idzie, lepszą przyszłość.
- Każda inwestycja wiąże się z **wyborem i ryzykiem**. Im większy możliwy zysk, tym większe ryzyko straty. Działaj z rozwagą i nie stawiaj wszystkiego na jedną kartę.
- Czas jest bezcenny i nie czeka – albo działa na Twoją korzyść, jeśli go mądrze inwestujesz, albo przeciwko Tobie, jeśli go marnujesz. Codzienne małe kroki budują wielkie efekty, dlatego **nie marnuj czasu, tylko go inwestuj!**
- Pomyśl o tym, że trzy godziny dziennie spędzone na skrołowaniu to ponad 45 dni w roku. To jakbyś oddał komuś półtora miesiąca swojego życia – zupełnie za darmo! Nie pozwól, żeby czas działał przeciwko Tobie. Zrób z niego swojego sprzymierzeńca.

zyskać.

Zapytaj rodziców, dziadków lub opiekunów

- Zapytaj rodziców, dziadków albo opiekunów, w co lokowali czas lub pieniądze, gdy byli w Twoim wieku lub trochę starsi. Czy to im się opłaciło? Jak wtedy oceniali ryzyko?
 - Porozmawiaj z rodzicami, dziadkami lub opiekunami o sytuacji, w której żałowali
- jakiegoś wydatku lub poświęconego czasu, bo nie przewidzieli zagrożeń. Jakie wnioski z tego wyciągnęli?
- Dowiedz się, co według dziadków – patrząc z perspektywy ich wieku – okazało się najlepszą inwestycją i dlaczego.
 - Zapytaj bliskich, jak rozumieją pojęcie „mądrej inwestycji”. Czy dotyczy ono tylko pieniędzy, czy także zdrowia, nauki i relacji z innymi?
 - Porozmawiaj z rodziną o tym, na co Ty chciałbyś przeznaczyć swój czas lub kieszonkowe. Jakie dostrzegacie w tym szanse i ryzyka?

ROZDZIAŁ 5

ZBIÓR ZADAŃ, ĆWICZEŃ I QUIZÓW

1.1. CZYM SĄ PIENIĄDZE I JAKIE MAJĄ FORMY

Zaznacz jedną prawidłową odpowiedź w każdym punkcie 1–10.

1. **Która funkcja pieniądza sprawia, że można za niego kupować towary i usługi?**
 - a. miernik wartości
 - b. środek wymiany
 - c. środek przechowywania wartości
 - d. narzędzie komunikacji
2. **Która z poniższych rzeczy była w przeszłości płacidłem?**
 - a. moneta euro
 - b. sól
 - c. zegarek
 - d. karta kredytowa
3. **Która z poniższych form pieniądza jest przykładem pieniądza bezgotówkowego?**
 - a. 100 zł na koncie bankowym
 - b. złota moneta
 - c. banknot 50 zł
 - d. bilon 2 zł
4. **Wyobraź sobie, że masz ochotę na chipsy. W sklepie znajdujesz cztery różne paczki tej samej marki. Zwróć uwagę na relację między wielkością opakowania a jego ceną i odpowiedz, które chipsy najbardziej opłaca się kupić.**
 - a. chipsy A: 100 gramów za 4,50 zł
 - b. chipsy B: 180 gramów za 7,50 zł
 - c. chipsy C: 250 gramów za 10,00 zł
 - d. chipsy D: 300 gramów za 12,90 zł
5. **Jaka waluta jest oficjalnym środkiem płatniczym w USA?**
 - a. euro
 - b. dolar
 - c. funt
 - d. jen
6. **W kantorze kurs sprzedaży euro wynosi 4,50 zł, a kurs kupna euro 4,30 zł. Chcesz kupić 10 euro. Ile zapłacisz?**
 - a. 4,50 zł
 - b. 43,00 zł
 - c. 45,00 zł
 - d. 50,00 zł
7. **Pieniądz pełni funkcję miernika wartości, ponieważ pozwala porównywać ceny różnych produktów.**
 - a. prawda
 - b. fałsz
8. **Kryptowaluty, takie jak bitcoin, są formą pieniądza cyfrowego i nie muszą być powiązane z kontem bankowym.**
 - a. prawda
 - b. fałsz
9. **Płacenie za zakupy kartą płatniczą zawsze oznacza korzystanie z pożyczonych od banku pieniędzy.**
 - a. prawda
 - b. fałsz
10. **W Polsce oficjalną walutą jest złoty polski.**
 - a. prawda
 - b. fałsz

1.2. JAK DZIAŁAJĄ BANKI

Zaznacz jedną prawidłową odpowiedź w każdym punkcie 1–10.

1. **Co to jest bank?**
 - a. firma handlująca sprzętem komputerowym
 - b. instytucja kultury
 - c. instytucja zaufania publicznego przechowująca pieniądze i udzielająca kredytów
 - d. sklep z monetami kolekcjonerskimi
2. **Który z poniższych banków działa lokalnie i na rzecz lokalnej społeczności?**
 - a. bank centralny
 - b. bank komercyjny
 - c. bank państwowy
 - d. bank spółdzielczy
3. **Jak nazywa się podstawowy rachunek bankowy do codziennych płatności?**
 - a. konto kredytowe
 - b. lokata terminowa
 - c. rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy
 - d. rachunek skarbowy
4. **Jaka instytucja w Polsce ustala wysokość stóp procentowych?**
 - a. bank komercyjny
 - b. Komisja Nadzoru Finansowego
 - c. Bankowy Fundusz Gwarancyjny
 - d. Rada Polityki Pieniężnej
5. **Który produkt służy do oszczędzania pieniędzy w banku?**
 - a. kredyt inwestycyjny
 - b. lokata terminowa
 - c. karta kredytowa
 - d. płatność odroczone
6. **Która instytucja gwarantuje środki pieniężne w razie upadku banku?**
 - a. Ministerstwo Finansów
 - b. Komisja Nadzoru Finansowego
 - c. Bankowy Fundusz Gwarancyjny
 - d. Narodowy Bank Polski
7. **Która z poniższych odpowiedzi NIE jest określeniem produktu bankowego?**
 - a. kredyt hipoteczny
 - b. konto oszczędnościowe
 - c. wydanie dowodu osobistego
 - d. karta płatnicza
8. **Co to jest fintech?**
 - a. zawód techniczny w banku
 - b. firma oferująca cyfrowe usługi finansowe
 - c. bank centralny
 - d. rodzaj konta bankowego
9. **Jakie instytucje wchodzi w skład sieci bezpieczeństwa finansowego?**
 - a. KNF, NBP, BFG, Ministerstwo Finansów
 - b. Policja, szkoła, urząd miasta
 - c. Sejm, Senat, Trybunał Konstytucyjny
 - d. urząd skarbowy, ZUS, Poczta Polska
10. **Czym zajmuje się Komisja Nadzoru Finansowego (KNF)?**
 - a. Przyjmuje zgłoszenia podatkowe.
 - b. Wydaje dowody osobiste.
 - c. Nadzoruje bezpieczeństwo banków i instytucji finansowych.
 - d. Zarządza wojskiem i policją.

1.3. PŁATNOŚCI ONLINE I BEZPIECZEŃSTWO

Zaznacz prawidłową odpowiedź lub wykonaj polecenie.

1. Co oznacza, że strona internetowa ma certyfikat SSL?

- a. Można na tej stronie kupić wszystko na raty.
- b. Strona ma ładne kolory.
- c. Przesyłane dane są szyfrowane, a adres strony zaczyna się od „https”.
- d. Strona działa tylko na wybranych oprogramowaniach.

2. Czym jest kod BLIK?

- a. hasłem do logowania w serwisie społecznościowym
- b. numerem PIN do karty
- c. sześciocyfrowym kodem do szybkich płatności przez aplikację bankową
- d. specjalnym kodem rabatowym do zakupów online

3. Uzupełnij wolne miejsca.

Płatności online to sposób płacenia przez _____, np. za bilety, gry czy ubrania.
Można płacić kartą, _____, przelewem online lub przez portfel _____.

4. Prawda czy fałsz? Zaznacz właściwe.

- a. Kod BLIK można wysłać każdemu znajomemu.
☐ prawda ☐ fałsz
- b. Hasło do banku warto zapisać na kartce i nosić przy sobie.
☐ prawda ☐ fałsz
- c. Kupując przez internet, warto sprawdzić, czy strona zaczyna się od „https” i posiada „kłódkę”.
☐ prawda ☐ fałsz
- d. Portfel elektroniczny to aplikacja w telefonie, która umożliwia płacenie.
☐ prawda ☐ fałsz

5. Dopasuj metodę płatności do opisu.

- 1) ____ BLIK
- 2) ____ karta płatnicza
- 3) ____ przelew bankowy
- 4) ____ portfel elektroniczny
 - a. Wpisujesz dane karty – numer, datę i kod CVV.
 - b. Używasz kodu z aplikacji – kod jest ważny 2 minuty.
 - c. Przekierowanie do konta bankowego.
 - d. Płacisz telefonem lub zegarkiem.

6. Narysuj komiks (3–4 okienka/kadry) pokazujący historię dziecka, które bezpiecznie robi zakupy online. Pokaż, jak chroni swoje dane i sprawdza stronę internetową.



7. Test bezpiecznego konsumenta

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź.

Znajdujesz ofertę kupna gry online 50% tańszą niż w oficjalnym sklepie. Strona wygląda profesjonalnie, ale pojawia się okienko z prośbą o szybki przelew przez nieznaną system płatności. Jak się zachowasz?

- a. Robisz przelew – taka okazja może się nie powtórzyć.
- b. Sprawdzasz, czy strona ma tzw. klódkę, i szukasz opinii w niezależnych źródłach.
- c. Wysyłasz link znajomym, pytasz, czy oni już tam kupowali, i klikasz „Kup teraz”.
- d. Kupujesz z myślą, że to drobna kwota i nic się nie może stać.

8. Uzupełnij krzyżówkę.

Zadanie do wykonania w klasie: uczniowie na tablicy tworzą siatkę krzyżówki i wpisują hasła. Mogą się one układać poziomo lub pionowo.

- 1) Sześciocyfrowy kod generowany w aplikacji bankowej
(4 litery)
- 2) Oszustwo polegające na podszywaniu się pod instytucje w celu wyłudzenia danych
(8 liter)
- 3) Tym chronisz swoje konto – nie należy go nikomu podawać
(5 liter)
- 4) Element autoryzujący transakcję, np. SMS lub z aplikacji
(3 litery)
- 5) Instytucja, w której trzymasz swoje pieniądze
(4 litery)
- 6) Forma płatności z konta bankowego na inne konto
(7 liter)
- 7) Urządzenie, dzięki któremu (lub poprzez które) płacisz kartą w sklepie
(8 liter)
- 8) Kradzież danych karty przy użyciu specjalnego urządzenia
(8 liter)
- 9) Certyfikat bezpieczeństwa strony – szukaj go w adresie jako „https”
(3 litery)

14. CO TO JEST INFLACJA I DLACZEGO MA ONA WPŁYW NA NASZE FINANSE

1. Uzupełnij zdania odpowiednimi pojęciami: hiperinflacja, inflacja, koszyk dóbr i usług konsumpcyjnych, kosztowa, inflacja popytowa.

- a. _____ to ogólny wzrost cen towarów i usług.
- b. _____ spowodowana jest zbyt dużym popytem w gospodarce.
- c. Wskaźnik cen towarów i usług liczony jest na podstawie _____.
- d. W sytuacji _____ pieniądź bardzo szybko traci swoją wartość.
- e. Wzrost cen nośników energii, takich jak prąd i paliwo, prowadzi do inflacji _____.

2. Wyobraź sobie, że w nowym roku ceny w sklepiku szkolnym wzrosły o 10%, a Twoje kieszonkowe się nie zmieniło. Czy możesz kupić tyle samo przekąsek co wcześniej? Uzasadnij swoją odpowiedź.

3. Dobierz pojęcia (a–d) do definicji (1–4).

- a. ___ inflacja popytowa
- b. ___ inflacja kosztowa
- c. ___ hiperinflacja
- d. ___ inflacja pełzająca

1. Pieniądz traci bardzo szybko wartość i ludzie przestają chcieć go używać.
 2. Ceny rosną, bo wzrastają koszty produkcji (np. paliwa).
 3. Ceny rosną, bo ludzie lub instytucje chcą kupić więcej, niż jest dostępne na rynku.
 4. Ceny rosną powoli i często nie zauważamy ich zmiany.
4. **Opisz własny „koszyk dóbr”. Wymień 5 produktów, które są dla Ciebie ważne, i napisz, jak zmiana ich cen wpłynęłaby na Twoje codzienne życie.**
-
-

5. **Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–5).**

1) Czym jest inflacja?

- a. spadkiem cen wszystkich towarów w sklepie
- b. wzrostem wartości pieniądza
- c. wzrostem ogólnego poziomu cen towarów i usług
- d. zmniejszeniem zapasów owoców w sklepie

2) Co jest główną przyczyną inflacji popytowej?

- a. wzrost kosztów produkcji
- b. zbyt duży popyt na towary i usługi
- c. brak surowców w fabrykach
- d. spadek płac pracowników

3) Co to jest hiperinflacja?

- a. Bardzo wolny wzrost cen.
- b. Sytuacja, w której ceny gwałtownie rosną, a pieniądz traci niemal całą wartość.
- c. Spadek bezrobocia i wzrost produkcji.
- d. Obniżanie podatków przez rząd.

4) Wzrost ceny prądu i paliwa to przykład inflacji

- a. strukturalnej.
- b. popytowej.
- c. kosztowej.
- d. bazowej.

5) Jak inflacja wpływa na wartość Twoich oszczędności?

- a. Zwiększa ich siłę nabywczą.
- b. Nie ma żadnego wpływu.
- c. Zmienia je w inny rodzaj pieniędzy.
- d. Powoduje, że można za nie kupić mniej niż wcześniej.

2.1. CO TO JEST INTELIGENCJA FINANSOWA I DLACZEGO WARTO JĄ ROZWIJAĆ

1. **Które z poniższych zachowań NIE jest przykładem inteligencji finansowej?**

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź.

- a. prowadzenie listy wydatków w zeszycie
- b. kupowanie czegoś, bo wszyscy to mają
- c. odkładanie części kieszonkowego na ważny cel
- d. planowanie budżetu domowego

2. **Prawda czy fałsz? Zaznacz właściwą odpowiedź.**

- a. Inteligencja finansowa to wiedza tylko dla dorosłych.
☐ prawda ☐ fałsz
- b. Osoba z wysoką inteligencją finansową planuje swoje wydatki.
☐ prawda ☐ fałsz
- c. Wszystkie zachcianki są ważniejsze niż potrzeby.
☐ prawda ☐ fałsz
- d. Pisanie, na co przeznaczamy pieniądze, może pomóc lepiej planować wydatki.
☐ prawda ☐ fałsz

3. Dopasuj pojęcia do ich opisu.

- 1) ___ oszczędzanie
- 2) ___ budżet
- 3) ___ zachcianka
- 4) ___ potrzeba
 - a. Przykład: jedzenie, ubranie, dach nad głową.
 - b. Planowanie, na co wydasz pieniądze.
 - c. Rzecz, którą chcesz, ale nie musisz jej mieć.
 - d. Odkładanie pieniędzy na później.

4. Narysuj swoją MAPĘ CELÓW FINANSOWYCH. Wybierz jeden cel, np. kupno gry, roweru czy prezentu. Obok napisz:

- ile pieniędzy potrzebujesz,
- jak długo chcesz oszczędzać,
- skąd weźmiesz środki na sfinansowanie zakupu (np. kieszonkowe, nagrody, pomoc rodziców lub opiekunów).

5. Podarowano Ci 100 zł na urodziny. Co zrobisz z pieniędzmi?

Zaznacz najwłaściwszą odpowiedź zgodnie z zasadami budowania inteligencji finansowej.

- a. Wydam od razu na słodczyce i gadżety.
- b. Podzielę kwotę – część odłożę, część wydam.
- c. Zaplanuję, że poczekam, aż uzbieram więcej, i pewnie szybko zapomnę o planie.
- d. Poproszę rodziców lub opiekunów o dodatkowe 100 zł i kupię nowe ubranie.

6. Na co oszczędzają Twoi bliscy?

Zapytaj w domu. Zapisz trzy odpowiedzi.

- 1)
- 2)
- 3)

Zapisz swój cel, na który chcesz oszczędzać.

.....

7. Umieść w odpowiednim zbiorze mądre i niemądre decyzje.

(dwa zbiory z napisami: MĄDRE DECYZJE, NIEMĄDRE DECYZJE)

- 1) Zastanawiam się, czy zakup jest mi potrzebny, czy to impuls.
- 2) Wysyłam kod BLIK znajomemu, który mnie o to prosił.
- 3) Zbieram paragony, by wiedzieć, ile wydaję.
- 4) Zanim coś kupię online, sprawdzam opinie i sklep.
- 5) Kupuję grę tylko dlatego, że znajomi ją mają.
- 6) Nie sprawdzam, ile mam na koncie – wydaję, dopóki karta działa.
- 7) Klikam w każdą reklamę z promocją bez sprawdzania źródła.
- 8) Planuję swój budżet miesięczny i zapisuję wydatki.
- 9) Pobieram aplikację bankową z niesprawdzonego linku.
- 10) Rozmawiam z rodzicami lub opiekunami o decyzjach finansowych.
- 11) Zamawiam jedzenie na dowóz kilka razy w tygodniu bez liczenia kosztów.
- 12) Otwieram konto oszczędnościowe, by odkładać na wakacje.
- 13) Nie udostępniam znajomym danych do logowania.
- 14) Pożyczam 50 zł od kolegi, ale nie pytam, kiedy muszę mu je oddać.
- 15) Rezygnuję z drogiego zakupu, bo nie był potrzebny.
- 16) Wszystkie pieniądze wydaję od razu w dniu wypłaty kieszonkowego.

2.2. DLACZEGO WARTO OSZCZĘDZAĆ I OKREŚLAĆ WŁASNE CELE FINANSOWE

Zaznacz jedną prawidłową odpowiedź w każdym punkcie 1–10.

1. **Która z poniższych odpowiedzi najlepiej opisuje motyw oszczędzania?**
 - a. spełnianie marzeń i bezpieczeństwo finansowe
 - b. finansowanie impulsywnych zakupów
 - c. wydawanie szybko wszystkich pieniędzy, zanim stracą wartość
 - d. kupowanie rzeczy bez zastanowienia, „żeby nie przepadła okazja”
2. **Do krótkoterminowych celów finansowych należy**
 - a. zakup roweru elektrycznego za rok.
 - b. wyjazd na wakacje za pół roku.
 - c. zakup biletu na koncert, który odbędzie się za miesiąc.
 - d. zakup pierwszego samochodu, kiedy ukończę 18 lat.
3. **Które zalety dotyczą oszczędzania na koncie oszczędnościowym?**
 - a. bezpieczeństwo pieniędzy i dodatkowe zyski (odsetki)
 - b. formalności przy otwieraniu konta
 - c. możliwość częstych wypłat bez żadnych konsekwencji finansowych
 - d. wypłata nawet niewielkiej kwoty związana z koniecznością likwidacji konta
4. **Poduszka finansowa jest potrzebna, aby**
 - a. móc spać na pieniądzach.
 - b. pokrywać niespodziewane wydatki, np. naprawę laptopa potrzebnego do szkoły.
 - c. pożyczać pieniądze od znajomych.
 - d. mieć pieniądze na spełnienie zachcianek, np. kupno nowej gry w promocji.
5. **Samokontrola finansowa to**
 - a. kupowanie wszystkiego, na co masz akurat ochotę, zanim cena wzrośnie.
 - b. odkładanie pieniędzy tylko wtedy, gdy zostanie coś z kieszonkowego.
 - c. planowanie wydatków i unikanie impulsywnych zakupów.
 - d. szybkie zakupy na promocjach bez planu, bo „okazja się nie powtórzy”.
6. **Zosia chce kupić tablet, który kosztuje 900 zł. Zgromadziła już 420 zł. Rodzice lub opiekunowie obiecali, że na urodziny, które są za 3 miesiące, dostanie jeszcze 150 zł. Ile pieniędzy Zosia powinna odkładać miesięcznie, by zdążyć przed urodzinami?**
 - a. 50 zł
 - b. 110 zł
 - c. 120 zł
 - d. 160 zł
7. **Oszczędzanie „do skarbonki” daje dodatkowe zyski w postaci odsetek.**
 - a. prawda
 - b. fałsz
8. **Systematyczne odkładanie pieniędzy buduje nawyk finansowy i pozwala na osiągnięcie znaczących sum w dłuższym okresie.**
 - a. prawda
 - b. fałsz
9. **Zasada 24 godzin, która polega na odkładaniu decyzji o zakupie na następny dzień, pomaga uniknąć zakupów impulsywnych.**
 - a. prawda
 - b. fałsz
10. **Tradycja skarbonek w kształcie świnki zaczęła się od bajki o bogatej Świnie Peppie.**
 - a. prawda
 - b. fałsz

2.3. JAK TWORZYĆ BUDŻET OSOBISTY (DOMOWY)

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–8).

1. **Budżet to zestawienie**
 - a. kredytów i inwestycji.
 - b. dochodów i wydatków.
 - c. kredytów i lokat bankowych.
 - d. naszych planów zakupowych i tego, co naprawdę musimy kupić.
2. **Gdy w budżecie mamy nadwyżkę, to oznacza, że**
 - a. nasze wydatki są większe niż dochody.
 - b. nasze dochody są większe niż wydatki.
 - c. nasze lokaty są większe niż wartość zaciągniętych kredytów.
 - d. nasze inwestycje przynoszą nam duże zyski.
3. **Gdy w budżecie mamy deficyt, to oznacza, że**
 - a. nasze dochody są większe niż wydatki.
 - b. nasze inwestycje nie przynoszą nam zysku.
 - c. możemy kupić sobie nowy komputer.
 - d. nasze dochody nie wystarczą nam na wszystkie konieczne wydatki.
4. **Jeżeli dostaliśmy dodatkowe pieniądze i chcemy je zainwestować, ale nie mamy wiedzy o tym, w co i jak to zrobić, informacji i porady będziemy szukać**
 - a. w ChatGPT.
 - b. w filmiku zamieszczonym przez znanego influencera.
 - c. u profesjonalnego doradcy.
 - d. zapytamy sąsiada, on dużo wie na każdy temat.
5. **Już nawet będąc młodą osobą, warto oszczędzać na emeryturę, ponieważ**
 - a. wesołe jest życie staruszka.
 - b. trzeba będzie kupować wnukom cukierki.
 - c. emerytura wypłacana przez państwo może nie wystarczyć na nasze podstawowe potrzeby.
 - d. to świetna inwestycja.
6. **Kredyt udzielany przez bank na zakup mieszkania to kredyt**
 - a. hipoteczny.
 - b. lokalowy.
 - c. hipotetyczny.
 - d. homeopatyczny.
7. **Kredyt konsumencki to kredyt**
 - a. na zakup roweru lub telewizora.
 - b. na zakup fabryki czekolady.
 - c. na zakup akcji spółki giełdowej.
 - d. na zakup mieszkania.
8. **Budżet domowy powinni przygotowywać**
 - a. tylko rodzice/opiekunowie więcej niż trojga dzieci, bo mają duże wydatki.
 - b. tylko emeryci, którzy nie oszczędzali na emeryturę.
 - c. tylko osoby bezrobotne lub uczniowie i studenci.
 - d. wszyscy, bo to ułatwia zarządzanie finansami osobistymi.

2.4. ZACHCIANKI ZAKUPOWE A POTRZEBY

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–8).

1. **Zachcianki zakupowe to wydatki na**
 - a. niezbędne dla gospodarstwa domowego produkty i usługi.
 - b. rzeczy, które rodzice lub opiekunowie zechcieli nam kupić.
 - c. rzeczy, o których marzymy od dawna i są nam potrzebne do nauki.
 - d. rzeczy lub usługi, z których korzystanie sprawi nam przyjemność, ale nie jest niezbędne do codziennego życia.
2. **Możliwość rozsądnego spełniania naszych zachcianek zakupowych jest ważna, ponieważ**
 - a. jesteśmy z natury nierozważni.
 - b. podnosi u nas poczucie satysfakcji finansowej.
 - c. możemy zrobić wrażenie na kolegach i koleżankach z klasy.
 - d. lubimy wydawać pieniądze.
3. **Konsekwencją nieprzemyślanego zaciągania kredytów na realizację naszych zachcianek zakupowych może być popadnięcie w stan**
 - a. zakupoholizmu.
 - b. nadmiernego zadłużenia.
 - c. euforii zakupowej.
 - d. przeładowania szafy.
4. **Upadłość konsumencka polega na**
 - a. upadku konsumenta pod ciężarem zakupów.
 - b. upadku moralnym konsumenta w wyniku nadmiernych zakupów.
 - c. oddłużeniu lub zmniejszeniu zadłużenia konsumenta w wyniku postępowania przeprowadzonego przez sąd upadłościowy.
 - d. wymierzeniu przez sąd kary za nadmierne zakupy w internecie.
5. **Skutkiem nieprzemyślanych decyzji finansowych mogą być**
 - a. nadmierne zadłużenie i utrata zainwestowanego kapitału.
 - b. przegrzanie karty płatniczej rodziców lub opiekunów.
 - c. zakaz kupowania w internecie.
 - d. ban na nowe posty o zakupach na TikToku.
6. **Co może być skutkiem braku ostrożności w sieci i ujawnienia danych osobowych?**
 - a. żarty ze strony kolegów
 - b. utrata pieniędzy lub zaciągnięcie na nasze dane kredytu przez oszusta
 - c. konieczność ponownego wygenerowania kodu BLIK
 - d. nic
7. **Jeżeli nie możemy znaleźć karty płatniczej i obawiamy się, że ją zgubiliśmy, to powinniśmy jak najszybciej**
 - a. zastrzec (zablokować w banku) kartę płatniczą.
 - b. wymienić kartę płatniczą.
 - c. spokojnie dalej jej szukać.
 - d. odczekać kilka dni i zobaczyć, czy ktoś jej nie zwróci.
8. **Gdy dzwoni ktoś i mówi, że jest pracownikiem banku i zaobserwował dziwną aktywność na naszym rachunku bankowym, powinniśmy**
 - a. wykonać jego instrukcje.
 - b. zapytać, czy może sprawdzić jeszcze rachunek rodziców lub opiekunów.
 - c. rozłączyć się i skontaktować się bezpośrednio z bankiem.
 - d. zanotować to, o co nas prosił.

2.5. ODPOWIEDZIALNA KONSUMPCJA

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–4).

1. Konsumpcja to

- spożywanie posiłków w restauracjach.
- używanie posiadanych produktów dla zaspokojenia swoich potrzeb.
- dobra fizyczne, które są potrzebne konsumentowi.
- działalność lub korzyść niemająca charakteru materialnego, którą jedna ze stron może zaoferować drugiej stronie.

2. Co oznacza odpowiedzialna konsumpcja?

- Korzystanie z produktów i usług w taki sposób, by ograniczyć zużycie zasobów naturalnych oraz zapobiegać powstawaniu odpadów.
- Świadome i przemyślane podejście do kupowania i używania produktów i usług, uwzględniające ich wpływ na środowisko, społeczeństwo i własny dobrostan.
- Świadomość tego, jak kształtować dobre nawyki, które pozwolą uchronić środowisko przed degradacją.
- Odpowiedzi a, b i c są poprawne.

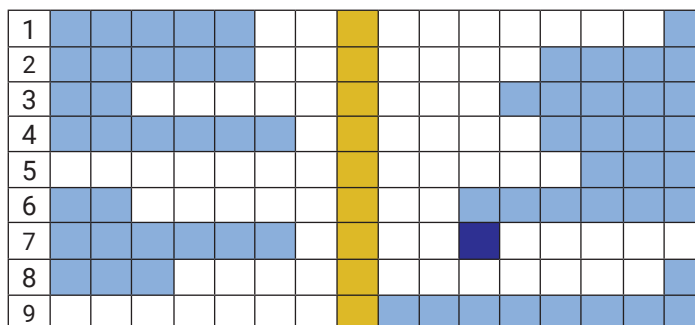
3. Gwarancja przysługuje

- zawsze.
- gdy gwarant złoży odpowiednie oświadczenie.
- w określonych sytuacjach z mocy ustawy.
- nigdy.

4. Na czym polega reklamacja?

- To promowanie produktów i usług w mediach.
- To formalne zgłoszenie przez konsumenta niezadowolenia z zakupionego produktu lub usługi.
- To ustawowa odpowiedzialność sprzedawcy za wady fizyczne oraz prawne sprzedanego towaru.
- To dobrowolne oświadczenie dotyczące jakości towaru, złożone przez sprzedawcę lub producenta.

5. Wypełnij krzyżówkę i ustal hasło.



- Formalne zgłoszenie przez konsumenta niezadowolenia z zakupionego produktu lub usługi.
- Może nim być właściwie wszystko to, co można zaoferować konsumentom na rynku i co jest w stanie zaspokoić ich określoną potrzebę lub pragnienie.
- Dobrowolne oświadczenie dotyczące jakości towaru złożone przez sprzedawcę lub producenta.
- Działalność lub korzyść niematerialna, którą jedna ze stron może zaoferować drugiej.
- Świadome dążenie jednostek do minimalizacji niekorzystnych efektów, wynikających ze spożycia dóbr i usług konsumpcyjnych (a także inwestycyjnych), poprzez odpowiedzialną eksploatację

- zasobów oraz zmniejszenie wytwarzania odpadów pokonsumpcyjnych.
- Ustawowa odpowiedzialność sprzedawcy za wady fizyczne oraz prawne sprzedanego towaru.
- Podejście do gospodarowania odpadami, zgodnie z którym człowiek stara się generować jak najmniej odpadów, a tym samym nie zanieczyszczać środowiska.
- Rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie.
- Elektroniczny dokument, który zawiera szczegółowe informacje o produkcie, jego komponentach i półkomponentach w całym cyklu życia tego produktu.

3.1. BRAKUJE CI PIENIĘDZY? CZYM SĄ POŻYCZKI I KREDYTY ORAZ JAK JE ODPOWIEDZIALNIE ZACIĄGAĆ

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–5).

1. **Kto to jest kredytodawca?**
 - a. osoba pożyczająca pieniądze od banku
 - b. bank lub firma udzielająca pożyczki
 - c. komornik odzyskujący dług
 - d. osoba posiadająca dużo gotówki w portfelu
2. **Co jest zabezpieczeniem kredytu hipotecznego?**
 - a. kartka z podpisem klienta
 - b. poręczenie sąsiada
 - c. hipoteka na nieruchomości
 - d. zgoda rodziców lub opiekunów
3. **Czym jest RRSO?**
 - a. opłatą za windykację
 - b. roczną stopą oprocentowania uwzględniającą wszystkie koszty kredytu
 - c. skrótem na umowie karty debetowej
 - d. wyłącznie oprocentowaniem bankowym bez dodatkowych kosztów
4. **Co może się stać, jeśli nie spłacisz kredytu na czas?**
 - a. Otrzymasz bonus od banku.
 - b. Narazisz się na windykację i dodatkowe koszty długu.
 - c. Automatycznie umorzy Ci się dług.
 - d. Nic, dopóki nie przypomni się bank.
5. **Jak działa „kup teraz, zapłać później”?**
 - a. Zamawiasz produkt i nigdy za niego nie płacisz.
 - b. Płacisz za produkt z góry i odbierasz po 30 dniach.
 - c. Zamawiasz produkt i płacisz po określonym czasie.
 - d. Sklep płaci Tobie za zakupy.
6. **Uzupełnij luki, wpisz brakujące słowa.**
 - 1) _____ to osoba lub instytucja, która udziela pożyczki lub kredytu.
 - 2) Jeśli chcesz kupić dom lub mieszkanie, bank może wpisać _____ do księgi wieczystej jako zabezpieczenie kredytu hipotecznego.
 - 3) _____ to ocena historii spłat – jak radziłeś/radziłaś sobie z oddawaniem pożyczek w przeszłości.
 - 4) _____ pokazuje całkowity koszt kredytu w skali roku, łącznie z odsetkami i wszystkimi opłatami.
 - 5) W przypadku opóźnienia spłaty kredytu bank może rozpocząć proces o nazwie _____.
 - 6) „Kup teraz, zapłać później” to w rzeczywistości forma _____, bo pieniądze pożycza Tobie firma finansowa.

3.2. UBEZPIECZENIA – JAK CHRONIĆ SIEBIE I RODZINĘ OD NIEPRZEWIDZIANYCH ZDARZEŃ

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–10).

1. **Polisa ubezpieczeniowa to**
 - a. dokument potwierdzający zakup domu.
 - b. dokument potwierdzający zawarcie umowy ubezpieczeniowej.
 - c. umowa między ubezpieczającym a ubezpieczonym.
 - d. formularz zgłoszenia szkody ubezpieczeniowej.

2. **Ubezpieczający to**
 - a. zakład ubezpieczeń.
 - b. osoba lub podmiot zawierający umowę ubezpieczenia.
 - c. osoba, której mienie i życie zostało objęte ubezpieczeniem.
 - d. osoba, która ocenia wartość szkody ubezpieczeniowej.
3. **Skrót OWU oznacza**
 - a. ogólne warunki ubezpieczenia.
 - b. ocenę wartości umowy.
 - c. ogólny wykaz ubezpieczenia.
 - d. obowiązkowy wykaz ubezpieczeń.
4. **Suma ubezpieczenia to**
 - a. roczna składka ubezpieczeniowa.
 - b. miesięczna składka ubezpieczeniowa.
 - c. maksymalna kwota odszkodowania.
 - d. liczba ubezpieczonych osób.
5. **Przykład ubezpieczenia obowiązkowego stanowi**
 - a. ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych.
 - b. ubezpieczenie NNW ucznia.
 - c. ubezpieczenie podróżne.
 - d. ubezpieczenie mieszkania lub domu.
6. **Ubezpieczenia majątkowe obejmują**
 - a. ubezpieczenia rzeczowe oraz ubezpieczenia dotyczące praw i zobowiązań.
 - b. ubezpieczenia na życie, ubezpieczenia zdrowotne oraz ubezpieczenia wypadkowe.
 - c. ubezpieczenia zdrowotne oraz ubezpieczenia wypadkowe.
 - d. ubezpieczenia zdrowotne, ubezpieczenia wypadkowe oraz ubezpieczenia dotyczące praw i zobowiązań.
7. **Ubezpieczyciel to**
 - a. osoba lub podmiot zawierający umowę ubezpieczenia.
 - b. inaczej ubezpieczony.
 - c. zakład ubezpieczeń.
 - d. osoba, której mienie i życie zostało objęte ubezpieczeniem.
8. **Wskaż zdanie prawdziwe.**
 - a. Składka ubezpieczeniowa to cena za usługę ochrony ubezpieczeniowej, którą płaci ubezpieczający.
 - b. Ochrona ubezpieczeniowa rozpoczyna się zawsze z dniem zawarcia umowy ubezpieczenia.
 - c. Ubezpieczenia dotyczą wyłącznie zdarzeń o charakterze negatywnym.
 - d. Składkę ubezpieczeniową zawsze opłaca się jednorazowo.
9. **Ogólne warunki ubezpieczenia**
 - a. to dokument potwierdzający nabycie ubezpieczenia.
 - b. są elementem dodatkowym do umowy ubezpieczenia i określają wyłącznie wysokość sumy ubezpieczenia.
 - c. to bardzo istotny dokument, stanowiący integralną część umowy ubezpieczeniowej, określający zasady ubezpieczenia – opisuje, kiedy ubezpieczyciel zapłaci za szkodę, a kiedy nie (wyłączenia z odpowiedzialności ubezpieczyciela).
 - d. to formularz zgłoszenia szkody.
10. **Wskaż zdanie prawdziwe.**
 - a. W Polsce nie ma ubezpieczeń obowiązkowych.
 - b. Dostępne są produkty ubezpieczeniowe, dzięki którym ubezpieczony otrzyma określoną kwotę pieniędzy, gdy dożyje do określonego wieku.
 - c. Ubezpieczenie nieruchomości to ubezpieczenie na życie.
 - d. Składka ubezpieczeniowa to inaczej suma ubezpieczenia.
11. **Dowiedz się, czy jesteś objęty szkolnym ubezpieczeniem NNW.**

Jeżeli tak, to poproś opiekunów o OWU, jeśli nie – wyszukaj OWU dostępne na stronie wybranego zakładu ubezpieczeń. Sprawdź, jakie są wyłączenia z odpowiedzialności ubezpieczyciela.
12. **Wybierz trzy oferty ubezpieczenia podróżnego z różnych firm ubezpieczeniowych.**

Porównaj zakres ubezpieczenia, wyłączenia odpowiedzialności, sumę ubezpieczenia i składkę. Określ, które ubezpieczenie wydaje Ci się najkorzystniejsze i uzasadnij, dlaczego.

3.3. OSZUSTWA FINANSOWE – JAK SIĘ PRZED NIMI BRONIĆ

Zaznacz jedną poprawną odpowiedź w każdym punkcie (1–10).

1. **Co to jest oszustwo finansowe?**
 - a. Uczciwe zarabianie pieniędzy.
 - b. Nieuczciwe zdobywanie pieniędzy lub wartościowych rzeczy.
 - c. Pomaganie komuś w zakupach.
 - d. Pożyczanie pieniędzy rodzinie.
2. **Która z poniższych form NIE jest oszustwem finansowym?**
 - a. oszustwo stacjonarne
 - b. oszustwo na telefon
 - c. oszustwo internetowe
 - d. pożyczanie długopisu
3. **Co należy zrobić, gdy ktoś ukradnie twój dowód osobisty?**
 - a. Nic nie robić, to nie jest ważne.
 - b. Natychmiast zastrzec dowód osobisty (np. w urzędzie gminy, w banku lub przez aplikację mObywatel) i zgłosić to na policję.
 - c. Powiedzieć o tym kolegom.
 - d. Począkać kilka dni, może się znajdzie.
4. **Jak oszuści „na wnuczka” próbują oszukać babcię i dziadka?**
 - a. Poprzez fałszywe reklamy w telewizji.
 - b. Dzwonią i udają członka rodziny, który potrzebuje pilnie pieniędzy.
 - c. Piszą listy z prośbą o pieniądze.
 - d. Przesyłają fałszywe prezenty.
5. **Jak można chronić się przed oszustwami internetowymi?**
 - a. Klikając w każdy link, który dostaniesz.
 - b. Tworząc silne hasła i nie podając ich nikomu.
 - c. Podając swój login i hasło każdemu znajomemu.
 - d. Korzystając z jednego hasła do wszystkich stron.
6. **Co to jest phishing?**
 - a. sport wodny
 - b. fałszywe wiadomości e-mail lub SMS, które próbują wyłudzić dane osobowe
 - c. rodzaj gry komputerowej
 - d. łowienie ryb
7. **Co zrobić, jeśli rozmowa telefoniczna brzmi podejrzanie?**
 - a. Podać swoje dane osobowe, aby pomóc rozmówcy.
 - b. Rozmawiać jak najdłużej, żeby oszust się zmęczył.
 - c. Przerwać połączenie i nie podawać żadnych informacji.
 - d. Zapytać rozmówcę o jego imię i adres.
8. **Do której instytucji zgłosić podejrzaną e-mail lub SMS?**
 - a. do CERT Polska
 - b. do Rzecznika Finansowego
 - c. na policję
 - d. do Generalnego Inspektora Informacji Finansowej
9. **Co to jest skimming?**
 - a. kradzież pieniędzy z banku
 - b. kopiowanie danych z kart płatniczych za pomocą specjalnych urządzeń
 - c. tworzenie silnych haseł
 - d. przejęcie konta w mediach społecznościowych
10. **Dlaczego rodzina jest ważna w ochronie przed oszustwami finansowymi?**
 - a. Może kupować drogie prezenty.
 - b. Rozmawia, edukuje i pomaga szybciej reagować na zagrożenia.
 - c. Pilnuje, żebyś nie korzystał z internetu.
 - d. Może pożyczyć Ci dużo pieniędzy.

3.4. WARTO MYŚLEĆ O PRZYSZŁOŚCI – KONSEKWENCJE DECYZJI FINANSOWYCH

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–10).

1. **Co to jest koszt alternatywny?**
 - a. Cena najdroższego produktu w sklepie.
 - b. Kwota, którą można pożyczyć od znajomych.
 - c. Wartość tego, z czego rezygnujesz, wybierając coś innego.
 - d. Różnica między ceną a zyskiem z zakupów.
2. **Które z poniższych zachowań jest przykładem dobrego nawyku finansowego?**
 - a. Wydawanie całego kieszonkowego pierwszego dnia.
 - b. Pożyczanie pieniędzy bez planu spłaty.
 - c. Odkładanie części kieszonkowego do skarbonki.
 - d. Kupowanie rzeczy tylko dlatego, że mają promocję.
3. **Która z poniższych sytuacji dotyczy decyzji finansowej?**
 - a. Wybór filmu do obejrzenia.
 - b. Zakup nowego plecaka.
 - c. Spacer po parku.
 - d. Wybór ulubionej książki z biblioteki.
4. **Wybierając lody zamiast owoców, rezygnujesz z witamin i zdrowej przekąski. Jak nazywa się wartość utraconej korzyści z niewybranego wariantu?**
 - a. Zysk krańcowy.
 - b. Koszt alternatywny.
 - c. Cena detaliczna.
 - d. Wartość rynkowa.
5. **Który z poniższych zestawów najlepiej odzwierciedla schemat nawyku według modelu „bodziec – nawyk – nagroda”?**
 - a. Widzisz reklamę słodczy → kupujesz batonik → czujesz przyjemność.
 - b. Otrzymujesz kieszonkowe → wkładasz je do skarbonki → masz satysfakcję z oszczędzania.
 - c. Kolega pokazuje nową grę → ty też ją kupujesz → możesz grać z kolegą.
 - d. Wszystkie powyższe.
6. **Które z poniższych zachowań wskazuje na przemyślaną decyzję finansową?**
 - a. Wydawanie całego kieszonkowego pierwszego dnia.
 - b. Porównywanie cen przed zakupem.
 - c. Kupowanie produktów tylko dlatego, że są modne.
 - d. Uleganie reklamom bez zastanowienia.
7. **Zosia chce kupić nowy plecak za 120 zł lub pójść na warsztaty artystyczne za 120 zł. Jeśli wybierze warsztaty, to kosztem alternatywnym będzie**
 - a. Czas poświęcony na zajęcia.
 - b. Możliwość zdobycia nowego plecaka.
 - c. Koszt warsztatów.
 - d. Cena plecaka.
8. **Twój brat od razu wydaje całe kieszonkowe. Która z poniższych sytuacji jest krótkoterminową konsekwencją takiego zachowania?**
 - a. Nie będzie mógł w przyszłości założyć własnej firmy.
 - b. Nie nauczy się inwestować na giełdzie.
 - c. Nie będzie miał pieniędzy, gdy zepsuje się jego telefon.
 - d. Nie otrzyma kredytu hipotecznego jako dorosły.
9. **Twój brat nigdy nie oszczędzał i często się zapożyczał. Stracił pracę i nie może znaleźć nowej. Jakie mogą być dalekosiężne konsekwencje tej sytuacji?**
 - a. Jego długi będą rosły, jeśli nie będzie ich spłacał.
 - b. Rodzina może być zmuszona do udzielenia mu finansowego wsparcia.
 - c. Państwo automatycznie spłaci za niego jego zadłużenie.
 - d. Odpowiedzi a i b są prawidłowe.

- 10. Dlaczego warto myśleć o swoich finansach już od najmłodszych lat?**
- Bo wszyscy wokół to robią.
 - Bo wtedy można kupować coraz więcej rzeczy od razu.
 - Bo dobre decyzje finansowe pomagają uniknąć kłopotów i spełniać marzenia w przyszłości.
 - Bo pieniądze zawsze się jakoś znajdują.
- 11. Połącz każdą decyzję z najbardziej prawdopodobną konsekwencją.**
- Decyzje:**
- Codziennie wydaję całe kieszonkowe na przekąski.
 - Regularnie odkładam część pieniędzy do skarbonki.
 - Kupiłem/kupiłam drogi gadżet bez pytania rodziców lub opiekunów, wydając wszystkie zaoszczędzone pieniądze.
 - Robię listę zakupów i sprawdzam ceny, zanim coś kupię.
- Konsekwencje:**
- Brakuje mi pieniędzy na ważne rzeczy lub niespodziewane wydatki.
 - Mam zapas pieniędzy i mogę spełniać większe marzenia.
 - Lepiej planuję wydatki i unikam niepotrzebnych zakupów.
 - Muszę zrezygnować z innych planów i prosić o pomoc finansową.
- 12. Podziel kartkę na 2 części i wypisz po 3 przykłady dobrych i złych nawyków finansowych. Możesz też narysować ilustrację do każdego z nich.**

13. Co zrobisz ze 150 zł?

Masz do dyspozycji 150 zł kieszonkowego lub prezentu. Zaproponuj trzy różne sposoby na wydanie lub wykorzystanie tej kwoty. Zdecyduj, którą opcję wybierasz. Dlaczego właśnie tę? Co daje Ci ta decyzja? Co jest kosztem alternatywnym Twojej decyzji?

14. Znajdź w internecie informacje o poniższych osobach.

- David Beckham (piłkarz)
- Mike Tyson (bokser)
- Serena Williams (tenisistka)
- Lindsay Lohan (aktorka)

Odpowiedz na poniższe pytania dotyczące każdej z tych osób, korzystając z wiarygodnych źródeł (np. artykułów prasowych, oficjalnych stron, podcastów, wywiadów).

- 1) Czy podejmowała dobre decyzje finansowe? Podaj jeden przykład.
- 2) Czy podejmowała złe decyzje finansowe? Podaj jeden przykład.
- 3) Jakie były konsekwencje jej decyzji finansowych?
- 4) Czego można się nauczyć z jej historii?

Na koniec porównaj historie tych czterech osób. Która z nich Twoim zdaniem najlepiej zarządzała pieniędzmi? Kto miał największe trudności? Co byś zrobił/zrobiła na ich miejscu?

4.1. JAK GOSPODARKA I RYNEK PRACY WPŁYWAJĄ NA NASZE FINANSE

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–10).

1. Co to jest popyt?

- a. Ilość pieniędzy w bankach.
- b. Liczba produktów dostępnych w sklepie.
- c. Ilość rzeczy, które ludzie chcą kupić.
- d. Cena, jaką ustalił producent.

2. Co oznacza podaż?

- a. Jak szybko coś się sprzedaje.
- b. Jak bardzo ludzie czegoś chcą.
- c. Ilość/liczba towarów dostępnych na rynku.
- d. Wartość produktu w reklamie.

3. **Co się dzieje, gdy popyt jest duży, a podaż mała?**
 - a. Ceny spadają.
 - b. Ceny rosną.
 - c. Ceny się nie zmieniają.
 - d. Produkt traci wartość.
4. **Dlaczego jedna firma może „dyktować warunki”?**
 - a. Ma najwięcej reklam.
 - b. Jest jedyna na rynku i nie ma konkurencji.
 - c. Sprzedaje najtańsze produkty.
 - d. Zatrudnia najwięcej pracowników.
5. **Które z poniższych stwierdzeń jest prawdziwe?**
 - a. Gospodarka to sposób, w jaki ludzie produkują, wymieniają i konsumują towary i usługi.
 - b. Wynagrodzenie zależy tylko od tego, ile czasu spędzimy w pracy.
 - c. Im więcej ludzi potrafi wykonywać daną pracę, tym zazwyczaj wyższe jest wynagrodzenie za tę pracę.
 - d. Wszystkie powyższe.
6. **Które z poniższych stwierdzeń jest fałszywe?**
 - a. Gospodarka rynkowa działa dzięki wymianie towarów i usług oraz ustalaniu cen przez popyt i podaż.
 - b. Gdy gospodarka ma się dobrze, łatwiej znaleźć pracę i zarabiać więcej pieniędzy.
 - c. Jeśli dużo osób chce kupić dany produkt, ale jest go mało, cena produktu zwykle spada.
 - d. Wynagrodzenie zależy od tego, jak bardzo potrzebne są Twoje umiejętności na rynku pracy.
7. **Który z poniższych czynników NIE wpływa na wynagrodzenie?**
 - a. rodzaj wykonywanej pracy
 - b. liczba osób, które mogą wykonać tę pracę
 - c. popyt na dany zawód
 - d. żaden z powyższych
8. **Co oznacza, że wynagrodzenie zależy od podaży i popytu na rynku pracy?**
 - a. Im więcej jest pracowników do danej pracy, tym mniejsza może być płaca.
 - b. Wynagrodzenie jest zawsze takie samo.
 - c. Popyt i podaż nie mają wpływu na wynagrodzenie.
 - d. żadne z powyższych
9. **Co się dzieje, gdy jest dużo ofert pracy, ale mało osób, które mogą je wykonać?**
 - a. Wynagrodzenia spadają.
 - b. Wynagrodzenia rosną.
 - c. Liczba ofert pracy spada.
 - d. Cena produktu rośnie.
10. **Kto jest wykluczony finansowo?**
 - a. Jan mieszka na wsi, najbliższy bank jest 20 km dalej, a on nie ma internetu, więc nie może korzystać z usług online.
 - b. Ania ma konto w banku i często płaci kartą za zakupy.
 - c. Tomek korzysta z bankomatu i robi przelewy przez aplikację na telefonie.
 - d. Ola oszczędza pieniądze w domu i korzysta z banku tylko czasem.
11. **Poszukaj w internecie artykułów lub wiadomości o tym, jak pandemia COVID-19 wpłynęła na dostępność i ceny niektórych produktów, np. maseczek, środków dezynfekujących, papieru toaletowego czy żywności. Odpowiedz na poniższe pytania.**
 - 1) Dlaczego ceny maseczek i środków dezynfekujących nagle bardzo wzrosły?
 - 2) Co się stało z podażą tych produktów – czy było ich dużo, czy mało?
 - 3) Jak zmienił się popyt na niektóre produkty w czasie pandemii?
 - 4) Co mogły zrobić sklepy i producenci, żeby poradzić sobie z tymi zmianami?
 - 5) Jak pandemia pokazała, że popyt i podaż wpływają na ceny i dostępność produktów?

4.2. MOJE PIERWSZE PIENIĄDZE – KIESZONKOWE I PRACA DORYWCZA

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–10).

1. **Kieszonkowe to**
 - a. pieniądze, które otrzymujesz tylko okazjonalnie.
 - b. środki przyznawane regularnie przez opiekunów.
 - c. wynagrodzenie za pracę sezonową.
 - d. pieniądze, które otrzymujesz na koniec roku za dobre świadectwo.
2. **Główne zadanie kieszonkowego to**
 - a. finansowanie wszystkich Twoich zachcianek.
 - b. pokrywanie kosztów szkolnych wycieczek.
 - c. umożliwienie zakupów w sklepiku szkolnym.
 - d. nauka zarządzania własnymi pieniędzmi.
3. **Wynagrodzenie brutto to**
 - a. kwota przed potrąceniem składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne oraz zaliczki na podatek dochodowy.
 - b. kwota po odliczeniu składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne oraz zaliczki na podatek dochodowy.
 - c. kwota, którą pracownik otrzymuje w rzeczywistości („na rękę”) na koniec miesiąca.
 - d. minimalne wynagrodzenie gwarantowane przez państwo.
4. **Minimalna kwota brutto wynagrodzenia miesięcznego w 2026 roku w Polsce to:**
 - a. 4 300 zł.
 - b. 4 500 zł.
 - c. 4 806 zł.
 - d. 4 800 zł.
5. **Pracownik młodociany**
 - a. może zostać zatrudniony do wykonywania prac lekkich.
 - b. to pracownik do 20 roku życia.
 - c. może pracować w nocy.
 - d. może zostać zatrudniony do prac ciężkich.
6. **Emerytura to**
 - a. zasiłek za czas choroby potwierdzonej zwolnieniem lekarskim.
 - b. pieniądze, które będziesz otrzymywać od państwa dożywotnio co miesiąc, po zakończeniu okresu aktywności zawodowej i osiągnięciu wieku emerytalnego.
 - c. świadczenie, które otrzymują osoby niezdolne do pracy lub te, które pozostają bez środków do życia po śmierci członka rodziny.
 - d. pieniądze, które będziesz otrzymywać od państwa dożywotnio co miesiąc, po zaprzestaniu pracy w dowolnym wieku.
7. **Minimalna kwota wynagrodzenia określana jest przez**
 - a. pracownika.
 - b. pracodawcę.
 - c. właściwe akty prawne.
 - d. rodziców lub opiekunów młodocianego pracownika.
8. **Ubezpieczenie zdrowotne**
 - a. ma na celu zaspokojenie przez państwo potrzeb obywateli związanych z ochroną zdrowia i leczeniem.
 - b. to jeden z elementów ubezpieczeń społecznych.
 - c. ma na celu zapewnienie niezbędnych środków do życia osobom, które doświadczyły wypadku przy pracy.
 - d. ma na celu zaspokojenie przez państwo potrzeb obywateli związanych wyłącznie z badaniami profilaktycznymi.

9. **Minimalna stawka godzinowa dotyczy**
- a. pracowników zatrudnionych na podstawie umowy o dzieło.
 - b. pracowników zatrudnionych na podstawie umowy-zlecenia i o dzieło.
 - c. pracowników zatrudnionych na podstawie umowy-zlecenia.
 - d. wszystkich pracowników.
10. **Ubezpieczenia społeczne obejmują ubezpieczenie**
- a. rentowe, chorobowe i wypadkowe.
 - b. emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe.
 - c. rentowe, chorobowe, wypadkowe i zdrowotne.
 - d. emerytalne, rentowe, chorobowe i zdrowotne.
11. **Zaplanuj swój budżet na najbliższy miesiąc, zakładając, że otrzymujesz 200 zł kieszonkowego miesięcznie. Uwzględnij oszczędności na poziomie minimum 20%.**

12. **Wymień wszystkie elementy, które należy uwzględnić przy wyliczaniu kwoty wynagrodzenia netto.**

4.3. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ W PRAKTYCE – JAK STWORZYĆ WŁASNY BIZNES

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–10).

1. **Wskaż przykład przedsiębiorstwa.**
 - a. Podmiot, który nie działa w celu osiągnięcia zysku.
 - b. Podmiot, którego głównym celem jest osiągnięcie zysku.
 - c. Grupa pracowników, która wykonuje określoną działalność, np. produkcyjną.
 - d. Jednostka samorządu terytorialnego, np. gmina.
2. **Czego NIE obejmuje analiza SWOT?**
 - a. mocnych stron
 - b. szans
 - c. zagrożeń
 - d. strategii firmy
3. **Wskaż, do której kategorii należy mały warzywniak lub zakład fryzjerski.**
 - a. mikroprzedsiębiorstwo
 - b. małe przedsiębiorstwo
 - c. średnie przedsiębiorstwo
 - d. duże przedsiębiorstwo
4. **Wskaż, do której kategorii należy fabryka samochodów.**
 - a. mikroprzedsiębiorstwo
 - b. małe przedsiębiorstwo
 - c. średnie przedsiębiorstwo
 - d. duże przedsiębiorstwo
5. **Bank komercyjny działa w skali**
 - a. lokalnej.
 - b. regionalnej.
 - c. krajowej.
 - d. globalnej.
6. **Osiedlowy sklep spożywczy działa w skali**
 - a. lokalnej.
 - b. regionalnej.
 - c. krajowej.
 - d. globalnej
7. **Które z przedsiębiorstw można potraktować jako start-up?**
 - a. osiedlowy sklep spożywczy
 - b. bank komercyjny
 - c. firmę Coca-Cola
 - d. Vue Storefront – platformę cyfrową łączącą inne sklepy internetowe
8. **Który z etapów jest pierwszym etapem prowadzenia działalności gospodarczej?**
 - a. pomysł na firmę
 - b. wybór formy działalności gospodarczej
 - c. rejestracja przedsiębiorstwa
 - d. prowadzenie działalności gospodarczej
9. **Czego NIE zawiera biznesplan?**
 - a. określenia przedmiotu działalności firmy
 - b. szczegółowych danych osobowych wszystkich pracowników
 - c. informacji na temat strategii działania firmy
 - d. określenia sposobów osiągnięcia celów przedsiębiorstwa
10. **Reklama w telewizji to przykład**
 - a. analizy SWOT.
 - b. biznesplanu.
 - c. działania marketingowego.
 - d. działalności określanej jako start-up.

4.4. JAK POZYSKAĆ FINANSOWANIE NA START WŁASNEGO BIZNESU

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–10).

1. **Wskaż rodzaj finansowania zaliczany do kapitału własnego.**
 - a. kredyty i pożyczki
 - b. wypracowane zyski
 - c. emisja obligacji
 - d. leasing
2. **Wskaż rodzaj finansowania zaliczany do kapitału obcego.**
 - a. własne oszczędności
 - b. wypracowane zyski
 - c. emisja akcji
 - d. emisja obligacji
3. **Wskaż rodzaj finansowania zaliczany do nowoczesnych źródeł finansowania.**
 - a. kredyty i pożyczki
 - b. leasing
 - c. emisja akcji
 - d. crowdfunding
4. **Kredyt, który służy finansowaniu bieżącej działalności przedsiębiorstwa to**
 - a. leasing.
 - b. kredyt inwestycyjny.
 - c. kredyt obrotowy.
 - d. środki otrzymane od anioła biznesu.
5. **Dlaczego przedsiębiorstwo stosuje leasing?**
 - a. Ponieważ leasing jest tańszym źródłem finansowania.
 - b. Ponieważ łatwiej jest otrzymać leasing niż kredyt.
 - c. Ponieważ przedsiębiorstwo nie chce się zadłużać.
 - d. Ponieważ niektóre rzeczy można nabyć tylko w formie leasingu.
6. **Crowdfunding to**
 - a. inna nazwa kredytu obrotowego.
 - b. sposób finansowania kosztów zmiennych.
 - c. finansowanie społecznościowe.
 - d. próg rentowności.
7. **Anioł biznesu finansuje**
 - a. działania początkujących firm.
 - b. działania spółek akcyjnych.
 - c. działania banków.
 - d. przedmioty zakupione w formie leasingu.
8. **Próg rentowności oznacza**
 - a. koszt kredytu lub pożyczki.
 - b. koszt leasingu.
 - c. opłacalność finansowania społecznościowego.
 - d. wielkość działalności, w której firma nie ma ani zysku, ani straty i wychodzi „dokładnie na zero”.
9. **Finansowanie nowych pomysłów zapewnia w szczególności**
 - a. emisja obligacji.
 - b. anioł biznesu.
 - c. leasing.
 - d. kredyt bankowy.
10. **Przedsiębiorstwo powinno ostrożnie korzystać z długu, ponieważ nadmierne zadłużenie może**
 - a. powodować utratę klientów i spadek sprzedaży.
 - b. oznaczać brak zysku.
 - c. prowadzić do spirali zadłużenia i w rezultacie bankructwa przedsiębiorstwa.
 - d. prowadzić do spadku inwestycji.

4.5. DZIAŁAJMY WSPÓLNIE W PIERWSZYM BIZNESIE – ZAKŁADANIE MINIPRZEDSIĘBIORSTWA SZKOLNEGO LUB SPÓŁDZIELNI UCZNIOWSKIEJ

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–10).

1. **Do kogo należy spółdzielnia?**
 - a. do wszystkich jej członków
 - b. do prezesa spółdzielni
 - c. do właściciela spółdzielni
 - d. do komisji rewizyjnej
2. **Co jest głównym celem działalności spółdzielni?**
 - a. zarabianie pieniędzy
 - b. działalność na rzecz jej członków
 - c. pomaganie biednym
 - d. prowadzenie działalności edukacyjnej
3. **Kto podejmuje najważniejsze decyzje w spółdzielni uczniowskiej?**
 - a. prezes zarządu
 - b. opiekun
 - c. walne zgromadzenie
 - d. dyrektor szkoły
4. **Jak nazywa się organizacja, która prowadzi działalność w celu osiągnięcia zysku?**
 - a. szkoła
 - b. fundacja
 - c. przedsiębiorstwo
 - d. spółdzielnia
5. **Do kogo należy przedsiębiorstwo?**
 - a. do swoich członków
 - b. do swoich właścicieli
 - c. do klientów
 - d. do swoich pracowników
6. **Czym jest statut spółdzielni uczniowskiej?**
 - a. to biznesplan
 - b. to dokument regulujący kwestie związane z jej funkcjonowaniem
 - c. to regulamin korzystania z jej usług
 - d. to plan promocji
7. **Jaka jest najmniejsza liczba osób, które mogą utworzyć spółdzielnię uczniowską?**
 - a. 1
 - b. 5
 - c. 15
 - d. 3
8. **Czy przedsiębiorstwo może prowadzić działalność społeczną?**
 - a. tak
 - b. nie
 - c. tylko mikroprzedsiębiorstwo
 - d. tylko duże przedsiębiorstwo
9. **Kto podejmuje najważniejsze decyzje w przedsiębiorstwie?**
 - a. prezes lub właściciel
 - b. decyzje podejmowane są w ramach negocjacji z pracownikami
 - c. pracownicy
 - d. Komisja Rewizyjna
10. **Kiedy powstała pierwsza spółdzielnia uczniowska?**
 - a. w 1945 roku
 - b. w 1900 roku
 - c. w 1990 roku
 - d. w 2000 roku

11. Poszukaj w internecie kilku przykładów spółdzielni uczniowskich. Sprawdź, czym się zajmują. Na co przeznaczają zarobione przez siebie pieniądze? Co robią oprócz zarabiania? Zastanów się i spróbuj odpowiedzieć na pytanie, co jest najważniejsze w działalności tych spółdzielni.
12. Przeprowadź w klasie dyskusję dotyczącą opisanego niżej zagadnienia.
Wiele zwykłych przedsiębiorstw dostrzega coraz częściej, że czynniki pozafinansowe również mają znaczenie dla ich rozwoju. Dlatego starają się wykazać troskę o środowisko czy społeczność lokalną. Co o tym myślicie? A może firmy powinny skupiać się wyłącznie na zarabianiu pieniędzy?
13. Zróbcie w klasie burzę mózgów (praca w grupach).
Zastanówcie się, czym mogłoby się zajmować Wasze miniprzedsiębiorstwo? Pomyślcie o Waszej szkole. Jakie potrzeby mają uczniowie? A jakie potrzeby mają nauczyciele? Czy jest coś, co moglibyście im zaoferować w Waszym przedsiębiorstwie? Wypiszcie wasze pomysły, następnie przedyskutujcie je z innymi grupami. Czy niektóre pomysły się powtarzają? Czy może wszystkie są całkiem inne? Jak myślicie, dlaczego tak jest?
14. Spółdzielniom uczniowskim naprawdę przydałaby się dobra promocja. Zastanówcie się w grupach, jak mógłby wyglądać ich plan promocji.
Spróbujcie nagrać krótki filmik, w którym wyjaśnicie pozostałym rówieśnikom, o co w tym wszystkim chodzi.

4.6. DLACZEGO PŁACIMY PODATKI I JAKA JEST ICH ROLA W GOSPODARCE

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–4).

1. Co to jest podatek?
 - a. obowiązkowe świadczenie pieniężne pobierane przez podmiot publicznoprawny
 - b. opłata za przewóz towarów przez granicę państwa
 - c. darowizna na rzecz państwa
 - d. żadna z odpowiedzi
2. Jakie cechy ma podatek?
 - a. Jest pieniężny, przymusowy, ogólny, nieodpłatny i bezzwrotny.
 - b. Jest pieniężny, dobrowolny, ogólny, nieodpłatny i bezzwrotny.
 - c. Jest pieniężny, przymusowy, ogólny, odpłatny i bezzwrotny.
 - d. Jest pieniężny, przymusowy, ogólny, nieodpłatny i zwrotny.
3. Jakie znasz rodzaje podatków?
 - a. dochodowe, przychodowe, majątkowe, konsumpcyjne
 - b. mieszkaniowe, ziemskie, gruntowe
 - c. od wynagrodzeń, od psów, od darowizn
 - d. żadna z odpowiedzi
4. System podatkowy to
 - a. ogół dochodów i wydatków państwa zaplanowanych na dany rok budżetowy, zatwierdzany w formie ustawy przez parlament.
 - b. zbiór przepisów prawnych i instytucji finansowych, które ustanawiają podatki, określają zasady ich działania oraz zajmują się ich poborem.
 - c. zestawienie wszystkich stawek podatkowych obowiązujących w danym roku kalendarzowym.
 - d. Odpowiedzi a, b i c są poprawne.
5. Podaj przykłady zdarzeń gospodarczych podlegających opodatkowaniu.
6. Dlaczego płacimy podatki?
7. Czy można nie płacić podatków?
8. Po co państwo wprowadza ulgi podatkowe?

9. Wypełnij krzyżówkę i ustal hasło.

[illegible]

- 1) Jedna z najprostszych form opodatkowania. W tym przypadku kwota podatku jest stała i wynika z decyzji naczelnika urzędu skarbowego.
- 2) Opłata za przewóz towarów przez granicę państwa.
- 3) Jednostka publiczna, część Krajowej Administracji Skarbowej.
- 4) Podatek pośredni, który dotyczy tylko niektórych kategorii wyrobów, zazwyczaj takich, których konsumpcję państwo chce ograniczyć.
- 5) Podatek dochodowy od osób fizycznych w skrócie.
- 6) Podatki pobierane przez władze samorządowe na poziomie gminy, powiatu lub województwa.
- 7) Wynikająca z przepisów prawa powinność zapłaty podatku po zaistnieniu określonego zdarzenia.

4.7. INWESTOWANIE I MOJA PRZYSZŁOŚĆ FINANSOWA

Zaznacz jedną właściwą odpowiedź w każdym punkcie (1–5).

- 1. Czym jest inwestowanie?**
 - a. Wydawaniem pieniędzy na bieżące potrzeby, takie jak pizza czy kino.
 - b. Kupowaniem tylko akcji w nadziei na szybki zysk.
 - c. Świadomym wykorzystywaniem pieniędzy, czasu lub energii, by przyniosło to korzyść w przyszłości.
 - d. Szybkim zdobywaniem majątku bez wysiłku.
- 2. Co zawsze wiąże się z inwestowaniem?**
 - a. pewność natychmiastowego i gwarantowanego zysku
 - b. brak jakiegokolwiek ryzyka
 - c. konieczność posiadania dużych pieniędzy
 - d. ryzyko (można zyskać, ale też stracić)
- 3. Czym jest dywersyfikacja w inwestowaniu?**
 - a. skupianiem się na jednej inwestycji
 - b. inwestowaniem tylko w przedmioty kolekcjonerskie
 - c. rozpraszaniem ryzyka poprzez różne inwestycje
 - d. wydawaniem pieniędzy tylko na rzeczy fizyczne
- 4. Co najlepiej ilustruje inwestycję rzeczową?**
 - a. Nauka do egzaminu.
 - b. Kupno akcji.
 - c. Kupno rzadkiego zestawu LEGO, który może zyskać na wartości.
 - d. Przechowywanie pieniędzy na koncie.
- 5. Jaka jest najważniejsza zaleta inwestowania w siebie?**
 - a. Natychmiastowy zysk finansowy.
 - b. Wiedza i umiejętności zostają z Tobą na całe życie.
 - c. Wymaga bardzo dużych pieniędzy.
 - d. Wiaże się z ryzykiem utraty wszystkiego.

6. Czas to Twój największy kapitał!

Sprawdź w telefonie, ile czasu dziennie spędzasz na grach lub internecie, a potem policz, ile to godzin w skali roku. Zastanów się, jak część tego czasu można mądrze „zainwestować” w naukę, rozwój lub zdrowie – pamiętaj, że im dłużej to robisz, tym większe przyniesie to efekty.

7. Mój tydzień inwestycji w siebie!

Zaplanuj, w jaki sposób przez najbliższy tydzień zainwestujesz codziennie co najmniej godzinę w rozwój osobisty. Zamiast marnować czas w telefonie, wybierz działania, które mogą przynieść Ci korzyści w przyszłości: zdobywanie wiedzy, rozwijanie umiejętności lub dbanie o zdrowie.

8. Rozkładanie ryzyka na co dzień.

Wybierz trzy różne obszary swojego życia, takie jak nauka, hobby i relacje z innymi, i opisz, jak obecnie w nich działasz. Zastanów się, jak możesz zastosować rozkładanie ryzyka, żeby nie stawiać wszystkiego na jedną kartę – na przykład ucząc się różnymi metodami, rozwijając kilka zainteresowań albo poznając ludzi w różnych środowiskach. Wyjaśnij, dlaczego takie podejście jest dla Ciebie korzystne.

9. Łowca inwestycji rzeczowych.

Stwórz listę pięciu przedmiotów, które według Ciebie mogą w przyszłości zyskać na wartości. Mogą to być np. limitowane figurki, specjalne edycje gier, karty kolekcjonerskie, komiksy lub inne kolekcjonerskie przedmioty. Przy każdym wyborze krótko wyjaśnij, dlaczego uważasz, że warto w daną rzecz zainwestować.

10. Inwestycja w relacje.

Pomyśl o osobach, które są dla Ciebie ważne – rodzinie, przyjaciółach, znajomych z klasy lub drużyny. Zaplanuj jeden konkretny sposób, w jaki w tym tygodniu „zainwestujesz” czas lub uwagę w relację z wybraną osobą (np. rozmowa, pomoc, wspólne działanie). Wyjaśnij, dlaczego takie inwestowanie w ludzi ma wartość.

KLUCZ ODPOWIEDZI

1.1. CZYM SĄ PIENIĄDZE I JAKIE MAJĄ FORMY

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
b	b	a	c	b	c	a	a	b	a

1.2. JAK DZIAŁAJĄ BANKI

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
c	d	c	d	b	c	c	b	a	c

1.3. PŁATNOŚCI ONLINE I BEZPIECZEŃSTWO

1.c, 2.c, 3: internet, BLIK-iem, elektroniczny, 4.a: fałsz, 4.b: fałsz, 4.c: prawda, 4.d: prawda, 5.1.b, 5.2.a, 5.3.c, 5.4. d, 7.b

Klucz odpowiedzi do krzyżówki

1	2	3	4	5	6	7	8	9
BLIK	PHISHING	HASŁO	KOD	BANK	PRZELEW	TERMINAL	SKIMMING	SSL

1.4. CO TO JEST INFLACJA I DLACZEGO MA WPŁYW NA NASZE FINANSE

1: inflacja, inflacja popytowa, koszyka dóbr i usług konsumpcyjnych, hiperinflacji, kosztowej
3: 1.c, 2.b, 3.a, 4.d

KLUCZ ODPOWIEDZI DO TESTU

1	2	3	4	5
c	b	b	c	d

2.1. CO TO JEST INTELIGENCJA FINANSOWA I DLACZEGO WARTO JĄ ROZWIJAĆ

1.b, 2.a: fałsz, 2.b: prawda, 2.c: fałsz, 2.d: prawda, 3.1.d, 3.2.b, 3.3.c, 3.4.a, 5.b

2.2. DLACZEGO WARTO OSZCZĘDZAĆ I OKREŚLAĆ WŁASNE CELE FINANSOWE

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a	c	a	b	c	b	b	a	a	b

2.3. JAK TWORZYĆ BUDŻET OSOBISTY (DOMOWY)

1	2	3	4	5	6	7	8
b	b	d	c	c	a	a	d

2.4. ZACHCΙΑNKI ZAKUPOWE A POTRZEBY

1	2	3	4	5	6	7	8
d	b	b	c	a	b	a	c

2.5. ODPOWIEDZIALNA KONSUMPCJA

Klucz odpowiedzi do testu:

1	2	3	4
b	d	b	b

Klucz odpowiedzi do krzyżówki

1	2	3	4	5	6	7	8	9
REKLAMACJA	PRODUKT	GWARANCJA	USŁUGA	EKOKONSUMPCJA	RĘKOJMIA	ZERO WASTE	ZRÓWNOWAŻONY	PASZPORT

Hasło: KONSUMENT

3.1. BRAKUJE CI PIENIĘDZY? CZYM SĄ POŻYCZKI I KREDYTY ORAZ JAK JE ODPOWIEDZIALNIE ZACIĄGAĆ

Klucz odpowiedzi do testu

1	2	3	4	5
b	c	b	b	c

Uzupełnij luki

1. kredytodawca, 2. hipoteka, 3. wiarygodność finansowa, 4. RRSO, 5. windykacja, 6. kredyt lub pożyczka

3.2. UBEZPIECZENIA – JAK CHRONIĆ SIEBIE I RODZINĘ OD NIEPRZEWIDZIANYCH ZDARZEŃ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
b	b	a	c	a	a	c	a	c	b

3.3. OSZUSTWA FINANSOWE – JAK SIĘ PRZED NIMI BRONIĆ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
b	d	b	b	b	b	c	a	b	b

3.4. WARTO MYŚLEĆ O PRZYSZŁOŚCI – KONSEKWENCJE DECYZJI FINANSOWYCH

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
c	c	b	b	d	b	b	c	d	c	1a, 2b, 3d, 4c

4.1. JAK GOSPODARKA I RYNEK PRACY WPŁYWA NA NASZE FINANSE

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
c	c	b	b	a	c	d	a	b	a

4.2. MOJE PIERWSZE PIENIĄDZE – KIESZONKOWE I PRACA DORYWCZA

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
b	d	a	c	a	b	c	a	c	b

4.3. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ W PRAKTYCE – JAK STWORZYĆ WŁASNY BIZNES

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
b	d	a	d	c	a	d	a	b	c

4.4. JAK POZYSKAĆ FINANSOWANIE NA START WŁASNEGO BIZNESU

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
b	d	d	c	b	c	a	d	b	c

4.5. DZIAŁAJMY WSPÓLNIE W PIERWSZYM BIZNESIE – ZAKŁADANIE MINIPRZEDSIĘBIORSTWA SZKOLNEGO LUB SPÓŁDZIELNI UCZNIOWSKIEJ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a	b	c	c	b	b	b	a	a	b

4.6. DLACZEGO PŁACIMY PODATKI I JAKA JEST ICH ROLA W SPOŁECZEŃSTWIE I GOSPODARCE

Klucz odpowiedzi do testu

1	2	3	4
a	a	a	b

Klucz odpowiedzi do krzyżówki

1	2	3	4	5	6	7
KARTA PODATKOWA	CŁO	URZĄD SKARBOWY	AKCYZA	PIT	LOKALNE	OBOWIĄZEK

Hasło: PODATEK

4.7. INWESTOWANIE I MOJA PRZYSZŁOŚĆ FINANSOWA

1	2	3	4	5
c	d	c	c	b

REKOMENDOWANE INSTYTUCJE I ORGANIZACJE

Instytucje Finansowe i Organizacje Rynku Finansowego

Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK): <https://www.bgk.pl/>
Bankowy Fundusz Gwarancyjny (BFG): <https://bfg.pl/>
Biuro Informacji Kredytowej (BIK): <https://www.bik.pl/>
Centrum Pieniądza im. Sławomira S. Skrzypka: <https://cp.nbp.pl/>
Europejski Bank Centralny (EBC): <https://www.ecb.europa.eu/home/html/index.pl.html>
Giełda Papierów Wartościowych w Warszawie (GPW): <https://www.gpw.pl/>
Główny Urząd Statystyczny (GUS): <https://new.stat.gov.pl/>
Izba Gospodarcza Towarzystw Emerytalnych (IGTE): <https://igte.pl/>
Izba Zarządzających Funduszami i Aktywami (IZFiA): <https://www.izfa.pl/>
Komisja Nadzoru Finansowego (KNF): <https://www.knf.gov.pl/>
Krajowa Informacja Skarbowa (KIS): <https://www.gov.pl/web/kis>
Krajowa Izba Rozliczeniowa (KIR): <https://www.kir.pl/>
Krajowa Rada Spółdzielcza: <https://krs.org.pl/>
Krajowa Spółdzielcza Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa: <https://www.skok.pl/>
Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych (KDPW): <https://www.kdpw.pl/>
Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN): <https://www.gov.pl/web/edukacja>
Ministerstwo Finansów (MF): <https://www.gov.pl/web/finanse>
Narodowy Bank Polski (NBP): <https://nbp.pl/>
Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP): <https://www.parp.gov.pl/>
Polska Izba Ubezpieczeń (PIU): <https://piu.org.pl/>
Polski Fundusz Rozwoju (PFR): <https://pfr.pl/>
Polski Standard Płatności: <https://www.blik.com/>
Rzecznik Finansowy: <https://rf.gov.pl/>
Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny (UFG): <https://www.ufg.pl/>
Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów (UOKiK): <https://uokik.gov.pl/>
Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS): <https://www.zus.pl/>
Związek Banków Polskich (ZBP): <https://www.zbp.pl/>

Publiczne instytucje związane z edukacją

Centralna Komisja Egzaminacyjna (CKE): <https://cke.gov.pl/>
Centrum Informatyczne Edukacji (CIE): <https://cie.gov.pl/>
Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji (FRSE): <https://www.frse.org.pl/>
Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy (IBE PIB): <https://ibe.edu.pl/>
Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE): <https://ore.edu.pl/>
System Informacji Oświatowej (SIO): <https://sio.gov.pl/>

Publiczne platformy związane z edukacją

Platforma Edukacji Finansowej: <https://dbajofinanse.gov.pl>
Zintegrowana Platforma Edukacyjna (ZPE): <https://zpe.gov.pl/>

Niepubliczne organizacje wspierające edukację finansową i ekonomiczną

Krajowe Centrum Edukacji Ekonomicznej (KCEE): <https://kcee.edu.pl/>

INDEKS RZECZOWY HASEŁ

akcja 122, 145, 147, 148
anioł biznesu 120, 122, 124

bank 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23
bank centralny 13, 18, 22, 31, 32, 34
bank spółdzielczy 18, 19
banknot 10, 11, 13, 22, 33
bankowość elektroniczna 21
bankructwo 22, 76
barter 12
bezpieczeństwo finansowe 24, 44, 45, 49, 52, 91
bezrobocie 33, 34, 102
bilon 22
biznes 102, 115, 117, 119, 124, 127
biznesplan 115, 118, 120
BLIK 14, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 73, 90, 108, 129
budżet domowy (osobisty) 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 59, 60

cel finansowy 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49
cena 12, 14, 15, 16, 64, 66, 100, 103, 104
CPI 34, 35
CVV/CVC2 26
cyberatak 89
cyberbezpieczeństwo 90

debet 21
decyzje finansowe 38, 60, 71, 93, 94, 96, 97, 98, 100, 107, 112
deflacja 31
dług 61, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 95, 121, 122
dochód 33, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 60, 64, 136, 137, 140, 141, 142
doradca finansowy 53
dywersyfikacja 146
dywidenda 147
działalność gospodarcza 115, 116, 117, 118, 121, 126, 128, 137

edukacja ekonomiczna 38
emerytura 52, 110, 112, 133

fair trade [czytaj: fer trejd] 65, 66
fintech 21
franczyza 117

giełda 147
gwarancja 67, 68

hasło (bezpieczne hasło) 14, 90
hipoteka 73, 75
historia kredytowa 74, 75, 78

inflacja 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36
inteligencja finansowa 37, 38, 39
instytucja finansowa 18, 22
inwestowanie 144, 145, 146, 148, 149, 150

kapitał 120, 121, 147
karta kredytowa 20, 73, 74
karta płatnicza 14, 21, 25, 26, 27, 88, 90, 108
kieszonkowe 37, 39, 44, 59, 96, 106, 107, 108, 112, 113
konsument 64, 66, 67, 68, 69
konsumpcja 63, 64, 65, 70, 145
konto bankowe (rachunek bankowy) 14, 21, 28, 108
konto oszczędnościowe 20, 46, 47, 48, 49, 108, 145
koszt 76, 115, 125
koszt alternatywny 95
koszt kredytu 76, 78
koszty stałe 125
koszty uzyskania przychodu 121, 135
koszty zmienne 125
koszyk dóbr i usług konsumpcyjnych 35
kredyt 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 32, 35, 50, 52, 59, 60, 61, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 121, 122, 123
kryptowaluta 13, 14, 87
kryzys gospodarczy 118
kurs walutowy 10, 14, 15, 16

leasing 121, 122, 123
linia kredytowa 121
lista ostrzeżeń publicznych KNF 22, 90, 91
lokata bankowa (terminowa) 20, 53

marketing 115, 117
moneta 13, 22
monopol 104, 105

nadzór finansowy 22
nawyki finansowe 95, 96, 97, 98
NFC (płatności zbliżeniowe) 26, 27

obligacja 53, 121, 122, 134, 147, 148
ochrona danych osobowych 90
ochrona ubezpieczeniowa 81, 84
odsetki 17, 20, 35, 46, 49, 72, 73, 76, 78
odszkodowanie 84
ogólne warunki ubezpieczenia (OWU) 84
oprocentowanie 20, 22, 35, 73, 76
oszczędzanie 35, 40, 44, 45, 46, 47, 49, 52, 53, 107
oszustwo finansowe 88, 89, 90, 92

paragon 68
 pensja 12, 51
 phishing [czytaj: fizing] 27, 89
 pieniądz 10, 11, 12, 13, 14, 16, 31, 33, 34, 35, 38, 41, 46, 47, 51, 54, 57, 72, 73, 96, 97, 107, 121, 124, 141
 pieniądz bezgotówkowy 14
 pieniądz gotówkowy 14
 płacidła 12, 13
 podatek 134, 135
 podatek akcyzowy 135, 138
 podatek dochodowy 110, 111, 113
 podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT) 135, 137
 podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) 135, 137
 podatek VAT 134, 137
 podatki lokalne 136, 142
 podaź 100, 103, 104
 poduszka finansowa (rezerwa finansowa) 43, 48, 49
 polisa ubezpieczeniowa 84, 86
 popyt 99, 103, 104, 105
 poręczenie 73, 75
 poręczenie kredytu 75
 portfel inwestycyjny 148
 potrzeby finansowe 39, 48, 57
 pozaodsetkowe koszty kredytu 76, 78
 pożyczka 20, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 121
 prawa konsumenta 67, 68
 prawo popytu i podaży 103
 produkt 20, 21, 64, 65, 66
 przedmiot ubezpieczenia 80
 przedsiębiorca 115
 przedsiębiorstwo 115, 116, 117, 128
 przelew bankowy 25, 26
 przychód 111, 115, 125, 135, 137

 rata kredytu 20
 reklamacja 67, 68
 renta 110
 rentowność 115, 125
 rękojmia 67, 68
 RRSO (rzeczywista roczna stopa oprocentowania) 20, 76
 ryzyko 21, 80, 145, 146, 148
 ryzyko finansowe 95

 skimming 27, 90
 składka ubezpieczeniowa 84, 85

 spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa (SKOK) 22
 spółdzielnia 128, 129, 130, 131, 132
 spółdzielnia uczniowska 129, 130, 132
 spółka 115
 stabilność finansowa 38
 start-up [czytaj: start ap] 115, 117, 124
 statut 130, 131
 stopa procentowa 32, 35, 111
 strata 60, 95, 115, 125, 150
 suma ubezpieczenia 83, 84, 85
 SWOT [czytaj: słot] 115, 118, 119
 system podatkowy 136, 138

 terminal płatniczy 27

 ubezpieczający 84
 ubezpieczenia obowiązkowe 81, 82
 ubezpieczenia społeczne 110, 111, 113
 ubezpieczenie 80, 81, 82, 84, 85
 ubezpieczenie NNW 82, 83, 84
 ubezpieczenie zdrowotne 80, 110, 111, 113
 ubezpieczony 84
 ulgi podatkowe 138
 umowa 82, 83, 84, 88, 102, 108, 110, 111
 upadłość konsumencka 60, 61, 62
 usługa 64, 80, 84, 86, 139
 usługa 3D Secure 25

 waluta 14, 15
 waluta cyfrowa banku centralnego (CBDC) 13
 wartość pieniądza 31, 34, 35
 wartość rynkowa 104
 wiarygodność finansowa 74, 75, 77
 windykacja 61, 75, 76
 wolny rynek 104
 wydatki 51, 52, 53, 54, 121, 125
 wykluczenie finansowe 57, 61, 105
 wynagrodzenie 102, 105, 107, 110, 113
 wynagrodzenie minimalne 111

 zabezpieczenie 73, 74, 75, 110
 zakład ubezpieczeń 80, 83, 84, 86
 zdolność kredytowa 74, 75, 78
 zobowiązanie podatkowe 137
 zrównoważona konsumpcja (ekokonsumpcja) 64, 65, 70
 zrównoważony rozwój 64, 65
 zysk 47, 49, 87, 115, 116, 125, 147, 148, 150

O KOORDYNATORZE I AUTORACH PORADNIKA

O Koordynatorze poradnika

Krzysztof Waliszewski – doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu w Katedrze Pieniądza i Bankowości; zastępca przewodniczącego Komitetu Nauk o Finansach PAN i laureat Nagrody Prezesa PAN za wybitne osiągnięcia w zakresie finansów w 2017 roku; członek Doradczego Komitetu Naukowego (2023–2026) oraz Rady Naukowej (2026–2029) przy Rzeczniku Finansowym; prezes Zarządu Europejskiej Federacji Doradców Finansowych EFPF Polska; wiceprzewodniczący Komitetu Głównego Ogólnopolskiej Olimpiady Wiedzy o Finansach „Finansomania”; autor kilkuset publikacji na temat finansów osobistych i doradztwa finansowego; autor pionierskich badań związanych z planowaniem finansów osobistych oraz wykorzystaniem nowoczesnych technologii w finansach osobistych – takich jak aplikacje PFM, robodoradztwo (ang. *robo-advisory*), sztuczna inteligencja (AI).

O Autorach poradnika

Adam Barembruch – doktor nauk ekonomicznych, adiunkt w Katedrze Bankowości i Finansów na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego; autor licznych publikacji dotyczących rynku usług finansowych, w tym monografii „Zarządzanie finansami osobistymi. Teoria i praktyka”; od wielu lat aktywnie działa w obszarze dydaktyki poza środowiskiem akademickim, prowadząc warsztaty i realizując projekty edukacyjne w szkołach podstawowych i średnich; pomysłodawca międzyuczelnianych wykładów online z finansów osobistych i rynków finansowych dla Politechniki Gdańskiej oraz Uniwersytetu Gdańskiego.

Anna Dranikowska – kulturoznawczyni (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), koordynatorka projektów i specjalistka do spraw edukacji od ponad 10 lat związana z sektorem ekonomii społecznej (Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych); współautorka programu edukacyjnego z przedsiębiorczości społecznej dla uczniów szkół podstawowych oraz publikacji: „Społecznicy na start. Podręcznik wdrażania przedsiębiorczości społecznej dla uczniów szkół podstawowych”, Wielkopolski Ośrodek Ekonomii Społecznej i in.; redaktorka naczelna magazynu „SOC” zajmującego się promocją ekonomii społecznej.

Mateusz Folwarski – doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, prorektor do spraw polityki finansowej i rozwoju w tej uczelni; wieloletni dyrektor studiów podyplomowych Bankowość i finanse cyfrowe prowadzonych w Krakowskiej Szkole Biznesu Uniwersytetu Ekonomicznego (KSB UEK) oraz wykładowca Uniwersytetu Jagiellońskiego; członek rady nadzorczej Spółdzielni Systemu Ochrony Zrzeszenia BPS; autor licznych publikacji z zakresu bankowości, nowych technologii i innowacji finansowych; uczestnik wielu projektów dotyczących współpracy nauki z biznesem, m.in. analiz stabilności sektora spółdzielczego, skuteczności wskaźnika WIBOR oraz nowoczesnych form płatności.

Łukasz Gębski – doktor nauk ekonomicznych, adiunkt w Instytucie Bankowości Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie; wykładowca akademicki i autor wielu publikacji z zakresu finansów osobistych oraz wiedzy finansowej; doświadczony manager w sektorze finansowym oraz outsourcingu.

Anna Korzeniowska – doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Katedrze Bankowości i Rynków Finansowych UMCS w Lublinie; kierownik Zespołu do spraw Badania Finansów Gospodarstw Domowych; w obszarze jej zainteresowań są zachowania finansowe konsumentów, edukacja finansowa i *financial literacy* (wiedza finansowa); szczególną uwagę obdarza w sferze naukowej: możliwości i sposoby oszczędzania, nierówności ekonomiczne i dobrobyt.

Piotr Łasak – doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, adiunkt w Katedrze Finansów i Ekonomii Międzynarodowej, dyrektor Instytutu Ekonomii, Finansów i Zarządzania Uniwersytetu Jagiellońskiego; jego działalność badawcza, publikacyjna i dydaktyczna koncentruje się na problematyce związanej z finansami, w szczególności zajmuje się zagadnieniami z zakresu bankowości, finansów przedsiębiorstw i finansów międzynarodowych; jego dorobek naukowy obejmuje autorstwo i współautorstwo ośmiu książek i kilkudziesięciu artykułów poświęconych tej tematyce.

Marta Maciejasz – doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Opolskiego, dyrektor Instytutu Ekonomii i Finansów UO oraz kierownik Katedry Rachunkowości i Finansów; absolwentka Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu (ekonomia, specjalność finanse i bankowość) i Uniwersytetu Opolskiego (psychologia, specjalność psychologia społeczna); w pracy naukowej zajmuje się problematyką finansów osobistych (w tym wykluczenia finansowego i edukacji finansowej) oraz ekonomii behawioralnej; autorka licznych publikacji naukowych z zakresu finansów osobistych, ekonomiki gospodarstw domowych i ekonomii behawioralnej.

Marta Musiał – doktor nauk ekonomicznych (finanse), adiunkt w Katedrze Finansów i Bankowości w Instytucie Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Szczecińskiego; jest autorką kilkudziesięciu publikacji z zakresu finansów gospodarstw domowych; jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół edukacji finansowej, ochrony konsumenta na rynku finansowym, dostępu do usług finansowych, ze szczególnym uwzględnieniem dostępności usług bankowości detalicznej i różnic w dostępie do kredytów ze względu na płeć.

Magdalena Swacha-Lech – doktor nauk ekonomicznych, adiunkt w Katedrze Finansów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu; jej dorobek naukowy obejmuje ponad 100 publikacji naukowych, koncentrujących się przede wszystkim na problematyce związanej z finansami osobistymi; wśród jej głównych zainteresowań badawczych znajdują się zachowania i decyzje finansowe, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru gromadzenia oszczędności emerytalnych oraz korzystania z innowacyjnych usług finansowych oferowanych przez fintech (firmy finansowe działające wyłącznie w internecie).

Małgorzata Solarz – doktor habilitowany w dyscyplinie ekonomia i finanse, profesor uczelni w Katedrze Finansów i Rachunkowości Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu; prodziekan Filii UEW, wykładowca akademicki, promotor, tutor, wieloletni opiekun Studenckiego Koła Naukowego „Finansista”; autorka ponad 120 publikacji naukowych, swoje zainteresowania badawcze oraz działalność dydaktyczną koncentruje na zagadnieniach związanych z finansami cyfrowymi, bankowością, finansami osobistymi, wykluczeniem oraz edukacją finansową.

Anna Warchlewska – doktor habilitowany w dyscyplinie ekonomia i finanse, adiunkt w Katedrze Pieniądza i Bankowości Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu; jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół finansów osobistych, bankowości, zachowań finansowych konsumentów w ujęciu pokoleniowym, nowoczesnych technologii finansowych, a także problematyki wykluczenia finansowego i edukacji finansowej; jest autorką kilkudziesięciu publikacji o zasięgu krajowym i zagranicznym.

„Dlaczego nie mamy możliwie wcześniej nauczyć dziecka, czym jest pieniądź, wynagrodzenie za pracę, aby czuło wartość, złe i dobre strony posiadania?”

Janusz Korczak

Poradnik dla uczniów „Moja inteligencja finansowa” jest częścią zestawu materiałów do nauczania zagadnień finansowych w klasach IV-VIII. W skład całego zestawu wchodzi:

- **poradnik dla uczniów** „Moja inteligencja finansowa”,
- **przewodnik dla nauczycieli** „Rozwój kompetencji finansowych uczniów”,
- **poradnik dla dyrektorów i rad rodziców** „Rozwój kompetencji finansowych uczniów”,
- **słownik pojęć finansowych**,
- **komplety scenariuszy wraz z prezentacjami** do przedmiotów: język polski, matematyka, geografia, historia, wiedza o społeczeństwie, język angielski, lekcja biblioteczna, a także na zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego, zajęcia z wychowawcą i zebrania z rodzicami,
- **gry terenowe, studia przypadku i gra planszowa** „Galaktyczne finanse”.

Edukacja finansowa to rozwijanie u uczniów wiedzy m.in. o pieniądzach, oszczędzaniu i podejmowaniu odpowiedzialnych decyzji. Scenariusze lekcji znajdujące się w zestawie pozwalają ją prowadzić na wielu przedmiotach – bez dodatkowych godzin i zmian w programie. Ich ogromną zaletą jest to, że są zgodne z podstawą programową.

Przygotowane materiały mają wspierać nauczycieli oraz pomagają w przystępny i praktyczny sposób wprowadzać temat finansów do codziennych spotkań z uczniami. Dzięki nim dzieci i młodzież zaczną poznawać wartość pracy i pieniędzy oraz będą uczyć się bezpiecznie poruszać się w świecie finansów i ekonomii już od najmłodszych lat.

Zestaw materiałów edukacyjnych powstał jako element realizacji założeń **Krajowej Strategii Edukacji Finansowej**. Materiały w wersji drukowanej trafiły do każdej szkoły podstawowej w Polsce. Wersja elektroniczna jest dostępna na stronie:

<https://www.gov.pl/web/finanse/materiały-edukacyjne>

ISBN 978-83-979868-2-4



9 788397 986824